



**La Guerra Civil a
Sant Feliu de Guíxols
(1936-1939)**

Àngel Jiménez

COL·LECCIÓ: ESTUDIS GUIXOLENCES



**AJUNTAMENT DE
SANT FELIU DE GUÍXOLS**
Servei de Publicacions
i d'Arxiu



DIPUTACIÓ DE GIRONA



**CONSELL COMARCAL
DEL BAIX EMPORDÀ**

ÀNGEL JIMÉNEZ

LA GUERRA CIVIL A SANT FELIU DE GUÍXOLS



AJUNTAMENT DE
SANT FELIU DE GUÍXOLS

1995

*A Ma. Àngels, Laia i Núria, pel seu conhort afectiu
i efectiva col.laboració.*

*A tots els guixolencs que directament o indirecta
han sofert els estralls de la nostra guerra.*

Edita: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols
Servei de Publicacions i d'Arxiu

Impremta: Gràfiques Bigas - C/ Sant Adolf, 16
Sant Feliu de Guíxols

Foto portada: Josep Ma. Melció

Reproducció arxiu fotogràfic de V. Gandol: Quim Bigas

Dipòsit Legal: 1.909-94-Gi.

I.S.B.N. 84-920253-0-1

PRÒLEG

Sovint s'ha assenyalat, i jo mateix ho he fet moltes vegades, que la Guerra Civil del 1936-39 ha estat l'esdeveniment més important de la història contemporània de Catalunya, fins al punt que sense aquesta guerra el segle XX esdevé difícil de comprendre, com difícil d'entendre és el nostre propi present, i ben segur el futur immediat. Tal és així que la Guerra Civil ha estat durant molts anys un element inevitable de referència del passat, que en els afers més quotidians de moltes persones obligava a parlar d'un *abans* o d'un *després* de la guerra, amb la consciència clara que hom estava parlant de dues situacions radicalment contraposades. I avui encara des de la política s'ha de fer un esforç per convertir la Guerra Civil en un referent evitable del qual és millor no parlar-ne massa.

Des de la historiografia, però, se segueix insistint en la necessitat d'aprofundir en l'estudi del fenomen, per una raó molt simple. No només perquè encara seguim desconeixent molts aspectes d'aquella guerra, sinó sobretot perquè els historiadors som, d'alguna manera, la consciència crítica de la societat, en el sentit que la nostra responsabilitat ens obliga a donar a conèixer la nostra història en la seva totalitat. Potser perquè, com s'ha dit tantes vegades, una societat que no coneix els seus errors corre el risc de repetir-los. O, simplement, perquè, com ha cantat Raimon, qui perd els seus orígens perd la identitat.

Aquestes reflexions sobre la tasca de l'historiador vénen a tomb amb motiu del nou treball d'Àngel Jiménez sobre la Guerra Civil a Sant Feliu de Guíxols, un àmbit social on el conflicte bèl·lic passa d'ésser el gran esdeveniment de la història per a convertir-se en realitat quotidiana plagada de problemes per a l'home del carrer. Certament, l'estudi de la guerra en el terreny de la història local permet analitzar un conjunt d'aspectes que ens apropen molt més a la gent, que *humanitzen*, per dir-ho així, la història, en la mesura que la pròpia guerra esdevé comprensible a través de les preocupacions, aspectes i problemes que han d'enfrontar els homes i les dones que constitueixen una col·lectivitat.

I Sant Feliu de Guíxols, en la conjuntura històrica dels anys 30 del segle XX, configurava una col·lectivitat amb unes peculiaritats molt precises, definides, a grans trets, per la seva importància industrial centrada en la indústria suro-tapera, i, en part per aquesta raó, per la presència d'unes organitzacions obreres que posseïen una incidència significativa en el teixit social guixolenc i una influència que va superar l'estricta marc comarcal. Ben segur que Sant Feliu és l'única població empordanesa - tant de l'Alt com del Baix Empordà - quin moviment obrer, molt radicalitzat per l'hegemonia anarco-sindicalista i per molts anys de lluita obrera, va jugar un paper rellevant en el conjunt català. Aquest fet, que em

limito simplement a constatar, atorga a Sant Feliu una característica peculiar que, en esclatar la guerra, ben aviat es va posar en evidència.

En primer lloc, perquè Sant Feliu va viure amb intensitat la revolució social que els anarquistes varen intentar portar a terme com a culminació de tants somnis i tantes lluites. La presència de les col·lectivitzacions industrials, els assaigs col·lectivitzadors al camp, la municipalització dels habitatges -en un intent insòlit en la història de gestionar col·lectivament el sòl urbà- representen fites simbòliques, i potser més que simbòliques, en aquest esforç històric d'aprofitar la Guerra Civil per intentar la transformació radical d'una societat que les classes populars consideraven anacrònica i caduca. I a Sant Feliu, d'on va sorgir un home important de l'anarquisme català, Francesc Isgleas, el procés va avançar de manera significativa. L'hegemonia de la CNT en l'exercici del poder local durant tota la guerra és també tot un símptoma de la situació socio-política de Sant Feliu.

A partir d'aquesta especificitat guixolenc, Sant Feliu no va escapar, però, de les vicissituds que el conjunt català va viure i va sofrir durant la guerra. En primer lloc, l'esclat de la violència, producte, cal recordar-ho, del mateix esclat de la guerra civil. I la repressió, amb un inevitable component anticlerical, es va abatre potser amb menys virulència de la que calia esperar. Només cal observar que l'onada d'assassinats a Sant Feliu no es va produir fins al 31 d'octubre de 1936 -quan pràcticament s'havia acabat ja a la resta de Catalunya- directament vinculada al bombardeig de la badia de Roses pel creuer facciós *Canarias*. Altra vegada era un esdeveniment bel·licós el que generava violència.

Perquè la guerra ben aviat es va convertir en una realitat massa present: la situació geogràfica, costanera, de la ciutat l'havia convertida oficialment en zona de guerra, objectiu militar sobre tot damunt la població civil. L'any 1938 i durant l'ofensiva franquista de final de gener de 1939, com s'esdevingué a altres poblacions catalanes, fou un període molt pròdig en bombardeigs. La progressiva militarització que va viure la societat guixolenc, amb lloctes de soldats cada dia més joves destinats als fronts d'una guerra que s'estava perdent, i la presència d'una bateria de defensa de la costa a Sant Feliu recordaven, per si ho calia, l'estat permanent de guerra que vivia la població.

Com així mateix ho feien els problemes quotidians que varen solcar la vida d'una societat que es trobava en una reraguarda extraordinàriament conflictiva. Problemes polítics entre el conjunt de les forces locals, que no varen arribar però a la situació d'enfrontament d'altres indrets; problemes de subsistència agreujats per la presència d'una població de refugiats procedents d'altres contrades de la República, amb la conseqüent presència de la fam; desorganització progressiva de la vida política, econòmica

i social... I a la fi, la desfeta que per a Sant Feliu va representar també la fi de la il·lusió i al mateix temps d'un malson -perquè totes les guerres ho són-, l'exili per a molts, la presó per a altres i la revenja, amb la nova seqüela de morts i assassinats que varen allargar la guerra molt més enllà del que era necessari.

Tots aquests aspectes els trobareu tractats en el llibre d'Àngel Jiménez amb la rigorositat de l'historiador que ha espigolat en totes les fonts possibles per a reconstruir un passat que, com és evident, era complex i problemàtic. I ho ha fet amb la consciència del que representa, encara avui, parlar de la Guerra Civil en una població on, a desgrat dels canvis socials i del temps transcorregut, esdevé conflictiu fer-ho. I amb la consciència, però, que als guixolencs no se'ls podia escamotejar cap aspecte, per dolorós que sigui encara, del seu passat més recent.

No es tracta, com a vegades s'ha volgut fer entendre, de reelaborar una interpretació de la història que des de l'actual democràcia passi comptes als vencedors d'aquella guerra. Simplement es tracta - i penso que Àngel Jiménez amb l'experiència que ja té com a historiador ho ha entès molt bé- de fer entrar tothom en la història, d'explicar allò que realment es va esdevenir perquè la història -les responsabilitats històriques incloses- pugui ésser assumida socialment sense complexos i la guerra -totes les guerres, cap més guerra- no es torni a convertir en espantall i flagell, repte per l'esperança en un futur més just i solidari.

PELAI PAGÈS

Universitat de Barcelona

INTRODUCCIÓ

La idea de publicar aquest llibre ha sorgit arran del treball que durant el curs 1993/94 s'ha realitzat als «Tallers d'Història» de Sant Feliu. Es tractava d'acostar als alumnes i a la població ganxona en general una època més de la nostra història, que enguany s'havia centrat en la Guerra Civil (1936-1939), a través del dossier corresponent, exposicions, conferències i pel·lícules.

I ens ha semblat que la publicació d'un llibre que resumís -i en deixés constància- la nostra guerra podia ser una bona manera de cloure el «Taller d'Història».

Ens proposem doncs de difondre entre la nostra població, i més enllà si cal, la interpretació dels fets que s'esdevingueren a Sant Feliu de Guíxols entre 1936 i 1939.

Per tant, és un llibre que es troba a mig camí de l'erudició o acadèmisme -puix que hi ha notes de referència-, i de la divulgació.

Quant a l'estructura de llibre, pensem que la Guerra Civil s'ha de contextualitzar dins l'evolució progressiva de la història de la ciutat. Un breu resum dels antecedents més llunyans i el context, un xic més extens, del període de 1900 a 1936 precedeixen l'estudi del conflicte bèl·lic a nivell local. De la introducció que serveix de marc històric més proper, en destaquem especialment el corrent liberal i anticlerical que empapà la nostra gent des de mitjans del segle dinou. La mort dels capellans, el 30 d'octubre de 1936, representà el final tràgic d'una llarga història que havia començat feia molts lustres, i que només coneixent-la ens serà possible d'interpretar la repressió republicana.

Pel que fa als continguts d'aquest estudi, val a dir que tant ens ha interessat la investigació dels fets socio-polítics i econòmics ocorreguts, com la dels aspectes més senzills que configuraren la vida quotidiana de la reraguarda: ensenyament, diversió, menjar, etc.

El que passa és que el resultat de la recerca no ha estat el mateix per a tots els apartats o temes, a causa de la desigual documentació, en quantitat i qualitat, que ens ha estat possible de consultar fins ara.

Quant a la documentació escrita ens ha estat relativament fàcil d'estudiar els efectes locals dels bombardeigs, gràcies a les notícies escrites que s'han conservat de la Junta de Defensa Passiva a l'Arxiu Històric Municipal o al fons patrimonial de la Creu Roja. En canvi, la problemàtica que representà per a Sant Feliu l'haver d'acollir nombrosos refugiats de diferents llocs de la Península no ens ha estat possible d'analitzar en profunditat ni de valorar, per la manca gairebé absoluta de fonts documentals. I això mateix ens passa amb el destí dels soldats guixolencs, milicians i de lleva, que anaren al front.

La manca de premsa local durant l'època de la nostra guerra és un element més que ha dificultat la nostra investigació.

Quant a l'ús de la documentació oral podríem dir el mateix que hem dit de l'escripta. Hem trobat fonts orals -persones!- que ens han pogut informar perfectament de l'estada dels artillers a Sant Feliu, per exemple. Però, en canvi, amb prou feines hem trobat algú que ens pogués facilitar dades versemblants de l'estada dels brigadistes internacionals a S'Agaró.

D'altra banda, ni el Registre Civil ni l'Arxiu Històric no contenen les dades necessàries per a conèixer el nombre total de guixolencs morts al front. Una vegada més hem hagut de recórrer a l'extraordinària memòria d'Agustí Valls i Francesc Molinas qui, juntament amb Ramon Tauler, Francesc Bigas i tants d'altres col.laboradors, ens permeten d'aproximar-nos a saber el cost humà, real, de la Guerra Civil.

Tot i la llunyania dels fets de què tractem, res no ha esmorteït la força terrible del record i de la por subjacent que la repressió franquista va impregnar en moltes ments. Encara hi ha testimonis presencials que no gosen parlar-ne, o que no ho volen fer obertament.

A més de la documentació històrica conservada a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu -malgrat tot escassa i dispersa- que hem analitzat prou exhaustivament, hem investigat el fons de l'Arxiu Nacional de Madrid i el de Salamanca amb resultats molt irregulars. Al de Madrid, la *Causa General*¹ ens proporciona dades suficients, interpretades des de visió partidista de la guàrdia civil, de la FET/JONS i de les primeres autoritats franquistes, que s'han de contrastar seriosament. Al l'AHN de Salamanca, la *Sección* (de la Guerra Civil) Político-Social de Barcelona, -cap a dos mil lligalls- és tan desordenada i barrejada que se'n ha fet molt difícil de localitzar qualsevol petita notícia que fes referència a Sant Feliu de Guíxols.

Aquesta desigualtat de les fonts orals i escrites expliquen potser la irregularitat del conjunt del llibre, que probablement té uns apartats més aconseguits que d'altres.

L'anàlisi i interpretació -amb l'indispensable subjectivisme que implica tota recerca que vulgui ser objectiva- del període concret de la història local de Sant Feliu que intentem d'exposar en aquest llibre s'hauria de situar també en les coordenades corresponents de la situació del món; al si de tots els fenòmens històrics, socials, culturals, polítics i econòmics que s'hi esdevenien, perquè pogués ser comprensible en les seves dimensions més reals. La Guerra Civil a Sant Feliu de Guíxols, ultra l'enqua-

¹ SÁNCHEZ, G., «La «Causa General» como fuente para la investigación histórica», a *España Franquista*, DD.AA. Edic. de la Universidad de Castilla La Mancha, Colec. Estudios, 1993.

drament més local, s'hauria d'emmarcar també en el seu context més ample, internacional, de crisi econòmica i política -la Revolució russa/ feixisme, dues alternatives socials a la fallida del liberalisme europeu- que també incloïa Catalunya dins l'Estat espanyol.

La guerra representà l'esclat de tot un procés i d'una problemàtica contradictòria a molts i diversos nivells, que es venia plantejant des de començaments de segle².

Tanmateix no podem ara i aquí resumir aquest marc més ampli que n'explica les causes més generals, i que és precis de donar-les per conegudes.

² VILAR, P., *L'historiador i les guerres*, Edit. Eumo, Vic, 1991, p.28.

EL CONTEXT HISTÒRIC

A.- BREU RESUM DELS ANTECEDENTS HISTÒRICS DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

La localitat de Sant Feliu avui se situa geogràficament al sud del Baix Empordà -tocant la Selva- i la definim, amb el que podríem anomenar el seu rerapaís (la vall d'Aro: Santa Cristina, Castell i Platja), com una sub-comarca que s'orienta cap al Gironès. No obstant, tot i la independència que té com a ciutat- comarca, manté també una forta connexió amb altres nuclis de població semblants del Baix Empordà (Palamós i Palafrugell), a causa d'haver estat afectats tots ells per dues activitats econòmiques bàsiques: la indústria surera i el turisme.

Sant Feliu és doncs una població del litoral de la Costa Brava encerclada de muntanya i de boscos.

El primer nucli habitat estable, ibèric, el trobem al turó dels Guíxols - el Fortim o Salvament- a començaments del s. IV aC.

Segles més tard (s. X), s'hi establí un monestir benedictí que esdevingué senyoria feudal fins a la fallida definitiva de l'Antic Règim.

El 1354 la vila medieval, lligant la seva sort i llibertat a la de la ciutat de Girona -en fou port i «carrer»- intentà de desvincular-se del sometiment al poder abacial. En no aconseguir-ho plenament, la tensió entre el poder monacal i el civil -representat per la *Universitat* dominada per l'estament social més pròsper- esdevingué secular. Així i tot, Sant Feliu aconseguí en aquells temps un desenvolupament econòmic i social notable.

Després de la davallada i grisor dels segles XVI i XVII marcats per la contracció comercial, les guerres, pestes i bandositats, arribaren les transformacions humanes i materials del s. XVIII: creixement demogràfic, salaó del peix, exportació de xarxes, construcció d'embarcacions i l'aprofitament del **suro**.

El treball artesanal de la primera matèria de l'alzina surera dels boscos de la contrada singularitzà decisivament la trajectòria històrica de la vila del vuit-cents, que, malgrat la forta i controlada emigració a Amèrica, no va deixar de proporcionar treball als tapers ni, ensems, als famosos mestres d'aixa guixolencs.

L'activitat a les drassanes, que havia estat tan important a la vila, a partir de 1870 perdé importància. Les causes les podríem trobar en la inadaptació de les drassanes tradicionals per a una construcció naval tècnicament renovada, que exigia que els bucs fossin metàl·lics i moguts a propulsió mecànica.

Per altra part, la independència de les últimes colònies, especialment la de Cuba, incidí desfavorablement en la construcció de velers i en el comerç marítim.

Amb la davallada de la navegació, els mariners i menestrals de les drassanes (teixidors de veles, corders, ferrers, calafats, etc.) -com a sector social- esdevingueren mà d'obra que va poder ser absorbida per la indústria del suro.

D'aquesta manera emergí una nova societat guixolenca, organitzada segons els principis del liberalisme fonament arrelats en aquesta ciutat-comarca.

La manufactura del suro conegué moments d'eufòria econòmica a finals del s. XIX, i Sant Feliu passà a ser una ciutat industrial, amb totes les contradiccions socials que aquest canvi comportà. Seguint el desenvolupament de la burgesia europea, la indústria del suro va augmentar molt de pressa i, amb la depreciació de la pesseta, l'exportació de taps de suro s'incrementà, fins a assolir el 1913 -amb el 4% dels valors totals de l'exportació espanyola- el primer lloc dels productes industrials de l'exportació espanyola.

Es treballava, doncs, fonamentalment per a l'exportació, i l'entrada de divises fortes -especialment la lliura esterlina- afavorí en aquells moments la reinversió. Si el 1884 hi treballaven, a la indústria surera, 1.277 obrers, el 1899 ho feien 2.135.

A Sant Feliu, igual que a Palamós i a Palafrugell, es pogueren fer bons negocis, i això atragué els estrangers, bàsicament alemanys i francesos, que hi aportaren experiència, clients i capitals, i influïren en el desenvolupament d'aquesta peculiar indústria, encara no estudiada seriosament malgrat la seva categoria en el conjunt industrial de Catalunya³. I que, a més, marcà profundament el tarannà col·lectiu d'una població d'industrials i comerciants viatgers, coneixedors d'idiomes, i de tapers que llegien i s'informaven del que s'esdevenia més enllà dels termes de la seva ciutat.

A partir d'aquesta visió global de la història de Sant Feliu, podem passar a analitzar amb una mica més de detall els antecedents més immediats de la nostra guerra civil.

³ La *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, d'Enciclopèdia Catalana, dirigida pel catedràtic Jordi Nadal, no tracta de la indústria suro-tapera perquè no ha estat estudiada. Cf. VIVES, V., *Historia económica de España*, Edit, Vicens-Vives, Barcelona, 1959.

B.- SANT FELIU DE GUÍXOLS (1900-1936)

1.- POBLACIÓ

1.1 LES XIFRES ABSOLUTES:

Anys	Habitants	Anys	Habitants
1884	7.679	1920	10.013
1887	9.219	1930	9.082
1896	9.990	1936	9.147
1900	11.333	1940	7.583
1910	11.327	1950	8.306

El creixement de població de finals del segle passat i de començaments de l'actual era paral·lel a l'expansió de la indústria surera, de la construcció urbanística i de les grans obres del ferrocarril i port, que atregué una forta immigració.

En aquesta primera època Sant Feliu esdevingué -quant a població- capdavantera dels pobles del Baix Empordà.

El moviment demogràfic es mantingué positiu fins a començaments del segon decenni d'aquest segle.

La crisi de la indústria del suro, agreujada durant la Primera Guerra europea, era causa de la davallada demogràfica de Sant Feliu, que en perdé l'hegemonia al Baix Empordà el 1940 en ésser superada per la població de Palafrugell.

És evident que la Guerra Civil incidí intensament, en sentit negatiu, en la demografia guixolenc.

De 1910 a 1940 Sant Feliu havia perdut 3.744 habitants⁴.

De 1936 a 1940, en perdia 1.564 (17,09%).

Lògicament fou la població masculina la que en resultà més afectada:

1936	4.240 homes
1938 (31 de desembre)	3.064 "
1939 (31 de desembre)	3.269 "

Sant Feliu, doncs, a finals de 1938 havia perdut 1.176 homes, dels quals en recuperà tan sols 205 un any després, onze mesos més tard d'haver finalitzat la nostra guerra, segons la correspondència demogràfica (A54.6) del nostre arxiu.

(En el marc general de tot el país, la població catalana es diferencià en tres grans etapes:

⁴ Segons l' *Instituto Nacional de Estadística*, entre 1910 i 1920 la població de fet de Sant Feliu havia perdut 1.320 veïns.

1911-30: Creixement demogràfic sostingut, malgrat el davallament continuat de la natalitat.

1931-50: El creixement és feble per la guerra, l'exili, etc.

1951-75: Gran creixement)⁵.

A pesar d'això, val a dir que a partir del 1910 la comarca del Baix Empordà, en conjunt, inicià una davallada demogràfica important, tal com ha estudiat J. Iglésies⁶.

1.2 NATALITAT, MORTALITAT I NUPCIALITAT:

Moviment dels naixements i defuncions segons els registres parroquials⁷:

Anys	Mitjanes anuals parcials		
	N	M	(Diferències acumulades)
1886-1890	246	240	+ 32
1891-1895	251	237	+ 71
1896-1900	281	256	+ 123
1901-1905	280	252	+ 137
1906-1910	250	231	+ 95
1911-1915	207	212	- 26
1916-1920	149	225	- 369
1921-1925	141	186	- 226
1926-1930	140	176	- 176
1931-1935	110	153	- 218
1936-1940	69	183	- 569

La tuberculosi, la grip i el tifus eren les malalties que més incidien en la mortalitat prematura.

Segons les dades esmentades, el màxim absolut de les mitjanes anuals de naixements se situa entre 1895 i 1910. La qual cosa ens revela una arribada considerable d'immigrants. L'augment del nombre absolut de naixements seria, doncs, conseqüència - no pas causa- de l'augment de població.

⁵ CABRÉ A., PUJADES, I., «La població». *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1989.

⁶ IGLESIES, J., «Demografia històrica del Baix Empordà». *XX Assemblea intercomarcal d'estudiosos*. Publicacions del Museu Municipal, Sant Feliu de Guíxols, 1977.

⁷ BARBAZA, Y., *El paisatge humà de la Costra Brava*, Edicions 62, Barcelona, 1988, p. 524.

Aquesta tendència demogràfica, com hem dit abans, canvià brusca-ment a partir de 1910, i s'agreujà durant la guerra.

1.3 ESTRUCTURA PROFESSIONAL

Mentre el percentatge de la població activa augmentava successiva-ment, sobretot en les activitats secundàries i terciàries, la dedicació als treballs de la mar i de l'agricultura disminuïen⁸:

Anys	1861	1878	1924	1955
Mar	12,3	8,5	7,5	2,7
Agricultura	29,1	18,3	8,1	4,3
Indiferenciades	-	6	10,2	13,4
Secundàries	45,2	54,4	50,1	50,4
Terciàries	13,2	11,9	23,9	29
% pob. activa	35	32	37,6	41

1.4 ORIGEN I LLENGUA DE LA POBLACIÓ SEGONS EL PADRÓ DE 1924

Segons aquest padró el 1924 del total de 9.529 h.:

5.230 h. havien nascut a Sant Feliu.

3.156 h. havien nascut a la província de Girona.

484 h. havien nascut a Catalunya.

659 h. havien nascut fora de Catalunya.

Per tant el 93,08% eren nascuts a Catalunya i un 6,91%, fora de Catalunya. D'aquests darrers, un petit percentatge n'havia nascut dins l'àmbit dels Països Catalans.

Davant d'aquestes xifres tenim que la majoria dels habitants de Sant Feliu, el 1924, havia nascut com a mínim dins l'àmbit dels Països Catalans, en un total del 94,32%. I la majoria dels habitants nascuts a fora portaven més d'un any de residència ací. Això fa suposar que aquest percentatge d'immigrats (69,63%) entenia el català.

La conclusió, pel que fa a la llengua, és que el català era la llengua de parla comuna de tots els guixolencs, mentre que el castellà no l'entenia pas tothom. Tot i que aquesta última era la utilitzada pels estaments oficials i burocràtics.

Amb la instauració de la República la llengua catalana s'introduí també als sectors institucionals⁹.

⁸ BARBAZA, Y., *El paisatge humà de la Costa Brava*, o.c.

⁹ CROS, E., Treball inèdit.

2.- EL TREBALL

2.1 SECTOR PRIMARI

Entre 1881 i 1883 les vinyes que en feixes d'escassa amplada omplien les terres ermes es veieren danyades totalment per la fil·loxera.

Els treballadors del suro i els pescadors, que alternaven el conreu de la terra -el saïó- amb la fabricació de taps o la pesca, es veieren obligats a dedicar-se només al seu treball. Sense replantar les vinyes, s'abandonaren els terrenys que es dedicaren a pinedes.

A partir de 1910, l'agricultura donava feina a més d'un centenar i mig de treballadors guixolencs.

En aquest apartat es podrien incloure, entre les diverses feines del camp, la d'obtenir carbó vegetal, les carboneres. Una producció essencial en l'època d'entreguerres i, doncs, d'escassetat d'energia.

El conreu més estès i productiu de l'agricultura local era la vinya i la patata. Malgrat tot, la població era deficitària en tots els productes del camp i havia d'importar la majoria dels aliments.

També es disposava d'un mínim de ramaderia, mentre que el consum n'era molt superior.

Segons dades de després de la guerra (1944), Sant Feliu en relació a la Vall d'Aro disposava, en hectàrees, de:

POBLE	superfície total	bosc	conreu de secà	conreu de regadiu	erms
SFG	1.568,05	927	384,50	21,20	165'70
Sta.C.	6.951,60	5.733,4	736,79	64,81	379,55
Castell	1.788,54	910,77	625,29	25,72	93,58 ¹⁰

Les guerres (la Primera Europea, i la Guerra Civil/Segona Europea després) revaloritzaren els productes del camp (el conreu de cereals i llegums) en detriment dels boscos i, per tant, de l'àrea de l'alzina surera. A més a més, durant aquest període de guerres es talà molta superfície de sureda per a fer-hi carbó vegetal, molt més ben pagat aleshores.

Els pescadors guixolencs subsistien i es podien guanyar mitjanament bé la vida només en l'època dels sardinals amb la pesca de la sardina i de l'anxova que, preparada als saladors, en grans quantitats era exportada, sobretot a Itàlia.

¹⁰ Memoria 1944 de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de San Feliu de Guixols.

A partir de 1920 les tècniques de la pesca evolucionaren suficientment com per a modificar el nombre de pescadors. Varià bàsicament el tipus de xarxes, el sistema d'il·luminació i la substitució de la vela pel motor.

Tant en la pesca nocturna -de teranyina- com en la d'arrossegament, amb la motorització i millora de les embarcacions, aquestes podien allunyar-se més de la costa i aconseguir captures més importants.

La pesca, com l'agricultura, suavitzà les conseqüències socials de les successives crisis ocupacionals de la mà d'obra a la indústria surera.

Pel que fa a la riquesa pesquera la població ganxona s'autoproveïa de peix i marisc.

L'any 1943, les embarcacions de pesca afiliades al Pòsit eren de 48 «a motor d'explosió», i 25 a rem. Disset es dedicaven a la pesca de cèrcol amb llums (teranyines), i una a la d'arrossegament. Les altres quaranta es dedicaven als sardinals, trasmall, nanses i fitora.

Durant la temporada de pesca de les teranyines (normalment de març a novembre) hi treballaven uns 225 pescadors; i la resta de l'any (tres mesos) normalment sortien a pescar, tan sols, uns 60 tripulants.

2.2 SECTOR SECUNDARI

Durant els primers decennis de l'actual segle, la indústria suro-tapera experimentà una intensa transformació. Màquines de tota mena més complexes mogudes per energia elèctrica -la de llescar, la barrina, la d'esmeril, la d'escapçar, etc.- anul·laren el treball artesanal, el tap fet a mà a petits locals. Una maquinària que, a més, exigia la disponibilitat d'un capital més gran i d'haver d'invertir en infraestructura (grans construccions, naus). La utilització de maquinària en facilità la fabricació, ara a l'abast de tothom. Qualsevol empresari o obrer -encara que no conegués la primera matèria, coneixement abans imprescindible- hi podia accedir¹¹.

D'altra banda, els avenços tècnics s'aplicaren a la indústria. El 1913 la fàbrica Planellas i Carreró començà a produir aglomerat; i el 1916 discs de suro aglomerat. Mentre que un any després es trobà el sistema d'alimentar els forns d'aglomerat amb la pols del suro procedents de les màquines d'esmeril.

Els efectes socials d'aquests reajustaments varen ser considerables: petits fabricants que eren absorbits per fàbriques més grans i esdevingueren assalariats, i -el que és molt important- s'introduí massivament una mà d'obra més barata: el treball de la dona.

¹¹ *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona, 1913*

Es crearen noves cases comercials i es transformaren algunes d'antigues¹².

El 1913 hi havia a Sant Feliu 90 fàbriques amb un total de 2.700 treballadors. I, segons dades de l'*Instituto de Reformas Sociales* del 1914, a Sant Feliu hi treballaven 3.809 obrers (924 homes, 985 dones i 1.900 domicilis o petits tallers¹³); el nombre dels quals varià sensiblement en relació a la llarga crisi del sector arran de la I Guerra Mundial. El 1918 disminuï fortament, i començà a recuperar-se a mitjans del segon decenni, sobretot entre 1926-29. La incidència de la Primera Guerra Mundial fou negativament molt forta, tal com veurem a l'apartat 4.

El 1930 les restriccions dels països importadors i els augments de taxes duaneres varen abocar de nou la indústria tapera a una situació molt crítica, que s'allargà fins a la postguerra.

El 1935 hi havia a Sant Feliu 92 empreses del suro i el nombre d'obers era de 1.322 (650 homes i 672 dones)¹⁴.

Començada la guerra, l'agost de 1936, l'alcalde Campà s'adreçà al ministre de treball en uns termes molt pessimistes. Si no s'ajudava la indústria suro-tapera i, alhora, si no tenia lloc un canvi polític en la normativa que regulava les exportacions del suro en planxa, es produiria inevitablement a la comarca l'atur generalitzat. En concret es demanava a l'Estat la concessió d'un crèdit extraordinari de tres milions de pessetes per a primar l'exportació del suro manufacturat de la forma següent: el 20% per a tota la producció manufacturada que no fos aglomerat (tap, discs, plantilles), i el 50 % per als aglomerats de suro.¹⁵

Existia també una indústria auxiliar: tèxtil i mecànica. Tres fàbriques (de Rufi Romà, de l'Estrada/Girbau i de Salvador Dalmau) es dedicaven a la fabricació de canemàs, tela senzilla per a embalar els taps. Disposaven d'un total de 69 telers i ocupaven un centenar d'obres.

Quant als tallers mecànics, el d'en Castelló comptava amb 60 obrers (ajustadors, torners, forjadors, modelistes i aprenents), i muntaven màquines ben complexes de la indústria del suro. També el taller de l'Isidre Pernal que, ultra els molins de vent, es dedicava a construir màquines de suro més senzilles.

¹² MEDIR, R., *Historia del gremio corchero*. Edit. Alhambra, Madrid, 1953, p. 374

¹³ SURÓS, J., «Crisi de la indústria suro-tapera del segle XX». *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 10, 1991.

¹⁴ HERNÁNDEZ, S. «Empreses i treballadors del suro a Sant Feliu de Guíxols», *Estudis sobre temes guixolencs*, núm.2, 1980, p. 159.

¹⁵ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

2.3 SECTOR TERCIARI

Hi hagué un cert retard en el descobriment de la Costa Brava per part dels barcelonins, sobretot a causa de les males comunicacions. Tot i que des del 1912 ja funcionava un servei regular d'autobusos Palafrugell-Caldes, que continuà Ribot, Font i Artigas (societat anònima el 1923, SARFA), a més del tren de Sant Feliu.

Tanmateix, els anys vint Sant Feliu ja comptava amb un nucli estable d'estiuejants. El 1922 s'inauguraren els Banys Sant Elm, un dels establiments millor equipats del país. I el mateix propietari, Pere Rius i Calvet, entre 1915 i 1930 construí una quinzena de **torres** seguint un projectat passeig marítim.

L'escriptor J. Langdon-Davis donava a conèixer Sant Feliu als anglesos. I el 1928 s'organitzaren els «Viatges Blaus», magnífica iniciativa del guixolenc *Santiago* Marill per a fer descobrir els encants de la Costa Brava, centrada a Sant Feliu i S'Agaró.

L'oferta hotelera de Sant Feliu es concretava en tres establiments de nom: l'Hotel Murlà, l'Hotel Marina (1910) i el tradicional i antiquíssim de les Noies. Tres pensions: El Sabre, Sant Elm i la de J. Vila.

En total, en temps de la República la ciutat comptava amb unes 167 cambres.

3.- EL TRANSPORT

El transport bàsic de viatgers i de mercaderies per mitjà del ferrocarril i dels vapors i velers es completava, el 1912, amb els carruatges de Josepa Bagué, viuda de Sabertí (c/S. Llorenç) que feia el trajecte per a viatgers de Sant Feliu a Palafrugell. Mentre que Narcís Ribot (c/S. Joan) cobria el de Sant Feliu-Caldes de Malavella. Pel que fa a les mercaderies, Mariano Prats (c/Surís) s'encarregava de fer-ne el transport de Sant Feliu-Girona, i Pere Dispés (c/Jofre) de Sant Feliu a Caldes.

D'altra banda el veler goleta *Comercio* de l'Irla i Cia. ho feia per mar directament amb Barcelona; i, per carretera, la Pepeta Vidal.

Calia, però, comunicar els dos mitjans de transport més importants de Sant Feliu. Per això la Companyia del tren sol·licità la concessió d'un ramal de via que, passant pel carrer Gravina, unís l'estació amb el port. Això es demanà el 1915, i el 1920 ja s'havia bastit el magatzem al port. Tanmateix, fins al 1923 no començaren les obres del necessari ramal, que s'inaugurà un any després.

Fins al segon decenni de segle no es generalitzà l'ús de l'automòbil i de l'autocar.

La companyia de Narcís Ribot amb Font i Artigas (d'on sorgí la SARFA, el 1923) fou la primera a motoritzar el servei regular, amb auto-

busos, per a passatgers entre Palafrugell i Caldes amb parada a Sant Feliu.

A finals dels anys vint, la competència del transport per carretera -junt a la crisi econòmica dels anys trenta- influïren molt negativament en el normal desenvolupament del ferrocarril guixolenc.

4.- LA DEPRESSIÓ ECONÒMICA

4.1 CAUSES

L'esclat de la Primera Guerra Mundial va representar un agreujament molt acusat de la crisi econòmica de la indústria suro-tapera, iniciada ja anteriorment. El sector es trobava en un moment de readaptació -com hem dit-, alhora que s'enfortia la competència estrangera (EEUU i Portugal) i continuava el tradicional conflicte entre productors i industrials. La qualitat de la primera matèria -el suro- es veié rebaixada per la manca dels repoblaments adequats i per la tala d'alzines per a combustible i fusta, en comportar això últim un millor negoci per als propietaris.

Amb la guerra, el tancament del mercat exterior (sobretot l'alemany) -base d'aquesta indústria- comportà la pèrdua d'una moneda forta i estable i, doncs, de la possibilitat de reinvertir en la mecanització de les empreses. A més, es va haver de buscar mercats alternatius i d'afinar la competitivitat amb la producció d'altres països, ja que la destrucció de les comarques vinícoles europees i l'anormalitat en els transports ho feien necessari¹⁶.

El període més agut d'aquesta profunda depressió anà de 1914 a 1923. Un cop acabada la guerra (juliol de 1919) -acabament que els guixolencs celebraren- no es traduí en una solució del conflicte econòmic, i la crisi de la indústria surera continuà uns anys més.

A Sant Feliu aquest mal moment del sector industrial es veié acompanyat de la crisi financera. El 1914 la banca Girbau i Cia. (abans *Banca de D.R. Valls y Martí*) va suspendre pagaments, ja que treballava fonamentalment amb transaccions europees. En esclatar la guerra, immediatament es trencaren les relacions bancàries internacionals.

El mateix any, però, s'establí a Sant Feliu el Banc de l'Empordà, societat anònima amb participació de capital dels Girbau¹⁷, que havien fet fallida. A la suspensió de pagaments del Banc de Barcelona (1921), seguien la fallida del *Banco del Ampurdán* (1922) i del Romaguera (1922). Aleshores, per a poder sostenir el crèdit només es podia recórrer a la societat *Crédito y Docks de San Feliu de Guixols* (1921).

¹⁶ HERNÁNDEZ, S., «La indústria surera al Baix Empordà. Aspectes d'una crisi (1914-1923)», *Treballs d'història*, Girona, 1976.

¹⁷ Eneco Girbau Valls serà una de les víctimes de la repressió republicana.

4.2 CONSEQÜÈNCIES SOCIALS

La conseqüència immediata de la crisi va ser la reducció del nivell d'ocupació i l'atur¹⁸.

El 1915 a Sant Feliu ja hi havia oficialment 773 obrers sense ocupació. El que vol dir que, de fet, el nombre de treballadors sense feina podia ser més gran.

Al llarg de la guerra la situació empitjorà, en minvar l'exportació del suro manufacturat: el 1921 es va exportar un 60% menys que el 1913. De tal forma que el 1921, segons Medir, hi havia 458 obrers que treballaven tota la setmana, 459 només podien treballar-ne mitja i 1.312 estaven completament a l'atur¹⁹.

Amb la crisi d'exportació i financera vingué l'atur, la inflació i el deteriorament general del nivell de vida de la classe obrera.

Els salaris dels obrers no pujaven en la mateixa proporció -ni molt menys- que ho feien els preus. És a dir que juntament amb l'atur i la inflació, el poder adquisitiu dels jornals dels treballadors -que tenien la sort de treballar- disminuïa considerablement.

SALARI REAL DEL SURO-TAPER²⁰

Anys	1914	1920	1925
Índex de preus	100	199	163
Id. salari nominal	100	124	174
Id. salari real	100	62,3	106,7

L'emigració de famílies senceres a les grans ciutats i a l'estranger, i la gana material varen ser també altres conseqüències de la crisi.

El 1915 es creà una **Cuina Econòmica**, a càrrec municipal i per subscripció de persones i entitats que hi aportaven diners o queviures, que va atendre la demanda de 125.554 racions de menjar el 1916, i de 43.063 el 1918. L'Ajuntament, aquell any, hi destinà en el seu pressupost una partida de 40.000 PTA.

D'altra banda, les institucions oferiren treball comunitari (carretera de Tossa) per a ocupar els treballadors a l'atur.

¹⁸ HERNÁNDEZ, S., «La indústria surera al Baix Empordà», o.c.

¹⁹ La informació que ens dona R.Medir contradiu les dades que el municipi envià al Delegat Regional d'Estadística de l'Institut de Reformes Socials referides al 1920. Segons l'Ajuntament, aquell any la indústria del metall tenia 76 obrers que cobraven un jornal de 8 pta., la indústria del cànem, 76, amb un jornal de 3'50; i, finalment la indústria del suro tenia 2.111 obrers que cobraven entre 3'50 i 5,50 pta. Tots treballaven només vuit hores, sis dies a la setmana **i en cap de les nostres indústries no hi havia treballadors a l'atur.**

D'altra banda, segons dades de la Cambra de Comerç de Girona en la seva memòria de l'any 1921, eren uns 700 els obrers guixolencs en atur.

²⁰ SURÓS, J., «La CNT al Baix Empordà», *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, 6, 1987.

Aquesta situació de penúria va ser un element important, entre altres causes, de l'enfortiment del moviment obrer -ja existent a Sant Feliu- i, doncs, de l'augment de la conflictivitat social.

El 1918 la *Federación Local de Sindicatos Obreros -CNT-* aplegà totes les organitzacions d'oficis i indústries, que comptà amb 3.200 afiliats el 1919²¹. El setmanari *Acción Social Obrera*, n'era el seu portaveu.

Les vagues se succeïren, sobretot entre 1917 i 1920. En aquelles circumstàncies, la lluita obrera no va ser estèril. S'aconseguien millores econòmiques i socials.

En aquest apartat de les conseqüències de la crisi econòmica de la guerra europea -com succeirà amb la Guerra Civil-, cal subratllar el pes que les dones hagueren de sostenir. Treballaven en pitjors condicions laborals que no pas les de l'home, cobrant per la mateixa feina la meitat de sou. La dona obrera guixolensa, a més del treball, havia de fer la feina de casa i dels fills, administrar escrupolosament l'estalvi i recolzar la lluita o l'atur de l'home. També ella, doncs, creà les seves societats d'ajuda mútua.

Les cooperatives de consum obreres: *La Guixolense* (1898-1939), *La Unión* (1899-1923?) i la de l'Ateneu Social (1908-1939)²² i les Caixes d'Estalvis (La de l'Ateneu [1907] i la Municipal [1911]) foren altres societats d'iniciativa local que ajudaren els treballadors a sobreviure.

Quan l'Estat no preveia en els seus pressupostos generals la seguretat social de tots els ciutadans, el mutualisme dels treballadors havia de cobrir-los en cas de malaltia, i preveure llur jubilació i vellesa.

A partir de 1923 es començà a remuntar la crisi i, entre 1926 i 1929, els negocis de la indústria surera milloraren notablement. Aquesta conjuntura favorable es va mantenir tan sols fins el 1930, sense arribar, però, a recuperar els nivells exportadors d'abans de la I Guerra Mundial.

Aquest redreçament econòmic varià negativament després de 1930 amb una altra depressió -que la Guerra Civil, amb una economia de guerra, agreujà.

El 1935 oficialment el nombre de treballadors en l'atur era de 321 (18,83% del total). Però en realitat n'era superior, ja que els que treballaven no ho feien a jornada completa²³.

²¹ CNT. *Memoria del Congreso celebrado al Teatro de la Comedia de Madrid los días 10 a 18 de Diciembre de 1919.*

²² Mossèn Sants Boada, fundador de l'Ateneu, creà el 1923 una cooperativa de producció de caps de suro aglomerat (Suber C. de P.) per a donar feina als socis de la cooperativa en atur.

²³ HERNÁNDEZ, S., o.c., p. 162.

5.3 ALIMENTACIÓ, PREUS DELS QUEVIURES I ALTRES DESPESES

Segons un estudi de l'època (1919), l'alimentació -en general- consistia en:

Matí: cafè amb llet, vianda del dia anterior, sopes, etc.

Migdia: escudella i carn d'olla i, generalment, postres.

Berenar: pa amb oli, pesca salada i tomates.

Vespres: carn i verdura, o granes.

Festes extraordinàries: s'hi afegia un plat de carn o de peix.

Preus dels queviures

Producte	1914	1915	1918	1920
Pa (1 quilo)	0,40	0,50	0,60	1 pta
Farina (11,5 quilo)	5,50	6,90	-	12 «
Vedella (1 quilo)	3,-	2,25	4,50	4,50
Bacallà (1 «)	1,50	1,90	-	3
Patates arrova	1,- Kg	0,16	2,50(a)	0,50 Kg
Llet (1 litre)	0,45	0,50	0,60	0,80
Oli (1 litre)	1,40	1,40	2,20	2,70
Sucre (1 quilo)	-	1,37	-	2,50
Vi (1 litre)	0,40	0,60	0,50	0,80
Carbó (11,5 Kg)	-	1,20	-	3,25
Ous (Dotzena)	1,40	1,80	2,40	5,-
Carn de moltó (Kg)	3,-	-	4,50	-
Carn de porc	2,-	-	4,50	-
(La cansalada i el llard anaven al mateix preu).				
Mongetes (Kg)	0,50	-	0,75	-
Peix (Kg)	0,40	-	2,80	-

S'utilitzava l'electricitat, el gas i el carbó vegetal -el preu del qual es doblà durant la guerra- com a llum, calefacció i força motriu.

El preu calculat per a tres llums era , el 1919, de 3,80 pta al mes. I pel comptador del gas s'havia de pagar prèviament 0,10 de pesseta.

L'aigua es pagava a 2,50 pta al mes. Hi havia, però, molts pous d'aigua potable particulars.

El cost del lloguer d'una casa estava, en temps de la Primera Guerra Mundial, entre 150 i 170 pta l'any. Amb el benentès que es van deixar de pagar durant aquest període bèl·lic.

El 1917, «es considerava que la despesa mínima en manutenció d'una família de quatre persones era de 2,85 pessetes diàries. Si el cap de família guanyava un màxim de 3,75 pessetes i tenia la sort de poder treballar

quatre dies la setmana encara li faltaven 4,95 pessetes setmanals per poder satisfer les necessitats només d'alimentació»²⁴.

5.- LA CIUTAT

El 1931 la ciutat comptava amb 2.562 habitatges i 426 edificis destinats a altres usos. Dels primers, 661 eren d'un sol pis; 1.513, de dos; 601, de tres; 51, de quatre, i només 3 eren de cinc pisos.

A Sant Feliu mai no va existir una colònia d'obrers, com en altres indrets (Palamós). És a dir, que no s'hi construïren habitatges exclusivament per a tapers, o cases barates o protegides pels empresaris. Sinó que tots els habitatges eren particulars i, en general -com acabem de dir- la majoria eren formats per uns baixos i un alt. La distribució dels quals era: menjador, cuina, rebost i eixida a baix; i els dormitoris, a dalt.

En general, les condicions higièniques de la majoria d'habitatges de Sant Feliu les podríem qualificar de regulars. La humitat del subsòl es pot dir que era alta, i que perjudicava la salut dels habitants.

L'amplada de les vies públiques anava dels cinc als dotze metres. I els carrers amb pendent eren pavimentats amb pedra ordinària, mentre que el terra ferm dels altres era format per grava i sorra.

Els veïns tenien cura de la neteja dels seus carrers, mentre que la brigada municipal tan sols netejava el passeig i la plaça.

La població es nodria d'aigua potable que procedia de diferents manants o mines, ja explotades el segle passat per companyies anònimes: Les Comes (Lloveras i Cia.), La Rovellada (Robert i Cia.), *Mina del Norte* (Pere Màrtir Estrada i Cia.), Arbore del Rei (Pla i Bernat i Cia.), *La Paz* (Oliveras), Quatre Arbres (Palahí).

L'aigua, canalitzada per canonades de ferro, arribava a uns repartidors alts (Placeta de Sant Joan i al Puig, per exemple) des d'on es distribuïen les **plomes** contractades pels particulars.

L'empresa *Agua Potable de San Feliu de Guíxols, S.A.* es constituí el 23 de juliol de 1922, amb la fusió de la de l'Oliveras amb la de Pere Coll i Rigau.

El 1937 es municipalitzà el servei d'aigües.

Hi havia un safareig públic, i el mercat del peix tenia lloc a l'aire lliure.

També eren deficientes les instal·lacions de l'escola pública, adossades per la part del Passeig, a l'edifici de l'Ajuntament, que els bombardeigs del 1938 varen destruir.

²⁴ SURÓS, J. o.c. p. 171

D'acord amb l'anterior apartat, aquí ens limitarem a ressenyar només les millores urbanes -obres públiques- que considerem essencials, seguint un ordre només cronològic: el mercat cobert (1929-1930), el cobriment de la riera del Monestir (1932-1934) i l'edifici dels Estudis Nous (1937).

A l'arquitecte municipal Joan Bordàs, li fou encarregat el projecte definitiu del mercat cobert que, finalment, s'ubicà a la Plaça/carrer Clavé/carrer de Sant Joan. L'estructura general de la coberta és metàl·lica, amb pilans de ferro laminat en forma de creu. Hi tenien cabuda unes setanta parades per a la venda de peix, carn i aviram.

Una altra obra pública de molta importància no solament per a la salut pública de la població sinó també per a l'embelliment de la ciutat va ser el cobriment de la riera del Monestir, sovint bruta i emplaçada en un lloc ben cèntric de la ciutat.

Entre 1929 i 1930 l'enginyer Jaume Lladó en confeccionà i presentà el projecte a l'Ajuntament. Però fins al 1932 el govern local, aleshores republicà, no acordà la subhasta de les obres. L'esmentat enginyer i l'arquitecte municipal Joan Bordàs portaren la direcció tècnica del cobriment de la riera, que finalitzà a les darreries del 1934.

Un altre edifici digne de ser destacat aquí va ser la construcció dels Estudis Nous (1937) a l'horta d'en Bernich.

Altres innovacions urbanes es dugueren a terme, sobretot entre finals de la Dictadura del Primo de Rivera i durant la Segona República, com per exemple:

L'extensió de la xarxa general del clavegueram (1926 - 1928).

Millores en la instal·lació i subministrament d'enllumenat públic i de força. Regularització de les voreres; alineacions de carrers; urbanització de la plaça del Monestir i dels jardins municipals, on l'1 d'agost de 1932 el president de la Generalitat, Francesc Macià, presidí la inauguració del monument en homenatge al compositor Juli Garreta. La font de Sant Joan s'inaugurà el 28 de juny de 1932. Quiosc, fanals, bancs, indicadors, etc. En fi, tota una transformació progressiva que es veié interrompuda i des-trossada per la Guerra Civil i els bombardeigs.

Després de la guerra, s'hagué de tornar a començar lentament la urbanització de la ciutat.

6.- CULTURA I LLEURE

Els sindicats obrers i les altres entitats populars, sobretot els casinos, continuaren amb la seva activitat cultural i recreativa. Una tasca que es veié enfosquida per la crisi econòmica primer, i per la repressió i censura de la dictadura després. Amb la Segona República es revifà l'associacionisme, i s'animaren la Festa Major i el Carnaval.

A les primeres entitats, se'ls afegí l'Ateneu Social (1907), amb el seu Institut Popular (1910), el camp d'esports (1913) amb diverses seccions: futbol, tennis, sala d'espectacles (1914) per a cinema; el Patronat d'Obres (1917), etc. Tot, obra personal -com hem dit- de mossèn Sants Boada.

El 1923 es constituí l'agrupació dels Amics de la Sardana, i el 1930 el Centre Excursionista «Mar i Muntanya».

Durant el període republicà es donà un important augment -qualitatiu també- de xerrades, conferències, mítings, aplecs i actes públics de caire instructiu, polític i sindical. Moltes i diverses personalitats catalanes tingueren el goig de dirigir la paraula directament als guixolencs.

El 1935 hi havia a Sant Feliu 34 societats legalment constituïdes, de les quals només els sindicats i el partit Federal havien estat clausurats arran dels fets d'Octubre del 1934²⁵.

També s'aguditzà l'anticlericalisme -en parlarem al capítol següent-, i es promogué el laïcisme. L'agrupació lliurepensadora i la Institució Horaciana de Cultura reivindicaven més que mai la necessitat de l'ensenyament racional i científic.

Una llengua artificiosa per a ser internacional -l'esperanto-, entre la germanor obrera i la infiltració polític-sindical, intentava d'esdevenir un mitjà de comunicació que ultrapassés les fronteres geogràfiques i superés les barreres socials. Aquest fenomen, a Sant Feliu, trobà un bon grup d'entusiastes. Es creà una escola *Esperanta Lernejo* (1912) on hi ensenyà un capellà, Mn. Francesc Viver i la mestra Anita Gimeno; i es formà una entitat *Fratego* que féu possible que el 1914 la nostra ciutat esdevingués seu d'un congrés d'esperanto. Motiu pel qual es donà el nom de Zamenhof a la Travessia dels Guíxols.

Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), després de publicar *Metereologia catalana. Observacions de Sant Feliu de Guíxols*, el 1912 edità un segon volum *Pluviometria catalana. Resultat del quinquenni 1906-1910*, on estudià el fenomen de l'aiguat de l'any 1908.

Mentrestant els nostres literats locals continuaven publicant -i la impremta Viader estampant- les seves poesies: Salvador Albert i Enric Bosch i Viola. Francesc Masferrer i Albertí, en canvi, optà bàsicament pel teatre.

Quant a la prosa cal destacar la finor de la forma i els coneixements de l'Agustí Casas, autor de *Coses d'Itàlia*, i la seva valuosa aportació al treball de recopilació lexicogràfica del món del suro. En la confecció d'aquest vocabulari, hi contribuí eficaçment Casas, i el 1918 ja s'havien recollit 878 expressions locals, que després aplegaria un butlletí de la Institució Patxot.

²⁵ AHMSFG, Sec. XIV, núm. 14.

Amb un registre de parla més col·loquial, Manel Sala, sota el sobrenom de Manel de l'Horta, donà a conèixer un bon nombre de contes humorístics, guixolencs, que es feren famosos sota el títol de *Ganxoneries*.

A l'entorn de la figura de Marià Vinyas es creà un ambient musical de gran qualitat. En aquest art, no podem deixar de citar l'obra de Juli Garreta (1875 - 1925) que va saber proporcionar a la sardana una extraordinària qualitat musical, ni el seu gran deixeble i amic Josep M^a Vilà (1904 - 1937). Noves corals, orquestres i orquestrines enriqueixen el panorama musical d'aquest període.

Pel que fa a la premsa, el 1923 continuava havent-hi *El Programa* (1900-1934), republicà federal i el més antic; *L'Avi Muné* (1918-1932), independent i dirigit sempre per Enric Bosch i Viola; *Acción Social Obrera* (1919-1932), portaveu dels sindicats (FLSO) de tendència anarquista; *Palmarium* (1922-1926) independent dirigit per Joan Sans i Amat; *Espalmatorium* (1923-1924), sense cap rerefons polític d'especial interès, sinó és que anava contra el *Palmarium*.

El novembre de 1923, doncs, ja havien desaparegut l'autonomista *Ciutat Nova* (1910-1919), i *L'Ideal* (1920-1923), setmanari del partit republicà radical.

El 1930 aparegué *La Costa Brava* (1930-1936), clerical; el republicà *L'Onada* (1932-1933) i la *Proa* (1936).

Cal esmentar ací la qualitat de la *Revista de S'Agaró* (1935-1936).

Durant la Primera Guerra Mundial, un jove periodista guixolenc, resident a Barcelona, amb el pseudònim de *Gaziel* es va fer famós com a corresponsal de *La Vanguardia* a París, per les seves cròniques, les més lligides i comentades a Catalunya. I, després, arribà a ser-ne el director.

La ràdio, nou i rapidíssim mitjà de comunicacions de masses, durant aquests anys penetra a les nostres llars. El 1925 l'Aviñó ja en feia publicitat per a la venda. I a finals d'aquest període, n'hi havia 212 declarades, és a dir amb llicència.

Quant al setè art, el Cineorama deixà aviat d'utilitzar-se com a sala d'espectacles. I el 1915 funcionaven: el *Salón Novedades* (cinema i teatre), el Mundial (cine), l'Ateneu *Deportiu* i el Saló Goula.

A finals del 1931 s'inaugurà el Saló Catalunya, al nou edifici del casino *El Guixolense*. I a l'antic local del casino dels Senyors (de l'arquitecte General Guitart) hi hagué el Llevantí.

Pel que fa als centres d'ensenyament i població escolar, el 1929 hi havia 543 nois i 558 noies, alumnes, que es distribuïen així:

Escola pública	184 nois	213 noies
<i>Hermanos</i>	253 «	-

Col·legi Vidal	50	«	-	
Sagrat Cor de Jesús	-		135	«
Sagrat Cor de Maria	-		80	«
Divina Pastora	15	«	75	«
Doña Mercè Pubill	-		32	«
Escola Horaciana	41	«	23	«

Entre els 11 i el 13 anys, depenia, els nois i noies deixaven l'escola. «La necessitat obliga a moltes famílies a dedicar llurs fills a treballs propis de la seva edat». Principalment, és clar, a la indústria suro-tapera i a la construcció.

A més, existia l'Escola d'Arts i Oficis amb 50 alumnes que practica-ven sobretot dibuix lineal aplicat al ram de la construcció.

Hi havia escola d'adults i, amb professors particulars, de comerç.

El 1933 es fundà una Escola Municipal d'Idiomes, dirigida per Jaume Carreró i Mascort.

Aquell mateix any (1933) es creà el Col·legi subvencionat d'Ensenya-ment Mitjà, que passà a ser «nacional» el 1936.

En aquest capítol hem de fer esment de la curta experiència pedagògica realitzada per Narcís Masó a l'Escola de S'Agaró (1935)²⁶.

7. EL MARC SÒCIO-POLÍTIC LOCAL

7.1 SOCIAL²⁷

La Restauració havia imposat una estabilitat política que coincidí amb una etapa de prosperitat per als negocis de la nostra burgesia comercial i industrial, mitjançant la venda i l'elaboració del suro. Tanmateix, els efectes socials d'aquell benestar es deixaren sentir molt aviat. D'un sistema de vida tradicional pescador/mariner i menestral, es passà ràpidament a una població de fàbriques, de societats anònimes, d'inversors estrangers, de lliure competència, etc. Mentre que, alhora, s'anava generant una nova diversificació social: propietaris, fabricants, comerciants, tapers assalariats, la dona al treball, etc. D'aquesta manera també es formà un proletariat actiu, conscient de la seva situació de desigualtat respecte als amos, pel que fa a la injusta distribució dels guanys de la productivitat.

Els nous sistemes de relacions laborals, el desvetllament cultural i ideològic -pel contacte amb les idees europees- impel·liren els treballadors a descobrir la necessitat d'unir solidàriament llurs esforços per a

²⁶ *Costa Brava*, núm. 307 (25-IV-1936).

²⁷ JIMÉNEZ, A., «Apunts per a una història del moviment obrer 1870-1923», *Revista de Girona*, 120, 1987.

defensar-se d'un sistema que els discriminava en la nova societat. Com ja hem vist, doncs, es crearen sindicats, cooperatives de producció i de consum i societats d'ajuda mútua. Algunes d'aquestes associacions varen ser protagonistes de vagues importants -la del 1900 va ser llarga i dura-, i des del 1890 es començà a celebrar la festa del Primer de Maig per a reivindicar una jornada laboral de vuit hores i altres millores socials.

La ideologia i organització que cristallitzà entre el sector treballador -des dels orígens del nostre moviment obrer- va ser únicament l'anarquista, que pretenia a llarg termini l'emancipació total de la classe obrera, una societat igualitària i autogestionària.

El 1918, com hem vist, es constituí la Federació Local de la CNT que agrupava els sindicats existents segons les diverses activitats professionals: *La Lucha* (suro-tapers), *La Tralla* (carreters), *El Martillo* (mecànics), *El Progreso Reformado* (paletes), *La Internacional* (peons de la construcció), *El Formón* (fusters), *La Razón* (cambrers), *1º de Mayo* (estibadors), *La Protección* (flequers), *Progreso* (barbers), *Agrupación de Obreros Estereros y Escoberos* i *La Lanzadera* (teixidors). Ja n'hem parlat, de la importància que tenia, el 1919, la FLS.

Després vingué la semi-clandestinitat i la repressió a què la someté la Dictadura de Primo de Rivera. Malgrat tot, la Federació mantingué sòlida la seva força, mentre es forjà al seu si la personalitat anarco-sindicalista de Francesc Isgleas i Piernau (en *Panxo* per als companys), taper de can Sireno, que arribà a formar part del Comitè regional de la Confederació Regional del Treball de Catalunya i, durant la guerra -com veurem-, ocupà càrrecs polítics de responsabilitat al Govern de la Generalitat.

Amb la República -malgrat tot «conservadora i burgesa», segons els dirigents anarco-sindicalistes-, l'objectiu final de la FLS continuà essent la supressió total del capitalisme i de l'estat, el comunisme llibertari.

El 1932 la Federació comptava amb 1.106 afiliats: 600 tapers, 190 de la construcció, 125 d'oficis diversos, 60 del transport, 60 d'estibadors i 71 de serveis²⁸.

Una vegada més, durant la República -el 1935- els sindicats guixolencs es trobaren amb els locals clausurats i el setmanari suprimit²⁹. Aleshores es reuniren a l'Ateneu cultural.

Poc abans de l'inici inesperat de la guerra, al Congrés nacional de Saragossa, la CNT es reafirmava en llurs principis ideològics i programàtics del comunisme llibertari: creació revolucionària -no coercitiva- de col·lectivitats agrícoles i socialització de les indústries del comerç, del

²⁸ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

²⁹ El seu setmanari *Acción Social Obrera* es deixà de publicar el 1932. AHMSFG, Sec. XIV, núm. 14.

transport, etc., a través de comitès autònoms de treballadors de les mateixes empreses, que la CNT coordinaria a fi d'assolir la unió.

En aquells moments, a Saragossa, els membres de la CNT no podien sospitar que molt aviat, només uns dies després, se'ls presentaria -sense buscar-la prèviament- l'ocasió d'assajar la seva vella/bella utopia.

7.2 POLÍTIC

Durant la primera etapa d'aquest període els republicans dominaren la política local. Els federals Vilas, Irla Bosch, Carreró, Duran, Mas i Gruart foren successivament alcaldes de Sant Feliu.

Dos republicans guixolencs ben aviat superaren l'àmbit estrictament local per projectar la seva acció política vers un horitzó més ampli: Salvador Albert i Pey i Josep Irla i Bosch³⁰.

La Dictadura de Primo de Rivera³¹ alterà la normalitat de la vida política i civil del nostre poble. Es dissolgueren i clausuraren els grups polítics catalanistes i els Pomells de Joventut. Varen ser empresonats per pocs dies els regidors que s'havien adherit al plebiscit d'afirmació nacionalista del CADCI. Amb les disposicions anticatalanes se censurà la premsa local, i s'imposà la llengua castellana. Desaparegué la via democràtica que regia els antics ajuntaments, i els governs locals fidels a la Dictadura administraren o gestionaren sense el control rigorós de l'oposició.

LA SEGONA REPÚBLICA³²

La inesperada notícia de l'adveniment de la República, el 14 d'abril de 1931, va omplir de joia el cor dels nostres federals, republicans de «tota la vida». Per fi triomfaven arreu del país els tradicionals ideals republicans, que tantes vegades a través de les urnes guixolenques, s'havien expressat majoritàriament.

També les organitzacions obreres -Federació Local de Sindicats-, malgrat l'escepticisme dels seus dirigents, li donaven suport i, en les eleccions, els vots.

Tot seguit, proclamada la República, es normalitzà l'ús de la llengua catalana i l'Estatut d'Autonomia, al referèndum del 2 d'agost, va ser acceptat per l'absoluta majoria de guixolencs.

³⁰ CALVET, F. I ROIG, J.M Josep Irla, *President de la Generalitat a l'exili*. Teide, Barcelona, 1981.

³¹ JIMÉNEZ, A., «Del govern local guixolenc, sota la Dictadura de Primo de Rivera», *La Dictadura de Primo de Rivera*, Quaderns del Cercle, 8, Girona, 1992.

³² JIMÉNEZ, A., «Als cinquanta anys de la proclamació de la Segona República a Sant Feliu de Guíxols», *Es Corcó*, 9,10 i 11, 1981; «El republicanisme guixolenc reflectit en les eleccions del període republicà (1931-1936)», *La II República, 60 anys després. Estudis sobre les comarques gironines*. Quaderns del Cercle, 7, Girona, 1991.

Josep Irla era nomenat Comissari Delegat de la Generalitat a Girona i assumia progressivament un important protagonisme polític a Catalunya. I el diputat a Corts Salvador Albert -el candidat més votat a tota la província en les eleccions generals del 28 de juny de 1931- rebia el nomenament d'ambaixador a Bèlgica.

El Centre Republicà Federal s'adherí a Esquerra Republicana, «sense perdre cap prerrogativa pròpia»³³.

A partir de 1933, la serenitat que fins aleshores havia presidit la vida política local s'anà perdent. A la premsa local, s'hi notava un cert nerviosisme. Aparegué l'agror en el to dialèctic emprat per uns i altres. Les eleccions de 1933 es varen presentar com a molt decisives per a la continuïtat de la política iniciada pels primers governs de la República, i perquè la possibilitat del vot de la dona obria a la dreta una perspectiva més optimista i, doncs, el dubte calava els cercles republicans.

Es formà la coalició Front d'Esquerrers de Catalunya. L'amnistia dels empresonats i la restauració plena de la Generalitat li facilitarien la campanya de les eleccions de 1936.

El centre-dreta, per la seva banda, també uní forces per a constituir el Front Català d'Ordre. Les eleccions representaren l'enfrontament directe entre ambdós blocs: la dreta i l'esquerra.

Mentrestant, la tibantor entre les dues formacions polítiques s'endanyava, i la vella dialèctica **clericalisme/anticlericalisme** es replantejava amb més força, en intensificar-se el procés secularitzador de la societat.

C.- LES ARRELS DEL CLERICALISME I DE L'ANTICLERICALISME GUIXOLENC ³⁴

El mot **anticlericalisme** l'entendrem aquí en el seu significat més contemporani, utilitzant-lo específicament per a designar un conjunt de fets històrics més propis del segle XIX i de bona part del XX³⁵. Per tant, deixarem de banda totes aquelles actituds col·lectives de l'antic **antimonaquisme**, tan populars a Sant Feliu, anterior a la crisi de l'Antic Règim.

La paraula anticlericalisme òbviament és l'antònima de clericalisme i pressuposa, doncs, -com reconeixen Casimir Martí i Díaz Mozaz- una altra realitat històrica: el clericalisme; o l'estament clerical que, ultra les pròpies funcions religioses, s'atribueix ensems un poder social, econò-

³³ *El Programa*, 24-I-1932.

³⁴ JIMÉNEZ, A., «L'anticlericalisme a Sant Feliu de Guíxols i comarca a l'època contemporània», *Església i societat a la Girona contemporània*, Quaderns del Cercle, 9, Girona, 1993.

³⁵ CARO BAROJA, J., *Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español*. Ediciones Istmo. Madrid, 1980, pàg. 242.

mic, moral/ideològic i polític. Fet que provocà una reacció de refús, una actitud contrària³⁶.

Si definim, doncs, l'anticlericalisme com una «doctrina o tendència contrària al domini polític i social del clergat»³⁷, haurem de dir quelcom, de forma breu i resumida, d'aquest domini polític i social, i també de la doctrina o tendència que s'hi manifestà contrària, a fi de precisar-ne més el sentit del terme. D'altra banda, és evident que l'actitud col·lectiva contrària a l'Església, entesa com a institució de poder al servei dels sectors privilegiats de la societat, no es pot explicar només des d'una anàlisi dels canvis polític-institucionals i econòmics que comportà el pas de la societat de l'Antic Règim a la societat liberal³⁸.

Conscients que l'historiador només pot captar la visibilitat humana de l'Església - per la fe hom pot **creure** que és infinitament més del que aparentment manifesta -, ací hem de tenir en compte l'evolució de la poderosa organització que manifesta ser: un factor de poder que utilitza els mitjans de domini més materialistes i que, com a tal, intervé en la vida pública.

Si aquesta estructura de poder de l'Església ha prevalgut per damunt de la carismàtica -sovint ignorada- ha estat per un procés multiseccular de clericalització³⁹.

1.- TRANSICIÓ VERS UNA SOCIETAT CULTURALMENT LIBERAL I BURGESA

No podem resumir ara i aquí tot el trasbals que va comportar per a l'Església del nostre país l'haver-se d'adaptar i d'integrar a la nova societat burgesa, en perdre el seu poder i la seva posició privilegiada dins de l'estructura social de l'Antic Règim.

Ultra el desmantellament institucional i patrimonial, l'Església es veié obligada a buscar el seu nou espai social i cultural, sobre unes bases molt diferents de les de començament de segle, i a redefinir la seva influència en la societat que es movia en unes coordenades polítiques i culturals noves⁴⁰.

³⁶ MARTÍ, C., «Arrels històriques de l'anticlericalisme a Catalunya». *Revista de Catalunya*. Barcelona, març 1987, núm.6, pàg. 59. Cfr. DIAZ MOZAZ, J.M^a, *Apuntes para una sociología del anticlericalismo*. Barcelona, Ariel, 1976, pàg. 121.

³⁷ AYMAR I RAGOLTA, J., «Aproximació a l'anticlericalisme de Calonge». *Els secrets de sa Bardissa*. Edit. E.R., 1982. Sant Cugat del Vallès, pàg. 73.

³⁸ DELGADO, M. *Las palabras de otro hombre. Anticlericalismo y misoginia*. Muchnik editores, col. Ensayo. Barcelona, 1993. FONTANA, *La història després de la fi de la història* Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives/Eumo Editorial. Vic, 1992.

³⁹ KÜNG, H. *La Iglesia*. Herder, Barcelona, 1968, pàgs. 39, 52, 152, 229, 384, 426, 448, 455, 458 i 466.

⁴⁰ FRADERA, J.M., «Canvi polític i Església». *Cultura nacional en una societat dividida*. Curial, Barcelona, 1992.

Però malgrat les guerres civils, les desamortitzacions, els atacs ideològics del s.XIX contra l'Església, etc., aquesta no deixà de ser una poderosa i eficaç administració.

No es pot pensar en una transició simplista, mecanicista, a través d'unes pautes tan sols polítiques i econòmiques. Sinó que cal veure i mesurar les tensions que es produïren en la totalitat de la cultura. També al si d'institucions religioses més petites com, per exemple, la parròquia. El nou ordre de coses que comportà l'estat liberal, la participació dels laics en l'administració de les parròquies s'anà perdent i, per tant, la institució parroquial entrà en un procés de neta clericalització⁴¹.

El clericalisme parroquial ens pot ajudar a entendre, ben segur, el canvi d'actitud dels liberals guixolencs. Mentre que abans de l'exclaustració dels benedictins, la burgesia de Sant Feliu, que dominava l'Ajuntament, creà i afavorí la pròpia parròquia -secular- a la capella de Sant Joan i lluitava contra el monopoli parroquial del Monestir, després -un cop aconseguit el seu objectiu- la seva actitud respecte la parròquia ja secularitzada es va anar transformant. Començà per un progressiu distanciament entre el municipi i la parròquia -que repercutí en el finançament⁴²-, i acabà quan el primer es posà en contra de la mateixa institució que abans tant havia desitjat.

En la impopularitat dels delmes primer⁴³, i de la contribució⁴⁴ després, a fi de mantenir -obligatòriament tothom, creient o no- el culte catòlic i els seus clergues, hi trobarem sens dubte un motiu més a tenir en compte a l'hora d'estudiar les arrels de l'anticlericalisme que es manifestarà tràgicament durant la Guerra Civil.

Deixant de banda, aquí, els antecedents més llunyans -Inquisició, la guerra del Francès, el Trienni liberal, l'exclaustració violenta dels monjos (1835) i les dificultats municipals per a dotar el culte i el clergat-, hem de dir quelcom del Concordat de 1851.

2.- EL CONCORDAT DE 1851 O LA UNITAT RELIGIOSA

L'acord entre l'Estat espanyol, governat pels moderats, i la Santa Seu del 27 de gener de 1845 i la Llei de Dotació del Clergat del 20 d'abril de 1848 preparaven el Concordat de 1851 que restablí el marc jurídic i econòmic de les relacions Església/Estat. Un marc que durarà fins el 1931.

⁴¹ PUIGVERT I SOLÀ, J.M., «Parròquia i societat rural a la Catalunya de l'Antic Règim». *Recerques*, 20. Curial, Barcelona 1988.

⁴² PUIGVERT I SOLÀ J., *La parròquia rural a Catalunya (s.XVIII-XIX. Bisbat de Girona)*. Vol. II. Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, 1990.

⁴³ AHMSFG, Sec. X, 67.

⁴⁴ M.A.(52), 2-V-1843.

Aquest Concordat venia a rehabilitar d'alguna manera el poder social de l'Església, després de trontollar fortament amb la desamortització i l'exclaustració.

Hom regulava unes relacions de conveniència mútua entre els dos poders: l'Església com a institució i l'Estat. La simbiosi entre poder espiritual i poder terrenal podia ser ben útil, políticament, a ambdós. No era res nou, Maquiavel ja en parlava, de la utilitat de la religió en la política.

Sense entrar doncs, aquí, en una exposició i valoració del Concordat de 1851 -treball que ja han fet historiadors més solvents⁴⁵-en farem un recordatori ben esquemàtic.

L'article primer consagrava la confessionalitat de l'Estat⁴⁶.

L'article segon dotava l'Església dels seus privilegis en l'ensenyament, tant el dels centres públics com el dels privats, que seria exclusivament d'inspiració catòlica.

Seguien altres disposicions que asseguraven la protecció i ensems la llibertat dels eclesiàstics, i la dotació per al seu manteniment que es completà amb la firma del conveni addicional del 25 d'agost de 1859⁴⁷, que restablia la situació creada per la desamortització de Madoz (1855).

L'estat es feia responsable i s'obligava al sosteniment del culte i del clergat. I no només per equilibrar la mancança econòmica de l'Església espanyola per la desamortització, sinó ensems per a garantir el funcionament d'un servei realitzat pels eclesiàstics que l'Estat acceptava i reconeixia implícitament com a necessari, útil, políticament parlant.

Per tant, el més significatiu del Concordat era l'article primer, que atorgava a l'Església el fonament del seu poder públic, del seu domini social. El reconeixement, per part de l'Estat, de la religió catòlica com a única de la nació espanyola, comportava tots els altres drets i privilegis inherents, fins i tot en la societat civil, com a supervisora de la moral i de la cultura⁴⁸.

No se n'era conscient, de la desfiguració de la veritable naturalesa de l'Església que implicava la figura jurídica del concordat: l'Església -«societat perfecta»- apareixeria com la gran aliada espiritual de l'Estat, en establir, de poder a poder, un pacte de mútua conveniència.

⁴⁵ MARTÍ C., *L'església de Barcelona (1850 - 1857)*. Barcelona, 1894; «Arrels històriques de l'anticlericalisme a Catalunya», *Revista de Catalunya*, núm.6, març 1987; FRADERA, J., «Entre l'abisme i la realitat: estratègies del catolicisme català», *L'Avenç*, núm.85, setembre 1985; «Canvi polític i Església» dins de *Cultura nacional en una societat dividida*. Curial, Barcelona 1992; TOMÁS Y VALIENTE, F., *El marco político de la desamortización en España*. Edit. Ariel Barcelona 1983 (4a. Edició).

⁴⁶ *Concordato celebrado entre su santidad y S.M. Católica firmado en Madrid el 16 de marzo de 1851, y ratificado por S.M. en 10. de abril y por S.S. en 23 del mismo*, Gerona.

⁴⁷ *Boletín oficial eclesiástico del Obispado de Gerona*. Núm.2, 20 de gener de 1860.

⁴⁸ MARTÍ, C., «Arrels...», o.c. pàg.61.

Heus ací, doncs, l'ampli marc legal que consolidava l'estament clerical, com a institució de poder d'una orientació molt semblant a la d'abans de la revolució liberal. El citat pacte bilateral havia reconegut a l'Església espanyola una situació privilegiada dins l'Estat, que li permetria d'emprendre sistemàticament la tasca de restaurar les esquerdes de l'estructura eclesiàstica. Aquesta comesa es va veure facilitada per l'actitud - molt més benèvola i interessada del que en general ha afirmat la historiografia catòlica- dels liberals moderats quan eren al poder, de la reina Isabel II i del seu confessor Antoni Maria Claret⁴⁹.

Els clergues gironins, en general, seguien proposant la religió com a base fonamental de la societat civil, i manifestament s'enyorava un ideal passat que anava desapareixent. El bisbat, per exemple, mai no va proposar als seus sacerdots i laics catòlics un pla d'acció que s'inserís en el món real que els envoltava, ni s'hi intentà de descobrir valors positius en la mentalitat de l'època⁵⁰.

3.- MIQUEL SURÍS I BASTER O LA LLIBERTAT DE CULTES

Miquel Surís i Baster nasqué al carrer del Mar de Sant Feliu el 31 de maig de 1825. Estudià a Barcelona de 1840 a 1845 i obtingué la llicenciatura de Filosofia i Lletres. El 1850, la de dret. Exercí de professor de la Universitat de Barcelona, traduï el *Cours de philosophie* de Gérusez (1847) que s'utilitzà a tots els centres superiors d'ensenyament de l'Estat espanyol, i publicà el 1851 *La paz en el siglo XIX o teoria sobre la constitucion del poder político y rehabilitacion del poder moral en Europa*.

Fou elegit, per Girona, diputat de les Corts Constituents de 1854⁵¹.

Malauradament, molt jove encara, morí el 20 de gener de 1856 a Albacete: «Las Cortes oyeron con sentimiento la lectura de dos comunicaciones (...), y la otra del Sr. Ministro de Gobernacion, participando el fallecimiento del Sr. D. Miquel Surís, acaecido en Albacete el dia de ayer»⁵².

Ultra les manifestacions de liberalitat, com a defensor de totes les causes progressistes de Sant Feliu, volem destacar la seva intervenció parlamentària i, particularment, la del 8 de febrer de 1855, que d'alguna manera era l'exponent de l'ambient anticlerical, intel·lectual, que es respirava a la seva ciutat natal.

⁴⁹ DD.AA. *Nueva historia de la Iglesia*. Tom V. «La Iglesia en el mundo moderno». Edic. Cristiandad 1977, Madrid, pàg.104 s.

⁵⁰ MARQUÉS, J. Mª, «Constantino Bonet obispo de Gerona (1862-1875)». A.I.E-G 1978. c.VOL. XXIV. Pàg. 184.

⁵¹ *Diccionario Espasa*. Surís y Baster (Miguel). L'any de la mort que hi consigna és equivocat.

⁵² *Diario de las Sesiones de las Cortes*. Sessió del dilluns, 21 de gener de 1856.

A l'Assemblea Constituent del Bienni Progressista, liberals progressistes i moderats lluitaven dialècticament per a imposar les seves idees i posicions. El debat de la base segona de la Constitució de 1856 -que no arribà a tenir vigència- se centrà en el tema religiós.

Miquel Surís, amb altres, demanà que la base segona es redactés en els següents termes:

«La ley garantiza la libertad de conciencia y de cultos».

En la defensa d'aquesta esmena, feta pel parlamentari guixolenc, hi trobem els conceptes més elevats, profundament assenyats, sobre els quals es recolzava l'anticlericalisme -en el millor sentit d'aquesta paraula-, èticament seriós.

Els evidents avantatges que per a la societat civil suposaria la tolerància religiosa, Surís els fonamentà en el mateix concepte de sobirania popular, deixant de banda tots aquells de caràcter històric i els de l'exemplaritat d'alguns països europeus.

La sobirania nacional -deia- es basava en la llibertat de consciència i, doncs, en la sobirania de la raó. I només aquesta era la que, a les Corts, representaven els parlamentaris. Per tant, la Constitució abans de res havia de garantir els drets fonamentals dels ciutadans: la llibertat de consciència i de pensament.

Més encara, assentava aquella llibertat en la mateixa religió, en els principis essencials del cristianisme -que ell estimava- que l'exigien. La manca de discussió, de crítica, només podia generar indiferència - si no, rebuig- vers la religió.

Per tant la qüestió religiosa havia de ser tractada com a legisladors, representants de la sobirania popular. Els principis o atributs de la religió o de la divinitat els havien de tractar els concilis. La veritat o la unitat de la religió catòlica no era un tema que s'hagués de discutir ni menys decidir a les Corts. Els diputats no podien impedir als ciutadans que professessin el culte exterior que volguessin - la llibertat religiosa, garantia de pau i de tranquil·litat per a l'estat polític i civil - sempre que això no comportés un atac a la moral i a l'ordre públic.

Avançant-se al seu temps, Surís advertí que no s'havia de confondre la perspectiva religiosa amb la perspectiva ètica o moral a l'alba d'una societat laica.

Malgrat que la moderada esmena defensada pel diputat per Girona no va progressar per 139 vots en contra i només 73 a favor, la intervenció de Miquel Surís ens revela el sentiment de la majoria dels seus conciutadans, liberals progressistes⁵³.

⁵³ *Diario de las Sesiones de las Cortes Constituyentes. N.º 79, pàg. 1.333-1.335. Sesión del jueves 8 de febrero de 1855.*

La mateixa intolerància que hi defensaven alguns diputats conservadors, per conveniència política o per por a la «perturbación que esto podría causar en la sociedad», la trobem reflectida en les actituds quotidianes d'alguns guixolencs. La utilització de la religió per part de les autoritats eclesiàstiques i del govern local, com a fiscalitzadora dels comportaments col·lectius i privats.

Miquel Surís i Baster també es manifestà en contra d'aquella manca de llibertat de consciència i de culte que tenia lloc a Sant Feliu.

Anys més tard, se succeïren diverses manifestacions d'un anticlericalisme més radical, que culminaren durant la Revolució de Setembre i de la Primera República, quan Pere Caimó i Bascós controlava el poder local⁵⁴, i a les Corts s'expressava ja una actitud clarament laica, agnòstica o atea⁵⁵.

4.- AUGMENT DEL PODER ECLESIASTIC AMB LA RESTAURACIÓ DE FINALS DE SEGLE.

L'eclesiologia catòlica oficial continuava en la seva línia apologetica i reaccionària (conservadora, davant una situació nova), de forma que el primer Concili Vaticà (1869-1870) -de signe antiliberal- se centrà en la definició del primat i de la infal·libilitat del Papa, mentre s'autodefinia com a societat perfecta dotada de tots els drets i mitjans. Aquesta va ser la mentalitat dominant de la majoria de bisbes -que no de tots- que, com és lògic, anava en consonància amb el món cultural i polític de l'època del tradicionalisme romàntic, del romanisme i de la restauració⁵⁶.

El bisbe de Girona, amb altres dotze d'espanyols, demanà que la discussió de la infal·libilitat passés al davant de qualsevol altre tema. Constantí Bonet reduïa la constitució *De Ecclesia Christi* a la infal·libilitat que, segons ell, tenia l'avantatge de «colocar los intereses religiosos y la sociedad entera bajo la robusta protección de un magisterio infalible»⁵⁷.

El govern de la Restauració vingué a anul·lar, en part, els esforços dels liberals per a intentar de separar el poder religiós del poder polític, fent viable un estat no confessional. L'Església espanyola aprofità la conjuntura política, moderadament antirevolucionària i conservadora, per a exigir la vigència íntegra del concordat del 1851 i perquè la Constitució de

⁵⁴ CLARA, J.-JIMÉNEZ, A. *El federal Pere Caimó*. Edit. Pòrtic, Barcelona 1975.

⁵⁵ PETSCHEN, S., «La ideología de los republicanos no católicos. El grupo ateo-agnóstico». *Iglesia - Estado. Un cambio político*. Edit. Taurus, Madrid, 1974.

⁵⁶ KÜNG H., o.c., pàg. 530. DD.AA., *Nueva historia de la iglesia*. Vol. V. Edic. Cristiandad, 1977, Madrid, pàg. 69.

⁵⁷ MARQUÉS, J.Mª., o.c., pàg. 190.

1876 proclamés clarament la unitat catòlica, encara que després - molt en segon lloc- garantis la llibertat de cultes. L'article 11 de la Constitució quedà així:

«La Religión Católica, Apostólica, Romana, es la del Estado. La Nación se obliga a mantener el culto y sus ministros. Nadie será molestado por sus opiniones religiosas, ni por el ejercicio de su respectivo culto, salvo el respeto debido a la moral cristiana»⁵⁸.

Si aquest article, d'una banda, representava l'enderrocament dels ideals del 1869, de l'altra contenia una certa aproximació vers una societat més tolerant. La interpretació de l'article 11 dependria del govern i de les autoritats locals⁵⁹.

A partir d'aquí el poder eclesiàstic s'anirà refent i intentarà de «recatolitzar» el poble a través del poder temporal i de la pressió social, mitjançant sobretot l'educació religiosa. Els catòlics, invocant el principi de llibertat d'ensenyament, crearen escoles privades com a mitjà d'evangelització.

La recuperació eclesiàstica, doncs, fonamentalment es realitzà a través del renaixement quantitatiu - i qualitatiu, en alguns casos - de les ordes i congregacions religioses (la gran majoria dedicades a l'ensenyament), i d'organitzacions devotes i caritatives⁶⁰.

5.- ALLUNYAMENT DEL MOVIMENT OBRER, TOT I LA RENOVACIÓ IDEOLÒGICA EN L'ESGLÉSIA CATALANA.

Tanmateix, a l'interior de l'Església del país, durant aquest període s'obrí una etapa de gran complexitat, entre la necessitat d'haver de renovar l'estratègia de *re-cristianització* i la urgència -que alguns sectors de l'Església sentien- d'haver de renovar-se ideològicament⁶¹.

A més de l'ofensiva del sector integrista, intolerant en la qüestió de la unitat catòlica, i del carlisme més intransigent -*El liberalismo es pecado* (Barcelona 1884) de Fèlix Sardà i Salvany en seria el símbol- que sembla esgotar-se a mitjan anys noranta, sorgí el corrent *vigatanista* (Jaume Collell, Jacint Verdaguer, «La Veu de Catalunya»...) que més endavant, encapçalat per Josep Torras i Bages, s'estendrà per tot Catalunya. Es tractava d'un nou plantejament que intentà d'integrar la Catalunya rural en el

⁵⁸ MARTÍNEZ CUADRADO, M., *La burguesía conservadora (1874 - 1931)*. Historia de España Alfaguara VI. Alianza Editorial, Madrid, 1973, pàg.33.

⁵⁹ CARR, R., «La Restauración y el Desastre, 1874-1898». *España 1808 - 1939*. Edit. Ariel, Barcelona, 1970, pàg. 340.

⁶⁰ CASTELLS, J.M., «Las asociaciones religiosas en la España contemporánea» Madrid, Taurus, 1973, pàg. 243.

⁶¹ FRADERA, J.Mª., «Entre l'abisme i la realitat», o.c. Cf. també MARTÍ, C., «Secularització i crisi...», o.c.

marc polític conservador del regionalisme. L'Església havia d'assumir una funció ideològicament i cultural dirigent del moviment catalanista en ascens i de la burgesia que el fornava.

En aquesta simbiosi entre nacionalisme i catolicisme, entre sentiments patriòtics i religiosos, per la qual hom intentava d'integrar el món rural en una opció políticament conservadora, no hi entrava la problemàtica de la societat industrial ni el moviment obrer.

La mateixa inhibició o la insensibilitat sobre la missió que podia desenvolupar l'Església en la qüestió social, la hi trobem en els grups eclesiàstics més conservadors i integristes.

Així doncs, el relatiu èxit, a principis del segle XX, del clergat catalanista es veié enfosquit pel fracàs correlatiu de l'Església en el terreny social, malgrat els intents frustradament paternalistes de resposta per part del jesuïta Antoni Vicent, qui, entre altres, seguia l'impuls de l'encíclica *Rerum Novarum* (1891) a fi d'anul·lar la lluita de classes i de barrar el pas al socialisme.

Els Cercles Obrers Catòlics, en tot cas, eren una mena de corporacions gremials que difícilment podien aportar alguna solució al repte de la societat industrial. El propi P. Vicent - que en fou l'ànima - n'hagué de reconèixer el fracàs i hagué d'acceptar que aquells gremis o associacions mixtes eren una utopia: «La realitat -confessava- sovint se'n riu de l'ideal»⁶².

No és estrany, per conseqüent, que el món obrer continués, recelós, identificant l'Església amb la burgesia catalana, amb el regionalisme. «L'Estat, el regionalisme i l'Església integren un tot -era difícil saber on començaven i acabaven les funcions dels uns i dels altres»- contra el qual calia lluitar⁶³.

5.1 L'OBRERISME GUIXOLENC

L'al·lusió insistentment repetida a la classe obrera ens dona peu per a recordar, completant el que hem dit a la Introducció, que a Sant Feliu sorgí un moviment obrer que s'havia manifestat ja amb força en la vaga de paletes de 1872⁶⁴, quan la població comptava amb vuit seccions obres pertanyents a l'A.I.T.(Federació Regional Espanyola), amb un total de 494 afiliats⁶⁵.

Mentre les diferents seccions sindicals guixolenques s'orientaren fonamentalment cap a l'anarquisme, les forces polítiques de la burgesia, en

⁶² BENAVIDES, D., *Democracia y cristianismo en la España de la Restauración*. Edit. Nacional, Madrid, 1978, pàg. 222 i s.

⁶³ FRADERA, J.M., o.c.,

⁶⁴ M.A. 1870-1872, (22 -X-1872).

⁶⁵ TERMES, J., *Anarquismo y Sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*, Edit. Ariel, Barcelona 1972, pàgs. 155, 221 n. 287 i 295.

canvi, es bifurcaren: una minoria assumí els ideals del regionalisme conservador i clerical, i una majoria n'abraçà els del republicanisme federal.

Per als primers regionalistes de Sant Feliu ni la veritable llibertat ni el progrés no es podien aconseguir fora de la religió catòlica: «T'hauràs pogut fer concepte del detriment i si no vols tant, de la indiferència que regna en aquesta població [Sant Feliu] sobre matèries religioses i en canvi, hauràs pogut veure les utòpiques i extremades tendències que en política se segueixen; tot el que és de dordre, perquè cerquen la llibertat no en les fonts d'on brollà sempre inagotable en els temps de l'antigor, sinó en els tolls i gorgs abominables d'on naixen les pestilentes bravades del vicis i repugnant escepticisme⁶⁶».

Una actitud comuna al republicanisme federal i a l'anarquisme guixolenc i comarcal va ser precisament l'anticlericalisme, que s'expressava i manifestava de maneres molt diverses: en la defensa de les doctrines de lliure pensament o del laïcisme; en la celebració de casaments, batejos i enterraments estrictament civils; en confiar l'educació de llurs fills a les escoles racionalistes (*La Verdad*, 1885); en la premsa també racionalista; en la creació de societats de caire laic (la institució lliurepensadora *Garcia Vao* (1887), la lògia maçònica *Gesoria* (1888), *El Fomento de la Enseñanza Laica* (1889)), etc.

L'església Evangèlica, per la seva banda, intentà d'implantar-se a Sant Feliu el 1891. El 1895, al carrer del Sol, 2, s'inaugurà un local destinat al culte i a la propaganda evangèlica, del qual se'n féu responsable Francesc Barolet.

En aquest context es féu cèlebre el sorollós procés contra Rafael Piñol i Maimí⁶⁷, instat pels clericals - dels quals fou capdavanter l'inefable capellà Pere Pascual i Baguer (1848-1926), d'Unió Catalanista, compromissari comarcal en les *Bases de Manresa* i amic personal del canonge Collell-, perquè el guixolenc maçó, des d'una òptica «científica», havia posat públicament en qüestió el caràcter virginal de la Mare de Déu.

El 1894 Piñol escrivia a *La Comarca Federal*: «Cada día van sintiéndose los efectos de la reacción religiosa... Entre las persecuciones que sufre la prensa librepensadora; entre asociaciones poderosas, que acudadas en el marco de la moralidad, tienen por principal fin y objetivo evitar la propaganda de las ideas modernas; entre la plaga de jesuitas, escolapios, hermanos de la doctrina cristiana, beatas, monjas y demás asociaciones religiosas que se han apoderado de la enseñanza... Hora es ya que saliéndonos del círculo de inactividad en que vivimos, nos aprestemos a combatir la reacción religiosa, avivando en nuestro pecho la llama de la fe en el progreso. Es

⁶⁶ VALLS I VICENS, J., «Sant Feliu de Guíxols. Sa industria, son estat politich y son pervindre», *La Renaixensa*, Any XI, nº8, (31 agost 1881).

⁶⁷ JIMÉNEZ, A., «Al cinquanta aniversari de la seva mort: Rafael Piñol i Maimí (Barcelona 1866-Sant Feliu de Guíxols 1932), pedagog laic, periodista lliurepensador, federal i cooperativista», *Es Corcó*, maig 1982.

necesario ver y comprender, a los que un fanatismo irracional no lo ha «cegado completamente el entendimiento, **que el Romanonismo es fuerte y origen de innumerables males sociales, y que la sencillez apostólica de los primitivos tiempos del Cristianismo se ha trocado en un paganismo corregido y aumentado.** (...) Prescindan del sello que en todos los actos de la vida del ser humano **imprime el clericalismo**, cesen ya de confiar a éste la educación de sus hijos, y no duden que con tal conducta sacaremos provecho de la lucha que empeñemos contra la reacción religiosa...»⁶⁸.

Però ni el laïcisme ni la predicació evangèlica, de fet, no arrelaren ni modificaren excessivament uns costums religiosos de la majoria de la població d'aquestes contrades que, de temps immemorial, s'anaven passant de pares a fills.

Aquesta constatació, per tant, no ens permet d'equiparar automàticament l'anticlericalisme amb antireligiositat, ni tampoc amb anticristianisme⁶⁹. I d'altra banda, tampoc no hi havia coincidència mecànica entre idees anticlericals i comportament social conseqüent. Era normal que un burgès federal, anticlerical de tota la vida, confiés l'educació dels seus fills a les escoles confessionals. De la mateixa manera que no n'hi havia entre creient i practicant. Les paraules cristià i clerical no eren sinònimes; i eren antònimes, com ja hem dit a la introducció, clerical i anticlerical.

D'aquestes contradiccions, en parlava molt justament el palamosí Martí Roger:

«Els obrers suro-tapers tenen generalment idees polítiques de les que se'n diuen avançades. (...) Avui quasi ho són tots, de republicans, i una gran majoria federals: no perquè siguin entusiastes dels principis autonòmics, sinó principalment pels principis socialistes i anticlericals del partit que tingué tantes relacions amb la Internacional.

Els que no són republicans són anarquistes. (...) Per tot el dit es comprèn que els obrers suro-tapers no sol no segueixen les pràctiques religioses, sinó que són contraris acèrrims del catolicisme, havent-hi alguns que no bategen els fills ni es casen canònicament, i es fan enterrar sense intervenció dels ministres de la religió catòlica. (...) La majoria dels nostres obrers, no obstant l'anticlericalisme, no han romput del tot amb l'església catòlica: ni ells ni les dones, en les poblacions més industrials, segueixen les pràctiques religioses; i, cosa curiosa, si alguna obrera o filla d'un obrer es casa amb un dependent d'escriptori o amb un fabricant, i vol passar per senyora, comença d'anar a missa, assistir a alguna funció de les que es fan amb una certa solemnitat, i acaba per complir totes les obligacions que imposa la religió...»⁷⁰.

És evident que caldria estudiar més el paper desenvolupat per la dona en aquestes paradoxals relacions de la població, que es deia anticlerical, amb la parròquia.

⁶⁸ «La Reacción religiosa», de *La Comarca Federal*, 1894. Tret de *El Programa*, (31 de juliol 1932). Els subratllats són nostres.

⁶⁹ La mateixa observació ha estat feta per ROMERO, A., i PLA, J., *Catolicisme i anticlericalisme a l'Empordà del XIX*. Edic. Federals, Figueres, 1987, pàg.66.

⁷⁰ ROGER, M., «Idees polítiques i religioses. Grau de moralitat». *Els tipus socials de la producció suro-tapera*, Barcelona, 1911, pàg. 81 i s.

6.- EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX

En començar el segle XX la influència eclesiàstica es mantenia enfront d'una societat gradualment secularitzada, sobretot des de la situació privilegiada de l'ensenyament impartit per les ordes religioses. L'Església es manifestava en contra de la desconfessionalitat de l'escola pública, estatal o municipal. Cal només recordar la intolerància dels sectors clericals, amb el bisbe barceloní Casañas al davant, quan l'Ajuntament de Barcelona intentà de crear les primeres escoles públiques catalanes, de metodologia avançada i en règim de coeducació, laïques i gratuïtes. N'atacaven la coeducació, però sobretot la laïcització.

També a Sant Feliu arribaren els aires renovadors de la pedagogia. L'escola racionalista esdevingué, *Horaciana* (1907)⁷¹.

La fòbia persistent contra el monopoli de l'ensenyament confessional arribà a ser considerable, i la nova modalitat de clericalisme esdevingué objectiu primordial en la lluita obrera contra els enemics de classe.

En presentar-se l'ocasió els iconoclastes del moment pretendran d'enderrocar tot allò que havia representat el seu món d'iniciació cultural i ideològica en una societat gens gratificadora⁷².

En un marc més local, quant a la religiositat, també se sentiren aires, si no renovadors, almenys nous. Per una part, continuaven les antigues manifestacions públiques en forma de processons sobretot. Però tals pràctiques externes no estaven exemptes de controvèrsia, de polèmica, com la que donà lloc la pelegrinació al Remei que organitzaren les Filles de Maria el 1904. En retornar a l'església parroquial, els devots pelegrins es trobaren que, inesperadament, eren rebuts a la plaça del Monestir al so d'una cobla que tocava la Marsellesa, i que acabà amb insults i cops contra els pelegrins, davant la passivitat de l'autoritat local⁷³.

Per altra part, però, es trobaren noves maneres de comunicació amb la societat, essencialment mitjançant la premsa, els setmanaris: «Llevor», «*El Faro*» i «*Ciutat Nova*» (àlies *Fulla Negra*, segons «*El Programa*» portaveu dels federals), defensor aquest últim del catolicisme social de mossèn Sants Boada. El setmanari «*El Faro*», per citar-ne un, en successius números s'esforçà a demostrar que el catolicisme havia estat sempre «ardent defensor i conreador de la verdadera Ciència, del verdader Progrés i de la verdadera Civilització», assegurant rotundament: «Quanta guerra no s'ha fet a l'Església amb motiu de la figura de la terra i del

⁷¹ JIMÉNEZ, A., *Aproximació a la història de l'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols*. Col. Estudis Guixolencs, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1988, pàg. 23.

⁷² DELGADO, M., o.c., pàg. 145 i 146.

⁷³ «Viva la libertad!», *La Informació*, 62, 23-XII-1904.

sistema planetari! Quantes falsedats no s'han dit sobre el procés de Galileo...!»⁷⁴.

7.- CATOLICISME SOCIAL A SANT FELIU

Una nova particularitat introduïda el primer decenni de l'actual segle va ser l'inici de l'activitat «sòcio-econòmica-cristiana» desenvolupada per mossèn Sants Boada i Calsada (1875-1936)⁷⁵, tan fecunda com controvertida. El novembre de 1905 fundà l'Asil Dominical i, després, l'Institut Popular. El 1907 organitzà l'*Ateneo Social* que, amb el temps, comprendria diferents seccions: teatre, esport, cultura, etc. El mateix any inaugurà una Caixa d'Estalvis i, un any més tard, constituí una cooperativa de consum, depenent de l'*Ateneo Social*. El 1917 formà el Patronat d'Obreres i inicià una escola per a infants. Promogué «Setmanes Socials», conferències, classes nocturnes...i, finalment, creà una cooperativa de producció de capes de suro aglomerat.

La finalitat de totes aquelles activitats, copioses, de l'Ateneu era la de donar «solució a la qüestió social». Sants Boada pensava «que una part catòlica pertanyent a les classes acomodades, ha mirat amb desvio les reivindicacions obreres. La societat no catòlica s'havia arribat a pensar que les reivindicacions obreres eren anticristianes y uns y altres s'havien arribat a forjar no se quin pensament del cristianisme, que a la societat més democràtica la consideraven antidemocràtica, a la societat abolidora de l'esclavitud, estimulant l'esclavatje».

Segons Sants Boada, doncs, cristianisme i democràcia eren dos conceptes que de cap manera no estaven renyits, ans tot el contrari, i que les reivindicacions obreres no eren necessàriament anticristianes. I es confessava demòcrata, cristià i social: «Ara bé, aquesta Reforma de la Societat, nosaltres volem i esperem que la farà el poble y per això som demòcrates; perquè hem vist que el cristianisme és el fonament de la democràcia, som cristians; perquè no aspirem als canvis polítics sinó socials, podem resumir el pensament, dient: que som demòcrates, cristians, socials».

D'acord amb la mentalitat del jesuïta P. Vicent, que concedia al sacerdot un rol de primer ordre en les organitzacions obreres⁷⁶, Sants Boada no solament ocupà el càrrec de consiliari de totes les seves organitzacions, sinó que n'exercí la responsabilitat directiva, amb els conseqüents inconvenients que això representava per al conjunt de la seva acció pastoral.

⁷⁴ «L'Església Catòlica i la Ciència», *El Faro*, 160, 21-III-1908.

⁷⁵ Una altra víctima de la repressió republicana durant la Guerra Civil.

⁷⁶ BENAVIDES, D., o.c., pàg. 234.

La personalitat i l'obra d'aquest peculiar catolicisme social va ser molt durament combatuda no solament pels anticlericals de sempre (federals i anarquistes, que disposaven de la seva cooperativa obrera molt abans de la de mossèn Sants, i que per tant veien com una altra, confessional, els creava la competència), sinó també per una bona part de catòlics - botiguers, petits comerciants, integrats a la «*Unión Comercial*»- i pels *Hermanos*, als quals també restava clientela i alumnes.

Altrament, trobà recolzament en la dreta local conservadora, catalanista i clerical, malgrat la teòrica neutralitat a què aspirava el catolicisme social de l'apòstol dels obrers guixolencs.

I en aquest sentit considerem que localment, a la nostra petita ciutat industrial, també fracassà aquella modalitat de catolicisme social⁷⁷.

E. Zaragoza, recopilador de dades biogràfiques d'eclesiàstics i defensor de causes pies, ha manifestat públicament la seva disconformitat amb la nostra valoració -que considera totalment injusta-, quant als resultats evangèlics de Mn. Sants Boada. Per la nostra part, no hem posat mai en dubte ni la bona voluntat, ni la bona fe ni la probable **santedat** d'aquell prevere. La nostra personal avaluació - necessàriament subjectiva, com totes les valoracions humanes i, doncs, històriques - fa referència tan sols als resultats històrics, quantificables, en el seu objectiu principal d'ajudar a cristianitzar el món obrer guixolenc i d'acostar-lo a l'Església local⁷⁸. En comptes de potenciar la força de les associacions obreres d'ajuda mútua ja existents, involuntàriament - en crear-ne de *confessionals* - engendrà la divisió i afeblí la solidaritat dels treballadors.

El rector mossèn Angel Dalmau, l'octubre de 1939, responent al *Cuestionario sobre los hechos ocurridos en las parroquias (...)*, haurà de reconèixer a la pregunta cinquena (*¿Hubo defecciones durante el dominio de los rojos?*) que: «Hubo defecciones en el sentido de que algunos feligreses que figuraban como adictos a la Iglesia (claro que no eran de los más convencidos) se dejaron querer por los elementos perturbadores, haciendo coro con ellos.

Principalmente las hubo en el Patronato de Obreras [de Mn. Sants Boada]. Unas 50% se mostraron desafectas a la causa católica; unas 30% se mantuvieron neutrales y unas 20% adictas»⁷⁹.

Probablement no judicàrem de la mateixa manera, si ho estudiéssim amb profunditat, els resultats de l'obra del -en part- guixolenc i amic de

⁷⁷ Un estudi més detallat d'aquest apartat, el podeu trobar a JIMÉNEZ, A., «Moviment cooperatiu a SFG.», o.c.

⁷⁸ ZARAGOZA, E., «Mn. Sants Boada, apòstol dels obrers i màrtir de Crist». *Àncora*, 22-VI-1989.

⁷⁹ ARXIU DIOCESÀ DE GIRONA (ADG). *Cuestionario de los hechos ocurridos....1939*. Publicat a JIMÉNEZ, A., «La guerra civil a Sant Feliu de Guíxols (1936-1939)». *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, 4, 1985, pàg. 209-210.

Sants Boada, Mn. Pere Dausà i Arxer (1887 - 1935) del Sindicat Agrícola Catòlic de Banyoles, perquè ens referiríem ja a unes contrades geogràficament rurals, a l'interior, amb unes altres necessitats i mancances organitzatives, i amb un entorn socio-cultural diferent al de Sant Feliu.

Sigui com sigui, la personalíssima tasca pastoral de Sants Boada, al mateix temps, plantejà un debat a l'interior dels partits polítics republicans de la ciutat: els seus afiliats podien ser alhora socis d'una cooperativa «catòlica» i republicans?

El *Centro Radical* republicà decidí d'expulsar del partit tot militant lerrouxista que en fos soci i/o que, a més, portés els seus fills a una escola confessional⁸⁰.

El Centre Federal que aleshores dirigia Josep Irla, més prudent, demanà assessorament a Francesc Layret, el seu prestigiós correligionari. L'opinió de l'advocat laboralista va ser que el programa de la U.F.N.R. prescindia de les creences religioses dels seus militants i que aquestes -i les possibles contradiccions- pertanyien a l'esfera de la consciència individual i que, per tant, si el partit s'interferia en problemes de consciència ho faria en contra de la llibertat i de la justícia que defensava el seu programa, i es desviaria de la seva missió estrictament política.

D'acord amb el dictamen de Layret, el Centre federal desestimà per majoria de vots la proposta d'expulsar del partit els militants que fossin també socis de la cooperativa de mossèn Sants o que portessin llurs fills a escoles religioses⁸¹.

8.- LA SETMANA TRÀGICA⁸²

L'estiu del 1909, quan s'incrementava la mobilització de tropes cap a la impopular guerra del Marroc, la indústria del suro havia entrat en una fase greu de contracció econòmica:

«En Sant Feliu de Guíxols algunas casas se han visto obligadas a despedir la mayor parte de sus operarios; mayormente los que tienen relaciones comerciales con Inglaterra, pasan una época calamitosa»⁸³.

Els preus es dispararen i els queviures de primera necessitat s'apujaven, mentre eren cridats a files els reservistes que havien de defensar els interessos que els rics hi podien tenir, al Marroc.

Conscient de la delicada situació l'alcalde Josep Irla intentà inútilment de pal·liar-ne els efectes a la ciutat⁸⁴.

⁸⁰ «El Programa», núm. 441.

⁸¹ «El Programa», núm. 446, 29-VI-1912.

⁸² Per a més detalls, vegeu JIMÉNEZ, A., «Notes per a un millor coneixement històric de la nostra Setmana Tràgica, juliol de 1909», *Es Corcó*, juliol-agost, 1982.

⁸³ *Boletín Corchero. Revista quincenal de la Industria-Corcho-Taponera*, Sevilla, 1909; vegeu també MEDIR, R., *Historia del gremio corchero*, pàg. 247 i s.

⁸⁴ *El Faro*, 225, (19-VI-1909).

En aquestes circumstàncies econòmiques i socials hem d'emmarcar els fets que s'esdevingueren l'última setmana de juliol, dita també «roja», junt amb l'actitud social de l'anticlericalisme dels qui -com hem anat repetint- veien l'Església com la justificadora i aliada de l'ordre social establert i, doncs, corresponsable de l'opressió del poder.

La setmana de l'11 al 18 de juliol s'intensificà la campanya contra la guerra i es convocà els treballadors a la vaga general per a la setmana següent. El 25 aparegueren per Sant Feliu pasquins que incitaven el poble contra l'embarcament de tropes cap al Marroc i que invitaven al seguiment de la vaga.

Els treballadors de la nostra ciutat, majoritàriament, secundaren la convocatòria a la vaga general que en principi prengué un caire absolutament pacífic, fins que la manifestació arribà a la fàbrica de suro del senyor Carles Panzin on començaren els incidents.

A la tarda del dimarts, 27 de juliol, una nombrosa manifestació es concentrà a la plaça de l'Ajuntament, i una comissió d'obers s'entrevistaren amb les autoritats locals -amb majoria federal- per a manifestar la seva protesta contra la guerra del Marroc i contra Carles Panzin, el fabricant que amb una arma a la mà els havia provocat.

L'endemà al matí, 28 de juliol, la gent es tornà a concentrar davant de l'Ajuntament, amb una gran participació de dones. Després de reclamar inútilment la persona de Panzin, un grup de vaguistes es dirigiren cap a l'església de Sant Joan. Amb petroli ruixaren a consciència la porta de la capella, trossejada a cops de destrals, i hi calaren foc⁸⁵.

Un jove ex-seminarista, ja casat, s'oferí per treure de l'església que anava cremant el Santíssim, malgrat els perills del foc, dels insults i de les burles dels manifestants. Altars, cadires, imatges, confessionaris, harmonium, cantorals i arxiu varen ser engolits per les flames. L'edifici religiós restà inservible.

També es cremà i saquejà el col·legi dels *Hermanos*.

És de remarcar que cap clergue ni religió no va ser objecte de violència.

Totes les comunitats religioses, llevat de la de l'Hospital i la de l'Asil, abandonaren la seva residència i es refugiaren a cases particulars.

Després vingué el moment de la repressió. Vint-i-nou guixolenc -algunes dones- foren processats a la Bisbal, i més de deu a Girona. Altres hagueren de fugir.

Hi hagué acusacions mútues entre els partits polítics guixolencs sobre la responsabilitat i participació en els fets, mentre es constituïa una co-

⁸⁵ AHMSFG, Sec. X, 130.

missió popular que tindria cura de recaptar, entre els treballadors, diners per als presos i llurs famílies, i per a organitzar una campanya pro amnistia.

En quedar en llibertat, Llibert Vives féu públic el seu agraïment a tots aquells que l'havien fet possible: «Disfrutar de la libertad, libertad que nos habían usurpado con motivo de los sucesos de Julio último, nuestros oscuros acusadores á la par que admiradores de un régimen vetusto, jesuítico y brutal»⁸⁶

Altrament l'Església aprofità l'ocasió per a exigir per damunt de tot el tancament de les escoles neutres o laiques i assegurar-se'n més el monopoli. Els bisbes insistien que «los verdaderos causantes del mal son los directores y sostenedores de las escuelas sin Dios, los que crean y fomentan la prensa sectaria..., y los centros anárquicos...»⁸⁷.

La repressió maurista, amb suport de la Lliga, imposà la clausura general d'escoles laiques i de centres obrers, mentre es censurava la premsa.

A Sant Feliu, Antoni Sabater i Mur, director de l'escola Horaciana, rebia l'ordre governativa de tancar l'escola, sota el pretext de no haver estat legalitzada quan era l'hora.

De la mateixa manera que es disposà la desaparició del *Centro Instructivo Obrero*.

En comptes de recórrer als escrits de Balmes sobre el moviment obrer, «el primer i darrer intent seriós de pensar i comprendre la naturalesa dels conflictes de la societat industrial»⁸⁸, l'Església després de la Setmana Tràgica buscà les explicacions més fàcils a l'anticlericalisme de masses: l'ensenyament laic, el primitivisme del poble, la secreta política d'uns partits republicans, etc. L'Església tornà a perdre l'ocasió de fer-ne un sincer examen de consciència, d'autocrítica, que li hauria permès de veure que també la seva estructura de poder n'era una de les causes.

«De fet [les masses] van considerar per un moment que l'església era la causa principal de llurs mals.

Una església econòmica agressiva, que explotava i feia la competència a les classes populars, que exercia el domini social a través de la beneficència, que propiciava l'esquirolatge, que atacava els esforços de formació i cultura obrera, que justificava el sistema social establert, que refermava les activitats insurreccionals dels sectors integristes, bé justificava aquesta creença»⁸⁹.

⁸⁶ *El Programa*, núm.331.

⁸⁷ B.O.E. del Obispado de Gerona, 23-IX-1909.

⁸⁸ FRADERA, J.M^a., «Entre l'abisme...», o.c., pàg. 74(700).

⁸⁹ BARBAT, G., i ESTIVILL, J., «L'anticlericalisme en la revolta popular del 1909», dins la «Setmana Tràgica» de *L'Avenç*, 2, maig 1977.

9. DURANT LA REPÚBLICA

Arran de la crema de l'església de Sant Joan -solar del comú- es plantejà un nou episodi d'aquesta llarga història ideològica, que activà el duel clericalisme/anticlericalisme, i que arribà fins a la República.

Com que el terreny era de propietat municipal, el consistori volgué construir-hi unes peixateries. El bisbat va recórrer contra aquest acord municipal, perquè es tractava d'un lloc de culte obert al públic. Els catòlics guixolencs havien recaptat molts diners per a la seva reconstrucció. Però el més escandalós de l'afer fou que, un cop el bisbat s'havia fet legalment amb la propietat del local municipal, no l'utilitzà per a reconstruir-hi l'església cremada i obrir-la de nou al culte públic -que aquest era l'argument principal esgrimit jurídicament per a reclamar-ne'n l'ús!, i el que esperaven de bona fe alguns feligresos devots de Sant Joan-, sinó que es vengué la propietat a uns particulars. I s'hi construí un garatge, ja que la venda el bisbat la va fer amb la següent condició: «De que si alguna vegada es pretengués destinar aquell solar a cine, teatre, ball o qualsevulla cosa que desdiguí del caràcter sagrat que ha tingut fins ara, *ipso facto*, passi altra volta a ésser propietat de l'Església»⁹⁰.

Així acabà aquella dissortada història. Ni peixateries públiques ni església reconstruïda, sinó diners per al bisbat de Girona, per a la restauració de la parròquia i per a una molt futura capella que s'hauria de fer algun dia a la barriada de l'Estació!⁹¹.

La República⁹² comportà una progressiva marginació de l'Església de la vida pública. Tanmateix, en aquelles coordenades polítiques l'Església decidí de no «perdre les diferents parcel·les de poder que ocupava, i s'organitzà per a garantir la supervivència de la ideologia catòlica i de l'ordre social».

Davant, doncs, d'una Església clarament **bel.ligerant**, es va anar produint una polarització d'actituds: l'Església s'identificava una vegada més amb la dreta monàrquica i clerical; mentre que el republicanisme prenia una connotació més incisivament anticlerical.

A Sant Feliu mentrestant s'activà la vella polèmica que, en aquest moment, se centrà sobretot a l'entorn de la laïcització de les escoles públiques.

⁹⁰ *La Costa Brava*, (22-11-1930).

⁹¹ AHMSFG, Sec. XVII, núm.30.

⁹² GARCIA, P., «Una església bel.ligerant? L'església catalana durant la Segona República», *Catalunya i la guerra civil (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. També a *Qüestions de Vida Cristiana*, 131-132, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, maig 1986. *Els catòlics i la Segona República (1931-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.

Havent-se aprovat la Llei de Congregacions Religioses⁹³, els *Hermanos* manifestaren la seva intenció d'abandonar el col·legi i d'acomiar-se de Sant Feliu. Tanmateix, l'immediat triomf de la dreta republicana frenà d'alguna manera aquell procés -que es reemprengué el 1936- i les escoles privades canviaren els seus estatuts jurídics i es constituïren en mútues escolars, a fi de poder continuar a la nostra ciutat com a centres docents⁹⁴.

L'Agrupació Lliurepensadora⁹⁵, per la seva banda, s'abillà amb una senyera pròpia per als seus enterraments civils, més aviat escassos, i el triangle simbòlic substituï la creu dels cotxes dels morts.

En aquest context històric de liberalisme anticlerical, com a corrent de pensament i com a pràctica política d'organitzar l'Estat, es va produir la Guerra Civil.

⁹³ CASTELLS, J.M., «La ley de Confesiones y Congregaciones Religiosas», o.c., pàg. 424 i s.

⁹⁴ JIMÉNEZ A., *Aproximació a la història de l'ensenyament*..o.c.

⁹⁵ El màxim represenat de la qual, Ròmul Sureda Castelló, morirà a la presó de Girona l'1 de gener de 1940.

LA GUERRA CIVIL A SANT FELIU DE GUÍXOLS

1. EL REPUBLICANISME GUIXOLENC

A la Introducció hem intentat de presentar els antecedents i el marc d'història local en què cal situar la nostra guerra.

El 14 d'abril de 1931, com hem dit, es proclamà la Segona República. La Federació Local de Sindicats, amb la seva figura capdavantera Francesc Isgleas, l'acolli amb un cert esceptisme; car pensaven que el republicanisme, malgrat la seva aparença «esquerrana» i el seu tarannà liberal, no podia oferir cap mena de canvi substancial⁹⁶.

Tanmateix, l'avenç polític era un fet. I potser és aquí que cal observar que, a Sant Feliu de Guíxols almenys, s'ha verificat la hipòtesi històrica que durant les eleccions que s'hi celebraren durant la República, la majoria d'afiliats a la CNT votaven pels federals, per l'Esquerra⁹⁷. Probablement els anarquistes «purs» mai no ho varen fer, però eren pocs. En canvi, la majoria dels membres de la Federació Local de Sindicats -que no eren estrictament anarcosindicalistes- sí que votaven els *federals*⁹⁸.

Això explicaria que l'Esquerra Republicana de Catalunya -com també hem apuntat ja: el Centre Republicà Federal, amb condicions, havia deixat d'existir com a tal per a ingressar a l'ERC- continués essent hegemònica en la política local⁹⁹.

El republicanisme guixolenc en totes les eleccions de la Segona República es manifestà sempre amb força. La qual cosa no s'explicaria si no fos en el context que abans hem intentat de resumir.

Destacar aquest tret polític, majoritari, del nostre poble ens ha semblat bàsic per a poder entendre el que per al conjunt de guixolencs va significar la guerra. Perquè entenem que l'aixecament militar -origen de la Guerra Civil- tenia una connotació essencial d'antirepublicanisme. El sector militar que -amb el suport de les classes conservadores- desencadenaren la guerra ho feren sobretot per abatre el règim legal republicà. Per això començaren a preparar el cop d'Estat immediatament després -l'endemà- del triomf de la II República del 1931. El mateix 14 d'abril el general

⁹⁶ JIMÉNEZ, A., «Als cinquanta anys...», o.c.

⁹⁷ GOÑI, M.V., *El abstencionismo electoral durante la segunda república en Sant Feliu de Guíxols*, memòria no publicada. Fundació Joan March.

⁹⁸ MOLAS, I., *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*, Edic. 62, Barcelona, 1972. FRASER, R., *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil española*, II, Ed. Crítica, Barcelona, 1979, pàg. 333.

⁹⁹ JIMÉNEZ, A., «El republicanisme guixolenc reflectit en les eleccions del període republicà (1931-1936)», o.c.



Fotografía de R. Mur, símbolo de la República (1931).

Berenguer manifestà al rei que l'exèrcit estava disposat a revocar el resultat de les eleccions. I Franco, durant la primera setmana, intentà de mal dissimular la seva clara aversió contra el nou règim democràtic i la seva lleialtat al vell¹⁰⁰. Segons confessà en les seves memòries el monàrquic Ansaldo, havent arribat la tardor de 1931 «la resistència a la República començà a prendre forma en certs mitjans polítics i intel·lectuals a l'ombra, sempre propícia, del sabre d'algun general descontent»¹⁰¹.

D'acord amb el cens de població de 1929¹⁰² -9.563 habitants de dret-, a Sant Feliu s'havien d'elegir 17 nous regidors: 7 pel primer districte, 7 pel segon i 3 pel tercer¹⁰³. L'article 25 d'una vella llei municipal (2-X-1877) establia un sistema de representació majoritària per districtes, que permetria sempre una representació de les minories. A Sant Feliu es presentaren només el Centre Republicà Federal, com a candidat de la majoria, i el Centre Català Autonomista (Regionalistes) com a candidat de la minoria. Per tant, no hi havia candidatures oposades. D'aquesta manera, doncs, s'hagué d'aplicar l'article 29 de la llei del 8-VIII-1907: «En los distritos donde no resultasen proclamados candidatos en mayor número, la proclamación de candidatos equivale a su elección, y les releva de la necesidad de someterse a ella».

Així, el diumenge 5 d'abril resultaren proclamats i conseqüentment elegits, sense necessitat de votació popular, els 12 regidors de la majoria federal i els 5 de la minoria regionalista:

Pel districte primer:

Miquel Payet Riera	49 anys, comerciant
Antoni Bargeli Seva	24 anys, administratiu
Josep Costa Barnada	33 anys, taper
Lluís Martí Arboix	30 anys, administratiu
Feliu Parals Morató	37 anys, taper
(Regionalista) Joan Font Crosas	47 anys, administratiu
(Regionalista) Joan Esteva Romà	46 anys, empleat tren

Pel districte segon:

Ramon Surra Caseras	47 anys, taper
Francesc Campà Viarnés	29 anys, lampista

¹⁰⁰ PRESTON, P., *FRANCO «Caudillo de España»*, Edic. Grijalbo, Barcelona, 1994, p.99.

¹⁰¹ ANSALDO, J.A., *Mémoires d'un monarchiste espagnol 1931-1952*, Edit. du Rocher, Mónaco, 1953, p.16.

¹⁰² Segons el cens de 1930 Sant Feliu tenia 9.082 de fet i 8.972 de dret (AHMSFG, Sec. XIV, núm. 16).

¹⁰³ M.A. (118), 16-III-1931, f.50.

	Paulí Margou Oliveras	52 anys, taper
	Francesc Planellas Daura	41 anys, comerciant
	Ponç Valls Ferrer	35 anys, taper
(Regionalista)	Benet Bartomeu Batllori	48 anys, administratiu
(Regionalista)	Santiago Nadal Bonet	49 anys, metge

Pel districte tercer:

	Joan Blanch Roura	52 anys, pescador
	Lluís Bussot Rourich	41 anys, mecànic
(Regionalista)	Josep Bonal Fornós	39 anys, taper

Però fins al 12 d'abril no es desvetllà l'entusiasme entre els republicans guixolencs, en conèixer la victòria de l'Esquerra als municipis grans de Catalunya.

Pel que fa a les eleccions a Corts Constituents del 28 de juny de 1931, el període preelectoral transcorregué amb la més absoluta normalitat. Tan sols se celebraren dos mítings. A la sala del cinema «Mundial» tingué lloc una conferència que anà a càrrec de Jaume Miravittles Navarra i de Miquel Adam Sánchez, els dos polítics que es presentaven pel Bloc Obrer i Camperol. Miravittles fou, però, qui més i millor va parlar. Advocà pel repartiment de les terres no treballades; per la separació absoluta de l'Església i l'Estat; pel dret a l'autodeterminació de tots els grups nacionals i, per tant, de Catalunya. Sostingué que els obrers sindicats havien d'abandonar el seu apoliticisme i lluitar a fi de tenir representació parlamentària, com a instrument eficient per a una més justa legislació a favor del proletariat. Assegurà que Espanya no estava preparada per anar a la transformació radical que comportaria una revolució social¹⁰⁴.

Amb la mateixa tranquil·litat de la campanya, es desenvoluparen les eleccions del diumenge, amb el següent resultat:

COALICIÓ CATALANA REPUBLICANA

Salvador Albert Pey (republicà federal)	1.930 vots
Manuel Carrasco Formiguera (P.C.R.) ¹⁰⁵	1.898 vots
Miquel Santaló Parvorell (E.R.C.)	1.892 vots
Albert de Quintana i de León (E.R.C.)	1.891 vots
Josep Puig d'Asprer (P.R.R.) ¹⁰⁶	1.878 vots

¹⁰⁴ *L'Avi Muné*, 4-VII-1931; *La Costa Brava*, 4-VII-1931.

¹⁰⁵ Partit Catalanista Republicà.

¹⁰⁶ Partit Republicà Radical.

LLIGA REGIONALISTA

Joan Estelrich Artigues	317 vots
Josep Ayats Surribas (Dreta Republicana)	308 vots
Carles Badia Malagrida	292 vots
Joan Vallès Pujals	282 vots
Jaume Masó Valentí	277 vots

BLOC OBRER I CAMPEROL

Jaume Miravittles Navarra	24 vots ¹⁰⁷
Miquel Adam Sánchez	1 vot

El nombre d'abstencions fou de 780/790 votants.

El polític guixolenc Salvador Albert -qui, el 14 d'abril des del balcó de l'Ajuntament, demanà als seus conciutadans «...i ara seny, seny i molt de seny»- va ser el candidat amb més vots de la província de Girona, amb un total de 57.675¹⁰⁸.

Aquest aclaparador triomf dels republicans tingué com a conseqüència local que la minoria del «Centre Català Autonomista» de l'Ajuntament presentés la seva dimissió¹⁰⁹.

. Eleccions al Parlament de Catalunya (20.XI.1932) :

ERC	LLIGA
1.527 vots (Josep Irla)	393 vots (Ramon d'Abadal)

El civisme i la participació en aquestes eleccions foren semblans als de l'any anterior. L'abstencionisme l'hem de xifrar entre els 700 i 800 electors, i cal considerar-lo normal. No pensem que fos per efecte de la propaganda de la FL de Sindicats.

. Eleccions generals (19.XI.1933) :

ERC	LLIGA
2.871 vots (Josep Mascort)	1.371 vots (Joan Estelrich)

El sufragi femení confirmà a Sant Feliu el bipartidisme local. Els guixolencs amb dret a vot, que en feren ús, foren 4.449 (67,8%). I l'abstenció fou de 2.105 (32,1%) electors. Ultra l'acostumat triomf dels republicans, cal subratllar l'augment de vots de la Lliga catalana, que va aconseguir-ne la majoria als districtes més centrals de la ciutat.

¹⁰⁷ 24 vots segons les dades donades per *La Costa Brava* (4-VII-1931), però 14 segons *L'Avi Muné*.

¹⁰⁸ MOLAS, J., *El sistema de partits a Catalunya 1931-1936*, Barcelona, Edicions 62, p.143.

¹⁰⁹ M.A. (118), f.92.



A la mort de Macià, el president Lluís Companys a la Gavina (S'Agaró), 1934, (fot. de V. Gandol).



Manuel Azaña, protagonista també dels fets d'Octubre, a la Gavina el 1934, (fot. de V. Gandol).

En el conjunt de Catalunya es va produir un moviment d'oscil·lació de l'electorat cap a la dreta. El setmanari republicà *El Programa* atribuí aquest canvi a la «confabulació preparada pel gran capitalisme i per l'Església»¹¹⁰.

Nosaltres pensem que més aviat cal atribuir-lo a diversos factors: la incorporació de l'electorat femení, divisió de llistes republicanes, abstencionisme de l'anarcosindicalisme, etc.¹¹¹.

Eleccions municipals (14.I.1934) :

ERC
2.360 vots

LLIGA
960



Moneda utilitzada per la CNT per a recomanar l'abstenció.

En relació a les últimes eleccions, hi hagué un miler menys de votants. Uns i altres, perderen entre 400 i 500 vots. Globalment votà poc més de la meitat, el 52%, de l'electorat.

L'1 de febrer, havent cessat la comissió gestora que fins llavors havia presidit el Consistori, fou elegit alcalde Ponç Valls Ferrer¹¹².

L'Ajuntament en Ple, el 6 d'octubre de 1934, acordà per majoria de trametre al President Companys el següent telegrama: «Honorable Senyor President de la Generalitat de Catalunya.

Reunit Ajuntament sessió extraordinària, vibrant d'emoció i entusiasme davant proclamació Estat Català de la República Federal Espanyola tramet ferma i decidida adhesió Govern de vostra digna presidència, oferint tota mena de sacrifici en defensa nostres llibertats. L'Alcalde-President Ponç Valls».

Els regidors de la Lliga Catalana (Joan Casas, Josep Saura, Martí Palahí i Lluís Garreta) votaren en contra¹¹³.

¹¹⁰ *El Programa*, 3-XII-1933.

¹¹¹ MOLAS, I., o.c. p.51.

¹¹² M.A. (122), f.53.

¹¹³ M.A. (123), f.274v-275.

Aquests fets -de l'alçament del 6 d'octubre- obriren un parèntesi en la política local. El Comandant de la Guàrdia Civil destituí de llurs càrrecs els regidors d'Esquerra, i es nomenà un alcalde gestor, Ramon Bonet, qui va ser substituït per un Ajuntament format tan sols per radicals, regionalistes -Lliga Catalana- i independents, i presidida per Josep Ma. Saura de la Lliga. Els mateixos tres grups que havien aflorat durant la Dictadura de Primo de Rivera.

1.1 LES ELECCIONS GENERALS DE FEBRER DE 1936

En aquestes eleccions la polarització de forces polítiques fou el tret diferenciador de la resta, general a tot l'Estat. A Catalunya, a l'entorn d'Esquerra Republicana es coalicionaren altres partits per a organitzar el Front d'Esquerres. Així mateix, al voltant de la Lliga Catalana s'uniren tradicionalistes, radicals i CEDA per a constituir el Front d'Ordre.

Malgrat l'estat d'alerta de les autoritats, les eleccions del 16 de febrer es varen celebrar amb pau. El 13 de febrer l'alcalde comunicava al responsable d'ordre públic de Governació a Girona: «Asímismo he de manifestar a V.S. que esta Alcaldia se ha tomado buena nota de las instrucciones recibidas, para que las elecciones del próximo 16 de desarrollen con la máxima normalidad, estando dispuesta, aunque el caso



Eleccions de febrer de 1936, segons dibuix de Joan Bordàs.

no es probable, a reprimir con toda energia cualquier alteración de orden público que se produzca»¹¹⁴.

I en efecte, les eleccions se celebraren sense que es produís cap mena d'incident. I van ser les que més atragueren l'electorat guixolenc. De forma que tant augmentaren els vots del Front d'Esquerres com del Front d'Ordre. Tanmateix, una vegada més, es mantingué de llarg l'avantatge que l'Esquerra prenia sempre a la dreta.

Eleccions generals (16.II.1936) :

Front d'Esquerres de Catalunya
3.367 vots (M. Esteve)

Front Català d'Ordre
1.423 vots (J.Estelrich)

Amb el clar triomf electoral del Front d'Esquerres¹¹⁵ fou reposat l'Ajuntament anterior al 6 d'octubre de 1934, i Francesc Campà -que l'endemà seria designat batlle accidental- féu aquest ban¹¹⁶:

«CIUTADANS: Avui a la una de la tarda havem pres possessió dels càrrecs que el poble conferí als qui formàvem la candidatura d'esquerra en les eleccions de 14 de gener de 1934 i que emparats d'un règim d'anormalitat havien usurpat la gent que únicament podia exercir-los amb estats excepcionals de violència o de traïció.- El resultat de les eleccions del diumenge ha foragitat del lloc que detentaven els homes dels partits vençuts; nosaltres, doncs, convençuts d'interpretar el sentir general de l'opinió, en prendre'n possessió, restem reunits en sessió permanent per tal de traçar les línies generals de la nostra actuació i sobretot per a estudiar l'actitud a adoptar i responsabilitats a exigir en l'actuació d'aquells als quals el poble amb el magnífic acte de ciutadania del diumenge ha desautoritzat.- Mentrestant demanem un marge de confiança per a poder endegar les coses de manera que seguint un pla general d'actuació pugui possibilitar l'aplicació del programa que el front d'esquerres posà a la consideració de l'opinió abans de la passada contesa electoral.- Per la República, per Catalunya, demanem a tothom serenitat i disciplina.- Guíxols, 18 de febrer de 1936.- L'Alcalde Acdal. F. CAMPÀ».

La Lliga Catalana, per la seva banda, presentà la seva dimissió amb caràcter irrevocable per haver «vist que les eleccions celebrades ahir han donat un resultat contrari als postulats que ella sempre ha defensat»¹¹⁷.

Aquesta actitud negativa de la Lliga local va ser durament criticada per Campà, ja que en els moments veritablement difícils -en períodes no democràtics, de *gestores* com la de després dels fets d'octubre- la Lliga restava «a les ordres del Govern de Madrid com ja hi quedà una altra vegada a les ordres de Primo de Rivera, d'aquell qui anul·là les conces-

¹¹⁴ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

¹¹⁵ A les eleccions del 26 d'abril la victòria del Front d'Esquerres es repetí: Front d'Esquerres 2.458 vots; Front d'Ordre, 393 vots. *Costa Brava*, núm.308, 2-V-1936. També a *Proa*, núm.5, del 2-V-1936.

¹¹⁶ AHMSFG, Sec. X, núm.192.

¹¹⁷ M.A.(130), 1935-1938.

sions fetes a Catalunya i, àdhuc, privà els catalans de parlar llur propi idioma; ells, els de la Lliga Catalana, que diuen ser les vestals guardadores del foc sagrat de Catalunya, han procedit sempre com unes repugnants alcavotes dels pitjors enemics de Catalunya»¹¹⁸.

Ara bé, tota l'eufòria dels esdeveniments polítics no es veié recolzada per les circumstàncies econòmiques i socials. A partir de 1930 es deixaren sentir arreu els efectes de la crisi internacional del 1929, que incidí -com hem vist- en la indústria del suro. Decaigué el ritme d'exportació i de nou hi hagué problemes amb França per la qüestió aranzelària.

Aquests desequilibris industrials, òbviament, tingueren uns costos socials: reducció de la jornada laboral i l'atur per a molts obrers, amb la corresponent resposta de lluita per part dels sindicats. No hi mancaren, doncs, durant la República ni les vagues ni les manifestacions de protesta¹¹⁹.

2. TEÒRICA DUPLICITAT DE PODERS DELS PRIMERS DIES

En arribar a Sant Feliu la notícia de la sublevació d'un sector de l'exèrcit amb el suport de les classes socials més conservadores i de la proclamació de l'estat de guerra del 19 de juliol de 1936, l'alcalde segon Bernabé Llorens i Collell d'ERC presidia l'Ajuntament constitucional, des del dia 15 de juliol, per malaltia de l'alcalde primer Francesc Campà i Viarnés¹²⁰. (El dijous, 23 de juliol, Campà ja actuava com alcalde, junt amb el Comitè¹²¹).

A la vigília del cop d'Estat, el dia 18, els dirigents de la C.N.T. - Francesc Isgleas, Aureli Albertí, Cristòfor Sala, Pere Vicens- havien convocat una reunió oberta al seu local del carrer de Sant Fèlix per a decidir què calia fer davant les notícies que els arribaven. També hi hagué representació comunista -poc abans de crear-se el PSUC- i de Joventuts d'Esquerra. Allí es decidí que l'endemà al matí -diumenge 19- Francesc Isgleas i Pep Carbó anirien personalment a Barcelona a fi de conèixer directament els esdeveniments.

En tornar el mateix 19, els dos sindicalistes s'arribaren fins a Girona. A la carretera de Girona varen ser detinguts per un destacament militar i conduïts a la caserna de Sant Francesc, on es trobaren amb el comissari gironí d'Ordre Públic de la Generalitat, Amadeu Oliva. També els grups

¹¹⁸ Id. 19-II-1936.

¹¹⁹ *El Programa*, 29 (13-XII-1931); M.A., 3-XII-1931. Manifestació dels obrers en atur, *El Programa*, 30 (20-XII-31).

¹²⁰ ESTEVA, LL., «Autoritats municipals i eclesiàstiques de Sant Feliu de Guíxols des del 1800 fins avui». *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm.3, 1984.

¹²¹ Vegeu a l'apartat 3.1 en l'acta de confiscació del ferrocarril.

de la Federació gironina havien previst de posar-se en contacte amb els companys de Sant Feliu, que era el nucli sindical més fort¹²².

Mentrestant a Sant Feliu, des del primer moment el Consell Obrer del Sindicat Nacional Ferroviari, pertanyent a la UGT, es mostrà molt actiu. El mateix 19 de juliol Emili Fontanella, president del Consell Obrer, s'adreçà a l'alcalde així: «Ante la situación política actual este consejo Obrero... se pone incondicionalmente a las órdenes y disposiciones del Gobierno de la República que preside como primer magistrado D. Manuel Azaña»¹²³.

Altres grups, sobretot els que integraven la Federació Local de Sindicats, es manifestaren igualment enèrgics contra la sublevació.

El mateix diumenge, tot i la incertesa del que s'esdevenia a la resta del país, decidiren d'anar a l'Ajuntament en manifestació. En passar per davant del local social dels Federals -que hi estaven reunits-, aquests des del balcó aplaudiren càlidament. Els manifestants, però, els invitaren a sumar-se a l'acte de protesta.

Havent arribat a la casa de la vila, s'entrevistaren amb l'alcalde accidental Bernabé Llorens, i se li demanà que telefonés al Comandant Militar de la plaça -que era el capità de carrabiners. Aquest, en comparèixer, va manifestar que estava al costat de la República, del govern legalment constituït i que, per tant, les forces d'ordre (la guàrdia civil i els carrabiners) no sortirien pas de les casernes.

Tot seguit s'organitzaren grups de militants per a garantir l'ordre públic a la ciutat i per a controlar les entrades i sortides de les carreteres. També es disposà el control de la telefònica.

2.1 LA CNT S'IMPOSÀ AL COMITÈ I AL CONSELL MUNICIPAL

Amb Francesc Isgleas detingut a Girona en tornar amb auto de Barcelona i retingut a la caserna, el mateix 19 de juliol les forces d'artilleria de la capital retornaren sense èxit a llur caserna¹²⁴.

Els esdeveniments de Barcelona havien marcat un canvi radical de la situació a Girona i a Figueres. I sense haver d'intervenir els grups antifeixistes que s'estaven preparant, la tropa i llur comandament es retiraren voluntàriament a les seves residències. Aquella nit començà la revolució social.

A la mateixa caserna de Sant Francesc, la nit del 21, en una reunió plenària del Front Sindical, Francesc Isgleas imposà amb intransigència

¹²² GAYOLÀ, M., «Records sobre el 18 i el 19 de juliol a Girona», a *La guerra civil a les comarques gironines (1936-1939)*, Quaderns del Cercle, 2, Girona, 1986, p.45.

¹²³ AHMSFG, Sec. X, núm.192.

¹²⁴ SOLER, J., «El 19 de juliol del 1936 a Girona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol.XXVI, 1984.



Francesc Isgleas Piernau (1880-1977), dirigent anarcosindicalista guixolenc (fot. Q. Sanchiz).

el seu criteri: que amb les milícies de voluntaris n'hi havia prou per combatre els insurrectes i que, per tant, no era necessària la creació d'unitats de combat amb soldats desmobilitzats i civils enquadrats per oficials lleials.

En aquella reunió els anarquistes començaren a imposar-se també a la ciutat de Girona¹²⁵

El 24 de juliol Francesc Isgleas era a Barcelona; amb Ricardo Sanz, Joan Garcia Oliver (comandant de la columna *Aguiluchos*, de la F.A.I.) i Felipe Vivancos, baixava per Via Laietana camí de l'estació de França, acompanyant els qui s'incorporaven a les columnes de voluntaris.

¹²⁵ SOLER, J., «El Partit Obrer d'Unificació Marxista de Girona durant la guerra civil», a *La guerra civil a les comarques gironines*, o.c.

El protagonisme i mobilitat (Sant Feliu-Girona-Barcelona) del sindicalista guixolenc era notable, fins que assumí la Conselleria de Defensa de la Generalitat¹²⁶.

Tot això s'esdevenia a Sant Feliu i a Girona enmig del gran desconcert per part de la població guixolenc, que veia com d'una manera il·legítima i violenta es truncava el desenvolupament normal d'una política tot just iniciada amb la clara victòria de les candidatures del Front d'Esquerreres a les eleccions de febrer.

En les mateixes circumstàncies d'inseguretat els governants republicans i, per tant, les institucions republicanes es mostraren poc decidides a l'hora d'assumir llurs responsabilitats i, doncs, mancades d'eficàcia; de manera que hagueren d'aparèixer nous poders d'acció més revolucionària, per a organitzar la defensa popular: el Comitè Local de Milícies Antifeixistes -«compost per tots els sectors polítics i sindicals afectes al règim» legalment constituït¹²⁷.

Concretament el de la nostra ciutat l'integraren representants del Partit Comunista de Catalunya, l'ERC, Joventuts d'Esquerra, la UGT i la CNT-FAI¹²⁸.

Hom creà alhora el Comitè de Proveïments, que tindria cura dels productes alimentaris i de racionar-ne la distribució entre la població.

Tanmateix les idees que dominaren en aquell nou poder d'acció revolucionària foren les de la CNT-FAI, i el seu objectiu era d'assegurar l'ordre públic revolucionari i d'atendre principalment el reclutament de milícies que havien d'anar a lluitar al front.

El Comitè, doncs, assumí les funcions policíaca i militar. De bon principi, el comitè local comptà amb 150 milicians, 150 màusers, 75 escopetes de caça i 85 pistoles, i dugué a terme la repressió dels primers mesos contra les persones que suposadament podien col·laborar amb el cop d'estat militar, i endegà els milicians voluntaris que es volien enrolar en les seves columnes. Més enllà d'aquelles funcions esmentades, el Comitè s'adjudicà la gestió municipal i l'econòmica¹²⁹:

«Tiene San Feliu ciento cincuenta milicianos a los que se les paga sesenta y tres pesetas semanales. Tienen el control en todas las industrias; dirigen la compañía de ferrocarriles de San Feliu a Gerona. El

¹²⁶ JACKSON, G.,-CENTELLES, A., *Catalunya republicana i revolucionària*. Edit. Grijalbo, Barcelona 1982, p.95.

¹²⁷ ADSUAR, J.E., «El Comitè Central de Milícies Antifeixistes», *L'Avenç*, núm. 14, març, 1979.

¹²⁸ No obstant, quan es confiscà la Cooperativa Obrera de mossèn Sants, el 25 d'agost de 1936, hi feren acte de presència com a membres del Comitè: Cristòfor Sala i Vila (CNT), Aureli Albertí i Dorca (CNT), Agustí Fanol i Aragonès (ERC) i Joan Darna i Planellas (ERC). No hi havia, doncs, representació comunista. Cf. JIMÉNEZ, A., «El moviment cooperatiu...», o.c.

¹²⁹ AHN, Sección Guerra Civil. P.S. Barcelona, 921.

Ayuntamiento continua funcionando bajo el control del Comité Local. Han resuelto momentáneamente el paro forzoso.- Los Delegados por la CNT.- Por la UGT Joan Valldeperas.- Barcelona, a doce de Agosto de 1936».

Aquest informe, elaborat per encàrrec del Comitè Central de Milícies, hi enumera els partits -abans citats- que constituïen el Comitè Local i el nombre d'armament de què disposava. I insisteix que «de fet controla tota la producció; que han socialitzat la companyia d'Aigües, Gas i Electricitat i el tren de Sant Feliu a Girona».

El delegat d'UGT que redactava aquest informe era al mateix temps membre del PSUC, i alhora va realitzar també un altre informe paral·lel per al seu partit, on ressenyava la situació dels comitès de Palamós i de Palafrugell, que ens poden servir de referència comparativa respecte al de Sant Feliu.

El Comitè Local Antifeixista de Palamós estava constituït per CNT, FAI, POUM i ERC. Comptava amb 70 milicians i, aproximadament, amb 42 màusers, 1 Winchester i 27 pistoles. Les indústries no estaven socialitzades, però el Comitè havia imposat un tribut de guerra per al sosteniment de les milícies. Havia confiscat totes les propietats rústiques i urbanes de la clerecia, així com de la companyia d'aigües i de trens econòmics. També dirigia una fàbrica de cartons. No hi havia representació del PSUC ni de la UGT.

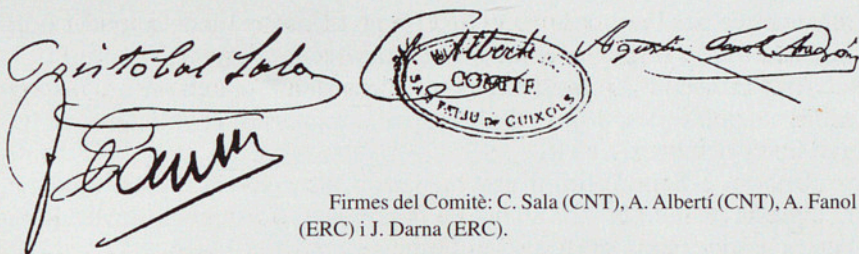
El Comitè Antifeixista de Palafrugell estava format per CNT, FAI, POUM i Unió Republicana d'Esquerres. Disposava de 40 milicians, ultra els 38 que havia enviat al front. Quant a l'armament tenia 24, entre Màusers i mosquetons; 40 escopetes de caça i 30 pistoles. No hi havia atur forçós, i s'havia imposat el tribut de guerra. Hi havia algunes fàbriques socialitzades, i la resta disposava d'un comitè de fàbrica. «A aquesta població [Palafrugell] no existeix representació del nostre partit ni de la nostra Central Sindical. He constatat el treball de captació que el POUM fa per la seva organització. Amb voluntat i energia nosaltres podríem organitzar una secció del nostre partit. Tot consisteix de l'entusiasme revolucionari que es posí en aquesta tasca. Barcelona, 13 d'agost de 1936. Joan Valldeperas»¹³⁰.

Quant a la gestió local, els primers dies de juliol l'Ajuntament continuà funcionant, però sota el control del Comitè - «El Ayuntamiento continua funcionando bajo control del Comité Local»¹³¹.

Per unes de les primeres actuacions del Comitè de Sant Feliu de Guíxols es pot deduir que l'esmentada institució estaria formada de fet,

¹³⁰ Id.

¹³¹ Id.



Firmes del Comitè: C. Sala (CNT), A. Albertí (CNT), A. Fanol (ERC) i J. Darna (ERC).

d'acord amb la correlació de forces polítiques en aquells moments, bàsicament per militars de la CNT i de l'ERC, meitat i meitat. Com ja hem dit, en la confiscació de la «Cooperativa Obrera» de mossèn Sants, el 25 d'agost de 1936, allí feren acte de presència només membres de la CNT i d'ERC, del Comitè. Fins més tard, el PSUC (i la UGT) no aconseguí més recolzament social i força política.

Teòricament el Comitè Antifeixista local, doncs, actuà els primers dies com un poder paral·lel al de l'Ajuntament. L'alcalde Campà -que procedia de les files de la CNT, i que per això era respectat pels sindicalistes- intentà de mantenir la representació de les institucions republicanes, el poc temps que la salut l'acompanyà.

En realitat, però, la CNT imposà la seva força al Consell Municipal, de la mateixa manera que ho havia fet dins del Comitè.

Per l'agost de 1936 ERC tenia 477 afiliats, i continuava com a president Josep Irla i de secretari accidental Josep Albó Plaja.

Doncs bé, malgrat aquest nombre d'afiliats -substancialment inferior al de la FLSO, i que abans de la revolució tenien majoria absoluta-, el mes d'agost de 1936 no tenia cap representant al Consell Municipal¹³².

Moltes altres entitats sindicals i polítiques actuarien en forma de comitès de control de la vida econòmica, social i política del poble.

A Castell d'Aro s'esdevingué una cosa semblant. ERC que comptava amb 75 afiliats i que dels set regidors, sis eren d'Esquerra, els seus representants en l'acte de constitució del nou Ajuntament (agost de 1936) varen decidir de retirar-se, en no subjectar-se ni la CNT ni el POUM a les disposicions oficials¹³³.

Per conseqüent, l'hegemonia social de la CNT s'imposà al tradicional domini polític dels federals dins del Comitè i al Consell Municipal, de tal

¹³² AHN, P.S. Barcelona, lligalls 1.331 i 1.441.

¹³³ Id.

manera que per l'agost de 1936 ERC ja no tenia cap mena de poder polític local ni cap responsabilitat a l'Ajuntament.

Això ens sembla important, a fi d'aclarir quines varen ser les responsabilitats polítiques, d'uns i d'altres, per la repressió republicana que tingué lloc l'octubre de 1936.

Tothom a Sant Feliu, d'una manera o altra, havia d'estar sindicat. D'aquesta manera la vida social de la població s'articulà a través de diverses associacions sindicals i polítiques.

2.2 ENTITATS LOCALS SINDICALS I POLÍTiques, 1936-1939¹³⁴.

SINDICAT ÚNIC DE L'ENSENYAMENT I DE PROFESSIONS LIBERALS CNT JUNTA DIRECTIVA

President: Santiago Sans Amat
Secretari: Francesc Callicó Franquesa
Comptador: Manuel González Hernández
Vocal 1r.: Josefa Heredero Rovira

SINDICAT D'OFICIS DIVERSOS CNT JUNTA DIRECTIVA

President: Josep Sastre Cullell
Secretari: Baldomero Gimbernat Plaja
Tresorer: Joan Clara Canals
Comptador: Francesc Illas Batlle
Vocal 1r. : Ferran Polo Pulgar
Vocal 2n. : Alexandre Pérez Expósito
Vocal 3r. : Frederic Guillem Montaner
Vocal 4t. : Magí Pijuan Llauradó

SINDICAT ÚNIC MERCANTIL I ANNEXOS C N T JUNTA DIRECTIVA

President: Domènec Casellas
Vice id. : Alfons Albertí
Secretari: Agustí Bas
Vice id. : Laureà Roca
Tresorer : Joaquim Roquer
Comptador: Lluís Bassols
Vocal 1r. : Joan Magret
Id 2n. : Frederic Massallé

¹³⁴ ARCHIVO HISTORICO NACIONAL. Causa General.

SINDICAT ÚNIC REGIONAL DE LLUM I FORÇA DE
CATALUNYA CNT
JUNTA DIRECTIVA

President: Francesc Planas
Secretari: Ferran Albertí
Tresorer: Josep Bonavia
Vice-Pre.: Joan Serra
Vice-secr: Benet Bussot
Vocal 1r. : Josep Arranz
Id 2n. : Ramon Casas
Id 3r. : Salvador Ros

SINDICAT DE DEPENDENTS PERRUQUERS CNT - UGT
JUNTA DIRECTIVA

President: Geroni Sagarruy Sagarruy
Vice id. : Josep Oliveras
Secretari: Joan Comas
Vice id. : Francesc Quintana
Tresorer : Josep Vilanova Xargay
Comptador: Josep Sabà
Vocal: Màrius Esteva

SINDICAT D'ESPECTACLES PÚBLICS C N T
JUNTA DIRECTIVA

President: Narcís Cosp Sureda
Vice Id. : Antoni Xifró Sallés
Secretari: Jaume Pugnau Pérez
Tresorer : Josep Tarinas Carreras
Vocal 1r. : Josep Ribot Lluhí
Id. 2n. : Lluís Xifró Sallés

SINDICAT LOCAL DE PROFESSORS DE MÚSICA
JUNTA DIRECTIVA

Secretari: Joan Pujol
Vocal 1r.: Josep Pascual
id. 2n.: Albert Codina

SINDICAT DE LA METAL·LÚRGIA C N T
JUNTA DIRECTIVA

President: Joan Cosp
Vice id. : Alfred Morales
Tresorer: Joan Ribas

SINDICAT DE PESCADORS 19 DE JULIOL
JUNTA DIRECTIVA

President: Joaquim Torras
Vice id. : Joan Marquès
Secretari: Pere Comas
Vice id. : Enric Comadira
Tresorer: Miquel Puig
Vocal: Jacint Bona
« : Ricard Comas
« : Arnau Ribot
« : Josep Miralles

JUNTA LOCAL DE LA FEDERACIÓ D'ESTUDIANTS DE
CATALUNYA U G T

President: Francesca Rigau Coll
Secretari: Josep Vicente Romà
Sub-Secre: Josepa Yrla Planellas
Tresorer: Antoni Vázquez Darnaculleta
Relacions i propaganda: Joan Figueras Romaní
Cultura: Joan Cargol Pérez
Esports: Manuel Costaler Mora

COMITÈ DE LA FEDERACIÓ LOCAL DE SINDICATS OBRERS
DE LA C N T

Pere Vicens Sardó	Secretari General
Joan Cosp	Tresorer
Joan Astor	Comptador
Joan Puigdemont	Sub-Secretari
Geroni Sagarruy	Vocal
Lluís Morgat	id.
Joaquim Gimbernà	id.
Antoni Xifró	id.

Antoni Salellas	id
Miquel Ysern	id
Teresa Ysgleas	id
Magí Pijuan	id
Joan Pujol	id
Ferran Albertí	id
Francesc Cullell	id
Josep Perich	id

SINDICAT OBRER SUROTAPER «LA LUCHA»

President:	Ricard Pascual Montells
Vice id. :	Salvador Ferrer
Secretari:	Domingo Congost
Vice id. :	Francesc Falgàs Rigall
Tresorer :	Pere Blanch Massa
Vocal:	Joan Planas Tomàs
id. :	Josep Respecta Riera
id. :	Simon Pruneda
id. :	Rafael Semí Pedralta
id. :	Joan Astor Casellas
id. :	Josep Astor Casellas

SINDICAT D'OFICINES I DESPATXOS C N T

President:	Ricard Roig Vila
Vice id. :	Joan March
Secretari:	Fèlix Canet Basart
Sub-id. :	Josep Albó Plaja
Tresorer :	Josep Fort Ramell
Vocal:	Francesc Nadal Serra
Id.:	Lluís Morgat

SINDICAT D'OBRES PÚBLIQUES

President:	Llorenç Montagut
Secretari:	Joan Ysern
Tresorer :	Joaquim Tió
Vocal:	Esteve Julià
id.:	Miquel Guixé
id.:	Eudald Puig
id.:	Joan Ricart

COMITÈ EXECUTIU DE LA FEDERACIÓ LOCAL DE
SINDICATS DE LA U G T

Secretari General:	Enric Rissech Gispert
id. d'organització:	Josep Mas Dalmau
id. d'actes:	Joan Puntí Codina
id. d'agitació i propaganda:	Miquel Guzman Aparicio
id. administratiu:	Vicens Basart Feliu
id. de control:	Víctor Maymí Regí
id. agrari:	Benet Vidal Bagaria

JUNTA DIRECTIVA DEL SINDICAT DE BANCA I ESTALVI
U G T

President:	Josep Soler Llauneta
Vice id. :	Josep Cosp Barceló
Secretari:	Agustí Bañeras Agustí
Tresorer :	Joaquim Gruart Gascons
Vocal 1r. :	Lluís Basart Ayats
id. 2n. :	Claudi Xargay Vidal
id. 3r. :	Josep Cruañas Mascort

SINDICAT D'OFICIS DIVERSOS U G T

President:	Enric Risech Gispert
Secretari:	Francesc Carré Pugnau
Tresorer :	Joan Crosas Julià
Vocal 1r. :	Montserrat Agustí Vila
id. 2n. :	Pere Carré Quintana

SINDICAT DE PESCADORS «LA NAVAL» U G T

President:	Víctor Maymí Regí
Secretari:	Josep Pugnau Pruneda
Vocal:	Manuel Vázquez Balaguer
id.:	Benet Pla Calzada
id.:	Miquel Comas Bayo

PARTITS POLÍTICS

JOVENTUTS D'ESQUERRA

President: Antoni Bargeli Seba
Sub-id. : Joan Cruañas
Secretari: Antoni Bosch
Sub-id. : Josep Rigau Coll
Tresorer : Diego Sánchez
Bibliotecari: Josep Buxó
Vocal: Josep Calvet Escapa
id.: Pere Sais
id.: Alfons Olleta
id.: Martí Masvidal Espinàs

CENTRE REPUBLICÀ FEDERAL

President: Josep Yrla Bosch
Vice-id. : Benet Planellas Arxer
Secretari: ?
Tresorer : Benet Gallart Vilà
Bibliotecari: Josep Albó Plaja
Vocal: Lluís Bussot Rourich
id.: Bartomeu Cullell Juera
id.: Francesc Cruz Darna

JOVENTUTS SOCIALISTES UNIFICADES (Comitè del radi de Guíxols)

Secretari General	Ventura Pujol
id. d'organització	Salvador Palmada
id. militar	Joan Soler
id. de cultura i esports	Albert Burgas
id. de finances	Francesc Carré
id. de premsa	Joan Cortada
id. estudiantil	Ildefons Clos
id. pioner	Pere Planellas
id. sindical	Josep Rabassedas
id. de masses	Francesc Molinas
id. agrari	Jaume Calvet
id. femenina	Anna Sabaté

PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT (Comitè del radi de Sant Feliu)

Secretari General
Id. organització
id. militar
id. sindical
id. agitació i propag.
id. de finances
id. de premsa
id. de masses
id. de joventut

Benet Vilà Cruaños
Miquel Fabrè
Manuel Ferrer
Fructuós Rodellas
Joan Vilà Cruaños
Lluís Colomer
Enric Sala Massanes
Ramon Torres
Ventura Pujol

C.N.T. - - - - - A.I.T.
FEDERACION LOCAL DE
SINDICATOS UNICOS
GUIXOLS

Atenen-os a l'Ordre Ministerial
d'Instrucció Pública i Sanitat, del 26 de Mars
últim, publicat en la "Gaceta de la República"
del dia 31, disposant que aquesta Organització
anomeni un vocal per a formar part de la Jun-
ta de Voces de aquest Institut, tenim a bé es-
saver-vos que a sigui designat per aquest
còrrec, representant a la C.N.T. el company
Joan Puigdemont.

Que que us comuniquem pel vostre
govern.

Viaquen mole anys.
Guixols 15 d'agost de 1938.

Per el Comitè
Secretari


SR. DIRECTOR DEL INSTITUT DE SEGONA ENSENYANSA. GUIXOLS.

Tanmateix els dirigents
polítics guixolencs que més
hi destacaren, segons la *Cau-
sa General de la revolució
marxista* recopilada pel fiscal
instructor, foren:

Per l'Esquerra: Josep,
Francesc i Nicolau Irla
Bosch, Benet i Francesc
Planellas Arxer, Francesc
Campà Viarnés, Jaume Cañet
Alsina, Ramon Vilosa Serret,
Santiago Carreró Mascort,
Benet Gallart Vila, Joan
Darna Planellas, Clemente
Sánchez González, Lluís
Basart Ayats, Ramon Surra
Caseras i Ramon Sais Sen-
dra.

Per la FAI: Francesc Is-
gleas Piernau, Sebastià Mestres Poch, Aureli Albertí Dorca, Pere Vicens
Sardó¹³⁵, Joan Puigdemont Bosch, Ricard Pascual Montells, Francesc
Nadal Castellà i Lluís Morgat Clos.

Pel Partit Socialista Unificat: Benet i Joan Vilà Cruaños, Fructuós
Rodellas Berga, Enric Sala Massanes, Bonaventura i Pere Pujol Jordana.

Per la CNT: Joan Astor Casellas, Geroni Sagarriu Sagarriu, Francesc

¹³⁵ Enèrgic corresponsal i repartidor de la *Soli*.



Varada del canot dels Banys confiscat, 28 de juliol de 1936 (fot. V. Gandol).

Cullell Roca, Teresa Isgleas Piernau, Francesc Falgàs Rigau, Alfred Morales Garriga, Joan Clara Jordà i Magí Pijuan Llauradors¹³⁶.

Per la nostra banda, hi afegiríem noms destacats com el de Cristòfor Sala, el de la dona de l'Aureli Albertí *el cabo Cañón*, famosa per la seva vestimenta i pistola, els germans Nadal Castellà -especialment l'Alfons-, Pere i Joan Massa Galté, Francesc Ribot, Víctor Cribillé, Simon Miranda, Ròmul Sureda, Josep Plaja, Guillem Falgàs, Ramon Mega, Pere Sánchez, Santiago i Francesc Sala, Francesc Perramon, Josep Gelabert, Francesc i Joan Sanchiz...etc. Alguns d'ells, posteriorment, varen ser qualificats d'«agitadors i propagandistes» de la revolució en la *Causa* que s'instruï, atribuint-los individualment tota la responsabilitat dels fets.

Al llarg del nostre estudi sortiran aquests i altres noms de guixolencs que sobresortiren d'un col·lectiu anònim, però que eren ensem portaveus i realitzadors de l'anhel d'una època i d'una mentalitat compartida per molta gent. Sense negar les responsabilitats personals dels fets, nosaltres entenem, però, que l'autèntic protagonista i víctima alhora de la Guerra Civil -com a fenomen social- va ser la població ganxona sencera que visqué en aquell context històric determinat.

¹³⁶ En aquesta llista hem respectat els noms i la classificació tal com vénen a la documentació esmentada, tot i que hi observem lleugers errors.

Cal recordar en aquest capítol que Josep Irla, absorbit per les seves responsabilitats polítiques, durant la guerra era a Barcelona. «La seva permanència a Barcelona es va fer pràcticament definitiva»¹³⁷.

També Francesc Isgleas s'allunyà de la política local, en passar de la Comissaria de Defensa Militar de les comarques gironines a la titularitat de la Conselleria de Defensa en el segon govern de Tarradellas (17 de desembre de 1936).

3. LA REPRESSIÓ REPUBLICANA

3.1 PERSECUCIÓ: SAQUEIG I DETENCIONS.

Des dels primers dies, havent estat vençuda la rebel·lió militar a Catalunya, fins a novembre de 1936 la repressió contra la gent d'ordre de Sant Feliu per part del Comitè Antifeixista fou intensa, tot i la bona disposició que demostraren el batlle Campà i altres polítics guixolencs. La psicosi amb què es vivien els primers mesos de guerra feia que fàcilment s'identifiqués la dreta política del poble amb els sublevats contra la voluntat popular i de les classes socials desposseïdes que, en aquell precís moment -sense buscar-ho- es trobaven amb el poder a les mans. Després dels primers mesos les represàlies disminuïren molt¹³⁸.

Consumat el cop d'estat militar preparat de temps, immediatament s'iniciaren els registres domiciliaris d'algunes famílies que suposadament podien estar relacionades amb l'aixecament feixista; registres de la rectoria i de la casa d'alguns clergues.

El 25 de juliol -Sant Jaume- es prohibí el pas als sacerdots que per la rectoria intentaven d'arribar al temple per a dir missa. A finals del mateix mes, després de requisar l'església parroquial i les altres capelles religioses, començà la gresca, el saqueig i crema -fora del temple- d'altars, imatges i d'altres objectes de culte. Tanmateix, es pogueren salvar els locals¹³⁹. Concretament, de la parròquia s'abateren l'altar major i el del Roser, unes talles del Crist en la creu i de Sant Benet del segle XVIII; l'orgue i un gran nombre de casulles i d'altres ornaments.

També s'obriren a l'església parroquial dues sepultures laterals de l'altar del Sagrat Cor de Jesús.

De la plaça del monestir -de l'Arc de Sant Benet- es féu baixar amb un llibant la imatge del sant que ocupava la fornícula, i es trencà. De la

¹³⁷ CALVET-ROIG, o.c. p.170.

¹³⁸ PAGÈS, P., «Ordre públic i repressió política a la reraguarda», *La guerra civil espanyola a Catalunya 1936-1939*, Els llibres de la Frontera, Col·lecció: Coneguem Catalunya, 19. Barcelona, 1987, p. 57 i s.

¹³⁹ A D G, o.c., *Cuestionario de los hechos ocurridos...de 18 de julio de 1936*.

capella de Sant Elm es destruï l'altar barroc i el museu annex de l'ermita. També foren objecte de destrucció els altars de les Carmelites i del Cor de Maria¹⁴⁰.

Quant a les imatges -i altres objectes de culte- de la capella de l'Hospital, el Comitè no disposà de treure-les fins el mes de setembre. En aquest cas, però, fou la Junta la que en tingué cura¹⁴¹, molt probablement per tal de salvaguardar-ne quelcom:

«El senyor Massós [el Director] informa a la Junta que de resultes d'una visita feta a aquest Hospital per algun membre del Comitè d'aquesta localitat, aquests senyors han manifestat que s'haurien de treure de l'església d'aquest benèfic establiment totes les imatges i altres estris propis del culte religiós. En vista d'això el senyor Massós creu que potser seria convenient de demanar al dit Comitè si l'operació de treure els esmentats objectes religiosos de l'església podia anar a càrrec d'aquest mateix Hospital i aquests objectes serien així col.locats amb molt de compte, per tal de no fer fressa i d'allí el Comitè podria fer-los recollir i portar-los on cregués convenient».

(El Director de l'Hospital, Miquel Massós, fou una de les víctimes del bombardeig del 26 de novembre de 1938).

El temple parroquial, entre d'altres coses, es convertí en magatzem de ferratges i adobs del Sindicat Agrícola; local de mobles i de material d'enderroc. La casa rectoral es va utilitzar de secretaria del sindicat. El col.legi-convent de la Divina Pastora -que es trobava davant per davant del local de la FLSO- va ser ocupat pel Comitè del Baix Empordà (CNT-FAI). El Sindicat Únic del ram de la construcció va fer seu un edifici de la carretera de Girona. Mentre que les Joventuts Llibertàries, altres sindicats i Socors Roig, més tard, ocuparen l'edifici del Passeig, que havia estat del bisbat (de les Llagustera)¹⁴². La UGT es quedaria l'edifici de l'ex-banc de Palafrugell. El Comitè Antifeixista (la casa del Marquès de Robert, al Passeig), el POUM (a can Casas, a la Rambla Vidal)..., totes les organitzacions polítiques i sindicals anaren ocupant diversos edificis confiscats del poble.

A partir del gener de 1937 totes les entitats esmentades intentaren de legalitzar, davant la Generalitat, dites expropiacions¹⁴³. El Sindicat Agrícola de Guíxols demanà l'església parroquial com a magatzem, en haver-li hi estat cedida provisionalment per l'Ajuntament. Ricard Pascual

¹⁴⁰ AHMSFG, Sec. X, núm.202. Àncora, 3-VII-1980; Arxiu Diocesà de Girona, *Cuestionario de los hechos...*

¹⁴¹ AHMSFG, Documentació de l'Hospital. Llibre d'Actes. Acta núm. 65 (9-IX-1936).

¹⁴² AHMSFG, Sec. X, núm.202.

¹⁴³ ARXIU HISTÒRIC DE CATALUNYA. Documentació de la Generalitat de Catalunya al *Archivo Historico Nacional, sección Guerra Civil*.



Banc de Palafrugell (Passeig), seu de la UGT (fot. V. Gandol).



El Comitè de guerra instal·lat a la casa del Marquès de Robert del Passeig (fot. V. Gandol).



Casa Confederal, al Passeig (fot. V. Gandol).



El casino dels "senyors" -Passeig del Mar- esdevingué estatge de Joventuts d'Esquerra (fot. V. Gandol).



Despatx dels Transports Col·lectivitzats a can Casas, a la Rambla Vidal (fot. V. Gandol).



Finances. Col·lectivització de l'estatge.
(fot. V. Gandol).



Seu social de PSUC a la casa Llagostera, cantonada de la Plaça (V. Gandol).

Montells i Joan Puigdemont Bosch, en nom de la Federació Local de Sindicats Obrers-CNT demanaren el reconeixement de l'ocupació dels edificis de la religioses de la Divina Pastora -seu dels sindicats-; de l'immoble de les antigues Escoles Cristianes destinat a Escola Racionalista, i de la finca urbana situada al Passeig del Mar, 11, de Josep M^a Robert de Robert. Per la seva banda, el secretari de la FAI, Ferran Cullell Roca, demanà l'habitatge que Rafael Morató Sanesteve tenia a la Rambla de Pi i Margall (la casa de la Campana).

A més a més, el Comitè segrestà els béns i bloquejà els comptes corrents de totes aquelles persones que eren considerades com a desafectes al règim republicà¹⁴⁴.

Molt aviat també, començaren les detencions i l'empresonament de guixolencs considerats com a presumptes persones relacionades d'alguna manera amb la sublevació feixista. Així el 29 de juliol era detingut Josep Vilaret Xarnach, comerciant (gènere de punt) i administrador de loteries i de finques. En un informe de l'Ajuntament a Governació es diu «En la noche del 19 de julio último un grupo de milicianos acompañados de una pareja de carabineros fueron a practicar un registro en su domicilio [d'en Vilaret] y como pusiera resistencia en abrirles, viéronse obligados, después de reiteradas llamadas, a forzar una puerta. El resultado del registro fue el hallazgo de dos armas cortas.- El 29 del propio mes de julio fue detenido por orden del Comité local de Guerra, y continua encarcelado en esta ciudad. Desde luego, por cuanto antecede, se le conceptua como uno de los más caracterizados elementos derechistas de esta ciudad y se le considera como absolutamente desafecto al régimen»¹⁴⁵.

Mossèn Narcís Aleñà Raurich fou acusat de la mateixa manera, per tinença d'armes, per la qual cosa se li confiscaren tots els seus béns -inclosos els que posseïa a l'Argentina-, que passaren a ser propietat de l'Ajuntament¹⁴⁶.

Consta, en una relació d'armes i municions recollides a Sant Feliu, que -d'aquelles- dos Remigtons i dos Winchesters «fueron recogidos a personas desafectas al régimen al estallar el movimient fascista»¹⁴⁷.

Aquells mateixos dies de finals de juliol varen ser detinguts també, després dels corresponents registres, Josep Vivas Borjas *En *Tro* -escrivent de la Companyia del tren i alhora administrador de finques-, Rufí Romà Roca -propietari d'una modesta fàbrica de teixits del carrer Jofre i

¹⁴⁴ Id. Arxiu Nacional de Catalunya.

¹⁴⁵ AHMSFG, Sec.X, núm. 192.

¹⁴⁶ AHMSFG, Sec.X, núm. 192.

¹⁴⁷ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

afiliat a la CEDA¹⁴⁸ - i Eneco Girbau Valls -ex-banquer¹⁴⁹ i, associat amb l'Estrada, titular del fàbrica de teixits *Mutua de H. y T. de yute*. Tots tres tenien en comú, ultra el que hem dit, que eren tinguts per «catòlics» i, políticament, afins a la CEDA o a la Lliga.

El Sr. Girbau va ser tancat a l'ex-convent, i és l'únic de qui tenim notícia que va ser torturat psicològicament. El feren pujar en un cotxe i se l'endugueren cap a Tossa, fent veure -i dient-li- que l'anaven a matar allà mateix¹⁵⁰.

La resta de detinguts s'estaren al segon pis de l'Ajuntament, a les escoles públiques, fins que començà el curs. Llavors els portaren a casa de la Marquesa del carrer Goula, que s'improvisà com a presó.

Mentrestant tots els capellans restaven vigilats i privats de llibertat per a comunicar-se amb llurs feligresos.

El 6 d'octubre foren detinguts els clergues Sants Boada, Josep Pere-lló, Abelard Magí, Pere Compta i Joan Compta qui, poc després, va ser alliberat per malaltia¹⁵¹.

Pel que fa als religiosos, els germans de les Escoles Cristianes fugiren els primers dies. A les monges de la Divina Pastora i del Cor de Maria se'ls exigí d'abandonar les seves cases. En canvi les germanes Vetlladores, les de l'Hospital i les de l'Asil foren respectades i fins i tot complimentades pel servei social que oferien al poble. Les monges Carmelites del col·legi van ser acollides a l'Hospital, integrant la comunitat de religioses que allí hi havia. Segons l'informe de mossèn Angel Dalmau¹⁵²:

«Las Religiosas Veladoras fueron objeto de innumerables atenciones, una entre muchas, que por largos días fueron acompañadas, en auto, al salir por la noche al cumplimiento de sus deberes. Asimismo fueron respetadas, permitiéndoles residieran en sus casas, las del Santo Hospital y las del Asilo Surís, si bien todas ellas con carácter de enfermeras».

Llevat del de la Divina Pastora, els locals dels religiosos s'empraren com a escoles¹⁵³.

Mesos més tard, el 2 de desembre de 1936, diversos objectes de culte metàl·lics foren lliurats per l'Alcaldia al Delegat de la Generalitat per la recollida de Metalls. Vegeu-ne la relació:

¹⁴⁸ Com a membre d'Unió Patriòtica havia estat regidor durant la Dictadura de Primo de Rivera (1924-1925).

¹⁴⁹ La banca Girbau i Cia. i el Banc de l'Empordà amb participació de capital dels Girbau feren fallida el 1914 i el 1922, respectivament. Per altra part, també havia estat president de la Cambra de Comerç i del Casino dels Senyors (*El Guixolense*). I regidor, per Unió Patriòtica, durant la Dictadura de Primo de Rivera 1924.

¹⁵⁰ Font oral d'Ignasi de Blas.

¹⁵¹ ADG, *Cuestionario*.

¹⁵² ADG, *CUESTIONARIO*..., 1 d'octubre de 1939.

¹⁵³ ADG, *Cuestionario*. També E. Z. «Crónica de los últimos días de estancia de la Capuchinas de la Divina Pastora en Sant Feliu de Guíxols», *Ancora*, núms. 1.784-85, octubre, 1992.

«Relació dels Objectes de Metall entregat per l'Alcaldia de S. Feliu de Guíxols al company Enric Ciurant, Delegat de la Generalitat per la recollida de Metalls, perquè en faci entrega a l'Oficina de Recepció i Recompte de Metalls instal·lada a Montjuïc.

Canalobres diferents tamanys	198
Creus diferents tamanys	27
Portamissals	8
Custòdia	1
Sacres	42
Corones	82
Canalobres de paret	121
Barres	8
Piques d'aigua	2
Encensers	5
Canadelles	7
Bacines	33
Sòculs	2
Brasers	3
Llànties	16
Làmpares	35
Perols	6
Calze	1
Patenes	2

Varis trossos de metall sense determinació concreta.

Rebo tot l'indicat, avui 2 desembre 1936.- L'encarregat del servei E. Ciurant. Signat i rubricat»¹⁵⁴.

Al mateix temps, durant els primers mesos de repressió, l'alcalde Campà feia tots els possibles -i ho aconseguí- per a salvar les vides del rector Mn. Angel Dalmau i del vicari Mn. Salvador Planella, fent-los acompanyar al seu poble natal per una parella de carrabiners. També va poder fer sortir de Sant Feliu Mn. Bernat Planella, capellà de l'Asil, i Mn. Bartomeu Barceló, amic seu, de l'escola de S'Agaró.

Per la seva banda, el sergent de carrabiners Josep Illana protegí la vida de Mn. Josep Muntada.

Mn. Lluís Patxot, tanmateix, va ser respectat per tothom, i treballà a les brigades municipals¹⁵⁵.

D'altra banda, la intervenció enèrgica de Campà i també del Comitè impedí més d'una vegada que les accions de represàlia que, a Sant Feliu,

¹⁵⁴ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

¹⁵⁵ ADG, *Cuestionario*.

intentaren de portar a cap algun que altre grup forani -de Barcelona-, reeixissin.

El 7 d'agost Francesc Campà trametia una carta a l'alcalde de Sant Joan de Palamós on es palesava la bona voluntat que, en aquest sentit, animava el nostre batlle: «Distingit company: En els moments actuals, en què havem de demostrar la màxima serenitat i el més gran esperit de justícia, em prenc la llibertat d'adreçar-vos aquestes ratlles per tal de recomenar-vos que volgueu dispensar tota la consideració possible a Diògenes Sàbat i Soler, per tenir la plena convicció que no es tracta de cap militant de dreta i que, per tant, no ha intervingut el més mínim en els actuals esdeveniments. Confiant en què prendreu bona nota del que procedeix, es reitera vostre aftm. company»¹⁵⁶.

Però, malauradament, enmig d'aquell clima de repressió i violència, Campà emmalaltí¹⁵⁷. El 3 d'octubre era donat de baixa del consistori i estaria absent de Sant Feliu almenys tot el mes d'octubre, i el senyor Bernabé Llorens havia d'ocupar el càrrec d'alcalde accidental. De totes maneres, l'autoritat municipal republicana el mes d'agost¹⁵⁸ ja no exercia cap de les seves funcions de govern, com veurem més endavant.

Altres guixolencs ajudaren els perseguits. La família titular de la farmàcia Rodas, per exemple, acollí uns dies les caputxines de la Divina Pastora.

Evidentment tot el culte religiós, públic i privat, va quedar suspès de moment. Tanmateix, passats els dies de més violència, de forma secreta es reemprengué la celebració de l'Eucaristia en alguns locals i domicilis particulars. Mossèn Bas de Castell d'Aro, d'amagat, celebrà la missa al convent de les Vetlladores de malalts i a algunes cases pietoses. Mn. Ramon Lloansí ho féu a casa dels seus pares durant tot els temps que hi estigué reclòs. Mn. Patxot que, com hem dit, gaudia de la simpatia de tothom i no va ser mai molestat -tan sols l'obligaren a treballar una mica!- atengué les necessitats espirituals de les religioses de l'Hospital. I Mn. Santaaulàlia de Penedes tot sovint anava a l'Asil, a celebrar-hi, i repartia la comunió entre alguns devots que residien a les masies de la Vall d'Aro. Els assistents a aquells actes religiosos també hi pogueren rebre el sagrament de la penitència. Quant al baptisme, moltes famílies ho feien pel seu compte.

¹⁵⁶ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

¹⁵⁷ El 12 d'agost Campà presidí encara, com Alcalde, la Junta de l'Hospital. Acta núm. 63.

¹⁵⁸ AHMSFG, Sec. X, núm. 192. M.A. (13) f.61.



Desallotjament de can Vidal de la Rambla, on també s'instal·là provisionalment l'Ajuntament (fot. V. Gandol).

3.2 VÍCTIMES DE LA RE-PRESSIÓ

Les primeres víctimes conegudes de Sant Feliu varen ser dues filles del campaner Segismon Mas Torrent, Mercè i Lourdes, majordomes de mossèn Llambert Font. En esclatar la guerra eren al pis que el sacerdot -que havia exercit a Sant Feliu- tenia a Girona, a la plaça del Carril. Allí, s'hi havien amagat el Bisbe i d'altres acompanyants. Després d'abandonar el pis/refugi el Bisbe i els altres capellans el 30 de juliol, ambdues minyones varen ser

agafades pels milicians i, a la cuneta del primer revolt de la carretera de Montnegre (Quart), varen ser assassinades¹⁵⁹.

A mitjan agost¹⁶⁰, l'industrial i propietari rural Ricard Castelló Badia era assassinat a la carretera de Tossa per altres motius que els estrictament polític-religiosos. Es tractava d'una mena de revenja de tipus personal per uns fets luctuosos -se'l feia responsable de la mort d'un caçador que havia caçat a les seves propietats de Sant Benet- que ara no fan al cas d'explicar amb detall¹⁶¹.

El 7 d'octubre a Girona es constituïa la Comissaria de Defensa Militar de les Comarques de Girona, i la formaven M. Jordi Frigola, comissari delegat de la Generalitat, el guixolenc Francesc Isgleas i Piernau, com a comissari polític, i el tinent coronel Enric Alvarez Samper, en concepte de cap militar.

El 20 d'octubre Francesc Isgleas, en nom de dita Comissaria, s'adreçava a l'alcalde de Sant Feliu en aquests termes: «En virtut de les facultats que ens han estat confiades per la Conselleria de Defensa de la Generalitat, aquesta Comissaria ha resolt declarar zona de guerra, pels efectes de la defensa del nostre litoral, tota la costa compresa entre Blanes i Port-Bou, en la qual s'hi troba la del terme municipal d'aquella població.

¹⁵⁹ CLARA J., *El Bisbe de Girona davant la guerra d'Espanya (1936-1939)*, Edit, Gòthia, Girona, 1983. BOSCH J., «Les germanes lletjotes de mossèn Llambert», *Presència*, 9-VI-1985.

¹⁶⁰ Segons les dades de la *Causa General* va ser assassinat el 14 -IX-1936.

¹⁶¹ «Del crim de Sant Benet» (del 23-XI-1930), *El Programa*, 58 i 59, 3 i 10 -VII- 1932. VINYOLES, C., «La masovera de Sant Benet disparà...», *Presència*, 739, (20-IV-1986).

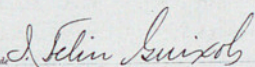
Per ordre de la Conselleria de Defensa de la Generalitat, de data d'ahir, s'ha constituït la Comissaria de Defensa Militar de les Comarques de Girona, integrada pel sotssignat Conseller Delegat de la Generalitat i pels ciutadans Francesc Igleas i Piernau, com a Comissari polític i pel Tinent Coronel Enric Alvarez Samper, en concepte de Cap Militar. En aquesta Comissaria ha delegat les seves funcions la Conselleria de Defensa de la Generalitat en tot quant fa referència a les Comarques Gironines.

El que m'és plaent comunicar-vos per tal que us serviu disposar que siguin acatades en aquests terme municipal totes les disposicions que emanin d'aquesta Comissaria de Defensa Militar.

Girona, 7 d'octubre del 1936.

EL COMISSARI DELEGAT DE LA
GENERALITAT,
M. Jordi Frigola.



Sr. Alcaldé de 

F. Igleas, comissari polític de la Comissaria de Defensa Militar de Girona.

En posar-ho en coneixement us recomanem amb el major interès que procureu signar complertes d'una manera estricta les disposicions emanades d'aquesta Comissaria i que en el vostre terme municipal tingueu cura del manteniment de l'ordre públic evitant tot acte de violència que resultaria perjudicial per la causa que tots estem defensant»¹⁶².

Just deu dies després d'aquesta crida a evitar la violència, el 30 d'octubre de 1936, cap a les cinc de la tarda, el creuer *Canarias* produïa un pànic generalitzat a les nostres contrades en bombardejar la badia de Roses. Fins i tot s'arribà a pensar que es tracta-

va d'un desembarcament dels facciosos¹⁶³.

La confusió i la por s'uniren, i es començaren a sentir les primeres veus d'amenaça i venjança: «Ells ens maten els nostres homes a Saragossa i ara volen atacar-nos a Roses...I nosaltres deixarem els feixistes tan tranquils?»¹⁶⁴.

Com a fatal reacció de represàlia -com s'esdevingué també a Girona i a Olot-, hom assassinà aquella mateixa nit, al cementiri del poble, els reverents: Sants Boada Calzada, nascut a Sant Feliu l'any 1875, que es dedicà a l'obra social tal i com ja hem indicat a la Introducció; Emili Calzada Marsal, també nascut a Sant Feliu l'any 1899, adscrit a la parròquia; Pere Compte Figueras, guixolenc, nascut el 1877; Adelard Magí Camps, nascut a Blanes l'any 1866, capellà del col·legi dels germans de la Salle, molt apreciat pels seus alumnes; Josep Noguer Roca, nascut a Sant Feliu el 1880, capellà del col·legi de les religioses de l'Immaculat Cor de Maria, i Josep Peralló Cunill, nascut a Malgrat l'any 1869, capellà de les religioses Carmelites de la Caritat.

¹⁶² AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

¹⁶³ *L'Autonomista*, 31-X-1936. CLARA J., «Bombardeig de Roses i nit de terror», dins *Revista de Girona*, núm. 118, setembre-octubre de 1986.

¹⁶⁴ VINYOLES, C., «Tres anys d'explosió revolucionària sota la guerra a Sant Feliu», *Presència*, 3-VIII-86.



Enterro anònim, en passar per davant del Monestir
(fot. V. Gandol).

I els senyors Eneco Girbau Valls, Rufí Romà Roca, Josep Vilaret Xarnach i Josep Vivas Borjas¹⁶⁵.

El 31 d'octubre, doncs, esdevingué un dia especialment tràgic per al nostre poble.

Aquell mateix dia varen ser empresonats Marià Viñyas, Joan Casas Anguila, Victorià Brosa, Joan Casas Capell, Narcís Ruscalleda, Joan Auladell, Vicenç Gandol, Lluís Burgell, Moisès Oliveras, Antoni Serra Vicens, Rafael Vivas, Juli Blas, Ignasi Blas, Jaume Lladó, Joan Sabater, Josep Julià, Mn. Narcís Gispert, Antoni Rufí, Joan Bartra, Wenceslau Sánchez, Teresa Vidal Petit, Josep Auladell, Agustí Casas

Viñas, Lluís Casas Viñas i Vda. Josep Batet¹⁶⁶. Als tres darrers, als Viñas i a la vídua de Josep Batet, els sostregueren a més llurs béns.

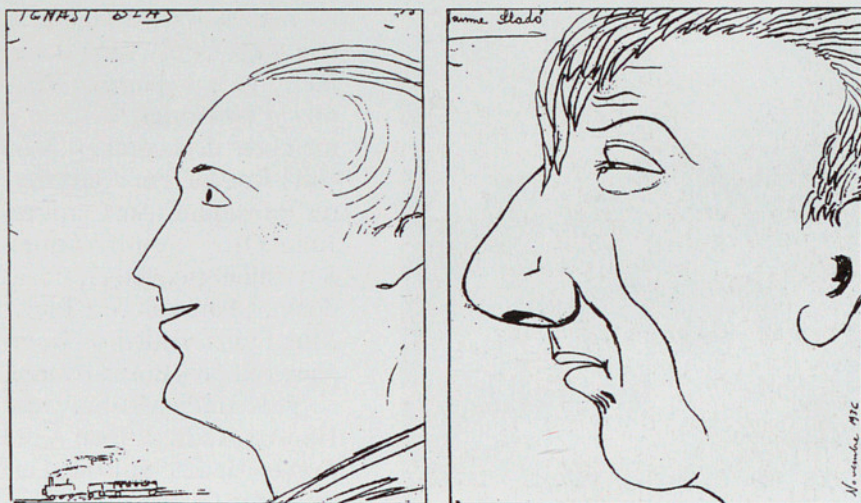
Segons un dels detinguts «A la presó no ens tractaven pas malament. Directament mai no ens van amenaçar. Ara, segons quins milicians hi havia de guàrdia, estàvem més o menys tranquils. (...) Vaig ser detingut des del 31 d'octubre fins al 15 de gener. Al meu pare el van deixar anar a finals de novembre. La família ens portava el menjar.(...) Allí, a la presó, algú llogia. Recordo que ens entreníem fent figures de suro. En Ruscalleda, el farmacèutic, es feia portar llibres de medicina. En Casas Anguila es va molestar perquè en Gandol li va fer la caricatura de cap de carbassa»¹⁶⁷.

Alguns d'ells es varen sotmetre a judici popular a Girona: Rafael Vivas, Joan Gispert i Pere Màrtir Estrada. La sort de tots ells va ser diferent. Els dos primers varen ser absolts (Vivas es passà al costat de Franco

¹⁶⁵ ADG. *Cuestionario. AHN, Causa General.*

¹⁶⁶ AHN, *Causa General.* Dubtem si la referència, al citat expedient, de la Vda. de Josep Batet és certa.

¹⁶⁷ Testimoni oral d'Ignasi de Blas, de Joventuts Catòliques.



Ignasi de Blas i Jaume Lladó, caricaturitzats per Gandol en l'estada a la presó del carrer Goula.

Caricatures d'alguns detinguts fetes per Gandol a la presó.

i Gispert morí -sembla que assassinat- al front, a Vallecas (Madrid)). El tercer hagué d'estar-se a la presó, a la residència de les germanetes dels pobres de Girona.

Prop de Llambilles morí Mn. Narcís Aleñà; Mn. Lluís Font, a Sant Martí de Llàmana i Mn. Francesc Font, prop de Sant Martí de Cantallops (Vic)¹⁶⁸.

El nombre de clergues assassinats durant la guerra a l'arxiprestat de Sant Feliu de Guíxols fou de catorze¹⁶⁹.

Així, doncs, el 31 d'octubre va ser un dels dies més tristos de tota la guerra de Sant Feliu, quan els elements polítics més moderats ja no presidien el Consell, i Campà estava malalt.

Després d'aquell dia, a la ciutat no es produí cap més execució, com a repressió, durant el període republicà¹⁷⁰.

VALL D'ARO

Als pobles de la Vall d'Aro, Castell i Santa Cristina, la repressió revolucionària dels primers mesos de guerra fou semblant a la de Sant Feliu.

¹⁶⁸ ADG, *Cuestionario*.

¹⁶⁹ CLARA, J., «Els morts de Girona a la guerra civil», *Revista de Girona*, núm. 90, 1980.

¹⁷⁰ SOLÉ, J.M. - VILLARROYA J., *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989 i 1990. Vol. I, pàg. 193.



El carro dels morts que feia els serveis a la Vall d'Aro (fot. V. Gandol).

A Castell d'Aro destaquen -segons els fons documental de l'*Archivo Histórico Nacional*¹⁷¹- com a membres dels comitès: Joan Villa Romeu, Pere Sala Ferrer, Salvador Costa Carreras, Joan Oller Semir, Jaume Solsona Ferrer, Albert Casademont Parés, Josep Tauler Mir, Francesc Ribas Company i Robert Bosch Albertí.

Pels sindicats: Salvador Huesca Andrés, Joan Villa Romeu, Jaume Solsona Ferrer i Joan Oller Semir.

Pels partits polítics: Joan Cama Dausà, Joan Villa Romeu i Jaume Solsona.

Els immobles de Pere Barceló Rosselló del Sindicat Agrícola «adherido al Instituto de San Isidro» foren la seu del nou sindicat. El de Joan Carreras Funtanils va ser per al Sindicat Únic de la Construcció; i el de la vídua Fortó (Maria del Rosario Archedewac) s'utilitzà com a Sindicat d'Oficis Diversos CNT, que representava Joan Villa de les Joventuts Llibertàries¹⁷².

Se succeïren fets de saqueig i crema de les dues esglésies, de Castell i de Fenals, i es detingueren tretze persones. D'aquestes, dues varen ser assassinades fora del terme: Mn. Enric Cama Bou, sacerdot de 53 anys i Maria Casellas Ventura, majordoma de 48 anys (19-11-1936), en una cuneta de la carretera de Llagostera a Vidreres.

També va ser ajusticiat el 20 de novembre, el pagès Salvadó Pijuan de 39 anys, considerat políticament tradicionalista.

En aquests lamentables fets participaren també veïns de Palamós¹⁷³.

Confiscació de béns -com hem vist-, repartiment de terres i tala indiscriminada, abusiva, d'arbres estaven a l'ordre del dia. En no haver-hi altres indústries, a Castell d'Aro es col·lectivitza tan sols el ram de la construcció.

¹⁷¹ AHN, *Causa General*.

¹⁷² ANC, fons citat.

¹⁷³ AHN, *Causa General*. Hi consten els noms de tots els qui pressumptament en foren autors, però de forma contradictòria segons els diversos informes. En no considerar-ho comprovat, en judicis justos, no publiquem els noms, ni els de Sant Feliu ni els de la Vall d'Aro.

A Santa Cristina no es produí pròpiament repressió revolucionària, pel que fa a morts del mateix poble. Així i tot va ser escenari d'assassinats de diferents persones d'altres poblacions veïnes¹⁷⁴:

De Calonge: Lluís Faig Gafas, fuster, de 50 anys, Enric Displàs Pijuan, pagès, de 54 anys, al cementiri¹⁷⁵ el 26 de juliol de 1936.

I Narcís Pi Juanals, a Romanyà, el 14 d'agost de 1936.

De Cassà: Joan Maruny Caldas, jornalер, 56 anys, al cementiri l'11 d'octubre de 1936.

De Llagostera: Josep Puigdevall Barneda, sacerdot de 27 anys, Ramon Carbó Torras, sacerdot de 52 anys, el 22 d'agost. I Leandre Mir Puignau, sacerdot nascut a Caldes, de 69 anys, el 3 de setembre. Tots ells trobaren la mort a la carretera de Bell.lloc a Romanyà.

L'alcalde de Santa Cristina Josep Suñer Dardé demanà a la Generalitat d'ocupar -per a protegir-les, sembla- les esglésies i cases parroquials de Santa Cristina, Bell.lloc, Romanyà de la Selva i Solius¹⁷⁶.

Abans però ja havia estat assaltada l'església parroquial de Santa Cristina amb les conseqüents destrosses d'altars i imatges, i la desaparició de metalls.

L'immoble de Josep Cama Casas serví, a Romanyà, d'escola primària.

Tigueren lloc també alguns registres domiciliaris i confiscacions.

Foren membres dels comitès: Artur Lloveras Ragolta, Joaquim Pey Cerdà, Francesc Sala Padrés, Joan Llambí Albertí i Mariano Vendrell Reixach.

Dels sindicats: Joaquim Pey Cerdà, Joaquim Bou Rosés, Joan Llambí Albertí, Josep Costa Semí, Jaume Portés Carbonell i Joan Aiguaviva Sabà.

Dels partits polítics: Artur Lloveras Ragolta, Josep Suñer Dardé, Lluís Clara Vidal, Llorenç Xirgu Costabella, Miquel Dausà Carbó, Francesc Camps Feliu, Francesc Sala Padrés i Àngel Sala Padrés¹⁷⁷.

4. NOVA ESTRUCTURA ECONÒMICA I SOCIAL¹⁷⁸

De les diverses funcions exercides pel Comitè, potser la més nova i radical va ser, segurament, l'econòmica. Amb l'apassionament i repressió dels primers mesos de guerra, a la nostra població s'intentà de confi-

¹⁷⁴ AHN, *Causa General*.

¹⁷⁵ Segons la *Causa General*. Segons Solé/Villarroya, *La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939)*, els mataren en un bosc de Romanyà.

¹⁷⁶ AHN de Catalunya.Id.

¹⁷⁷ AHN, *Causa General*.

¹⁷⁸ JIMÉNEZ A., «Política de col·lectivitzacions assajada per la CNT-FAI a Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil». *La Guerra Civil a les comarques gironines (1936-1939)*. Quaderns del Cercle, 2, Girona, 1986.

gurar una nova estructura econòmica i social inspirada en el vell ideal anarquista d'una societat autogestionària. En un informe citat abans es deia textualment que el Comitè «de fet controla tota la producció. S'ha socialitzat la Companyia d'Aigües, gas i electricitat, i el tren de Sant Feliu de Guíxols. El gran atur forçós que tenia aquesta població s'ha resolt amb dites incautacions i 2.500 Ha. de terrenys de regadiu que també s'han incautat».

L'abandó d'alguns dels edificis, fàbriques, tallers, etc., per part dels seus propietaris, jugà un paper important en aquest procés de col·lectivititzacions, no exempt d'una certa violència i precipitació. D'aquesta manera, doncs, es municipalitzaren alguns serveis com farmàcia, barberia, rajoleria, fusteries, etc.

Una de les primeres mesures preses en aquest sentit fou doncs la confiscació dels serveis bàsics com l'aigua, electricitat, gas i ferrocarril, per la importància estratègica que aquests podien tenir aleshores.

També els transports, l'habitatge, els tallers metal·lúrgics -el més important: Castelló Hnos.-, la «Unió Metal·lúrgica», etc. i foren socialitzats i agrupats, com s'esdevenia a Barcelona i a altres ciutats del país.

4.1 ELS TRANSPORTS

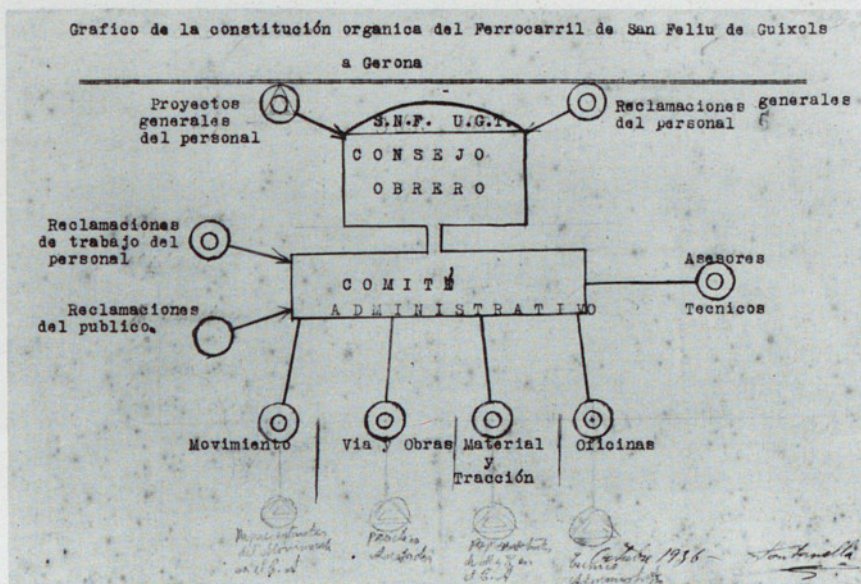
El 23 de juliol de 1936 l'alcalde Campà, com a representant de l'Estat, juntament amb les organitzacions sindicals de ferroviaris pertanyents a la UGT i a la CNT, procediren a la confiscació de tot el material mòbil i d'altres efectes propis de la companyia del ferrocarril, en presència dels representants de l'empresa. És a dir, del president-gerent (Marià Vinyas Vinyas), de l'enginyer (Jaume Lladó Vidal), del secretari (Josep Ma. Saura Carreras), del cap de tallers (Lluís Bussot Rourich), del factor suplent (Ignasi Blas) i dels funcionaris d'oficines (Josep Vivas Borjas i Joan Esteva Romà).

D'aquest fet -com serà habitual-, se'n llevà acta amb el corresponent inventari¹⁷⁹. S'hi feia constar que tot el personal tenia l'obligació d'ocupar el seu lloc de treball amb la màxima responsabilitat, llevat de l'enginyer que en restà exclòs, per considerar que el seu servei ja no era necessari.

Es confià l'explotació del tren a un Consell Obrer, del qual en fou president l'Emili Fontanella del Sindicat Nacional de Ferroviaris de la UGT¹⁸⁰, Domènec Ballester secretari, Benet Escriba (CNT) tresorer i Manel Mir, Josep Parals, Lluís Mestres i Sixt Solés, vocals.

¹⁷⁹ AHMSFG, Fons documental de la Companyia del tren de Sant Feliu.

¹⁸⁰ AHMSFG, Sec. X, núm. 192. El Sindicat Ferroviari de Sant Feliu va ser fundat el 1919, i es reconstituí el 1934, segons consta en la documentació del tren de Sant Feliu-Girona, actualment a l'AHMSFG.



Consell Obrer del tren.

D'altra banda, Josep Cacàs de la CNT, Jaume Masjoan, Miquel Jordana i Enric Bargeli formaren part del Comitè d'enllaç entre el Consell Obrer i els treballadors¹⁸¹.

L'assemblea general de treballadors del tren elegí ensems un Consell Administratiu integrat per Francesc Cosp, Benet Escriba, Josep M^a Saura, Emili Fontanella, Lluís Peix, Miquel Jordana i de l'alcalde Francesc Campà, en representació de l'Estat.

«A partir d'aleshores l'explotació del tren va ser portada, dins dels condicionaments establerts per una economia de guerra, d'una manera força correcta, i se solucionaren tots els problemes que sorgeixen habitualment en les empreses portades directament pels treballadors, per ordres directes del Consell Obrer, les quals per les circulars que hem pogut trobar eren bastant ponderades. El 17 de juny de 1937 el ferrocarril va passar a dependre del Comité Regional de Ferrocarriles i el 31 de juliol de 1938 va ser incautat per la delegació a Catalunya del Consejo Nacional de Ferrocarriles¹⁸²».

¹⁸¹ AHMSFG, Sec. XIV, núm. 14. El 1932 Josep Cacàs, Pere Forn, Lluís Peix i Benet Escriba formaven part de la Junta de Govern del Sindicat Ferroviari de la CNT.

¹⁸² SALMERON, C., *El tren de Sant Feliu de Guíxols*, Barcelona, Terminus, 1985, p. 193.

En canvi, el moviment de bucs i de velers al port es veié absolutament reduït per les circumstàncies de la guerra.

Si el 1935 la presència de vaixells era de 313, el 1936 fou de 209; el 1937, de 71 (48 bucs i 23 velers); i el 1938, tan sols de 7 (2 bucs i 5 velers)¹⁸³.

Ja abans de les eleccions de febrer, l'Alcaldia havia confiscat alguns vehicles a motor mecànic: GE- 5.758 de Josep Albertó Turró; B- 38.708 de Francesc Ararà Planellas; GE- 4.184 de Joaquim Falgueras i Falgueras; GE- 4.826 de Joan Pujol Suñé; B- 51.962 de Concepció Ribas Turón i GE- 4.120 de La Suberina S.A.¹⁸⁴. Després, el 21 de juliol l'Ajuntament era autoritzat per la Comissaria d'Ordre Públic perquè es requisés el cotxe Opel, propietat de Josep Comas, i el Renault (GE- 5.774) d'Ignasi Tuca, a fi de destinar-los als serveis d'ordre públic¹⁸⁵.

Arran de la sublevació, els treballadors del ram del transport de Sant Feliu afiliats a la CNT, davant la perspectiva d'una inseguretat en el treball i, àdhuc, com a reacció a l'intent feixista, acordaren de procedir també a la col·lectivització i unificació en una sola empresa de tots els petits tallers mecànics i del transport existents a la localitat. Així, doncs, des dels primers dies, mecànics, camioners, transportistes, taxistes, carreters, ferrers, etc., en un total de 109 persones, treballarien a la mateixa empresa.

Mecànics especialistes: Josep Puig, Pere Planas, Amadeu Negre i Miquel Albertí. **Mecànics:** Miquel Pernal, Joan Costa i Pere Cosp. **Operaris:** Joan Marcé, Francesc Molinas i Domènec Salellas. **Mitjos operaris:** Josep Clavaguera. **Aprenents:** Jaume Arnau, Francesc Bosch, Josep Cadillach, Josep Reyné i Lluís Colls. **Camioners:** Miquel Lloveras, Jaume Franquesa, Ventura Pujol, Joaquim Prats, Miquel Dispés, Enric Dispés, Alfons Hereu, Josep Barnés, Joan Garriga, Anton Herce, Josep Clara, Pere Nuell, Pere Rigau, Pere Dausà, Josep Gay i Narcís Ferrer. **Transportistes:** Josep Hereu, Ramon Illa, Victòria Molinas, Agustí Moliné, Lluís Pallí, Genod Fernández i Josep Faz. **Agències de Barcelona:** Tomàs Botella, Joaquim Vidal, Pere Hereu, J. Vidal Martí i Marià Riba. **Taxistes:** Ramon Cribillers, Francesc Girona, Josep Terrades, Josep Francès, Narcís Ribot, Lluís Brugué, Joan Albertí, Ferran Vilas, Joan Cruañas, Alfred Tibau, Josep Romeo i Emili Cros. **Escriptors:** Martí Caner, Eusebi Oliver, Joan Cortada, Vicenç Vilà, Rogeli Morató, Lluís Balmaña, Francesc Roqué i Josep Llampayas. **Neteja:** vídua Roncero.

¹⁸³ MEMORIA 1939-1943. Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de San Feliu de Guixols.

¹⁸⁴ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

¹⁸⁵ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

TAXISTES

• Ramon Cribillera	70,—
• Francesc Girons	70,—
• Josep Terrades	70,—
• Josep Francés	70,—
• Narcís Ribot	70,—
• Lluís Brugué	70,—
• Joan Albertí	70,—
• Ferrán Vilas	70,—
• Joan Cruañas	70,—
• Alfred Tibau	70,—
• Josep Rosco	70,—
• Enlli Gros	70,—

TOTAL TAXISTES 840,—

ESCRIVENTS

• Martí Camer	80,—
• Eneli Oliver	50,50
• Joan Cortada	70,—
• Vicens Vilà	70,—
• Nogel Morató	40,—
• Lluís Balmaña	30,—
• Francesc Roqué	30,—
• Josep Llampsayes	30,—
Vídua Noncero (neteja)	17,50

TOTAL ESCRIVENTS 420,—

Carreters: Josep Pijoan Farró, Josep Pijoan, Josep Chavarria, Pere Chavarria, Ramon Chavarria, Joan Puigmoler, Narcís Vergés, Claudi Vicens, Pere Taberner, Joan Bruguera, Feliu Albertí, Josep Alemany, Vicenç Pallí, Josep Ripoll, Gonçal Vilar, Andreu Vilar, Joan Colomer, Josep Serrat, Martí Tauler, Manel Vicens, Eduard Lluhi, Pere Artigas, Josep Valls, Josep Dausà, Josep Reyné, Aleix Balam, Pere Serrat, Joan Ferrer, Josep Soler, Josep Isern, Josep Massa, Grau Balam,

Narcís Ros, Joan Artau, F. Nualart i Pere Sais. **Carrossers:** Ramon Cruañas i Narcís Puig. **Ferrers:** Josep Torres, Josep Vergés i Joan Torras. **Basters:** Josep Teixidor i Joan Puigsegú¹⁸⁶.

Desconeixem ara per ara les persones que formaven el Comitè obrer de control i com funcionava en concret l'organització d'aquesta empresa «agrupada» o concentrada.

Segons un informe emès per Cristòfor Sala de la CNT, president del Consell Municipal, la col·lectivització d'aquestes petites empreses es realitzà al començament «sense resistència per part dels patrons, car en ells hi havia també una certa predisposició a realitzar-la», i sembla que els primers mesos funcionà força bé¹⁸⁷.

El 24 d'octubre de 1936 la Generalitat promulgà el Decret de Col·lectivitzacions i de Control obrer d'Indústries i Comerços que venia a donar suport legal a l'agrupament o concentracions d'empreses d'un sector per a constituir unes unitats més grans, sotmeses a un sol pla de direcció.

Tanmateix, a partir de la primavera de 1937 -quan les dificultats de la guerra començaven a fer-se sentir seriosament en el comerç i en la indústria local-, políticament les coses ja no anaven tan bé per a la CNT. El POUM desapareixia de l'escena política, mentre que d'altra banda aug-

¹⁸⁶ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

¹⁸⁷ AHMSFG, Sec. XXIX, núm. 11 i 12. Llibre de comptes. Transports Col·lectivitzats 1936-37. Llibre de Caixa.

mentava l'oposició d'ERC i creixia la força del PSUC i la influència de la UGT.

Així que els primers dies de juliol de 1937 «els patrons de la secció de carros, obeint possiblement alguna influència política, es separaren de la col·lectivitat per tal de treballar per llur compte, retirant, amb la conformat dels restants treballadors, el material que hi havien aportat. Cal senyalar que la sortida dels esmentats patrons tingué lloc estant ja en trànsit de legalització l'Agrupament. Així mateix és d'observar el desig dels patrons separats de continuar afiliats al Sindicat del Transport de la CNT¹⁸⁸».

Segons testimonis orals de la Confederació, aquests patrons més tard s'afiliaren a la UGT, i la «influència política» que esmenta l'informe d'en Sala fa referència al PSUC, partit que s'alineà amb els altres partits polítics del Front Popular contra l'experiència econòmica i social dels anarquistes, recolzant la petita propietat i cercant el suport de la classe mitjana¹⁸⁹.

Els patrons que gosaren manifestar públicament el seu desacord amb la col·lectivització, segons la documentació trobada a l'Arxiu, foren els carreters: Josep Chavarria, Pere Chavarria, Ramon Chavarria, Pere Taberner, Feliu Albertí, Vicenç Pallí, Gonçal Vilar, Josep Serrat, Aleix Balam, Pere Serrat, Joan Ferrer, Josep Isern, Grau Balam, Josep Artau i Andreu Vilar¹⁹⁰.

Tampoc no s'hiavingué Pere Clavaguera Pericay, amb l'expropiació del seu *Chevrolet*, sense haver-li donat a canvi l'opció de treballar dins de l'empresa col·lectivitzada, tot i que el seu fill Manuel -segons Clavaguera- es trobava servint «a les invictes fileres de l'Exèrcit Popular al Front d'Hosca, en la Brigada Mixta nº 134 amb destí a Siétamo, que no dubto que lluitarà amb tot el valor i energia per aixafar el feixisme»¹⁹¹.

Resta constància, per tant, d'aquells que es manifestaren contra la col·lectivització, i del respecte de llur decisió per part del col·lectiu.

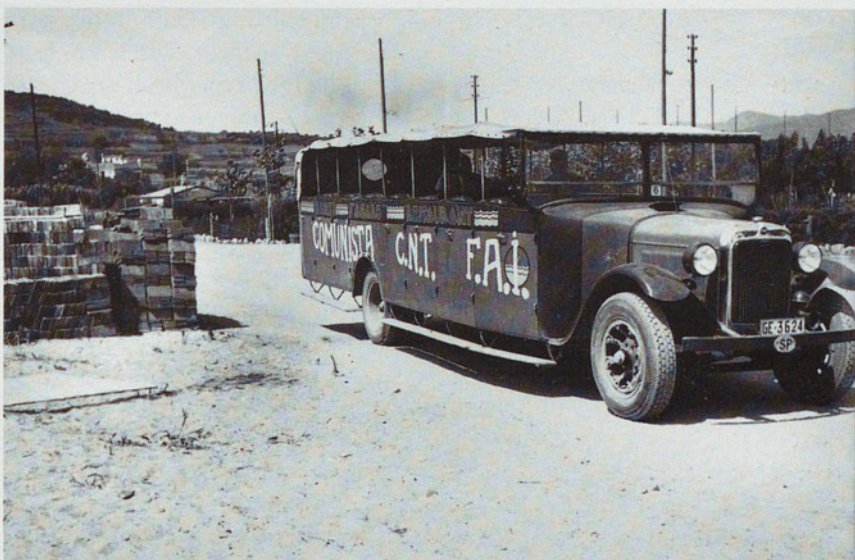
La Secció de Carreters, en una carta adreçada al Comitè Administratiu del tren, l'assabentaven que «Amb motiu d'algunes divergències entre els patrons carrioters que formaven part del Transport i els treballadors del mateix, acordarem no fer cap mena d'oposició a que els esmentats patrons, junt amb una petita part d'obers, sortissin de la Col·lectivitat per a treballar per llur compte, doncs entenem que del contrari, el discontent d'aqueixa minoria s'hauria traduït en un perjudici manifest dels inte-

¹⁸⁸ Id. Sec. XXIV, núm. 21.

¹⁸⁹ DELLACASA, G., *Revolución y Frente Popular en España 1936-1939*, Edc. Z, Madrid, 1977.

¹⁹⁰ Sec. XXIV, núm. 21.

¹⁹¹ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.



Confiscació del cotxe DODGE dels Banys de S'Agaró, 28 de juliol de 1936 (fot. v. Gandol).

ressos col·lectius, ocasionant la merma consegüent en els serveis de transport i per tant en els interessos dels nostres clients, com ja havia succeït alguna vegada»¹⁹².

Malgrat tot, la CNT-FAI insistia en els avantatges que l'Agrupament podia comportar en l'aspecte econòmic, tant per als interessos generals de la població com per als propis treballadors del transport, perquè, d'una banda, es disposava de molts mitjans -quantitativament- per poder efectuar uns millors serveis des del punt de vista qualitatiu; i de l'altra, es podien reduir proporcionalment els costos globals. En aquest sentit, per exemple, la col·lectivitat havia pogut construir quadres suficients per a tots els animals i carros de què disposava. En canvi, als patrons que havien abandonat l'Agrupament els augmentaven les despeses perquè es veiessin obligats a contractar més personal. I pel que fa a l'aspecte social, també l'Agrupament oferia avantatges obvis, evitant el clientelisme polític, l'individualisme i l'esmicolament de petits tallers i empreses¹⁹³.

4.2 LA FÀBRICA DE GAS «PALAHÍ I CIA. S.L.»

El 30 de juliol l'alcalde Francesc Campà, en nom de les institucions

¹⁹² AHMSFG, Documentació del tren.

¹⁹³ Id.

TALLER DE FERRERIA

Una fermal
Una apolusa
Una maquina de foradar
Una cargol de banc
Ferro de diferents mides
Diverses eines propies del taller.

Sant Feliu de Guíxols 30 de juliol del 1936.

L'Alcalde.

XI. Corant.



Fels obrers de la fàbrica.

Pels Comitès anti-feixistes.

Pedro Bruinol

Gustave Sala

Miguel For

Albert



Part final de l'acta de confiscació de les aigües.

ats haurien de continuar als seus llocs de treball, llevat del gerent -J. Palahí- que hauria de deixar el càrrec.

Davant les tímides protestes de Palahí -en el sentit que ell era tan sols un soci industrial i que el seu treball a la fàbrica era l'únic mitjà de vida de què disposava-, l'alcalde li contestà que el Consell Obrer ja decidiria sobre aquella situació, però que de moment complís el que se li comunicava.

Després s'adreçà als obrers i empleats i els digué que a partir de llavors depenien del Govern de la Generalitat de Catalunya i que esperava que tots ells continuarien treballant amb l'amor i entusiasme de sempre, i més encara, ja que la indústria era a mans del poble. Els advertí, de pas, que qualsevol deserció seria enèrgicament castigada.

Sala, com a representant del Comitè, també s'adreçà al personal textualment així: «que han de pensar que d'ací endavant tot el seu esforç serà a benefici de la col·lectivitat, i espera que això els infondrà una major fe i un més gran entusiasme. Avui o demà, afegeix, sereu cridats pel Comitè per tal de, una vegada us hagi escoltat i coneguda la vostra opinió, anar al nomenament d'una Comissió que haurà de dirigir la Fàbrica, puix que de vosaltres depèn que aquesta doni tot el màxim rendiment possible».

S'acomiadà Palahí. Es féu l'inventari, i s'estengué l'acta corresponent.

republicanes, acompanyat de Cristòfor Sala, Joan Darna i Aureli Albertí del Comitè Antifeixista, es presentaren a la fàbrica de gas situada a la carretera de Palamós i, essent-hi present el gerent de la companyia Josep Palahí Auter, el personal del despatx i alguns obrers, l'alcalde els féu saber que, com a representant del Govern de la Generalitat de Catalunya i d'acord amb els comitès antifeixistes, es confiscava la fàbrica així com tot el material i efectes de la companyia. Que es faria l'inventari corresponent i se n'aixecaria acta. Campà digué, a més, que tots els obrers i emple-

En aquesta nova apropiació es palesà una vegada més la teòrica duplicitat de poder local durant els primers dies -juliol- de la guerra¹⁹⁴.

4.3 LOCALS I HABITATGES

El 10 d'agost de 1936, obeint un acord pres pel «Sindicat d'Espectacles Públics», es procedí també a la requisada de tots els locals d'espectacles públics, a fi de posar-los en marxa i explotar-los en règim col·lectiu «imposant l'obligació de lliurar al Comitè, mentre durés el conflicte provocat pels feixistes el 50 % dels guanys, per tal que fossin destinats a les víctimes del feixisme». I es tingué cura de confiscar-los «dins el major ordre possible». Sala, pel Comitè Antifeixista, no trobà cap inconvenient que els sol·licitants portessin a la pràctica llurs propòsits, i hi delegà un representant¹⁹⁵.

El 23 de juliol de 1936 el Govern de la Generalitat havia dictat un decret en virtut del qual es rebaixaven els lloguers de tots els habitatges en un 50 %.

Sant Feliu va anar més enllà. L'objectiu principal que va fer decidir la CNT a prendre aquesta mesura va ser, segons Sala, la voluntat d'impulsar la implantació d'una reforma dels drets seculars que la llei havia concedit fins llavors als propietaris de finques urbanes i, per tant, cercar una major justícia i comoditat per als qui havien sobreviscut en pèssimes condicions. De fet, tots els partits polítics del Front Popular o d'esquerres, abans de l'aixecament feixista, l'havien considerat com una reforma necessària i justa; i era el mínim al qual podien aspirar els qui mai no havien estat partidaris del tradicional dret de propietat privada. A més a més, segons el president del Consell Municipal, es municipalitzà l'estatge amb el consentiment de la Generalitat i amb una segona finalitat: donar feina als treballadors de la construcció que es trobaven en situació d'atur forçós. I de cap manera no es féu per aconseguir simplement uns beneficis, tal com ho criticava l'ERC¹⁹⁶.

L'11 de desembre del 1936 C. Sala féu públic aquest ban:

«CONSELL MUNICIPAL DE GUÍXOLS

Aquest Consell Municipal en reunió del dia 10 del corrent, ha adoptat la següent resolució: La Revolució Social, seguint el seu curs, imposa la transformació de tot l'ordre anterior de les coses. La propietat privada no pot subsistir. Es precis convertir-la en propietat de tota la comunitat. Els propietaris de vivendes, per la seva condició, no els ha interessat, per regla general, altra cosa que el lucre, sense preocupar-se de les condicions de la vivenda. No han realitzat la funció social que els pertocava, ni com a

¹⁹⁴ Document lliurat per Carme Palahí.

¹⁹⁵ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

¹⁹⁶ M.A. (130), f.112.

CONSELL MUNICIPAL DE GUÍXOLS

Aquest Consell Municipal en reunió del dia 10 del corrent, ha adoptat la següent resolució:

La Revolució Social, seguint el seu curs, imposa la transformació de tot l'ordre anterior de les coses. La propietat privada no pot subsistir. Es preu convertir-la en propietat de tota la comunitat. Els propietaris de vivendes, per la seva condició, no els ha interessat, per regla general, altra cosa que el lucre, sense preocupar-se de les condicions de la vivenda. No han realitzat la funció social que els pertocava, ni com a propietaris. S'han inspirat sempre en augmentar les aceses rendides, per egoisme, sense pensar en millorar l'estatge, i menys, en proporcionar-hi habitacle digne als obrers.

Considera una funció ineludible en els moments de transformació social i econòmica que estem vivint, el del Municipi, al servei de la col·lectivitat, s'ocupa, a mida de les seves possibilitats, de millorar les actuals vivendes i facilitar-hi habitacles decorosa a tots els treballadors.

Per les raons abans exposades es fa necessari de procedir a la municipalització de la propietat urbana radicada en aquest terme municipal, atenent certes particularitats que en l'artículat es detallen.

Per tant, per resolució del Consell Municipal, amb data d'ahir s'ha disposat la municipalització de vivendes en la forma que s'esmenta a continuació:

PRIMER.—Passen a favor de la Comunitat, representada pel Consell Municipal, tots els immobles d'aquesta ciutat i en un temps molt proper, s'han de realitzar les mesures necessàries per a la seva municipalització.

SEGON.—El Consell Municipal ordena als actuals propietaris d'una única vivenda ocupada per una mateixa família, l'habitatge de la dita vivenda familiar. Aquest habitatge podrà tenir, amb caràcter general, qualsevol tipus de construcció, però no podrà tenir més d'una família anexo.

No s'entendrà com a única vivenda familiar aquell edifici que presentin més d'una família anexo, ni tampoc aquell que, per a efectes comptables, es trobi dividit en diverses parts, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

TERCER.—Als actuals propietaris de vivendes múltiples es requereix, amb caràcter general, que presentin, a més de la vivenda familiar, una única vivenda anexo, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

QUART.—Per a efectes de la renda, els actuals propietaris, en detall del total, detallant de l'habitatge i de la vivenda anexo, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

QUIN.—Els actuals propietaris, amb caràcter general, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

SIX.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

SET.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

VUIT.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

NOU.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

DIEU.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

ONZE.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

DOU.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

TRÉ.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

QUATRE.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

CINQUE.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

SIS.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

SET.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

VUIT.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

NOU.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

DIEU.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

ONZE.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

DOU.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

TRÉ.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

QUATRE.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

CINQUE.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

SIS.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

SET.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

VUIT.—Els actuals propietaris de vivendes múltiples, en qualsevol cas, han de presentar, amb caràcter general, una única vivenda familiar, però que, en realitat, sigui una única vivenda familiar.

propietaris. S'han inspirat sempre en augmentar les seves rendes, per egoisme, sense pensar en millorar l'estatge, i, menys, en proporcionar-hi habitacle digne als obrers.

Constitueix una funció ineludible en els moments de transformació social i econòmica que estem vivint, que el Municipi, al servei de la col·lectivitat, s'ocupa, a mida de les seves possibilitats, de millorar les actuals vivendes i facilitar-hi habitacles decorosa a tots els treballadors. Per les raons abans exposades es fa necessari de procedir a la municipalització de la propietat urbana radicada en aquest terme municipal, atenent certes particularitats que en l'artículat es detallen. Per tant, per resolució del Consell Municipal, amb data d'ahir s'ha disposat la municipalització de vivendes en la forma que s'esmenta a continuació:

Primer.- Passen a ésser de la Comunitat, representada pel Consell Municipal, tots els immobles d'aquesta ciutat i el seu terme municipal, solars per edificar i terrenys urbans compresos en la mateixa circumscripció.

Segon.- El Consell Municipal cedeix als actuals propietaris d'una única vivenda ocupada per ells mateixos, l'usdefruit de la dita vivenda familiar. Aquest usdefruit podrà ésser anul·lat amb caràcter general, quan el Consell Municipal ho consideri oportú. No s'entendrà com a vivenda familiar aquells edificis que podent allotjar a més d'una família estaven

destinats, per efectes sumptuosos, a una sola, àdhuc els servents».

Els articles següents, fins arribar a l'onze més dos d'addicionals, especifiquen el sistema de rendes i lloguers.

1936, desembre, Sant Feliu de Guíxols. Inventari dels immobles de la ciutat que foren municipalitzats.

«CONSELL MUNICIPAL DE GUÍXOLS».- Relació de les finques d'aquesta ciutat que han estat municipalitzades ¹⁹⁷.

Carrer	Núm.	Nom del propietari
Passeig Marítim	2	Joaquim Rodríguez Barrera
Tetuan	1	Victori Brosa
Id.	1	Id.
Raig	1	Id.
Id.	3	Id.
Id.	20	Id.

¹⁹⁷ AHMSFG, Sec.XXIV, núm. 21.

Plaça Raig	1	Id.
Volta	2	Joana Sedó Baguer
Monestir	17	Margarida Maurí Viader
Fivaller	18	Joaquim Falgueres Dalmau
Pérez Galdós	29	Salvador Vidal Vicens
Id.	32	Rosa Rigau Sallés
Id.	41	Marquès de Robert
Rambla Vidal	2	Agustí Casas Vinyas
Id.	4	Id.
Id.	10	Salvador Vidal Vicens
Id.	17 al 21	Sagrari Alsina Sánchez
Id.	23	Rosa Rigau Sallés
Id.	45	Francesc Ribas
Id.	48	Germans Murlà
Id.	70	Lluís Patxot Crosas
Clavé	1	Josep Soler Sentí
Id.	1	Filles de Pere Mr. Estrada
Id.	11	Manuel Carrera Mestre
Notaria	18	Joaquim Falguera Dalmau
Hospital	22	Joana Sedó Baguer
Capmany	25	M. de Robert
Capmany	36	Isabel Farrel Flynn
Hèriz	4-6	Victorí Brosa
Id.	20	Joaquim Falgueres Falgueres
Ferrer i Guàrdia	16	Filles de Salvador Rabassa
Id.	18	Id.
Id.	20	Id.
Id.	22	Id.
Id.	24	M. de Robert
Id.	32	Hereus de J. Bertran
Id.	34	Id.
Id.	56	Hereus d'Anna Gispert
Id.	58	Id.
Id.	60	Id.
Id.	64	Margarida Maurí Viader
Jofre	2	Hereus d'Anna Gispert
Id.	4	Id.
Surís	5	Teresa Tell, Vda. Planellas
Bohera	1	Margarida Maurí Viader
Id.	15	Pere Balmaña Ros
Provença	6	Dolors Rabassa
Provença	8	Bombí i Soler
Mascanada	sense	J. Rosselló
Id.	Id.	Josep i Joan Rosselló
Cra.Girona	42	Josep i Lluís Nadal
Id.	8	Salvador Vidal Vicens
Id.	9	Victorí Brosa
Id.	19	Anna Batet i Anna Regí Batet
Id.	120	Benet Planellas Caseras
Id.	25	Teresa Tell Vda. Planellas

Garrofer	4	Francesc Ribas
Id.	14	Moisès Oliveras
Nou Garrofer	1	Rosa Rigau Sallés
Id.	3	Id.
Nou del Garrofer	18	Caterina Janer Moreu
Id.	91	Pere Balmaña Ros
Id.	93	Id.
Salmerón	69	Margarida Maurí Viader
Id.	71	Id.
Id.	73	Id.
Id.	75	Id.
Id.	77	Id.
Id.	79	Id.
Id.	81	Id.
Id.	83	Id.
Id.	85	Id.
Id.	87	Id.
St. Bonaventura	36	Pere Balmaña Ros
Salvador Seguí	8	Josep Soler
Id.	10	Enric Rosselló Vilà
Id.	12	Pere Mr. Estrada Barri
Id.	13	Caterina Janer Moreu
Id.	22	Joaquim Falgueras Dalmau
Id.	24	Id.
Id.	26	Id.
Passeig del Mar	11	M. de Robert
Id.	23	Rafel Patxot
Id.	25	Id.
F. Macià	3	Margarida Maurí Viader
Id.	11	Rosa Rigau Sallés
Id.	37	Joana Sedó Baguer
Id.	39	Id.
Verdaguer	23	Simó Ararà Planellas
Id.	27	Id.
G. Hernández	10	Id.
Id.	12	Id.
Id.	19	Id.
Joan Deu	6	(Saló Catalunya)
Joan Deu	17	Simó Ararà Planellas
F. Galan	19	Lluís Nadal Genís
Id.	27	Id.
Id.	29	Mateu Pijuan
Id.	42	Margarida Maurí Viader
Id.	51	Joana Sedó Baguer
Id.	53	Id.
Algavira	27	Salvador Vidal Vicens
Id.	90-92	Pere Balmaña Ros
Sol	19	Isabel Caseras
Id.	23-25	M. de Robert
Maragall	18	Sagrari Alsina Sánchez

Id.	20	Id.	
Id.	22	Id.	
Id.	26	Joan Estrada Barri	
I.Iglesias	sense	M. de Robert	
Eres	2	Joan Estrada Barri	
Id.	2B	Id.	
Id.	4	Id.	
Maragall	45	Joan Estrada Barri	
Id.	57	Id.	
T ^a . Nou St. Ramon	6	Id.	
Zamenhof	3	Margarida Maurí Viader	
R. Pi i Margall	1	Rafel Patxot	
Id.	7	Lluís Nadal Genís	
Vallès i Ribot	6	Salvador Vidal Vicens	
Id.	8	Id.	
Joaquim Costa	6	Teresa Vidal Petit	
Id.	14	Isabel Farrell Flynn	
Passeig Guíxols	3	Hereus de Bartomeu Auladell	
Id.	5	Isabel Farrell Flynn	
Comerç	6	Teresa Vidal Petit	
Id.	8	Id.	
Horta Estació	sense	M. de Robert	
Horta Xarrampeina	Id.	Id.	
Horta ("merdes")	Id.	Joan Estrada Barri»	

Amb el lloguer d'aquestes cent trenta-vuit finques hom pretenia pagar el jornal dels treballadors en atur forçós que feinejaven a les brigades municipals i, ensems, sostenir el Sindicat Unic de la Construcció.

De desembre de 1936 a juny de 1937 es recaptaren per aquest concepte 179.174,35 pessetes brutes.

4.4 EL CONSUM

Quant al consum, el 25 d'agost de 1936 feren acte de presència a la Cooperativa Obrera -de mossèn Sants Boada- Cristòfor Sala, Aureli Albertí, Agustí Fanol i Joan Darna, tots ells del Comitè, i essent-hi present l'administrador Jaume Bori i Tomàs li demanaren que reunís immediatament la Junta de la cooperativa. Comparegueren Albert Granolleras com a president, Marià Saura, Agustí Vinyas i Josep Pallí. Un cop reunits, Sala manifestà que ell i els seus companys en nom del Comitè Antifeixista procedien a la confiscació de la cooperativa, de totes les seves dependències, mercaderies, atuells, etc. per tal d'intervenir i assumir plenament la direcció i administració de la societat. Jaume Bori era cessat del seu càrrec, i nomenaren un nou interventor.

El president de la cooperativa expressà la seva estranyesa ja que tot just feia un dia -digué- que s'havia entrevistat a Girona amb el president de la Federació, el guixolenc Dimas Bussot, i els havia dit que no hi havia

cap inconvenient que treballessin independentment ambdues cooperatives, «La Guixolenc» federada i l'«Obrera» que no ho era. Certament, un decret de la Generalitat havia disposat que totes les cooperatives de consum restessin sota el control directe del Consell Superior de la Cooperació, per tal d'evitar l'expropiació il·lícita de dites cooperatives.

Tot amb tot, a Sant Feliu s'efectuà l'expropiació de la Cooperativa de Mn. Sants, i s'estengué una acta que signaren tots els presents.

J. Roig i S. Cateura, interinament nou interventor i administrador respectivament, feren balanç de tots els béns de la cooperativa i el lliuraren a «La Guixolenc», amb la qual va restar fusionada.

En l'exercici corresponent al 1936-1937 «La Guixolenc» comptava amb 2.046 socis i 46 empleats; amb un volum de vendes de 1.210.996,17 pta i un fons de reserva i social de 62.339 pta.

Val a dir que la cooperativa es convertí en una de les més importants de la Federació de Cooperatives de les comarques gironines¹⁹⁸.



En realitat, doncs, el cooperativisme havia esdevingut una forma més de socialització del consum.

En estructurar-se la nova modalitat econòmica inspirada en principis autogestionaris, la producció i també el consum havien d'adaptar-se alhora al servei de la revolució i als problemes que creava la guerra.

4.5 LA INDÚSTRIA SURO

Pel que fa a la indústria del suro, les directrius col·lectivitzadores de l'economia local no l'afectaren pas molt. No es produïren experiències socialitzadores; de manera que, per l'octubre de 1937, el sindicat suro-taper «La

Lluita» continuava amb les seves reivindicacions i presentava unes noves bases salarials a la patronal¹⁹⁹.

Ara bé, a totes les empreses del ram es constituí un Comitè de Control

¹⁹⁸ JIMÉNEZ, A., «Moviment cooperatiu a Sant Feliu de Guíxols», *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm.2, 1983, pp. 243-302.

¹⁹⁹ AHMSFG, Sec. X. núm. 192.

Obrer-CNT, la missió del qual era de col·laborar amb la direcció i de vetllar per l'acompliment dels plans de treball.

Alguna, com la Bombi y Soler S.A. (c/ Provença, 8) ni tan sols no en va tenir, de control obrer²⁰⁰.

Probablement la causa d'aquella no intervenció -en el sentit d'expropiar- en les fàbriques del suro, és que moltes d'elles eren propietat de federals o de prohoms de l'esquerra que no havien pas abandonat els seus negocis, i entre aquests i els sindicats sempre hi havia hagut bones relacions.

La situació econòmicament delicada i difícil del sector surer, que s'agreujava per moments; la competència portuguesa i les dificultats que el govern alemany posava a l'exportació republicana -des de l'abril de 1936-, n'eren altres causes.

Així com la reducció de la jornada laboral a 40 hores i el 15 % d'augment salarial que havia disposat la Generalitat, de manera que els costos augmentaren un 38 %²⁰¹.

En efecte, repassant les sortides o pagaments enregistrats al llibre de caixa de la fàbrica Planellas -*Hijos de Benito Planellas*- trobem que els costos salarials de juliol (1.405 pta) a desembre (2.193,85) s'havien elevat a l'esmentada quantitat. Aquest cost no experimentà un augment important fins al maig de 1937: 2.583,50 pta, i es mantingué amb alguna lleugera variació fins el maig de 1938, amb 2.816,40 pta.

Per tant, els costos dels jornals dels treballadors fixos -n'hi havia d'ocasionals per feines de peonada- tan sols s'havien doblat al llarg de la guerra.

Els dos primers anys, 1936-37, setmanalment la fàbrica Planellas pagà a l'Ajuntament un impost especial de guerra, 25 pessetes. Però continuà cotitzant a la Cambra de Comerç i a la Societat Patronal.

La Prioux hagué de tancar l'agost de 1938 per manca de primera matèria.

Quant a les altres empreses relacionades amb les de la fabricació de taps, hi havia la *Mutua de Fy T. de Yute*, que es dedicava a la confecció de saques. Aquesta, desposseïda dels seus propietaris Girbau/Estrada, era la més gran, amb 101 treballadors; i va ser militaritzada per a aprovisionament de saques al front, però continuà també com a proveïdora de les fàbriques de taps. Donat el seu interès general, la Generalitat confià la direcció a Fructuós Rodellas.

²⁰⁰ AHN, *Causa General*.

²⁰¹ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

El transport de la fàbrica «Fills de Benet Planellas» primer el feia l'empresa Chavarria. Després, aquesta va ser substituïda pels Transports Col·lectivitzats. A mitjans de 1937 l'empresa privada de Chavarria tornà fer-hi el servei de transport, alternant-lo amb el de l'empresa col·lectivitzada. En resum, que la problemàtica abans esmentada dels transports ha quedat perfectament reflectida en les facturacions de la citada fàbrica de taps.

D'altra banda, en les reduïdes exportacions de taps i de suro -que portarien per primera vegada a l'embalum la inscripció «made in Catalunya», per disposició del govern català- s'utilitzava fonamentalment el tren, i es pagaven en divises.

4.6 LA CONSTRUCCIÓ

Relacionat amb totes aquestes empreses socialitzades, funcionava a Sant Feliu el Sindicat Únic de Construcció, format per més de seixanta obrers amb problemes d'ocupació, que es dedicava a fer obres de reforma als habitatges municipalitzats, i totes aquelles que el Consell Municipal li confiava. Estava coordinat i en contacte amb la Col·lectivitat Obrera de la Construcció de Llagostera i amb el Comitè de Control de la Indústria de l'Edificació CNT-FAI de Girona.

Es municipalitzà la rajoleria Narcís Masferrer; i a Jaume Aymerich Tarinas li varen comissar el forn de Pinell i els rajols que hi tenia.

També es veieren afectades per aquella mesura d'expropiació les empreses privades de Narcís Franquesa, Joan Subirós, Felip Masó Ferragut, Robert Pallí Rovira, Josep Rocosa, etc.

Alguns d'ells, Josep Rocosa i Jaume Aymerich per exemple, pel setembre de 1937 demanaven a la Comissaria de la Generalitat a Girona que els fossin retornats els seus béns i les seves eines de treball²⁰².

4.7 ALTRES

La indústria metal·lúrgica de Castelló *Hermanos*; el taller mecànic de Sebastià Juanico; la lampisteria de Josep Puig Coll, etc. -llevat del taller mecànic d'Isidre Pernal, que no va ser col·lectivitzat, per bé que se li confiscà una moto i una màquina d'escriure-, foren les empreses que constituïrien l'agrupament d'Unió Metal·lúrgica Obrera. Josep Plaja, Manuel Bigas i Alfred Morales n'assumiren la direcció.

L'empresa d'importació de carbons i de fustes, i l'explotació agrícola de Lluís Sibils Ribas; la fàbrica de teixits -canemàs- de la vídua de Rufí

²⁰² AHMSFG, Sec. X, núm. 195.

TALLERES DE CONSTRUCCIÓN
MÁQUINAS PARA LA
INDUSTRIA CORCHO-TAPONERA
Y
AGLOMERADOS

SECCIÓN DE LAMPISTERÍA
INSTALACIONES GAS, AGUA, VIDRIOS
SENEAMIENTO, ETC.

SECCIÓN ELECTRICIDAD
INSTALACIONES DE LUZ, FUERZA,
REPARACIÓN MÁQUINAS
ELECTRICAS, ETC.
CALEFACCIÓN CENTRAL

Unión Metalúrgica Obrera
(ANTES CASTELLÓ HERMANOS)
C. N. T. - A. I. T. TELÉFONO N.º 21

Dr. Zamenhoff, 1 - Vallés y Ribot, 43

SUCURSAL: García Hernández, 12 - M. Cinto Verdguer, 27

Guixols 30 Juny 1937
ESPARA - CATALUÑA

Factura N.º 2466. - II

Sr. Hospital Municipal A / O **DEBE:**

		Pesetas	Cts.
1937	suma anterior	84	70
Juny 29	Arreglar water i tubería agua - 8 soldaduras	2	-
	0'600 gr. plom	2	25
	3'5. horas oficial	8	20
	Total =	97	15
	Ntra. factura 2325 - Pta. 341'55.		

Romà; la farmàcia de Josep Dalmau; la fàbrica d'aglomerats de suro d'Agustí Roldós; l'agència de duanes i exportació/importació de *P. Albertí e Hijos*; etc., varen ser altres de les empreses i dels comerços col·lectivitzats a la ciutat²⁰³.

La farmàcia de l'apotecari Manel Carrera Mestres va ser municipalitzada molt aviat per tal de reorganitzar el seu normal funcionament, segons l'Aureli Albertí aleshores president del Consell Municipal (novembre de 1936), en ser abandonada pel seu propietari qualificat de «facciós»²⁰⁴.

Existia també la «Col·lectivitat de Cistellers», que proveïa sobretot les fàbriques de taps. I les "Saladures Guíxols", empresa de salaó d'Angelo Parodi S.A. confiscada.

4.8 COL·LECTIVITZACIONS AL CAMP

La granja avícola.

La CNT tenia molts projectes socio-econòmics per a realitzar, no solament a la ciutat sinó també al camp. I si no els va ser possible de crear una granja lletera, tal com es proposaven, en canvi sí que la central sindical

²⁰³ Id.

²⁰⁴ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

pogué dur a terme la creació d'una «Granja Avícola Municipal», després d'ocupar la propietat agrària «Mas Baguer» o «Can Savalls», que pertanyia als germans Balmaña Canet. Allí hom construí pavellons, tancats, galliners, etc., obres que realitzà el Sindicat Únic de la Construcció. Es proveí els nous locals d'un utilatge adequat: ponedores, abeuradors..., material instal·lat per la Unió Metal·lúrgica Obrera, i dels estris necessaris per al conreu de la terra.

L'import de les obres, equip i jornals invertits per l'Ajuntament fins el dia 8 d'octubre de 1937 pujava a 163.457,70 pessetes. Més tard, s'incrementaren les despeses.

Hom preveia que pel novembre del mateix any la granja els proporcionaria quatre-cents ous diaris. Quantitat que, si bé era insuficient per a la nostra població, almenys ajudaria a resoldre el problema dels infants i malalts.

La direcció tècnica de la Granja, després d'alguns problemes amb determinats empleats, es confià a Ma. Àngels Arabit i Gibert²⁰⁵.

Vegeu amb què comptava la Granja l'1 de gener de 1938:

«GRANJA AVÍCOLA MUNICIPAL D'AQUESTA CIUTAT AMB REFERÈNCIA AL DIA 1 DE GENER DEL 1938:

ACTIU

AVIRAM I OUS

	Núm.	Pes	Preu Kg.	Total/Ptes.
Gallines	782	1.564	11 ptes.	17.204.-
Galls	60	150	26 ptes.	3.900.-
Ous	168	dotzena	11 ptes.	154.-
				21.258.-

FORNIMENTS. Existència en aliments:

Sagonet	112 Kgs.	a	77 ptes.	100 Kgs.	86'25
Tortó de soja	332'5 Kgs.	a	83 ptes.	100 Kgs.	275'95
Farina de carn	87'5 Kgs.	a	125 ptes.	100 Kgs.	109'35
Quares	600 Kgs.	a	85 ptes.	100 Kgs.	510'00
Calcarit granulat	120 Kgs.	a	12 ptes.	100 Kgs.	14'40
Calcarit en pols	40 Kgs.	a	12 ptes.	100 Kgs.	4'80
Blat moro p.sembra	150 Kgs.	a	150 ptes.	100 Kgs.	225'00
Pinso integral	500 Kgs.	a	93'5ptes.	100 Kgs.	467'50

1.693'25

²⁰⁵ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21; M.A.(130), f. 117.

UTILLATGE.

1 ponedor registre de posta de 30 niarons	250'00
2 ponadors registre de posta 6 niarons	150'00
6 joquers de tela metàl.lica per gallines ponedores	150'00
20 joquers de tela metàl.lica per animals de recia	500'00
8 llistons de fusta per g.ponedores	160'00
15 joquers especials	600'00
40 menjadors per a pollets	350'00
10 menjadors per a animals de recia	500'00
5 menjadors per a polls	50'00
20 arpillers de tela metàl.lica	200'00
20 abeuradors per a pollets	100'00
20 abeuradors varis	200'00
3 gàbies per a transportar gallines	50'00
2 gàbies per a transportar pollades	50'00
1 bateria de capacitat 800 pollets	1.000'00
1 estanteria de fusta	100'00
1 caixa per al pinso	100'00
1 taula de fusta per a operacions	50'00
3 pales	45'00
2 galledes i una regadora	25'00
1 criadera de petroli capacitat 100 polls	100'00
1 criadora de carbó capacitat 400 polls	250'00
2 carretons	100'00
Varis utensilis de fuster	100'00
Efectes sanitaris	100'00
100 fulls-registre de posta individual	10'00
500 fulls-registre de posta per seccions	25'00

5.315'00

CAIXA.

Existència segons arqueig	6.983'80
Total	35.250'05

- PASSIU -

DIVERSOS CREDITORS

Ptes.

Lluís Sibils	22'20
Unió Metal.lúrgica	246'95
Unió Catalana d'Avicultors i Cunicultors	4.649'20
La Suberina	2'00
Jaume Cruañas	7'50
El Barato, de Barcelona	69'00
Avicultura Castelló	35'00
P.D. Silva S.A	207'50
Conselleria de Proveïments	2.233'25
Col.lectivització de Fusters	265'15

Ramon Bonet S.A	11'10
Total	7.748'85
Suma total de l'Actiu	35.250'05
Suma total del Passiu	7.748'85
Capital líquid	27.501'20

La Directora de la Granja.- Conforme: El Conseller de Proveïments i Serveis Públics²⁰⁶».



Pous dels Ridaura. L'ex-alcalde F. Mas a l'esquerra de la fotografia (de Maria Pujol Albertí).

Els regadius del Ridaura

De totes maneres, potser l'obra més criticada per l'oposició i la més discutida en general per la població va ser l'obra que s'empenqué al Ridaura per a regadius de la vall. Un projecte patrocinat pels Comitès de Castell d'Aro, Santa Cristina d'Aro i Sant Feliu de Guíxols. Al principi la CNT engegà una campanya de mentalització popular sobre aquest projecte ideal, mitjançant conferències o mítings que regularment tingueren lloc al saló Novetats (Durruti). Segons testimonis presencials, els discursos de *Santiago Sala*, de *cals Pagesos*, no estaven mancats de tota mena de floritures poètiques per a

descriure'n resultats paradisiacs.

Es tractava de 2.500 Ha. confiscades, prop del Ridaura, per a ocupar els homes en atur forçós. El projecte principal era el d'obrir diferents pous a fi d'irrigar una part dels terrenys de secà de la vall per a convertir-los en regadiu. Es feren proves del nou «sistema dit de pluja artificial», que donaren molt bon resultat, però faltava el capital necessari per a

²⁰⁶ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

instal·lar-hi un motor bomba, construir un dipòsit a quinze metres d'alçada i col·locar les canonades pertinents.

Diversos tècnics, també els de la Generalitat, inspeccionaren les obres, però no es posaven d'acord. El problema era saber fins a quin punt seria útil la gran inversió de diners i treball que s'estava esmerçant en aquelles obres.

A dins i més enllà del nostre terme municipal, la CNT també intentà la repoblació de fruiterars, oliveres, ametllers, etc. en règim col·lectiu. Així mateix, es col·lectivitzà el bosc, les explotacions forestals.

4.9 OPOSICIÓ POLÍTICA A LES COL·LECTIVITZACIONS

Coneixem l'oposició que desvetllà, entre alguns sectors polítics de la població, la nova orientació de l'economia local impulsada pels anarcosindicalistes, ja que anava contra els interessos d'una classe social benestant, petits propietaris de tallers i finques, botiguers, etc. És fàcil, doncs, de comprendre que Esquerra Republicana de Catalunya -principal força política catalana, representant dels interessos de la petita i mitjana burgesia- no podia compartir aquella nova concepció de la societat, ni podia estar d'acord amb les col·lectivitzacions amb què es materialitzava un vell ideal anarquista - la revolució social- en unes circumstàncies inesperades de guerra.

En aquest sentit, doncs, ERC es manifestà totalment contrària a tot el que el Comitè primer i el Consell Municipal després, dominats pels sindicalistes, havia realitzat contra el «sagrat» dret de la propietat privada.

Es dissentia globalment d'una política que estava «basada en unes il·lusions revolucionàries que no ha reeixit tant, per una part, per manca de preparació de la massa treballadora com per una manca de visió dels qui des de l'octubre de 1936 vénen dirigint els destins de la nostra ciutat».

Abreujant molt l'extens debat polític que suscità -a nivell local- aquest tema, ERC s'oposava bàsicament a la municipalització de l'habitatge per considerar-la una mesura «antieconòmica, antipolítica i antisocial»; a la inutilitat de fortes inversions realitzades a les obres del Ridaura, i en els fruiterars i vivers. ERC qüestionava la legalitat de l'expropiació dels terrenys de la Granja Avícola, encara que ens aquells moments en reconeixia la necessitat, com a proveïdora d'aliments per a la població.

Fins i tot es proposà que es retornés a llurs propietaris tot el que indegudament se'ls havia confiscat, i que es legalitzés tot el que podia quedar adscrit a la propietat comunal per raó d'abandó o per necessitats col·lectives²⁰⁷.

²⁰⁷ M.A. (130), f. 102-115.

La feblesa i ràpida desaparició de l'esfera política local del POUM, no li permeté d'entrar en el debat. El PSUC tampoc no hi participà puntualment en la controvèrsia al si del Consell Municipal, però ens consta que era contrari de la socialització industrial i de la col·lectivització agrícola, almenys de la manera i en els moments en què la realitzava la CNT, i de la seva influència.

Les aspiracions d'ERC i del PSUC no anaven més enllà dels objectius programàtics del Front Popular i dels interessos immediats de guanyar la guerra²⁰⁸.

De fet, però, aquesta polèmica era general a tot Catalunya. Ni la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat ni el PSUC no recolzaven el col·lectivisme agrari dels anarquistes perquè la col·lectivització agrària defensada pels anarquistes topava amb una actitud sovint hostil i fins amb el refús individualista per part dels petits propietaris i arrendataris catalans. I això no interessava ni a la Conselleria, ni a la Unió de Rabassaires ni als comunistes.

Aquesta tensió anà en augment durant el mes d'abril de 1937, i va ser una altra de les causes -ben complexes, per cert- dels fets de maig del 37.

Després d'aquelles tristes jornades, el 29 i 30 del mateix mes de maig, a Barcelona tingué lloc un ple de camperols confederals catalans a fi de reestructurar l'organització camperola d'acord amb les necessitats d'aquell moment i ensems de defensar la col·lectivització agrària que havien impulsat els anarquistes²⁰⁹.

El Sindicat Agrícola (CNT-AIT) de Guíxols hi va ser representat per Santiago Sala en nom de 62 afiliats. Al ple, el sindicat de la nostra ciutat va proposar que, a la secretaria d'avicultura i cunicultura, s'hi afegís la de ramaderia en general, i que es constituís alhora un gabinet de tècnics i de gent experimentada.

SINDICATO AGRICOLA
SAN FELIU DE GUÍXOLS

San Feliu de Guíxols de 19

El compañero Santiago Sala
ha sido delegado para asistir
al Pleno Regional de Campesinos
que se celebra en Barcelona
el día 29 en representación del
Sindicato Agrícola de Guíxols

Guíxols 28 Mayo 1937



Patron otorgado

²⁰⁸ PAGÉS, P., *La guerra civil espanyola a Catalunya (1936-1939)*. Els llibres de la frontera, 19. Barcelona, 1987, p.69 i s.

²⁰⁹ BUIGUES, J.C., «El pleno regional de sindicatos, secciones y colectividades de campesinos de la CNT de Cataluña de mayo de 1937», a *Revolució i Guerra Civil*, Recerques a l'AHN de Salamanca. Departament d'Història Contemporània, Tarragona, 1983.

El Sindicat de Camperols de Castell d'Aro, representat per Manuel Pijoan i Jaume Rigau, comptava amb 300 socis. Jaume Solsona i Joan Casas n'eren president i secretari respectivament, pel gener de 1937.

Joan Bou de Calonge portava la representació de 200 afiliats²¹⁰.

4.10 LA CNT JUSTIFICAVA LA SEVA POLÍTICA ECONÒMICA

La CNT local justificava la seva política econòmica assajada com una manera de «reparar moltes injustícies comeses en règims anteriors, i de posar els fonaments d'un món millor». Entenia la Guerra Civil com el resultat del fracàs estrepitos del sistema capitalista, i com una lluita fonamentalment econòmica, i no pas tan sols política. Tanmateix, segons la central sindical, aquell fracàs continuava fent estralls entre els ciutadans que es veien, en aquelles circumstàncies, abocats a la més gran misèria i a la desesperació, ja que el burgès tancava la seva fàbrica quan la indústria no produïa beneficis; el pagès conreava defectuosament o per a l'autoconsum, quan no veia uns guanys segurs. La vida econòmica s'estava paralitzant, i el liberalisme econòmic no tenia al seu abast cap mesura raonable i efectiva que corregís ni aturés aquella davallada. En aquells moments de guerra, només el municipi, «organisme de tots i al servei de tots», podia evitar aquell procés decadent, si tenia el coratge de trencar motllos vells i sabia compartir els anhels populars i interpretar les necessitats dels veïns. Calia, ensems, que els homes que regien el municipi es proposessin com a objectiu assolir el bé comú, i no el benefici «mòbil suprem de l'interès particular».

Els temps havien canviat i no era pas possible de retornar a l'anterior règim -[d'abans del 19 de juliol]- origen de profundes desigualtats entre els homes, dins del qual els rics podien llençar allò que els qui estaven sense feina no podien pas tenir ni aconseguir.

Si amb la revolució havia augmentat la igualtat entre els ciutadans, també s'incrementava el consum, i aquest només es podria satisfer amb una major producció. Era necessari, doncs, incrementar totes les fonts de riquesa. Primer, calia cobrir les necessitats pròpies de la guerra. Segon, incrementar les indústries d'exportació per obtenir divises, i, tercer, millorar la riquesa agrícola i minera.

Si a Guíxols hi hagués hagut mines -raonava la CNT- ella hauria defensat la seva explotació. Però la nostra població no disposava de recursos miners ni de moltes terres susceptibles de millorar-les productivament, i molts treballadors es trobaven a l'atur. Tampoc no podien esperar que la iniciativa de l'Estat portés endavant aquelles reformes.

²¹⁰ AHN de Salamanca. P.S. Barcelona, 920.

La CNT se sentia orgullosa d'anar al davant dels canvis profunds que s'estaven realitzant i d'haver tingut una clara visió del que llavors s'estava esdevenint. La CNT no solament se sentia molt orgullosa de tot allò que havia fet en sentit socialitzant, sinó que es penedia de no haver pogut fer més en la mateixa direcció i sentit²¹¹.

Quant als resultats econòmics, vegeu-ne el balanç de comprovació que va del 26 de setembre de 1936 al 28 de setembre de 1937²¹²:

SALDO

	Pagaments	Ingressos	Deure	Haver
Granja Avícola	175.144,50	3.143,30	172.001,30	
Regadius Vall d'Aro	95.858,75	5.730,30	90.128,45	
Explotacions Forestals	43.026,05	45.289,45		2.263,4
Transports Col·lectivitzats.	36.705,60	19.042,40	17.663,20	
Farmàcia municipal	33.742,00	28.477,50	5.264,50	
Municipalit. Proptat. Urbana	107.871,5	257.406,90		149.535,4
Rajoleria Municipalitz.	27.137,50	8.171,80	18.965,70	
Sindicat U.R.Construcció	79.225,65	71.225,65	8.000,00	
Fruiterars i vivers	26.259,15		26.259,15	
Barberia Col·lectivitzada	3.126,80		3.126,80	

Des del punt de vista social i per l'any 1937, s'observa una igualació salarial entre tots els treballadors i, per tant, el programa d'una més justa distribució de la poca riquesa que hom podia produir.

Tots els obrers, milicians, polítics i de professions liberals, etc. cobraven pels voltants de 70 pta. setmanals, de mitjana.

I quan els regidors intentaren d'assignar-se un sou més alt -100 pta. setmanals- el sindicat de la CNT denuncià públicament la maniobra al Saló Durruti -on els sindicalistes explicaven al poble la política que ells volien seguir. En aquest afer, s'hi agafaren els dits els regidors d'ERC, que es molestaren molt, i també alguns espavilats de la CNT²¹³.

El mes de gener de 1937 tots els treballadors del ferrocarril -106 en total-, després dels corresponents augments per anivellar els sous, cobraven el mateix: 300 pta. mensuals. L'única excepció eren les guardesses, que en cobraven 150²¹⁴.

D'altra banda, l'impost municipal gravava fortament els salaris més alts. La disposició del Consell Municipal de Guíxols del 19 de maig de 1937²¹⁵, n'és un testimoni.

²¹¹ Id. f.107-113.

²¹² Id. XXIV, núm. 21.

²¹³ M.A. (130), f. 74v -75.

²¹⁴ AHMSFG, Fons doc. del tren de S F.

²¹⁵ AHMSFG, Fons doc. del tren de Sant Feliu.

Ara bé, aquella justícia distributiva, pel que fa a l'any 1938, s'anà deteriorant.

5. ELS AVATARS DEL GOVERN LOCAL

5.1 EL PODER LOCAL EN MANS DE LA CNT

Abans ens hem referit a la teòrica dualitat de govern local -més que no pas de **poder**, l'hegemonia del qual era a mans de la CNT- que coexistí a Sant Feliu els primers dies de guerra.

Mentrestant, la política general del país havia canviat. La CNT-FAI s'havia vist forçada a renunciar, en contradicció amb els seus principis, al seu tradicional apoliticisme a fi de refermar la unitat de la lluita antifeixista²¹⁶. De manera que el sindicalista guixolenc Francesc Isgleas formaria part del segon govern de Tarradellas com a Conseller de Defensa, el 17 de novembre de 1936.

Abans però, a la nostra ciutat, absent per malaltia l'alcalde Campà des del 3 d'octubre de 1936, Bernabé Llorens hagué d'assumir-ne la responsabilitat nominal alguns dies més, fins al 20 d'octubre.

A primers de mes havien d'haver quedat dissolts tots els comitès locals, que hau-

rien de ser substituïts per uns nous ajuntaments. A partir del dia 21 d'octubre el cenetista ex-membre del Comitè Antifeixista Cristòfor Sala signava tota la correspondència com a president del Consell Municipal. El 2 de novembre Lluís Corbera i Muntaner, secretari de l'Ajuntament, certificava «que segons antecedents que obren en aquesta oficina, actualment actua d'Alcalde el ciutadà Cristòfor Sala i Vila». I quan Sala no hi era, el substituïa Aureli Albertí Dorca, també de la CNT i, així mateix, ex-membre del Comitè²¹⁷.

B A N

En Cristòfor Sala i Vila, Alcalde de la Ciutat de GUIXOLS.

FAIG SABER:

PRIMER.—Que tots els ciutadans majors de 14 anys i menors de 65 i els treballadors estrangers tenen l'obligació de posseir dintre el mes en curs, el nou certificat de Treball ajustat al Decret de la Presidència de data 28 de setembre del 1937.

SEGON.—Per tal de reduir en el possible els tràmits inherents a les operacions derivades del canvi dels certificats de treball, els comitès de control, empreses col·lectivitzades, patrons, etc. que vulguin gestionar llur canvi per mitjà de l'Ajuntament podran adreçar-ne per escrit a l'Alcaldia, en el termini de 5 dies, expressant el nombre de certificats que necessalin, acompanyant l'import de les pólisses a raó d'una peseta per certificat.

TERCER.—Els comitès de control, empreses col·lectivitzades, patrons, etc. que vulguin procedir al canvi dels certificats de treball independentment de l'Ajuntament, poden fer-ho a la Secció del certificat de treball de la Generalitat de Catalunya, Via Durruti, 16, 2er., per mitjà de carta en la qual haurà de constar una declaració del nombre de certificats que en sol·licitin.

QUART.—Els treballadors del camp, els jubilats de l'Estat, Generalitat i Municipis, les persones en atur forçós, els professors particulars, els obrers emancipats que no puguin contribuir, consolingues, ex-patrons, ex-vendites, etc. per a l'obtenció de l'esmentat document l'han de sol·licitar de l'Alcaldia dintre el termini de 5 dies, durant les hores de 10 a 12 del matí.

QUINT.—En la secretaria de l'Ajuntament s'evacuaran totes les consultes relacionades amb l'adquisició de l'esmentat Certificat de Treball.

Guixols, a 20 de setembre del 1938.

C. Sala

²¹⁶ PAGÈS, P., «Les transformacions polítiques: La crisi de la Generalitat i el Comitè de Milícies», o.c., p.37s.

²¹⁷ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

En retornar Campà, un any més tard, a la vida pública, li va ser possible d'al·ludir aquella situació política quan va retreure públicament als sindicalistes de la CNT, presents al consistori, que «l'Esquerra exercia les seves funcions de govern en virtut d'un mandat popular i va ésser per l'octubre de l'any passat que la CNT, atribuint-se la màxima representació popular i fent ús d'una força que no és pas del cas d'escatir on radicava, va foragitar de l'Ajuntament els representants de l'Esquerra»²¹⁸.

Així doncs, des del 21 d'octubre de 1936 la CNT s'havia fet amb el monopoli del poder i del govern local, del Consell Municipal, sense que l'Esquerra hi participés. S'havia acabat, doncs, la duplicitat nominal de governs.

Del 3 d'octubre de 1936 fins al 4 de febrer de 1937 es produeix un buit al Manual d'Acord corresponent, i durant els tres anys de guerra no hi hagué premsa local. La qual cosa ens fa molt difícil d'estudiar l'evolució de la política local d'aquell mig any.

Sabem, però, que des del consistori es controlava també la trajectòria de la vida econòmica i social de la població, de la qual n'hem parlat a l'anterior capítol.



Escola d'orfes de l'Armada a l'Hotel Marina (fot. V. Gandol).

²¹⁸ M.A. (130), f. 102.

D'altra banda, el Consell hagué de resoldre el greu problema dels refugiats. Es pensà d'habilitar la casa Batet del Passeig dels Guíxols per a poder atendre la demanda creixent de refugiats procedents d'altres zones d'Espanya. A Sant Feliu vingueren infants de Pina (Aragó)²¹⁹, que en principi s'instal·laren als Banys de Sant Elm; els joves de l'escola de marina de Madrid que, primer, s'estaren a l'hotel Marina i, després, al de la Platja (S'Agaró).

Hagué de planificar la rebuda i trasllat de 3.000 refugiats de Màlaga, i allotjar-ne al cine Vidal i al Catalunya, i a l'hotel Platja. Els refugiats generaven a més unes despeses que, en part, la Generalitat havia d'abonar.

Una altra preocupació eren els proveïments. Es feren venir mongetes i cigrons de Romania, bacallà, etc. i s'havien de controlar els preus dels queviures, i evitar l'especulació i el mercat negre d'aliments com la carn²²⁰.

L'àmbit de la sanitat o salut pública i la instauració d'una nova moral social varen ser altres preocupacions del Consell. En aquest sentit s'obligà les prostitutes que treballaven a les cases de la Neus Saurí, d'Assumpció Massaguer i d'Agustina Piosa a revisar-se periòdicament al dispensari mèdic de Girona. Sala hagué de multar la *Nieves* amb mil pessetes per haver estat el seu prostíbul l'origen d'una escampada de malalties venèries. El Consell, doncs, participà activament en la «Lluita Antivenèria»²²¹.

A la campanya per eradicar la prostitució, s'hi sumaren esforços per a facilitar l'avortament. En aquest sentit el Centre Intercomarcal de Girona s'adreçava a l'Hospital de Sant Feliu perquè s'acomplís el Decret del 25 de desembre de 1936 i les normes desplegades per a la interrupció artificial de l'embaràs²²².

L'estiu de 1937 es vacunaren contra el tifus 160 refugiats establerts a S'Agaró, i calgué tenir cura dels qui emmalaltien²²³.

També es prohibí el joc d'apostes superiors als deus cèntims i servir begudes a persones que presentessin símptomes d'embriaguesa²²⁴.

²¹⁹ AHMSFG, Sec. X, núm. 193.

²²⁰ AHMSFG, Sec. X, núm. 193.

²²¹ AHMSFG, Sec. XXVIII, núm. 57. Documentació de la lluita antivenèria. Sec. X, núm. 193 i Sec. XXIV, núm. 21.

²²² AHMSFG, Fons de l'Hospital. Circular del 5 de maig de 1937.

²²³ AHMSFG, Sec. XXXII. Doc. Creu Roja.

²²⁴ Id.

Al Poble de Guíxols:

La Confederació Regional del Treball està realitzant per tota la regió de Catalunya una intensa propaganda per tal d'orientar a tots els treballadors sobre la tasca constructiva de la Revolució i sobre els problemes que ens plantegen les necessitats de la guerra que actualment estem sostenint per a vèncer el feixisme i triomfar la Revolució.

No volem en moments de tanta unitat, interassa donar-vos de la necessitat de què en parlar es tracti aquest problema,quina solució troguem al breu més immediat sobre el feixisme i que, com a conseqüència, la Revolució que tots els treballadors tenim el deure d'impulsar i estructurar en la forma més justa encertada, segueixi pel camí que convé als interessos dels propis treballadors i a l'èxit de la causa antifeixista.

A més respon la propaganda que ha emprès la C. N. T. en el seu domini, tant voltes demostret, proporcionar als treballadors per tal de què comprenguin la necessitat de donar formes concretes a la societat que s'està construint, evitant les desviacions que podrien contribuir al fracàs o al menys al descrèdit de la nostra política obra. Les col·lectivitzacions, socialitzacions, són temes que la nostra organització no descuida i sobre els quals vol orientar la classe treballadora que ha de portar-los a la pràctica, evitant els defectes que s'hagin pogut observar en la improvisació dels primers moments i adaptant tota la transformació, no en un sentit egoista de la producció, sinó tenint en compte els interessos superiors de la guerra i de tota la classe treballadora.

Sobre aquests temes ten palpatius de la guerra i de la reconstrucció econòmica parlaran en el

GRAN MITING

que tindrà lloc al **SALÓ DURRUTI** avui, dimecres, a les 8 i mitja de la nit, els següents companys:

Fidel Miró
Josep Sentís i
Expèdit Durán

Obrers, poble de Guíxols, assistiu a aquest acte!

El Comitè.

Guíxols, 10 de Febrer del 1937.

Encara que, pel que sembla, el jovent no s'ho prengué seriosament i molts feien campana²²⁶.

La CNT, a més, estava portant a terme una intensa propaganda per tal d'orientar els treballadors en la tasca constructiva que, segons la Confederació, comportava la revolució social i les necessitats que havia plantejat la guerra. En aquest sentit s'organitzaren tot un seguit de mítings o debats al Saló Durruti on, al vespre d'alguns dies, prenia la paraula diferents membres del Comitè, o altres companys de la Confederació Regional del Treball.

5.2 CONSTITUCIÓ D'UN NOU AJUNTAMENT

Ben a prop de Sant Feliu, a S'Agaró, entre el 8 i 12 de gener de 1937 la Generalitat havia intentat de restaurar l'ordre polític i financer de Catalunya. Era el Pla de S'Agaró o Pla Tarradellas. Un conjunt de cinquanta-vuit disposicions, decrets i ordres, que expressaven la voluntat política de recuperar el poder del govern català en el món polític, financer i fiscal; també de restablir el poder municipal²²⁷.

²²⁵ AHMSFG, Sec. X, núm. 193.

²²⁶ Id.

²²⁷ BRICALL, J. Ma., «Les col·lectivitzacions i la política econòmica de la Generalitat», dins la *Història de Catalunya*, Edit. Salvat, Barcelona, 1979.



Cartells i bans, a la plaça (fot. V. Gandol).

Fins al 4 de febrer de 1937, ací, no varen ser acceptades les regles de joc que la Generalitat ja havia dictat sobre la forma del govern municipal.

Aquell dia 4, «convocats pel jutge popular ciutadà Jaume Cañet i Alsina», es procedí a la constitució d'un nou Ajuntament. Les llistes de regidors elegits pels seus respectius partits polítics i organitzacions sindicals foren els següents:

Per la CNT: Cristòfor Sala Vila, Santiago Sala Serra, Joan Cacàs Noallas, Ricard Pascual Montell, Pere Vicens Sandó i Aureli Albertí Dorca.

Per ERC: Francesc Campà Viarnés, Climent Sánchez González, Antoni Bargelí Seba, Enric Cruañas Gispert,

Joan Darna Planellas i Bartomeu Cullell Juera.

Pel PSUC: Benet Vilà Cruañas, Josep Font Tràfec, Fructuós Rodellas Berga i Josep Ximinis Quintana.

Pel POUM: Jaume Alabertí Juanola i Josep Oliveras Jornet.

Cristòfor Sala de la CNT resultà elegit president del nou Consell Municipal. Joan Darna, d'ERC, primer regidor, i Francesc Campà ocupà la regidoria de cultura²²⁸

Una de les primeres disposicions del nou consell fou la d'«esporgar del nom d'aquesta ciutat el caire religiós per tal d'adaptar-lo a la modernitat dels temps, suprimint els mots **Sant Feliu** i conservar només el mot **Guíxols**»²²⁹.

Així doncs, a partir del 19 de febrer el nom oficial de la nostra ciutat era simplement **Guíxols**.

²²⁸ M.A. (130), f.61v-62v.

²²⁹ Id. f.64.

També Santa Cristina d'Aro canvià el seu nom, pel de **Ridaura d'Aro**, després que l'aprovés el Govern de la Generalitat²³⁰.

Una preocupació important del nou consistori era la d'atendre les necessitats derivades de l'atur forçós, problema que dissortadament presentava ja un caire d'extraordinària gravetat. Darna, al davant de la Comissió de Finances, presentà un pressupost extraordinari per un import de 1.002.000 pessetes, per a intentar de suavitzar-les. Hom pensava destinar aquella quantitat a la realització d'un pla de conjunt d'obres públiques tan necessàries com: la construcció d'una xarxa de clavegueram a zones de la població que n'estaven mancades, i la urbanització de carrers, ja de temps projectada.

Per a satisfer una meitat aproximada del cost global de les esmentades obres públiques, hom establiria l'exacció d'un arbitri extraordinari sobre salaris -autoritzat per l'ordre del 31 de maig de 1937-, i un repartiment general extraordinari, mitjançant les corresponents ordenances fiscals.

La meitat restant, es pensava obtenir-la a costa de les subvencions de la Generalitat de Catalunya en concepte de subsidi d'atur²³¹.

«TARIFES QUE HAURAN DE REGIR LES NOVES EXACCIONS

1.- **Arbitri sobre consumacions:**

Per cada consumació, fins a 1 pta.	0'10 ptes.
Per cada 50 cts. d'augment	0'05 ptes.
Cafè, gasoses i tisanes	0'05 ptes.

2.- **Arbitri sobre articles de pastisseria i confiteria:**

Per cada adquisició fins a 0'50 ptes.	0'05 ptes.
Per cada fracció de 0'50 ptes. més	0'05 ptes.

3.- **Arbitri sobre articles de perfumeria i tocador:**

Per cada adquisició fins a 1 ptes.	0'10 ptes.
Per cada fracció de 1 pta. més	0'10 ptes.

4.- **Recàrrec sobre l'impost d'espectacles públics:**

Per cada localitat fins a 1 pta	0'15 ptes.
Per cada localitat superior a 1 pta	0'25 ptes.

5.- **Arbitri sobre la indústria de l'hostalatge:**

Sobre l'import de les factures o notes a satisfer pels clients	10%
--	-----

6.- **Arbitri sobre el rendiment de la indústria pesquera:**

Sobre la part del rendiment líquid que correspon als obrers i sobre la suma global representada per les parts líquides que corresponen als patrons	2%
--	----

7.- **Arbitri sobre el rendiment de la producció agrícola:**

Sobre el rendiment total declarat	3%» ²³²
---	--------------------

El Consell Municipal de Guíxols, després d'haver estudiat la realitat econòmica i la capacitat contributiva del municipi, arribà a la conclusió

²³⁰ AHMSFG, Fons Doc. del tren.

²³¹ M.A.(130), 7 d'agost de 1937.

²³² AHMSFG, Carta Financera autoritzada pel Consel de la Generalitat el 31 d'agost 1937.

que, a causa de la precarietat de la indústria manufacturera del suro, s'havien de gravar primer els actes i articles considerats de luxe, l'hostaleria i l'estatge.

Tanmateix també hi hagué un impost sobre els salaris. Aquest:

Fins a 1.500 ptes anuals o 29 ptes. setmanals	exempt
De 1.500 a 2.000 « « de 30 a 40 «	3%
De 2.001 a 3.000 « « de 41 a 50 «	3'5%
De 3.001 a 4.000 « « de 61 a 80 «	4%
De 4.001 a 5.000 « « de 81 a 100 «	4'5%
De 5.001 a 6.000 « « de 101 a 120 «	5%
De 6.001 a 7.000 « « de 121 a 135 «	6%
De 7.001 a 8.000 « « de 136 a 155 «	7%
De 8.001 a 9.000 « « de 156 a 175 «	8%
De 9.001 a 10.000 « « de 176 a 195 «	9%
De 10.001 a 15.000 « « de 196 a 300 «	10%
De 15.0001 a 20.000 « « de 301 a 400 «	11%
De més de 20.000 « « de més de 400«	12% ²³³

5.3. DISSENTIMENT POLÍTIC I ELS ÚLTIMS REGIDORS

Arran dels **fets de Maig** de 1937 novament es posaren de manifest les tensions i la manca d'unió existent entre els diferents partits i organitzacions sindicals que participaven en la gestió municipal.

Recordarem que una de les causes de la crisi va ser -segons Peirats- la campanya comunista contra el Conseller de Defensa de la Generalitat, el cenetista guixolenc Francesc Isgleas, a qui se'l feia responsable de la manca d'operacions ofensives al front d'Aragó, sense tenir en compte l'escassetat d'armes i municions²³⁴. Des de l'òptica anarquista, a Barcelona es reemprengueren les hostilitats amb la intervenció de les forces comunistes, portada a terme sense tenir en compte les ordres de neutralitat de l'exèrcit impartides per F. Isgleas.

Tornant, però, a Sant Feliu, en l'ordre del dia de la sessió del Consell del 16 de juny de 1937 hi figurava la proposta de suprimir la Conselleria de Defensa i crear-ne la de Governació. Francesc Campà d'ERC manifestà la seva sorpresa davant de semblant proposta, ja que pensava que aquella regidoria de Defensa ja havia estat suprimida, pel decret de 4 de març que així ho disposava. I a més, protestà per l'actitud del president i del conseller de Defensa -Ricard Pascual Montells (CNT)- adoptada durant els reprovables fets esdevinguts a Barcelona i a altres poblacions de

²³³ Aprovat per decret de la Generalitat el 20 d'abril 1938.

²³⁴ PEIRATS, J., *Los Anarquistas en la Guerra Civil Española*. Edic., Júcar, Madrid, 1976, p.220 i 230.

PARTIT OBRER D'UNIFICACIÓ MARXISTA

~~XXXXXXXXXXXX~~
GUIXOLS

~~XXXXXXXXXXXX~~

Rbla.Vidal 4

El Secretari Politic del Partit Obrer d'Unificació
Marxista (secció de Guixols) CERTIFICA :

Que la familia ESCUDERO GÓMEZ te sobradament prova-
da llur afecció al Règimen,havent donat la seva
sang en defensa de les llibertats del Poble en el
Front de Sigüenza un dels fills,estant actualment
el pare prestant servicis de guerra a Madrid.

Per a que consti shont convingui als intere-
ssats lliuro el present Certificat a Guixols a 30
de Maig de 1937.



El Secretari Politic.

Catalunya durant els primers dies de maig. Per la seva banda, Campà havia vist com, en aquells mateixos dies, la seva llibertat de moviments havia estat **vigilada** (se'l privà de poder telefonar, de sortir amb cotxe del terme municipal, etc.), encara que el president del Consell i el regidor de Defensa ho justificuessin al·legant que eren ordres que provenien de la mateixa Generalitat.

També Benet Vilà del PSUC n'expressà la seva protesta, i proposà que el Consell acordés de condemnar aquells fets i de fer constar l'adhesió del Consell al govern de la República i al govern de la Generalitat.

El regidor del POUM Jaume Alabertí, que comptava amb el suport de la CNT local, manifestà el seu desacord, per tal que no es podia precisar qui havia iniciat la provocació d'aquells actes; que en tot cas no es produïren en contra del govern, sinó en defensa de les conquestes revolucionàries portades a cap pel proletariat.

Finalment, després d'un intens debat, s'acordà -amb el vot en contra del POUM- «condemnar els fets ocorreguts a Barcelona i altres poblacions de Catalunya els primers dies de maig, així com també els motius que els ocasionaren»²³⁵.

Poc després d'aquests incidents el POUM no intervingué més en la política local de Sant Feliu. El PSUC continuava sense avenir-se amb la política social de la CNT -que considerava «incompatible» amb els interessos socialistes-; ni tampoc amb l'Esquerra.

La dissensió surà de nou arran d'uns altres incidents, sindicals, que es

²³⁵ M.A. (130), f. 74.

produïren entre cambrers de la UGT i cambrers de la CNT a la Casa del Poble (Bar Savoy), de forma que la minoria socialista optà per retirar-se de l'Ajuntament fins l'octubre de 1938, després que el portaveu del PSUC denunciés Campà (ERC) de ser un demagog i de dir que tot el que estava passant no era sinó «una manifestació més de l'ofensiva general i sistemàtica que a tot Catalunya es va portant a cap contra el partit socialista. Acusacions que el representant de l'Esquerra «replicà vivament..., i acusà el partit socialista de voler destruir la personalitat i les llibertats de Catalunya»²³⁶.

Tampoc la Federació Local dels Sindicats Obrers no estava satisfeta amb la política municipal, quan al saló Durruti protestà quan els regidors s'assignaren, pel seu compte, un sou de cent pessetes setmanals. Per aquesta raó, a més, s'adreçà als membres del Consell en aquests termes: «Al Consell Municipal d'aquesta ciutat.- Companys: per la present us notifiquem que, en reunió general extraordinària celebrada per aquesta Federació Local de Sindicats el dia 26 de maig passat, en el Saló Durruti, es prengueren per unanimitat els següents acords: 1er. Aquesta Federació local protesta del fet d'haver-se senyalat els components d'aquest Consell, el sou de cent pessetes setmanals, i 2n. Mentre no sigui revocada aquesta determinació, aquesta Federació local es nega a contribuir amb l'impost sobre els salaris fixat pel Consell Municipal.- Salut.- Per la Federació local.- J. Puigdemont, secretari.»

Després de discutir-ho molt, tots els representants al Consell dels partits i de la sindical CNT **voluntàriament** acceptaren de renunciar-hi per a cobrar només les 70 pessetes, assenyalades com a sou mitjà de tots els treballadors guixolencs. L'Esquerra i el PSUC lamentaren, però, que un sindicat es fiqués on no el demanaven, en matèries estrictament de competència municipal, segons els esmentats partits²³⁷.

En aquest marc de contradiccions en la política local, no és pas gens estrany que els representants de la CNT al Consell Municipal manifestessin més d'una vegada el seu desig de renunciar a la presidència del mateix, i que se'n fes càrrec la minoria d'ERC.

Aquesta, però, deia que no trobava el consens ni la col·laboració necessàries «per a poder governar». F. Campà, en una extensa exposició política, explicà:

«Nosaltres, governamentals cent per cent, no eludirem pas mai les responsabilitats de moltes coses fetes ni compartir la que la continuació d'algunes altres comportaria. Venim obligats, per tant, abans d'adoptar cap actitud definitiva, de fixar el nostre criteri i assenyalat unes condicions que puguin servir com a programa de govern, les quals,

²³⁶ M.A. (130), f. 87v-90v.

²³⁷ Id. f. 74v-76.

d'acceptar-se podran servir de base d'unes actuacions futures i coordinades, que creiem nosaltres que ens poden treure de l'angoixosa actuació en què estem col·locats tots els qui davant l'opinió, tenim la responsabilitat de la cosa pública.- Així doncs, la minoria d'Esquerra Republicana de Catalunya es faria càrrec de la presidència de l'Ajuntament si tots ens comprometem d'ajustar les nostres actuacions a la readaptació municipal proposada per aquesta mateixa minoria, amb el compromís de fer funcionar totes les comissions amb regularitat, ja que de no ser així, malgrat la nova estructuració, la vida de l'ajuntament seria pràcticament inoperant per manca de coordinació».

I s'exigia que es modifiqués la política portada pels sindicalistes en col·lectivitzar l'economia²³⁸.

Santiago Sala, per la CNT, replicà que el que havia dit Campà era quelcom més que una simple proposta d'alternativa política. Això sí, plena de «seny», ja que l'Esquerra aprofitava l'avinentsa per a dir que considerava la CNT «des del 19 de juliol cap aquí, com un vailet entremaliat, bon xic massa atrevit, al qual calia picar els dits i fer que d'ací endavant, marxi amb més compte. Ningú més indicat per aquesta feina que l'Esquerra que ha tingut sempre la pretensió d'ésser la monopolitzadora del bon seny». I, després de criticar llargament el sistema capitalista, al qual ja no era possible de retornar, digué que només el municipi -organisme de tots al servei de tots- podia evitar la crisi que planava sobre Sant Feliu, a base d'augmentar els propis recursos i continuant amb la vida política econòmica iniciada amb la guerra, és a dir: les obres de regadiu del Ridaura, la Granja Avícola, la municipalització de l'habitatge, etc.

També la presidència del Consell es reafirmà en el mateix sentit del seu company.

Finalment, s'acordà que la CNT, de moment, continués amb la presidència del Consell Municipal²³⁹.

En una nova composició del Consell Municipal -gener de 1938- la CNT presentà sis regidors: Cristòfor Sala Vila, Pere Vicens Sardó, Joan Puigdemont Bosch, Aureli Albertí Dorca, Ricard Pascual Montells i Santiago Sala Serra.

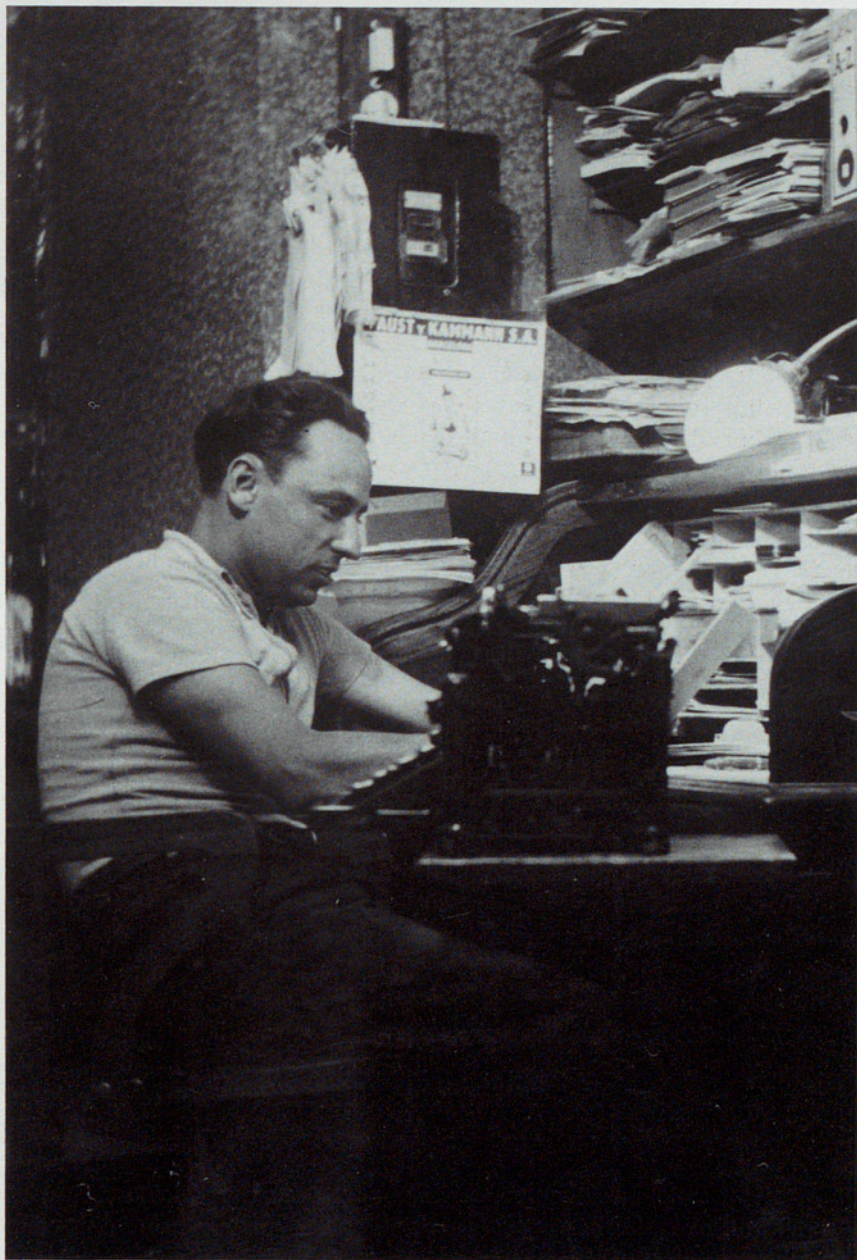
ERC: Joan Darna Planellas, Francesc Campà Viarnés, Bartomeu Collell Juera, Antoni Bargelí Seba, Climent Sánchez González i Enric Cruañas Gispert.

PSUC: Pere Carré Quintana, Miquel Febrer Rabassa, Domènec Lecuona Equizábal, Pere Pujol Jordana, Fructuós Rodellas i Josep Ximinis Quintana.

Restaren vacants els dos llocs corresponents a Acció Catalana Republicana i els dos de la Unió de Rabassaires, per no existir la seva organització a Guíxols.

²³⁸ Id. f. 102-107.

²³⁹ Id. f. 107-114.



Francesc Campà Viarnés (1902-1939), un polític guixolenc destacat d'aquell període (fot. Maria Pujol).

Es procedí a votar el càrrec d'alcalde i de president de la Comissió de Govern, que donà el següent resultat: Cristòfor Sala Vila amb onze vots i quatre en blanc.

Malgrat la seva reticència a l'hora d'elegir i de formar part de les comissions, Pere Pujol -pel PSUC- manifestà que el seu partit no pretenia pas ser un obstacle i que col.laboraria des del Ple amb la nova corporació municipal «en tot quant sigui en benefici dels obrers de la Ciutat»²⁴⁰.

El 16 de març de 1938 Campà va ser nomenat funcionari adscrit a la Comissaria Delegada de la Generalitat de Girona. El substituï Antoni Bargeli en la regidoria de Proveïments i de Serveis Públics, i Joan Darna passà a la de Cultura²⁴¹.

Per altra part, la constant mobilització d'homes que havien d'anar al front comportà sovint la renovació dels representants dels partits i de l'agrupació sindical al Consell. Així, per l'agost de 1938, la CNT substituï l'Aureli Albertí per Josep Pascual Montells. L'ERC féu el mateix, Ramon Sais Sendra i Joan Cruaños Basart reemplaçaren Joan Darna i Antoni Bargeli. Per la seva banda, el PSUC renovava els llocs que havien deixat lliures Miquel Febrer, Pere Pujol i Josep Ximinis, amb Josep Pascal Frigola, Lluís Mayol Lloveras i Ramon Vernet Caldero. Un mes després, en incorporar-se a files els socialistes Domènec Lecuona i Lluís Mayol, entraren al Consell Municipal Estanislau Muní Parals i Benet Ribot Lluhi²⁴².

Un dia abans (!) de l'entrada de l'exèrcit de Franco, en una reunió celebrada pels regidors «representants del Front popular d'aquesta ciutat, l'Ajuntament va quedar constituït de la forma següent:

«Alcalde-President	Ramon Sais Sendra (ERC)
Conseller de Treball	Benet Ribot Lluhi (PSUC)
Id. de Governació	Josep Pascal Frigola (PSUC)
Id. de Finances	Sebastià Mestres Poch (CNT)
Id. de Proveïments	
i Serveis Públics	Francesc Cruz Darna (ERC)

El que es fa saber per a general coneixement.- Guíxols 2 de febrer del 1939.- L'Alcalde»²⁴³.

²⁴⁰ Id., f. 121.

²⁴¹ M.A.(129), f.9

²⁴² Id. f. 126 i 127.

²⁴³ AHMSFG, Doc. sense classificar.

6.- ELS BOMBARDEIGS

«Els bombardeigs -escriu T. Pàmies- foren l'aspecte més sinistre i traumatitzant de la reraguarda republicana²⁴⁴». Realment, no ens ha estat difícil de verificar-ho entre els guixolencs que, en la vida de cada dia durant la guerra, en reberen el fort impacte.

Mallorca, començada la guerra, quedà al costat dels sublevats, i esdevingué seu de l'aviació legionària italiana i de l'alemanya, la Legió Cóndor, instal·lada a Pollença. D'altra banda, l'esquadra de Franco va ser traslladada al port de Palma. L'illa, doncs, es convertí en una base aeronaval formidable que dominava el Mediterrani, al costat del bàndol -mal anomenat- *nacional*²⁴⁵. De manera que els pobles del nostre litoral, lleials al govern legalment constituït, restaven més exposats als atacs aëris i navals de les forces rebels que pretenien un bloqueig marítim eficaç.

Com hem dit, el 30 d'octubre de 1936 el creuer *Canarias* havia donat el primer senyal de perill, en bombardejar la badia de Roses²⁴⁶.

Per la presència del mateix vaixell de guerra, el 17 de novembre de 1936, la conselleria de Defensa donà el senyal d'alarma. Una imprudència ferí el milicià Jaume Aleñà en disparar-se-li el fusell. Es ferí la caixa, i a l'Hospital de Girona fou intervingut quirúrgicament i se li féu una transfusió de sang.

Segon avís: el 7 de juny de 1937, a dos quarts de tres de la tarda, el *Canarias* disparava sobre la nostra població. No produí cap víctima mortal; tan sols vuit ferits: Carme Alemany, Isidre Vicens, Carme Batet, Francesc Vilalta, Pere Sánchez, Rosa Fàbregas, Carme Maspiari i Joaquim Valls²⁴⁷. També ocasionà l'ensorrament d'algun immoble.

Tots els ferits -cap d'ells greu- varen ser atesos pel doctor Josep Ma. Rubió i pels practicants de la **Creu Roja**: Benet Albertí, Ramon Villosa i Josep Ma. Álvarez.

Les urgències sanitàries (assistència i trasllat de ferits i malalts) s'incrementaren moltíssim amb la presència dels refugiats, d'accidents de guerra i sobretot amb els bombardeigs. Aquella situació exigí molt de personal, fix i voluntari, ben estructurat sota l'organització de la Creu Roja. I val a dir que els tocà treballar de valent. El Comitè local de la Creu roja va ser presidit com a President-Delegat, amb categoria de capi-

²⁴⁴ PÀMIES, T., «La reraguarda republicana», *Documents 17*, Barcelona, 1977.

²⁴⁵ MASSOT, J., «Els inicis del «Moviment» a Mallorca. De l'expedició de Bayo als bombardeigs de Barcelona», dins *Catalunya i la guerra civil (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.

²⁴⁶ *L'Autonomista*, 31-X-1936.

²⁴⁷ AHMSFG, Sec. XXXII, Fons de la Creu Roja.



Benet Albertí i Joan Basart, membres de la Creu Roja.

CRUZ ROJA ESPAÑOLA
INSPECCIÓN REGIONAL EN CATALUÑA

AMBULANCIA SANITARIA DE Guixols

+
Tarjeta
de
Identidad

Núm.

a favor del Camillero
D. Juan Basart Ferrer
5 de Junio de 1937

El Inspector General de
Ambulancias en Cataluña,

El Inspector Regional
en Cataluña,

[Circular stamp: CRUZ ROJA ESPAÑOLA, V.B., EL INSPECTOR REGIONAL EN CATALUÑA, BARCELONA]

tà, per Josep Burcet Bendrell. Tots els metges de Sant Feliu -com a tinents-, practicants, camillers, infermeres i personal incorporat en formaren el gruix -una mitjana de cinquanta persones- d'aquella institució benèfica. Moltes guixolenques i guixolencs hi prestaren llurs serveis. Entre aquests, el pintor Josep Amat Pagès. Però la mobilització constant d'homes al front, els desertors i els mateixos bombardeigs -que obligaren moltes famílies a haver de viure fora de Sant Feliu- causaven moltes baixes/altes a les files dels incorporats i, doncs, una renovació contínua.

CRUZ ROJA ESPAÑOLA - GUIXOLS
Entrada n.º 102 Fecha 6-8-38
Salida n.º 1 Fecha 6-8-38
Sr. Director Jefe d'Ambulancia
Sanitaria de Guixols

Molt senyor meu
Havent tingut la mera
dona una criatura i no estem
encara bé no podré assistir a la
revista, li agrairé o torgui en
conté.

A les seves ordres

Josep Amat

Carta del pintor Josep Amat Pagès,
camiller-xofer de la Creu Roja (6/08/38).

A part de l'Hospital, la Creu Roja comptava amb un dispensari (c/ Mercè, cantonada Capmany) i de diferents punts de socors, el més important dels quals va ser el creat a S'Agaró per a poder atendre millor -per la proximitat- els refugiats.

El material i instrumental sanitari era escàs i molt precari. Disposava de dos cotxes-ambulàncies, dos Opels (GE-2048; GE-5159) negre i beix²⁴⁸.

6.1 ELS REFUGIS

A partir de llavors, les autoritats locals de Sant Feliu començaren a pensar en la disposició d'un sistema capaç, si més no, de prevenir d'alguna manera els probables atacs aeris i navals²⁴⁹. Caldria sostenir la moral dels guixolencs a la reraguàrdia en els moments difícils que s'apropaven.

Pel juliol es fixà pels carrers del poble un ban amb les mesures de seguretat següents:

Un toc de sirena significaria precaució, i tothom hauria d'anar a casa seva, allunyant-se del port i dels seus voltants. Dos tocs de sirena voldrien dir perill imminent de bombardeig, i caldria anar ràpidament als refugis, i els guixolencs que disposessin de soterrani a llur casa havién de permetre-hi l'accés a tothom.

Es crearen, a més, unes brigades de salvament, s'intensificaren els treballs per a la construcció de refugis i es milloraren les condicions d'habitabilitat dels ja existents, substituint l'enllumenat elèctric per làmpares especials. Àdhuc s'habilitaren

CONSELL MUNICIPAL DE GUIXOLS

BAN

Ciudadans:

La situació geogràfica de la nostra ciutat fa que estiguem constantment amb el perill d'ésser víctimes de qualsevol agressió o bombardeig provinent de vaixells o avions rebels. És per això que aquest Consell, d'acord amb l'Autoritat Militar, ve a dictar les següents recomanacions:

En sentir UN TOC DE SIRENA vol dir *PRECAUCIÓ*. Això és, recollir-se tothom a les seves llars. Cal tenir present que el primer toc de sirena assenyalava un perill llunyà.

DOS TOCS DE SIRENA, *PERILL*. En aquest cas, cal que d'una manera ordenada, tothom s'aculli als refugis.

Quan després d'haver tocat la sirena, sigui en el cas que sigui dels esmentats, torni a tocar UN TOC SOL I LLARG. voldrà dir que ha passat el perill.

CIUTADANS: Us preguem que tingueu molt en compte les esmentades indicacions, pensant que el nerviosisme i la indisciplina en atendre el compliment de les indicacions exposades, augmentarien extraordinàriament el perill, i és per això que ORDENEM:

- 1.º Al primer toc de sirena el port i les seves immediacions hauran d'ésser completament desallotjats.
- 2.º Queda del tot prohibit passar per les zones d'emplaçament de les bateries, assenyalades amb fixos adients.
- 3.º És obligació de tots els ciutadans que ocupin edificis amb soterranis obrir les portes al segon toc de sirena.

NOTES: I. Dintre el termini de quatre dies a partir de la data de publicació del present Ban, tots els ciutadans tenen el deure de presentar per escrit les idees que tinguin per al millorament de les mesures disposades.

II. Serà motiu de detenció i aplicació de la penalitat que correspongui, el que faci públicament la crítica de les repetides disposicions, o aconselli l'incompliment o vulgui demostrar-ne l'ineficàcia.

III. Tots els ciutadans que ocupin edificis amb soterranis vénen obligats a comunicar-ho per escrit a la Secretaria d'aquest Consell Municipal en el termini de DOS DIES, a partir de la publicació del present Ban.

Guixols, 8 de juliol del 1937.

El President,

C. Sala.

²⁴⁸ Id.

²⁴⁹ M.A.(130), f.77; Sec. X, núm. 194.

suro o magatzems, s'hi podria improvisar-ne algun, utilitzant els fardos de protecció.

El regidor Vilà parlà de la possibilitat d'evacuar les escoles en cas de bombardeig, però el conseller Campà digué que no era factible la construcció de refugis als terrenys de les escoles, atesa la naturalesa del sòl.

És clar que era difícilíssim de preveure-ho tot. Ni Sant Feliu, ni cap altra ciutat gran, no havia passat per una experiència semblant. No es pot oblidar que, per primera vegada a la història s'empraria l'aviació per a bombardejar la població civil.

Malgrat doncs aquesta manca d'experiència i de la insuficiència dels mitjans amb què comptaven, s'anà duent a terme la construcció prevista de refugis. Uns s'excavaren a la mateixa roca viva, i altres es feren amb un clot a terra cobert de troncs i brancatge.

Un dia a la setmana, els treballadors de totes les empreses - a càrrec de l'empresari- havien de dedicar una jornada de feina a la construcció de refugis.

Segons el Consell²⁵⁰, «la cabuda dels Refugis acabats de Guíxols:

Nº1 Mont Calvari	cabuda	350	persones
Nº2 Asil	«	1.200	»
Nº3 Maragall	«	300	»
Nº4 Luchana	«	750	»
Nº5 Roca Castelló	«	160	»
Nº6 Bailén	«	100	»
Nº7 Puig	«	850	»

Tal com abans hem apuntat -i seguint l'estudi que en féu l'arquitecte municipal Joan Bordàs²⁵¹- , els refugis construïts a Sant Feliu durant la guerra eren de dues menes:

1. Els formats per excavacions o rases (trinxeres) oberts en terrenys tous o argiles compactes i coberts de troncs de pi, branques i terres, emprant a més els troncs com a pilars i també per a contenció lateral de les terres, en cas necessari. Aquests varen durar poc per raons òbvies, i els més importants varen ser els del carrer Luchana i el de l'Asil.

2. Els refugis excavats totalment dintre de la roca -més o menys dura- formant galeries, eren la solució més favorable i econòmica. De fet, cap d'ells no s'acabà del tot, ja que els treballs de perforació s'alternaven amb la seva utilització durant les alarmes i bombardeigs, i perquè tot sovint eren treballs que quedaven paralitzats per manca de materials.

²⁵⁰ AHMSFG, Sec. X, núm. 193.

²⁵¹ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 22. *Defensa Pasiva*.



Restes de refugis i búnkers visibles encara a la ciutat.

Les seves condicions higièniques podem dir que eren molt precàries, per falta de neteja i ventilació, fins al punt que en les alarmes de certa durada, l'estada a l'interior es feia insuportable.

D'aquests els més importants eren:

Carrer Penitència (Puig). Galeries obertes en roca dura. El gruix del sostre era de 2 a 7 m. La superfície excavada era de 200 m. I tenia una capacitat de 600 persones. Quatre entrades, però les seves galeries en forma de creu no es comunicaven. Eren, de fet, quatre refugis, ja que les galeries no enllaçaven.

Carrer Maragall. Galeria en la roca dura de 2 a 5 m de gruix. 90 m quadrats, amb capacitat per a 270 persones. Formaven dos refugis, inferior i superior, que no es comunicaven.

Monticalvari. Galeries en roca de mitjana consistència, amb un gruix de 2 a 8 m. Superfície 76 m quadrats i amb capacitat per a 225 persones.

Fortim (Salvament). Galeria natural sota roca viva. Gruix del sostre 15 m. Superfície útil de refugi, 17 m quadrats, per a 50 persones.

Roca (Bòvila) de can Castelló (Carrer Gravina). Galeria de roca compacte. Sostre de 14 m superfície. 54 m quadrats, per a 160 persones.

Carrer Bailén. Galeria en roca de mitjana consistència. Sostre de 2 a 5 m de gruix. Superfície de 27 m quadrats, útil per a 80 persones.

Passeig Rius i Calvet (davant els Banys). Antiga mina utilitzada de refugi, de superfície i capacitat indeterminada.

N'hi havia un altre de començat al carrer de Castell d'Aro, a les pedres.

La sirena -primer al carrer de la Mercè-cantonada Mall, i després a la fàbrica Planellas (a can Nyagues) a la carretera de Girona- donaria el senyal d'alarma. El cap de Transmissions i Senyals, en albirar el perill des del Molí de les Forques, avisaria telefònicament el comandant d'artilleria, que era el responsable de fer donar el senyal d'alarma²⁵².

Més endavant, el govern de la República i la Junta de Defensa Passiva de Catalunya completarien totes aquestes disposicions, per tal que protegissin més encara la població de les agressions aèries contra les poblacions de la zona lleial, durant la nit. Al vespre, s'haurien de tancar els finestrans, persianes, etc., perquè la llum no es traslluís a fora. Lluernes, claraboies, finestrals..., mancats d'elements opacs, s'haurien de pintar de color blau o tapar amb cortines.

En aquest sentit, diversos establiments i centres públics foren advertits de no encendre els llums de llur terrassa.

L'enllumenat públic s'utilitzà el mínim possible²⁵³.

²⁵² AHMSFG, Sec. X, núm. 193.

²⁵³ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21; Sec. X, núms. 193 i 195.



Avió sobrevolant la ciutat durant la guerra (V. Gandol).

D'altra banda, amb la instal·lació de bateries antiaèries de què en parlarem en un altre lloc, es construïren blocaus o *bunkers* (nius d'ametralladores) al Molí de les Forques, Salvament, Passeig Marítim i punta de Garbí.

Com veurem, però, totes aquestes disposicions -d'altra banda necessàries- no pogueren evitar la dolorosa experiència dels bombardeigs.

Al front, pels volts de l'estiu de 1937, l'exèrcit de Franco anava consolidant les seves forces i portava a cap l'ofensiva general al nord (Bilbao, Santander, etc.). Per la seva banda, l'exèrcit republicà -fins llavors sempre a la defensiva- llançà un atac contra Osca, a fi de contrarestar l'ofensiva franquista del nord.

Aleshores, tot d'una, l'aviació ítalo-alemanya acostà, amb tota la seva cruesa, el front a la reraguarda guixolenc.

6.2 BOMBARDEIG DEL 13 D'AGOST DE 1937

Eren dos quarts de nou del vespre. La presència tranquil·la de ciutadans al Passeig del Mar i dels Guíxols era nombrosa, com s'esdevé les nits caloroses d'estiu. De sobte un trimotor *Junker* amb els llums encesos hi deixà anar indiscriminadament les bombes. «Sin que persona alguna que en aquella hora circulaba por los citados paseos, que como dejamos

dicho era mucha, sospechara o notara nada anormal con la presencia del citado aparato, continuó tranquilament paseandose. De pronto al llegar a la mitad del Paseo del Mar dejó caer dos bombas las cuales fueron a dar en las inmediaciones de los Jardines Municipales, situados junto al Paseo de Guíxols y seguidamente descargó de 5 a 6 más que cayeron en la fábrica de taponos de José Batet Hijo y en la carretera de Guíxols a Palamós, continuando hacia la playa de S'Agaró donde descargó 8 estas últimas incendiarias²⁵⁴».

Allà mateix hi moriren tres infants i set persones adultes²⁵⁵ -el nom de les quals són al darrer capítol-, i molts ferits (Josep Landete, Odon Bofill, Antoni Tomàs, Jaume Mas, Lola Prats, Ferran Güitó, Gertrudis Rosich, Anita Carreras, Faustina Sánchez, Maria Bayó, Raimunda Ragolta, Joan Tresener, Cristina Respecta, Avelí Oliveras, Pepita Tubert, Antoni Masferrer, Lluís Caterura, Joan Tubau, Laureà Blasi, Josep Prat, Alfons Romaguera, Glòria Mitjavila i Amadeu Vicens)²⁵⁶.

No cal dir que foren molts els guixolencs que espontàniament assistiren les víctimes i ferits del Passeig. Els bidells de l'Institut de Primer Ensenyament, Srs. Fontàs i Rigau, el secretari Vilà, i el professor López. Tots els membres de la Creu Roja, els doctors Josep Ma. Rubió i Lluís Corominas²⁵⁷. Als metges citats i als doctors Josep Vidal, Leopold Oliu, Santiago Nadal, Robert Viladesau i Joan Prim, la Junta de Defensa Passiva els agraí la seva col·laboració en el salvament de les víctimes del primer bombardeig i els comunicava la constitució de l'esmentada Junta²⁵⁸.

Tres ambulàncies traslladaren a Girona els ferits de metralla. Al l'Hospital provincial ingressaren quatre dones, tres homes i una nena (que, poc després, morí)²⁵⁹.

El fill d'una de les víctimes ens diu: «Poca estona després del bombardeig, vaig anar corrents cap allà, al Passeig. Hi vaig veure el «Dimoni» -motiu de Gerard Balam-, estassat, i un altre home que no vaig saber conèixer, però que segurament era el meu pare. Fosquejava. El fum i l'atmosfera asfixiant no em deixaven de veure-hi clar. Tampoc no em podia imaginar que una de les víctimes era el meu pare, i així mateix ho vaig dir a casa, a la meva mare i germana. Aquell vespre, però, veient que trigava a tornar a casa més del que en ell era habitual, ja vam començar a

²⁵⁴ AHMSFG, Sec. XXXII, Fons Creu Roja. L'informe de Joan Bordàs parla de 16 bombes, 8 explosives i 8 incendiàries (Sec. XXIV, núm.22).

²⁵⁵ J. Bordàs parla d'onze morts i vint-i-cinc ferits. Nosaltres però només hem pogut recuperar el nom de deu.

²⁵⁶ AHMSFG, Sec. XXXII, Fons Documental de la Creu Roja.

²⁵⁷ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

²⁵⁸ Id. Sec. X, núm. 193.

²⁵⁹ *L'Autonomista*, 14-VIII-1937; *Gerona CNT*, 14-VIII-1937.

CIUTADANS :

La ferocitat de la bèstia feixista ha volgut fer córrer la sang pels carrers de la nostra ciutat. Ha volgut, evidentment, matar gent indefensa, pacífica, que no estava en pla d'atac ni de defensa. La moral que es desprén del fet realitzat és que els que l'han portat a cap són uns professionals del crim, amb menys dignitat i homenia que el més vulgar dels malfactors. En la nostra ciutat no hi ha objectius militars de cap mena. Els «valents» que han sembrat la mort han volgut guerrear, entaular batalla contra gent desarmada, i és molt probable que llur «proesa» sigui premiada, que així acostumen a obrar els directors de les bandes feixistes.

GUIXOLENCS :

A les set d'aquesta tarda seran portats al Cementiri els veïns, germans nostres, que han caigut víctimes de la metralla feixista: fem-hi tots acte de presència; manifestem-nos per tal de significar, a la vegada que el nostre dolor, la nostra simpatia per als caiguts, però també la nostra protesta i la nostra rebeldia contra els autors de tan execrable crim. La nostra actitud no deu estar exempta d'humanisme, però tampoc no ha d'estar mancada de fermesa i decisió que signifiqui el desig d'acabar amb la barbàrie feixista.

La manifestació sortirà de l'Hospital Municipal.

Guixols 14 d'agost del 1937

L'Alcalde,



C. Sala

brat la mort han volgut guerrear, entaular batalla contra la gent desarmada, i és molt probable que llur «proesa» sigui premiada, que així acostumen a obrar els directors de les bandes feixistes.

GUIXOLENCES: A les set d'aquesta tarda seran portats al Cementiri els veïns, germans nostres, que han caigut víctimes de la metralla feixista: fem-hi tots acte de presència; manifestem-nos per tal de significar, a la vegada que el nostre dolor, la nostra simpatia per als caiguts, però també la nostra protesta i la nostra rebeldia contra els autors de tan execrable crim. La nostra actitud no deu estar

exempta d'humanisme, però tampoc no ha d'estar mancada de fermesa i decisió que signifiqui el desig d'acabar amb la barbàrie feixista. La manifestació sortirà de l'Hospital Municipal. Consell Municipal GUÍXOLS. Guíxols, 14 d'agost de 1937.- L'Alcalde, C. Sala».

Efectivament, l'enterrament de les víctimes esdevingué un acte de manifestació col·lectiva de dol.

També el nostre ex-diputat ambaixador a Bèlgica, Salvador Albert,

²⁶⁰ Testimoni oral de Miquel Fontanella Gros.

des del seu recés de Ventalló, volgué unir-se al dolor del poble guixolenc²⁶¹: «Salvador Albert. Saluda al Ciutadà Alcalde de Guíxols i s'associa sincerament al dol de la ciutat amb motiu de les víctimes causades darrerament per la criminal aviació feixista.- Li prega, ensems, que accepti el testimoniatge de la seva distingida consideració. Ventalló, 15 d'agost de 1937».

També la ciutat de Girona, per mitjà del seu Ajuntament, manifestà la seva «sincera emoció i justa indignació alhora»²⁶².

La valoració material dels desperfectes ocasionats a diferents finques urbanes de la zona bombardejada el 13 d'agost era de 193.978 pessetes. S'havia de recórrer a la Generalitat, demanant ajut econòmic ²⁶³.

6.3 LA JUNTA LOCAL DE DEFENSA PASSIVA

A finals d'agost de 1937, d'acord amb el decret de la Generalitat de l'11 d'agost, quedava constituïda a Sant Feliu la Junta Local de Defensa Passiva²⁶⁴.

Les seves finalitats eren: procurar que funcionés tot el sistema d'alarma; supervisar la seguretat i cabuda dels refugis; informar la Generalitat de l'estat de defensa de la població i tenir cura que, en moments de perill, els guixolencs trobessin oberts els refugis als soterranis d'alguns edificis particulars.

Així, per exemple, l'1 de febrer de 1938 la Junta de Defensa havia d'advertir el ciutadà Guillem Tell, en haver rebut diferents queixes de trobar-se tancat el refugi emplaçat al soterrani del seu domicili, durant temps d'alarma²⁶⁵. O bé, les protestes dels veïns que anaven a refugiar-se a can Greiner i Fills.

Era missió d'aquesta Junta assabentar la Generalitat de qualsevol atac de bombardeig i difondre entre la població les normes generals i instruccions tècniques que elaborà la Junta de Defensa Passiva de Catalunya. A més havia de comunicar a la Generalitat el nombre i tipus de vaixells i avions agressors, nombre de projectils llançats, nombre de víctimes, morts i ferits, segons els sexes, i finalment el nombre d'edificis destruïts totalment o parcial, etc.

Tanmateix no sembla pas que això darrer s'acomplís sempre, i es donà la impressió que la Junta Local de Sant Feliu estava mancada d'organització suficient per a portar a terme l'última disposició. Així se'n desprèn de la carta que la Junta de Defensa Passiva de Catalunya -dins la Conse-

²⁶¹ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

²⁶² M.A. (130), f. 95.

²⁶³ M.A. d. f.77 s.

²⁶⁴ M.A. (130), f.98.

²⁶⁵ AHMSFG, Sec. X, núm. 194.

lleria de Treball i Obres Públiques del Govern de la Generalitat- envià a la de Guíxols el 3 d'agost de 1938, on s'exigia una vegada més que es trametessin les dades que inútilment s'havien demanat ja per telèfon i per escrit sobre un bombardeig de la ciutat i de S'Agaró, i que per tota resposta havien rebut allò «que l'Alcalde era l'únic que en tenia referència exacta i no es trobava llavors a la població»²⁶⁶.

Altrament, nosaltres hem trobat que l'arquitecte Joan Bordàs, membre de la Junta, havia elaborat amb precisió totes les dades sobre bombardeigs, que ens han servit per documentar amb fonament aquest capítol.

La Junta de Defensa tenia, a més, responsabilitats econòmiques. El 17 de gener sol·licità a Barcelona l'ampliació -de 50.000 pessetes- d'un crèdit ja concedit per a poder atendre la construcció de refugis.

L'empresa guixolenc *Mutua de Hiladores y Tejedores de Yute S.L.* de Rufi Romà, Francesc Gubert, Eneco Girbau, Pere Màrtir Estrada i Joan Estrada -els tres primers havien estat assassinats i els dos darrers, empresonats- va ser socialitzada i, sota el control de la Junta de Defensa, fabricava saques per a la construcció de refugis i trinxeres²⁶⁷.

En principi, havien de constituir l'esmentada Junta el Comandant Militar, l'arquitecte municipal, el doctor Joan Prim i un representant de la CNT, UGT i ERC²⁶⁸.

6.4 FINALS DE 1937 I 1938: S'INTENSIFIQUEN ELS BOMBARDEIGS

A mesura que els mesos passaven, la guerra s'allargava i enduria. Ocupada Astúries -l'octubre de 1937- pels franquistes, s'inicià l'ofensiva republicana contra Terol, que va ser ocupat el 22 de desembre. Aviat, però, va ser reconquerida per les tropes de Franco, que immediatament engegà l'atac contra el front d'Aragó.

Alhora també, s'intensificaren els bombardeigs damunt el nostre poble.

Els dies 11, 17, 22, 23 i 24 d'octubre els «hidros» descarregaren llurs bombes sobre la població, al moll i Sant Elm.

L'embarcació *Villa Manrique* -vaixell de càrrega de 1.537 tones-, fugint de l'atac aeri, encallà a Cala Vallpresona. Hi morí el capità que va ser traslladat al cementiri de Barcelona²⁶⁹.

²⁶⁶ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 22.

²⁶⁷ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

²⁶⁸ AHMSFG, Sec. X, núm. 193 i 195.

²⁶⁹ AHMSFG, Doc. Defensa Pasiva. Informe Bordàs, que coincideix amb la nota de Vicenç Gandol darrere la fotografia.



Vapor *Villa Manrique* encallat a Vallpresona (fot. V. Gandol).

Segons Villarroya el dia 3 de novembre Sant Feliu de nou esdevingué blanc de l'aviació feixista italiana²⁷⁰. D'aquest, però, nosaltres no n'hem trobat constància documental.

Els dies 5, 6 i 17 de novembre, hi tornaren, a bombardejar Sant Feliu. L'agressió del dia 5 va ser la pitjor. Les bombes enderrocaren, entre altres, la central de telègrafs. D'entre les runes va ser treta la família del telegrafista Ferran Alonso, ell, la dona i dos fills, que en resultaren ferits. Una quinzena més de ciutadans van haver de ser atesos pels serveis de la Creu Roja²⁷¹.

«Les ales negres sembraren la mort sobre ciutat de Guíxols, on un aparell facciós, procedent del mar, deixà caure la seva mortífera càrrega, causant destroces sense cap importància militar, i algunes víctimes, de les que fins a l'hora de comunicar es creu que són un mort i sis ferits, els quals han estat traslladats a l'Hospital d'aquesta ciutat, per les ambulàncies de la benemèrita Creu Roja²⁷²». Entre altres, quedà destruït l'immo- ble número 50 de carrer St. Domènec, propietat de Jesús Vilaret²⁷³.

L'endemà hi tornaren. Aquesta vegada hi trobà la mort un soldat d'artilleria²⁷⁴.

Amb el nou any, 1938, els bombardeigs de l'aviació italiana amb base a Mallorca es feien més intensos i eficaços. El front de guerra era més proper i es volia atemorir la reraguarda republicana. De fet, els senyals d'alarma varen ser donats cada dia de gener.

El dia 16 d'aquell mes les bombes caigueren sobre les fàbriques Planellas i Batet, i sobre els magatzems d'en Sibils i d'en Castelló.

El dia 22 de gener, cap a les 12 del migdia, hi havia personal treballant

²⁷⁰ VILLARROYA, FONT J., *Els bombardeigs de Barcelona durant la guerra civil (1936-1939)*, Barcelona, 1981, p. 179.

²⁷¹ Sec. XXIV, núm. 22. Informe Bordàs, ja citat.

²⁷² *L'Autonomista*, 6-XI-1937.

²⁷³ AHMSFG, Sec. X, núm. 199.

²⁷⁴ *L'Autonomista*, 7-XI-1937; *Gerona C.N.T.*, 7-XI-1937.

a l'Ajuntament i veïns que compraven ous a la plaça. Tres avions descarregaren deu bombes explosives -segons Bordàs- sobre la Plaça i l'Ajuntament. Hi moriren tretze persones, i quaranta-cinc en resultaren ferides. I, entre altres, s'ensorrà l'edifici vell de les escoles a tocar la casa de la vila, que en part també caigué.

A les vuit del vespre el Consistori, reunit en sessió extraordinària al saló de la casa núm. 10 de la Rambla Vidal, feia constar: «El dol que pesa sobre la ciutat, pel bàrbar bombardeig de què ha estat víctima aquest migdia per tres aparells d'aviació facciosa, els quals han deixat caure les bombes al casc de la ciutat, tinguent que lamentar un nombre considerable de víctimes, a la par que la pèrdua total de les Cases Consistorials, amb tots els funcionaris que s'hi trobaven, Josep Bordas, Josefa Bas i Jose Arabia».

Una altra vegada, calgué demanar ajut econòmic al govern de Catalunya²⁷⁵.

La Junta de Defensa Passiva de Sant Feliu, el 6 de febrer de 1938 passava a la Generalitat la següent informació: «En contestació a la vostra petició telefònica, i com a president d'aquesta Junta local de Defensa Passiva, per la present vos informo que aquesta Ciutat, en les diferents agressions perpetrades pels facciosos, ha estat víctima dels bombardeigs, que a continuació detallo:

Nombre de bombardeigs	14
(aeris 12, per mar 2)	
Bombes caigudes	221
(obusos 21, bombes 200)	
Edificis destruïts totalment	22
Edificis en desperfectes	343
Núm. de morts	26
Núm. de ferits	80»

De tota aquesta informació enviada a la Generalitat, a finals de febrer la premsa de Barcelona en publicà les dades estadístiques²⁷⁶. Dades que palesaven que Sant Feliu era, aleshores, una de les ciutats catalanes amb més víctimes a causa dels bombardeigs, després de Barcelona, Tarragona, Lleida, Reus i Mollet²⁷⁷.

A finals del mes de febrer els bombardeigs es tornaren a intensificar. El dia 18 d'aquell mes, a dos quarts de tres de la tarda, es produí un altre

²⁷⁵ M.A. (130), 22-I-1938.

²⁷⁶ AHMSFG, Sec. X, núm. 194.

²⁷⁷ «Estadística del crimen», *Les Notícies*, 27-II-1938.



Edifici de l'Ajuntament.

atac per mar que ferí tres persones: Martirià Morgat Pol de 69 anys amb domicili al c/ de Sant Domènec, que hagué de ser traslladat a l'Hospital de Girona; i dos mariners del vapor «Cabo Tres Forcas»: Salvador Rodríguez Rodríguez i Josep Mayo Guerrero.

Poc més tard, a les sis de la mateixa tarda, també per mar, va ser bombardejada Platja d'Aro, concretament el Mas Liceu de Fenals. Clara Albertí i Bas hi va morir, i els seus fills Martí de 4 anys i Maria de 14 hi varen resultar ferits²⁷⁸.

El 23 de febrer de nou hi hagué una altra víctima mortal, un carrabiner; i dos ferits més: un mariner (Angel Ochoa Mateu) i la guixolenc Maria Ros Cusi. El moll, i les embarcacions que s'hi trobaven varen ser l'objectiu d'aquella agressió.

Els següents dies (24, 25, 26 i 28 de febrer) els bombardeigs insistiren sobre el moll, sense ocasionar però cap víctima ni ferit.

El vaixell mercant *Cabo Tres Forcas* de la Companyia Ybarra, de 2.400 tones, va ser tocat. També varen ser objectiu de l'aviació el *Castillo S.S* i el *SAC 5* (de la Societat Anònima Cros). Tots, més tard, varen poder ser recuperats.

El 18 de març un altre atac al port, per part d'un hidroavió -el *Zapatonas*, en deien els soldats de la Bateria- provocà un mort més.

Després d'una relativa tranquil·litat durant els mesos d'abril, maig i juny, les agressions es renovaren durant l'estiu. El 24 de juliol, a dos quarts de nou del matí, quatre trimotors de nou feren acte de presència sobre la nostra població²⁷⁹. La zona afectada per aquest nou sinistre va ser la carretera de Palamós, S'Agaró i voltants. Hi moriren vuit persones.

El 28 d'agost es produí un nou atac, i un altre l'1 de setembre. L'endemà -2 de setembre-, a les 10 del matí cinc trimotors Junkers de l'aviació alemanya llençaren sobre Sant Feliu 30 bombes de 150 kg, que destruïren completament els Banys de St. Elm (12 piles de bany i 60 casetes), 25 cases i produïren desperfectes parcials a 34 cases més del barri de Sant Elm²⁸⁰.

El dia 5 disparà sobre la ciutat un hidroavió Savoia.

No és estrany, doncs, que *L'Autonomista* del 9 de setembre, en un article de primera plana de l'Emili Vigo, intitulat «Passen els bàrbars. Palamós i Guíxols», deplorés extensament la fatalitat de les nostres poblacions. «Palamós i Guíxols, com Reus i Tarragona, com Tortosa i Granollers, figuren de temps en la llista de poblacions màrtirs (...). Heus

²⁷⁸ AHMSFG, Sec. XXXIII, Fons de la Creu Roja.

²⁷⁹ *L'Autonomista*, 25-VII-1938.

²⁸⁰ AHMSFG, Sec. X, núm. 200; *L'Autonomista*, 3-IX-1938. I l'informe Bordàs.



El Cabo Tres Forcas i el SAC-5 tocats, al moll (fot. V. Gandol).



ací el drama -sagnant, intens, continuat- que de tants mesos viuen Palamós i Guíxols. Passen els bàrbars per damunt del seu cel, i llancen metralla i sembren la mort. Es el càstig a la bellesa, al treball, a la simpatia, al liberalisme de Palamós i Guíxols? D'ací que la rialla cordial d'abans s'hagi convertit en aquest rictus de dolor amarg...»²⁸¹.

Segons l'informe citat de l'arquitecte municipal Bordàs «Los periódicos publican una nota del Ministerio de Defensa respecto a los bombardeos sufridos por algunas poblaciones hasta el día 31 de octubre. Esta Ciudad figura con los datos siguientes:

3	bombardeos por mar
24	« aéreos
50	mueritos - 137 heridos
528	edificios destruidos ²⁸² ».

6.5 DE NOVENBRE (1938) A GENER DE 1939

Al front, tot i l'ofensiva republicana amb la batalla de l'Ebre, a finals de 1938 l'exèrcit franquista començà l'atac general contra Catalunya.

El dia 5 de novembre els projectils de l'aviació caigueren a la zona del port i al Molí de les Forques; i a la carretera de Tossa, Sant Elm, Raig i plaça de Sant Pere, els del dia 6 de novembre.

El dia 26 de novembre «Sirena de alarma a las 10,40 de la mañana. Bombardeo intenso por 5 aviones (Hidros Savoia, según me dicen). Muchos edificios averiados y destruidos en Carretera de Gerona, Calles Salmerón, Calles Mn. Cinto Verdaguier, Santo Domingo y Cruz. Víctimas 10 muertos durante el ataque, falleciendo después 4 heridos en San Feliu y 6 en Gerona donde fueron trasladados.- Total 20 muertos.- Heridos y contusos 50. Daños en fábricas 10. En casas 40. Bombas caídas unas 30²⁸³».

Es tractava, doncs, d'una altra paorosa agressió damunt la població civil de Sant Feliu, que tingué lloc pels voltants de la Carretera de Girona (Avinguda Durruti), a l'alçada del cinema Vidal (Durruti).

De les vint víctimes de què parla l'informe de Bordàs, nosaltres tan sols hem pogut localitzar-ne els noms de catorze²⁸⁴.

Els ferits varen ser nombrosos: Jaume Ciurana, Pepita Gruart, Lúcia Gumbau, Rosa Viladevall, Ramona Rovira, Ginés Rovira, Clement

²⁸¹ *L'Autonomista*, 9-IX-1938.

²⁸² AHMSFG, Doc. Junta Pasiva.

²⁸³ AHMSFG, «Nota de los bombardeos por aviacion desde el 1 de Noviembre hasta el fin de la guerra».- 24.Agosto.1939. Juan Bordás.

²⁸⁴ Vegeu-los al darrer capítol.



Carrer del Raig i Banyes de Sant Elm (fot. V. Gandol).

Sánchez, Josep Ayats, Josep Miralles, Bartomeu Caraset, Margarida Costa de Claramunt, Jaume Claramunt Marquès, Juanita Peral, Jacinta Muní, Guillem Garreta, Jaume Lluhi, Francesc Ferrer, Rosa Solà, Josepa Quinquell, Pantaleó Barceló, Carme Mantes, Joan Bofill, etc.²⁸⁵

El testimoni presencial de Dolors Claramunt, germana d'una de les víctimes i filla del matrimoni ferit, ens explica: «Encara que era menuda, dotze anys, me'n recordo prou bé. Aquell dia, quan vam sentir el senyal d'alarma pel bombardeig... ja no hi vam ser a temps! La meva mare, corrent, va anar a buscar el meu germà que dormia a dalt, per baixar-lo al soterrani de casa (una mena de glorieta que servia de refugi). Baixàvem de pressa tots tres, quan esclatà una bomba a la vorera de la carretera, amb tanta mala sort que la metralla de l'ona expansiva entrà per la reixa de casa, irrompent de ple sobre el cos del meu germà i de la meva mare que el duia en braços. Jo, no sabia com, em trobava estirada a terra i no em passà absolutament res. El meu germà restà greument ferit i també els braços de la meva mare.

El senyor Massós, que vivia davant per davant de casa, es trobava en aquells moments al nostre estanc-fleca, mentre el meu pare anava a buscar-li el pa. Ambdós van quedar ensorrats. L'explosió colpejà amb tanta força l'edifici que va fer baixar l'estanc. Només quedà en peu el darrera de casa i el soterrani. El pare pogué sortir de les runes amb ferides superficials a la cara i al cap, tot commocionat. El senyor Massós, en canvi, no es trobà fins que jo, cap a les quatre de la tarda, vaig veure entre l'ensorrada una cama seva. Quan el van treure, ja era mort.

El meu germà, la meva mare i el meu pare varen ser traslladats a Girona. El meu germà morí a l'Hospital la mateixa nit, a les dotze. La meva mare necessità molt temps per a recuperar-se dels braços malmesos per la metralla (El famós tractament de ferides de la guerra del Dr. Trueta la va posar bé). El meu pare va tornar a casa molt aviat.

La premsa de Girona, concretament *L'Autonomista*, reaccionà amb un editorial que duia per títol «Els Bàrbars»: «En tenir notícia, dissabte al matí, dels salvatges bombardeigs dels xacals de l'aviació franquista sota la direcció i criminal execució dels italians i dels alemanys, a la nostra costa, vam anar als llocs de la immensa tragèdia i vam presenciar uns quadres d'horror que provoquen la més forta indignació de les persones menys sensibles. Solament els malnascuts, els vils, els malvats, davant els cadàvers de criatures assassinares i d'altres persones més grans, indefenses i innocents, en els quals encara que la guerra sigui la guerra, no podia haver cap objectiu militar. Dintre les poblacions, molt lluny de les zones del port, han caigut obrers i famílies de treballadors al carrer. Altres han vist enrunades llurs llars. Escenes de misèria però de serenitat i indignació. De sublim i ardenta condemna. De solidaritat amb tot el poble.

Per a socórrer a les famílies més necessitades afectades per l'esclat de les bombes dels pirates, hem recollit 800 pessetes, de les quals hem enviat 400 a l'alcalde de Palamós i les 400 restants a l'alcalde de Guíxols a fi que compleixin aquest encàrrec humanitari vers les famílies indicades.

La recaptació, voluntària, va ser en pocs moments en una penya de la ciutat i és com segueix: *L'AUTONOMISTA*, 100 ptes.; Casa Rey, 200; Miquel Santaló, 100; Sastreteria Quintana, 100; Cafè Norat, 100; Francesc Ribas, 50; Joaquim Colomer, 50; Josep Ma. Gómez Cama, 50; J. Escatllar, 50. Total, 800 ptes.»²⁸⁶

²⁸⁵ AHMSFG, Sec. XXXII, Fons Creu Roja.

²⁸⁶ *L'Autonomista*, 28-XI-1938.



Carretera de Palamós i plaça de l'Empordà (fot. V. Gandol).

Pel gener de 1939 continuaren els atacs, si bé a Sant Feliu no produïren víctimes mortals ara conegudes.

«Enero 11.- Poco despues de la 1 de la tarde, sirena de alarma.- Se oyen muchos aviones, y se nota el ruido de descarga y el silbido de la caída de los proyectiles, pero no hay explosiones. Se trata de 5 aviones que pasan por el mar, en direccion a Palamós. Según referencias, ha sido bombardeado un «pailebot», sin conseqüencias, que al poco rato ha entrado en el puerto de S.F. Las bombas cayeron al agua sin hacer explosion.

Enero 26.- A las cuatro de la madrugada, bombardeo que destruye (por incendio) la fábrica de tapones «Bonal.- Se cree que el objetivo eran los talleres mecánicos Castelló donde se fabricaba material de guerra.- No hay víctimas.- Aviones, 1 solo.- Bombas, 3.

Enero 28.- Alarma ininterrumpida desde las 6 de la mañana, por observarse buques de guerra en el horizonte.- A primera hora de la tarde pasa aviación. Al poco rato se oye ruido de ametralladoras.- Se me dice dispararon contra la playa de San Pol y camiones que circulaban por la carretera de Palamós.

Enero, dias 29 y 30.- Paso continuo de la Aviación Nacional.- Alarma continua durante todo el dia, pero sin consecuencias.

Enero 31.- Tarde a las 3 1/2. Sirena de alarma.- Al cabo de media hora bombardeo.- Unas 10 bombas, sobre la punta del «Fortim» (Zona del puerto). No hubo daños»²⁸⁷.

6.6 DESPRÉS DE LA DESFETA, BALANÇ

«Según los datos que han podido recogerse de documentación de la Junta de Defensa Pasiva que actuó en el período rojo, comprobados con posterioridad, resulta: Que desde el día 13 de agosto de 1937, al 31 de enero de 1939 la población sufrió 35 bombardeos de consideración por la aviación y 4 por mar, cayendo en el casco de la ciudad, puerto y alrededores unas quinientas bombas aproximadamente.- De un total de 2.900 edificios resultaron alcanzados directa o indirectamente cerca de 600 edificios, de ellos unos 50 totalmente destruidos y el resto con averías de diversa consideración, con un valor aproximadamente de tres millones de pesetas. Entre los totalmente destruidos figuran el edificio del Ayuntamiento y los Lavaderos municipales»²⁸⁸.

En aquella informació municipal adreçada al Governador, hom evità de ressenyar-hi el nombre de morts i de ferits. Segons l'informe -tantes vegades citat- de l'arquitecte Municipal membre de la Junta local de la Defensa Passiva, Joan Bordàs, el nombre total de morts va ser de 56 guixolencs, i 83 el de ferits²⁸⁹.

Segons testimonis orals, varen ser 37 els bombardeigs, 70 els morts i 130 els ferits. Càlcul molt versemblant²⁹⁰.

²⁸⁷ AHMSFG, Informe Bordàs.

²⁸⁸ AHMSFG, Sec. X, núm. 200.

²⁸⁹ Id. Informe Bordàs.

²⁹⁰ Lluís Palahí Xargay, des de sempre aimant de totes les notícies de la història local -aleshores encara un noi- va fer aquest recompte totalment fiable.



Senyal d'alarma. La gent surt corrent del Mercat
(fot. V. Gandol).

A més de les cases ensorrades, també restaren afectats per tots els bombardeigs els carrers i les voreres, en produir esquerdes, badalls i esfondraments²⁹¹.

Un altre perill era el de les bombes sense explotar, que hom podia trobar per la ciutat. Entre altres, Salvador Vidal posà en coneixement de les autoritats l'existència d'una bomba sense esclatar a les escales del Saló Nove-tats²⁹².

Fàcilment haurem pogut constatar que no sempre els objectius dels bombardeigs varen ser militars, sinó indis-criminats, a fi de desmoralit-

zar més encara la població civil de la reraguarda, sembrant el pànic i la confusió. Així, doncs, inútilment, les bombes segaren vides innocents d'infants, joves i adults de la nostra ciutat.

Aquella terrible realitat arribà a formar part de la vida quotidiana dels guixolencs que, durant la Guerra Civil, intentaven de sobreviure al seu poble.

Resten encara per resoldre molts interrogants quant als bombardeigs. Saber amb més exactitud quins eren els objectius de les bombes. Quins eren els carregaments dels vaixells enfonsats. Per què no foren bombardejades altres embarcacions, altres fàbriques, altres ciutats -com Palafrugell, que fabricava material de guerra-, etc. De quina informació disposaven els aviadors, qui els la proporcionava. Però això ja s'escapa de les possibilitats del nostre treball.

7.- VIDA QUOTIDIANA

La Guerra Civil va esclatar un diumenge de juliol quan molts guixolencs, com de costum, es disposaven a passar el dia a la platja. En plena temporada estiuenca, doncs. El primer turisme nacional i internacional ja

²⁹¹ Id. Sec. X, núm. 200.

²⁹² Id. Sec. XXIV, núm. 21.

havia descobert els encants de la Costa Brava -natura, banys i sol-, per passar-hi les vacances.

No cal dir que el poble rebé la notícia de l'aixecament militar amb sorpresa, sense sospitar que es tractava de l'inici d'una llarga i penosa guerra civil.

El diumenge 19 de juliol el tren va arribar amb normalitat. Al migdia, però, tot el transport va quedar paralitzat. Cosa que va ocasionar moltes dificultats perquè els banyistes i forasters poguessin retornar a les seves llars. La Renfe també havia parat.

Mentre passaven els primers dies de vaga enmig d'un -en part- festiu desconcert, féu acte de presència al nostre litoral l'armada britànica a l'alçada de S'Agaró. I no precisament per a ajudar el govern local fidel a la República. Ens és ben coneguda l'actitud del govern britànic, que amb tanta insistència criticava aleshores l'escriptor i periodista anglès i guixolenc d'adopció John Langdon-Davies, en profetitzar que: «Nosaltres [els anglesos] negant avui armes al legítim govern democràtic espanyol, estem possibilitant que les darreres bombes caiguin enmig de les boires londinenses»²⁹³.

No, la presència de l'armada britànica davant de la nostra costa obeïa a altres interessos, el rescat dels súbdits anglesos que hi passaven les seves vacances. «Es va enviar a terra un escamot de mariners ben armats, mentre els canons dels vaixells britànics s'encaraven respectivament cap a Sant Feliu». Protegien, a més, la colònia anglesa i els interessos econòmics de les seves empreses²⁹⁴.

D'altra banda, a la nostra badia - a mitjan agost de 1936- també va fer acte de presència el torpediner alemany *Leopard*, per a recollir-hi els seus compatriotes aquí residents. D'aquest fet, n'ha restat documentació fotogràfica. Els alemanys embarcats foren duts a altres vaixells d'aprovisionament, i més tard a Gènova²⁹⁵.

La presència d'artillers i de refugiats de guerra, cada vegada més nombrosa, l'obligatorietat d'anar al front i, doncs, la deserció; l'ensenyament i lleure i la situació precària pel que fa als proveïments que a finals de 1936 esdevenia crítica són aspectes que configuraren la vida quotidiana a la reraguarda guixolenc.

La població, mancada de premsa i ràdio local i sense l'objectivitat necessària de la premsa catalana -sovint triomfalista quant a les notícies

²⁹³ BERGA, M., *John Langdon-Davies (1897-1971). Una biografia anglo-catalana*. Edit, Pòrtic, Barcelona, 1991, pàg. 121.

²⁹⁴ «Una història de la Costa Brava», *Diari de Girona*.

²⁹⁵ CARGOL, J., «El torpediner «Leopard» i la història de Sant Feliu de Guíxols», *Áncora*, FM (28-VII-1994).



Un creuer anglès recull els ciutadans del seu país, 23 de juliol de 1936 (fot. V. Gandol).



Torpediner alemany "Leopard", davant de Sant Feliu, agost de 1936 (fot. de Joan Cargol).

al camp de batalla-, hagué de prendre consciència de la gravetat de la guerra i de l'apropament -sense remei- del front a la reraguarda amb l'esclat de les bombes, amb la crida de llesves per anar al front i amb les notícies de les morts.

Ens ha semblat doncs important d'intentar -a pesar de les grans dificultats- d'estudiar el funcionament de la moral de la reraguarda guixolenc i els comportaments de la població.

7.1 ARTILLERS BASCOS I CATALANS²⁹⁶

Poc després d'haver-se iniciat la Guerra Civil, a primers de setembre de 1936, l'exèrcit del general Mola entrà a les ciutats d'Irun i d'Hondarribia -mig destruïdes ja pel foc. Així començava, tan aviat, el penós exili per terres franceses i catalanes de moltes famílies basques.

D'elles, els membres més joves, en refugiar-se a Catalunya, s'enrolaren en les milícies que aleshores s'estaven organitzant a Barcelona, a fi de continuar la lluita per la causa democràtica, republicana. Així, doncs, un bon grup de voluntaris bascos procedents, sobretot, de les poblacions ara esmentades varen ser destinats, amb altres catalans, a l'arma d'Artilleria i, concentrats al restaurant «La Font del Lleó», començaren a rebre instrucció teòrica i pràctica, per tal de preparar-los per defensar la costa en cas d'un desembarcament enemic.

Com hem reiterat abans, l'impacte que tingué a tot Catalunya el bombardeig del *Canarias* a la badia de Roses el 30 d'octubre de 1936 va ser gran. Coneixem les funestes conseqüències d'aquell terror, a Sant Feliu.

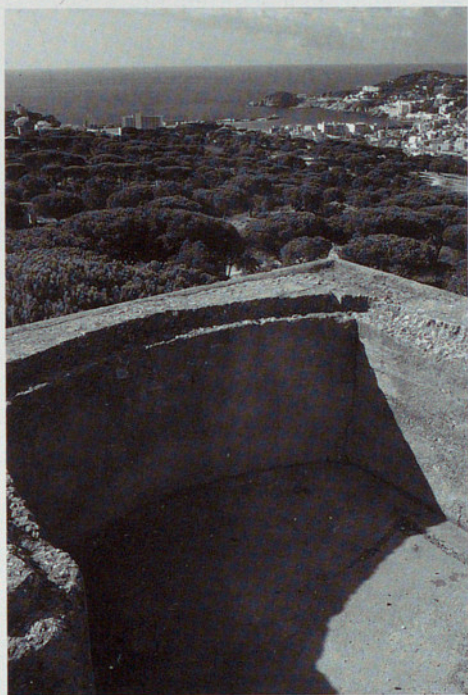
Aquell esdeveniment, a més, va fer que les autoritats militars republicanes temessin que es tractés del tempteig per a un possible desembarcament. Temença que suscità l'acceleració dels treballs d'organització militar i que els primers dies de novembre es formés, dins del grup d'Artilleria de Costes, la 14^a bateria, adscrita a l'exèrcit de l'est, i que s'escollís com a base del seu emplaçament Sant Feliu, on a més hi hauria la Comandància del sector.

També entre l'alta oficialitat -Plana Major- que vingué a la nostra ciutat hi havia militars infiltrats, com a informadors, servidors del bàndol dels sublevats.

Així, doncs, amb una interrompuda -insuficient- preparació i sota un comandament provisional, una norantena d'artillers bascos i una quarantena de catalans emprengueren, passant per Tossa, el camí de la nostra ciutat.

²⁹⁶ El contingut d'aquest apartat el devem tot a l'ex-artiller de la 14^a Bateria emplaçada a la nostra ciutat, Laureà Murugarren -casat amb la guixolenc Bàrbara Martell-, i al seu germà Cesàreo, als qui agraïm la seva exquisida atenció.

7.1.1 LA 14ª BATERIA S'INSTAL·LÀ A SANT FELIU



Bateria (fot. C. Mitjà).

La bateria, en principi, s'instal·là al Molí de les Forques. De seguida, però, es veié que el lloc era poc adient des del punt de vista estratègic-militar, i es decidí de col·locar-la cap a la Creu de Sant Pol, al cim del turó Gustinoy, lloc que avui tothom coneix amb el nom de les Bateriaes.

Mentre s'adequaven els xalets de can Casas i de ca la Mainegre per allotjar-hi respectivament el personal i la cuina-menjador, els artillers pernctaven entretant en una casa de la Volta de l'Ametller i menjaven, en grups i per torns, a l'hotel Murlà, les Noies, la Marina i a la fonda Sant Elm.

Un tinent de quadre de complement -cap de la unitat-, tres tinents -dos profes-

sionals i un de milícies voluntàries-, un sergent, un comissari i un practcant formaven l'oficialitat.

La manca de sub-oficials i de caporals s'hagué de suplir amb serveis d'interinitat fins al març de 1937, en què es proveí oficialment amb quatre places de sergent i vuit de caporals.

La gran majoria del prop d'un centenar i mig de soldats bascos-catalans eren milicians voluntaris i alguns -pocs- n'eren per quinta.

Quant al material bèl·lic, la Unitat disposava de quatre canons de 75 mm «Schneider». Deixant de banda les seves característiques tècniques -tenien goniòmetre, fre, escut, etc-, s'ha de dir que es tractava d'un material que es féu famós a la Primera Guerra Europea i, per tant, d'unes peces encara utilitzables. Tanmateix, per l'escassetat de material de guerra a la zona republicana calgué, a mitjan 1937, substituir aquells canons per uns altres -tres- de més antics, autèntica relíquia de la darrera carlinada. Eren, doncs, tres tubs de bronze sobre rodes i amb curenya de ferro que, en

disparar -si s'aconseguia!-, saltaven com uns dimonis, ja que no es podien afermar a terra per manca de fre i de gairebé tot. I els projectils que podien disparar eren perfectament inservibles per a la guerra -tenien l'efecte destructiu d'una pedra, donat que no esclataven.

La bateria tenia també un telèmetre de dos metres per calcular les distàncies de tir i periscopi. Els artillers comptaven amb els fusells i mosquetons, mentre que l'oficialitat, a més, portava arma curta.

Després d'obrir un caminet per pujar al cim del turó, s'encararen els primers quatre canons -assentats sobre un emplaçament de ciment armat, uns cap a la bocana del port i els altres cap a S'Agaró i Platja d'Aro. S'hi construï un observatori, on van posar el prismàtic d'antena i una vella metralladora, i s'obrí a la roca una mena de polvorí. S'hi bastí també una caseta amb telèfon i lliteres, que servís d'alberg dels artillers de guàrdia. Més tard, s'hi muntaren uns barracots prefabricats per aquarterar-hi tots els soldats.

Tot i l'ambient feixuc i desolat d'uns preparatius de guerra, no hi mancà el detall d'un artiller basc en arranjat, allà mateix, un tros de terra per tenir-hi un jardinet amb el rètol «*Este jardín es tuyo, cuídalo*», i del qual, en efecte, tots tingueren cura.

Un cop acabades les obres d'adequació, el primer pis del xalet Casas s'emprà com a oficina i dormitori dels oficials, i els baixos -ben ventilats i amb dos valuosos safareigs- com a dormitori dels artillers.

7.1.2 HORES DE SERVEI I DE LLEURE

Cada dia, a la nit -abans d'anar a dormir- es passava llista, es llegia l'ordre del dia següent i s'assenyalava els qui acomplirien els diversos serveis.

L'endemà, havent esmorzat, es feien -amb la informalitat pròpia dels milicians- els corresponents relleus de les guàrdies, i els qui en restaven lliures s'incorporaven a la bateria, on feien instrucció i pràctica de tir. Després, els primers dies, tots treballaven en les obres d'emplaçament de la bateria, del polvorí i de l'observatori.

Al migdia, baixaven al menjador -a ca la Mainegre- a dinar, llevat dels qui feien vigilància. I a mitja tarda, al primer pis del xalet Casas rebien instrucció teòrica sobre artilleria. Un cop acabades aquestes classes, quedaven lliures fins a l'hora de sopar.

Els artillers que feien guàrdia -amb relleus cada dues hores- havien d'atendre i vigilar la bateria i vetllar des de l'observatori. En un diari anotaven el pas de tots els vaixells que navegaven en qualsevol direcció, detallant l'hora i el tipus d'embarcació de què es tractava. Amb més cura, encara, havien d'estar pendents del pas dels avions, sobretot dels que venien de mar, de les bases de Mallorca. En aquest cas, un cop comprova-



Artillers a Sant Feliu (fot. L. Murugarren).

da la fressa d'un avió enemic, es comunicava a la Plana Major i, de seguida, les sirenes avisaven la població del perill. Si la incursió enemiga era un fet, des de la bateria disparaven amb els fusells, mosquetons i amb la pesada metralladora -que gairebé sempre s'encallava.

Així és que els nostres artillers no pogueren fer front seriosament a les agressions enemigues, tant si aquestes venien per mar -més aviat poques, com si venien, les més freqüents, per l'aire.

Una vegada, pel gener del 1937, un projectil explosiu disparat pels primers canons va estar a punt de tocar un avió... un avió republicà.

Tot i les circumstàncies i efectes lamentables d'una guerra civil, la població de Sant Feliu acollí cordialment la presència dels soldats; sobretot la població femenina. I els artillers, per la seva banda, es comportaren sempre amb tota correcció. Uns i altres compartiren satisfactòriament estones de tot, d'alegria i ensem de dolor.

Una vegada més, el nostre Passeig esdevingué un marc idoni perquè les joves ganxones es relacionessin, aplegant-se amb colla, amb els forasters. (Acabada la guerra, almenys quatre soldats catalans i quatre de bascos es casaren amb noies d'aquí).

Els artillers de seguida es feren bons clients de l'Empordanesa i de Can Grau, tavernes que tenien molt a prop dels menjadors. I en freqüentaven de més llunyanes, com l'Sport, Can Toni i Can Saura.

Aleshores, al començament de la guerra, amb tres-centes pessetes que cobrava un soldat ras, era possible viure relativament bé. I atès que a la caserna menjaven satisfactòriament, deu pessetes diàries representaven molt per a uns homes sense despeses familiars i quan la carestia d'aliments encara no era excessivament greu ni els preus no s'havien disparat en excés. No hauria d'estranyar, doncs, que alguns d'ells se les gastessin anant a Ca la *Nieves* (Carrer de Girona 98/Eres, 73), a Ca la Diana (Cra. Palamós, 4) o al *Recreo* (Cra. Palamós, 12).

Els canvis profunds sòcio-econòmics que durant la guerra s'estaven produint a la nostra ciutat no ho foren suficientment -ni suficientment llargs- com per fer desaparèixer la prostitució del nostre poble. Com hem vist anteriorment, la Neus Saurí Pinto, l'Assumpció Domingo Massaguer i l'Agustina Clavero Piosa continuaren regentant, durant la guerra, els seus respectius prostíbuls. Només, però, el servei que oferia la Nieves era d'alguna qualitat, en reunir les condicions profilàctiques mínimament necessàries i disposar de dotze habitacions amb aigua corrent, lavabo i bidet cadascuna. El comissari de la Bateria, amb un sentit de la propietat un pèl exagerat, quan anava amb alguna «noia del taller» -com les anomenava la Nieves- li marcava la cuixa amb el tampó de la Bateria, perquè cap altre artiller no gosés prendre-l'hi, la qual cosa era motiu de mofa entre els artillers i les noies.

RELACIÓ DELS BASCOS QUE FORMAREN PART DE LA 14ª BATERIA D'ARTILLERIA DE COSTES A SANT FELIU DE GUÍDOL (GIJONA), A FINAL DE L'ANY 1936

CODONIMS I NOM	ANY NAIXEMENT	EDAT	RESIDÈNCIA	PROFESSIÓ
AGUIÑALDE OYARZABAL, ANGEL	1919	26	HONDARRIBIA	PINTOR
AGUIÑE ASTIGARRAGA, DONOTEO	1909	27	IRUN	FUSTER
AGUIÑE SALARRIBIA, JOSE MARIA	1919	17	IRUN	FUSTER
AGUIÑE USARTIMENDIA, MANUEL	1910	26	HONDARRIBIA	FUSTER
ALVAREZ RODRIGUEZ, CARLOS	1911	25	IRUN	ALUMINER
ARABURU ANTUA, RAMON	1918	18	IRUN	PALETA
ARCENEA AGUIÑE, JOSE MARIA	1912	26	HONDARRIBIA	DELMANAT
ARCENEA AGUIÑE, JUAN	1919	17	HONDARRIBIA	FUSTER
ARCENEA GOME, FLORENDO	1909	41	IRUN	MECANIC
ARCENEA IGNACIO	1910	26	IRUN	MECANIC
ARRIABARRENA GOME, JOSE	1919	29	IRUN	FUSTER
ARRIABARRENA USARTE, IGNACIO	1909	37	HONDARRIBIA	CAVARRER
AUSEN HODOLDO, EZEQUIEL	1914	22	IRUN	FUSTER
AZPIROZ ALBIZU, SEBASTIAN	1905	31	HONDARRIBIA	JARDINER
BAILON TEAT, JOSE	1910	26	IRUN	ASSALARIAT
BARRIOS URTIZBERREA, FAUSTINO	1918	18	IRUN	MECANIC DENT.
BARRIOS URTIZBERREA, IGNACIO	1919	17	IRUN	ARTESA </td
CARRERO GARCIA, ANTONIO	1910	27	IRUN	EBRENTA
CORTA TOLEDO, IGNACIO	1910	26	IRUN	PALETA
CORTA TOLEDO, PEDRO	1913	23	IRUN	ENCOPADOR
ECHEBERRIA EGUIAZABAL, JESUS	1915	21	IRUN	PALETA
ECHEBERRIA SAGARZAN, FRANCISCO	1919	18	HONDARRIBIA	JORNALER
ECHEBERRIA SAGARZAN, GERVASIO	1919	23	HONDARRIBIA	JORNALER
ECHEBERRIA SAGARZAN, PEDRO	1908	28	HONDARRIBIA	PESCADOR
ECHIBESTE ECIZA, LEANDRO	1919	20	HONDARRIBIA	ESPAARDINER
ECHIBESTE TOLEDA, MANUEL	1913	23	HONDARRIBIA	EMPLEAT
ENAL UBIBETA, JOSE	1917	19	IRUN	TOBAC
ENAL UBIBETA, LUIS	1917	19	IRUN	EMPLEAT
ESTIMON URTIZBERREA, JOSE MANUEL	1907	29	IRUN	MODERNIS
ESPILITA ZOZAYA, DANIEL	1910	26	IRUN	DEPENDENT
FARRERAS MARIQUIE, JUAN	1903	33	HONDARRIBIA	SABATER
FERNAN DORTZ, MIGUEL	1915	21	IRUN	MECANIC DENT.
GALARD URTIZBERREA, JOSE FERNAN	1904	32	IRUN	LLAURADOR
GALLEGO QUINTANA, ALVARO	1918	18	IRUN	OFICINISTA
GALLEGO QUINTANA, IGNACIO	1920	16	IRUN	PALETA
GARRARUA MONTEJO, SILVINO	1904	32	IRUN	ASSALARIAT
GASCON TURRIAGA, ANGELO	1912	24	IRUN	COMERCIENT
GAZTELUMENDI, ROSARIO	1907	30	IRUN	JORNALER
GORRINA PIRALDI, JUAN	1908	30	IRUN	CARRONER
IBARGUREN ZABALA, MIGUEL	1910	26	IRUN	ASSALARIAT
IBARRIZ ARRIABARRENA, JOSE MARIA	1903	33	IRUN	LLAURADOR
IZAGUIRRE TOLEDA, ROMAN	1911	25	IRUN	FAMPIELA
JAUREGUI BENGOCHEA, MAURICIO	1918	18	HONDARRIBIA	PESCADOR
JAUREGUI BENGOCHEA, PABLO	1918	20	HONDARRIBIA	PESCADOR
JAUREGUI GORRIONERO, ANTONIO	1915	23	HONDARRIBIA	MECANIC
LABORDA BERRO, MARCELIANO	1916	20	HONDARRIBIA	FUSTER
LARTZ PEREZ, TRINIO	1909	29	IRUN	PALETA
LASA GURIC, JUAN	1911	25	IRUN	CEFARMISTA
LASA LESA, FELIX	1917	19	IRUN	CARRONER
LAXALA MUÑOZ, JESUS	1915	21	HONDARRIBIA	PAMPIELA
MARIN ARISTIZABAL, LORENZO	1912	24	IRUN	ASSALARIAT
MARTIN QUBERLETA, ELEUTERIO	1910	26	IRUN	EMPLEAT
MARTINEZ AYESTABAN, FRANCISCO	1920	13	IRUN	JORNALER
MUGICA URTIZBERREA, JUAN	1911	25	IRUN	PALETA
MUNOZ VALDEGROS, EUGENIO	1903	33	IRUN	ADMINISTRATIU
MUNOZ VALDEGROS, JUAN JOSE	1910	26	IRUN	SABATER
MUNOZ LASA, DOMINGO	1913	23	IRUN	JORNALER
MUNOZ LASA, ENRIQUE	1918	18	IRUN	EBRENTA
MUNGARRIN LARRAMENDI, CESARDO	1915	21	IRUN	ADMINISTRATIU
MUNGARRIN LARRAMENDI, LAUREANO	1919	17	IRUN	ASSALARIAT
MUNGARRIN LARRAMENDI, MONESTO	1910	26	IRUN	EMPLEAT BANC
OLAZABAL LECUNA, ANTONIO	1910	21	IRUN	ASSALARIAT
OSER BEDOUELO, IGNACIO	1902	34	IRUN	PALETA
PERDOLA, JOSE	1913	23	IRUN	COMERCIENT
PEREZ TORRES, NEPTALI	1903	33	IRUN	PERRUGUER
PILLO, ADO MANUEL	1919	17	IRUN	ADMINISTRATIU
PEREZ CASTELLO, FELIPE	1914	22	IRUN	COMERCIENT
RECARTE FRANCISCO	1907	29	IRUN	LLAURADOR
RECARTE MANTEROLA, FERNAN	1918	18	IRUN	EMPLEAT
RUIZ YARZA, ALFREDO	1913	23	IRUN	ADMINISTRATIU
RUIZ YARZA, MARIO	1910	26	IRUN	ADMINISTRATIU
RUIZ YOLANDER, JULIAN	1916	20	IRUN	ADMINISTRATIU
SEAO LOPEZ, GENARO	1916	20	IRUN	ASSALARIAT
SEAO LOPEZ, JOSE	1912	24	IRUN	ASSALARIAT
SOPAZ SUSPERREGUIA, LUIS	1918	18	IRUN	EMPLEAT
SUSPERREGUIA CURIRES, JOSE MARIA	1910	26	IRUN	JORNALER
SUSPERREGUIA SUSPERREGUI, ANTONIO	1909	27	IRUN	ADMINISTRATIU
SUSPERREGUI URANGA, JOSE	1917	19	QUARTZIN	PICAPEDRER
TEADOR PEREZ, AMBROSIO	1914	22	IRUN	CONDUCTOR COTXE
TEADOR PEREZ, EUGENIO	1910	26	IRUN	CONDUCTOR COTXE
THOMEN ZUBIALDE, JUAN	1917	19	HONDARRIBIA	PERRUGUER
TIPI ECHEBERRIA, AMBROSIO	1909	27	HONDARRIBIA	PESCADOR
URTIZBERREA SUSPERREGUI, ANTONIO	1919	17	IRUN	PALETA
URTIZBERREA TOLEDO, JUAN	1909	27	IRUN	LLAURADOR
VAZQUEZ OUBIENA ENESTO	1915	21	IRUN	ADMINISTRATIU
VEGA MARTIN, ANTONIO	1910	26	IRUN	PERRUGUER
YAGUEZ CANTERO, ANGEL	1912	24	IRUN	ARMER
ZABALLA IGLESIAS, JULIAN	1920	16	HONDARRIBIA	FOTOGRAF

Font: Casleiro Murugarren Larramendi.

La fraternitat i bona harmonia entre artillers catalans i bascos -que avui, d'alguna manera, encara continua- es palesava en tots els moments del seu estatge a Sant Feliu. I també en les estones d'esbarjo. De vegades als barracots de la Bateria, per omplir les llargues i borroses hores nocturnes, s'organitzaven festivals basco-catalans. Eren jocs infantils adaptats a uns adults poc enfeinats. Qui perdia el joc havia de pagar el beure. Però com que si l'havia de pagar un de sol hauria resultat massa oneros, conveniren que si el que perdia era català, pagarien el vi els catalans; i si era basc, els bascos el pagarien.

I així prosseguien aquells festivals fins que, esgotats de nyonya i amarats de vi, s'adormien com uns socs.

El capritx sorprenent de l'atzar i la resolució del cap i de l'escript de la Bateria volgueren que el nombre

d'artillers augmentés, amb la incorporació d'un ase comprat a Girona. Se'l batejà com a *Cabo Furiel*, i seguí la Bateria fins a Castelldefels. Allí se'l deixà en llibertat poc abans de l'entrada dels franquistes. Tot i que el ruc era guenyó i tenia un posarist, els artillers l'acceptaren i tractaren com a més de la colla. El burret esdevingué la seva mascota.

Un altre animal molt apreciat -en un altre sentit que l'anterior- al destacament de la Bateria va ser el gat. En efecte, tot d'una els artillers començaren a valorar el gat ganxó com a un saborós plat de cuina. Havien descobert que, un cop immolat i posat en maceració uns dies en vinagre, all i sal, era tan gustós com la llebre. El bon fer a la cuina per part d'algun d'ells, permeté a la majoria superar la repugnància inicial.

A partir d'aleshores, la caça del felí esdevingué objectiu primordial dels militars. Tot seguit, és clar, aquella dèria gastronòmica fou coneguda al poble, i no era gens insòlit sentir -en la foscor i silenci del cinema- algun «miau» amb què les noies els saludaven. Tanmateix, és just dir que si bé per algunes ganxones la fal.lera famosa dels artillers era un motiu més de diversió, per a d'altres, en canvi, en va ser d'ira. Més d'un soldat hagué de córrer perseguit pels insults i garrots d'alguna mestressa que havia vist com desapareixien els seus pobres animalets.

7.1.3 LA GUERRA S'ALLARGAVA

Ara bé, totes aquestes anècdotes més o menys distretes o informals -encara que també feien la vida quotidiana dels homes de la Bateria i de la nostra població- no ens poden fer oblidar que n'eren només una part, una cara. L'altra, continuava essent-ne la guerra.

Pel gener de 1937 el comandament militar republicà demanà voluntaris per front de Madrid i d'Aragó, amb la qual cosa s'inicià una lenta però constant reducció del nombre d'artillers establerts a Sant Feliu, que a poc a poc s'anaven incorporant en altres punts del front més fràgils, on alguns trobaren la mort.

Amb els tristos Fets de Maig esdevinguts sobretot a Barcelona, el comandant Barea, cap del Sector -que provenia de les milícies anarquistes-, disposà la preparació de la Bateria per intervenir a Barcelona. Els canons ja estaven sobre el camió i el personal amb l'equip per actuar. Finalment i sortosa, després d'una tensa i llarga vetlla, s'ordenà als artillers que retornessin als seus llocs.

Al llarg de 1937 la nostra ciutat, com hem dit, fou durament castigada pels bombardeigs.

Els homes de la Bateria tingueren la penosa ocasió d'haver de compartir amb la població els sofriments del bombardeig del 13 d'agost de 1937, i de sentir-se impotents per impedir aquelles brutals agressions. Tampoc els artillers no havien sentit mai, de forma tan esfereïdora i propera, el xiulet de les bombes ni n'havien vist l'efecte destructiu, puix que caigueren molt a prop de la caserna, i hagueren d'auxiliar un jove que acabava d'arribar de Girona amb un camió de subministrament, i que morí a l'hospital.

A mitjan novembre de 1937, la 14a. Bateria va ser rellevada, en rebre l'ordre de traslladar-se, amb la mateixa missió, a Castelldefels.

Al començament de 1938 desaparegué com a tal per integrar-se en la 3a. Bateria del 3r. Grup Motoritzat que es creà per combatre a Terol.

La presència dels artillers bascos i catalans a Sant Feliu enriquí, durant el primer any de guerra civil, la vida quotidiana de la nostra població, desolada i mancada dels seus homes més joves.

7.2 REFUGIATS DE GUERRA I BRIGADISTES INTERNACIONALS

En l'apartat 5.1 ja n'hem dit quelcom. A començaments de novembre de 1936 Cristòfor Sala, com a president del Consell Municipal, comunicava al ciutadà Miquel Sánchez de Barcelona que, a causa del creixent nombre de refugiats que de diferents regions d'Espanya arribaven a Sant Feliu, es veien obligats a haver d'habilitar alguns locals per tal de poder-los atendre amb les mínimes però indispensables condicions. I atès que la seva casa del Passeig dels Guíxols (antiga casa Batet) estava en excel·lents condicions, hom esperava d'ell [el propietari] que donés les màximes facilitats per tal d'utilitzar-la com hostatge dels refugiats. Amb el benentès que tots els mobles bons i de qualitat -no necessaris en aquest cas- que hi havia a la casa s'haurien de retirar per a conservar-los²⁹⁷.

D'octubre de 1936 a desembre de 1937 el Consell hagué de pagar a l'hotel Les Noies, cada setmana, 2.036 pessetes per l'estatge, i 67,10 per les despeses de rentar i planxar la roba dels infants de Pina (Aragó), que s'hi estaven.

L'Ajuntament disposava per a la manutenció dels refugiats un subsidi que provenia del Comissariat d'Assistència als Refugiats²⁹⁸.

També s'estaven a Sant Feliu els nois de l'escola de *Huérfanos de la Armada* de Madrid. Primer s'allotjaren a l'hotel Marina i, després, al Platja de S'Agaró. D'aquests alumnes, se'n feren càrrec alguns professors i el metge Dr. Alfredo Couto.

El dia 16 de gener de 1937 el cap del Departament d'Assistència Social de la Delegació General d'Euzkadi a Catalunya certificava que la senyora Eugènia Grasset cedia la casa-torre que tenia al carrer Maragall, 24, de la ciutat per a serveis d'allotjament dels refugiats de guerra del País Basc²⁹⁹.

D'acord amb el 10% de població, a Guíxols li corresponien 914 refugiats, a Castell d'Aro 117 i a Ridaura d'Aro, 105. Tanmateix, Castell n'hagué de suportar un nombre superior al que li tocava, a causa dels hotels i la urbanització de S'Agaró que hi havia al seu terme. En un moment donat hi tenia 189 refugiats -la majoria del País Basc- que es distribuïen entre les cases particulars i els hotels de S'Agaró. L'hotel de la Platja de S'Agaró (Castell d'Aro) a partir del 26 d'octubre començà a generar despeses extraordinàries en concepte dels refugiats de guerra³⁰⁰.

²⁹⁷ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

²⁹⁸ AHMSFG, Sec. V, núm. 219.

²⁹⁹ AHN, Lligall 173.

³⁰⁰ AHM de Castell d'Aro.



El *Ciudad de Barcelona* amb els refugiats de Màlaga.

El 16 de febrer de 1937 arribà al port de Sant Feliu, procedent d'Almeria, el vapor *Ciudad de Barcelona* amb 4.000 refugiats de Màlaga³⁰¹ «en un lamentable estat degut a l'accidentat viatge». Un cop arribats al moll -on varen ser rebuts pel Comitè Central de Refugiats de Catalunya i el Comarcal de Girona-, havien de ser traslladats a diferents poblacions del país.

El desembarcament s'efectuà ordenadament, primer les dones i els nens que podien fer-ho pel seu compte. Tot el personal de la Creu Roja i els voluntaris ajudaren la gent gran i els acompanyaven fins als vagons del ferrocarril i autobusos que els esperaven al moll, on eren embarcats de nou.

Mentre anaven baixant a terra el doctor Joan Prim feia un reconeixement mèdic a tots els qui estaven malalts. Els practicants Josep Ma. Àlvarez, Benet Albertí i Ramon Vilossa feien les cures d'urgència als ferits.

Tots aquells malalts que a criteri del metge havien de ser hospitalit-

³⁰¹ El diari de la Creu Roja diu textualment 4.000 refugiats. Segons *L'Autonomista* del 17 de febrer, n'eren 3.000.

zats, amb camilles a les ambulàncies i amb camions eren conduïts a l'Hospital Municipal de la ciutat. De dimarts a la nit, a la tarda del dijous s'atengueren i es curaren les ferides de 65 accidentats.

Els refugiats que es quedaren a Sant Feliu varen ser allotjats, sense gaire comoditats, als cines Saló Durruti (Vidal) i al Catalunya. Més tard, s'estaren a l'hotel de S'Agaró.

L'activitat a l'Hospital, i la del personal de la Creu Roja va ser intensa. Però no gratuïta.

«Relació de les hores de jornal perdudes per llurs treballs del personal d'aquesta Ambulància, per atendre els refugiats de Màlaga arribats a Guíxols el 16 de Febrer 1937:

J. Ventura	3	1¼	a	1'75	=	5'70
J. Gutarra	13	¾	a	1'75	=	24'05
J. Tauler	9	1¼	a	1'04	=	9'65
J. Pijem	17	¾	a	1'75	=	31'05
F. Polo	7	1¼	a	1'75	=	12'70
F. Escurra	10	1¼	a	1'75	=	17'95
J. Basart	5	1¼	a	1'40	=	7'35
J. Fuentes	10	1½	a	0'80	=	8'40
M. Brunet	10	1½	a	1'40	=	14'70
R. Pibernat	10	1½	a	1'75	=	18'35
E. Roca	4		a	1'75	=	7
J. Anglada	10	1½	a	1'75	=	18'35
J. Pibernat	14	1½	a	1'75	=	25'35
T. Buscarons	10	1½	a	1'75	=	18'35
E. Payró	3		a	0'65	=	1'95

TOTAL IMPORT JORNALS 220'90

Altres despeses ocasionades durant el trasllat de malalts, fetes pel personal d'aquesta Ambulància Ptes 47'45

En total importa 268'35»³⁰²

Durant el dia 18 es varen fer diversos trens d'evacuació. L'endemà es formà un tren sanitari a fi de traslladar tots els refugiats malalts que havien de ser hospitalitzats. Sortí a les quatre de la tarda amb banderes de la Creu Roja. De l'Hospital fins al tren, els malalts varen ser portats en camilles i autobusos.

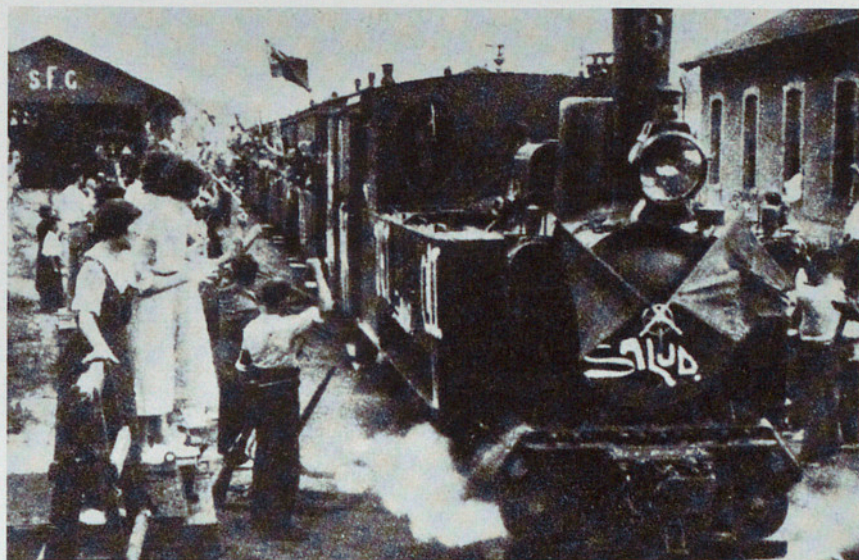
Del tren, en tingueren cura els doctors Robert Viladesau i Josep Ma. Rubió.

Un cop arribaren a Girona, la Creu Roja de la capital se'n féu càrrec.

Aquell estiu varen ser vacunats tots els refugiats. Pel nombre de vacunats, a S'Agaró hi havia almenys 160 refugiats³⁰³.

³⁰² AHMSFG, Sec. XXXII, Doc. Creu Roja.

³⁰³ AHMSFG, Fons de la Creu Roja, Sec. XXXII.



El tren de Sant Feliu (fot. C. Salmerón).

Un centenar d'aquests refugiats -de Màlaga- varen ser acollits a Calella de Palafrugell. «Els refugiats, en llur major part dones i infants, arribaren a Palafrugell extenuats i amb la gran tragèdia que els ha tocat viure reflexada al rostre»³⁰⁴. I a Llafranc, on ja n'hi havia d'Aragó i Castella un total de 165³⁰⁵.

El 7 d'octubre de 1937 arribaren refugiats de San Sebastián. La Creu Roja tingué cura de l'atenció i de llur establiment a S'Agaró. Les necessitats dels refugiats en aquell indret obligà a la institució benèfica a instal·lar-hi un lloc de cura, la Clínica de S'Agaró³⁰⁶.

Sant Feliu, doncs, va acollir un nombre considerable de refugiats de guerra. Va ser un altre factor, com la presència d'artillers, que incidí en la vida comunitària dels guixolencs. D'altra banda, però, va ser un element que aguditzà més les conseqüències de la guerra, pel que fa sobretot a la manca d'aliments i vitualles.

Com hem dit abans, l'Ajuntament disposava per a la manutenció dels refugiats d'un subsidi provinent del Comissariat d'Assistència als Refugiats de la Generalitat.

³⁰⁴ *L'Autonomista*, 24-II-1937.

³⁰⁵ «Una visita als menjadors dels refugiats de guerra de Calella i Llafranc», i «Com viuen els refugiats andalusos a la nostra vila», a *Ara Setmanari del Poble de Palafrugell*, citat a *Palafrugell: 1936-1939* de Lluís Molinas i Falgueras.

³⁰⁶ AHMSFG, Sec. XXXII.



Grups de refugiats a S'Agaró (fot. V. Gandol).



Taverna del Mar. Festa dels brigadistes internacionals (fot. V. Gandol). Enterrament d'un brigadista (fot. V. Gandol).



El mateix paratge i la urbanització de Sant Feliu i Castell d'Aro, entre Sant Pol i S'Agaró, no solament serví per acollir els refugiats d'altres zones d'Espanya, sinó que també els brigadistes internacionals hi tingueren un lloc de repòs en dies de permisos i de convalescència -com a hospital- per als ferits al front. La zona era molt vigilada per a protegir-los de la curiositat i molèstia dels qui buscaven menjar, ja que en disposaven amb abundància.

Arribaren la primavera de 1938³⁰⁷, i s'estaven -el comandament- a l'hotel La Gavina, i distribuïts a diferents xalets de la urbanització de S'Agaró. La Taverna del Mar els servia de menjador. Al mateix hostel també, el 15 de maig de 1938, s'hi celebrà la festa per als infants de Sant Feliu, que trobarem reflectida més endavant en la redacció d'un alumne dels Estudis Nous, Josep Gay.

Vicenç Gandol -contrari a tota la política social dels republicans- causà desperfectes al local on els brigadistes preparaven la xocolatada per als nens. L'arreglegaren en plena acció. Però Cristòfor Sala li salvà la vida davant la fúria dels internacionals. Gandol havia estat desposseït dels seus béns i interessos -els Banys de Sant Pol i la Taverna del Mar de la badia de Sant Pol³⁰⁸

A S'Agaró, hi trobaren la mort cinc brigadistes, que varen ser enterats amb tota solemnitat al cementiri de Sant Feliu. Segons un testimoni oral, els brigadistes que volien tenien servei religiós, i s'estaren a la urbanització de S'Agaró fins a finals d'any.

7.3 SOLDATS AL FRONT I DESERTORS

7.3.1 ALLISTAMENT VOLUNTARI

Com és sabut, primerament varen ser els voluntaris de les diferents organitzacions obreres i sindicals els qui anaven lliurement als fronts d'Osca i Saragossa.

L'entusiasme d'aquests milicians voluntaris, durant els primers mesos, se'ns fa evident mitjançant els telegrams que arribaven a la població, sobretot de la Columna Durruti -la primera, i la que inicià la mobilització general:

«MAÑANA. 27 BATERIA INCORPORA COLUMNA DURRUTI. DESEAMOS ESTAR AL FRENTE PARA ACABAR CON LOS FASCISTAS. SALUD A TODOS. RIBOT. 27 AGOSTO 1936»³⁰⁹.

I així en Vilata, en Gironès Bas, etc.³¹⁰.

³⁰⁷ El 12 de maig de 1938 els ferits internacionals retornaven a llurs cases, *L'Autonomista*, 14-V-38, «La moral dels ferits internacionals».

³⁰⁸ VINYOLES, C., «Tres anys d'explosió revolucionària sota la guerra a Sant Feliu», *Presència*, 3-VII-1986, p.28.

³⁰⁹ AHMSFG Sec. X, núm. 192.

³¹⁰ AHMSFG, Sec. X, núm. 21.

A més de l'expedició de voluntaris de la CNT, tingué lloc després la del PSUC i UGT, que s'hi incorporà a la de Carles Marx. ERC³¹¹ i Estat Català també s'organitzaren en columnes per anar al front. En total, sembla -segons fonts orals- que el nombre total de milicians voluntaris que partiren cap al front va ser d'uns 300.

Tanmateix aquest voluntarisme tingué una repercussió social important. El cobrament del sou que pertocava als milicians voluntaris -10 pessetes diàries- esdevingué un veritable problema, sobretot si es tractava d'homes casats.

D'una banda, la Generalitat -Conselleria de Defensa- lliurava a l'Ajuntament l'import corresponent, segons la relació prèviament presentada, perquè les respectives famílies cobressin. I per l'altra, hi havia familiars o persones degudament autoritzades que el cobraven personalment a Barcelona, a la Caixa Central de la secció de subsidis. La manca d'un eficaç control sobre els havers de milicians originà malentesos. El cas és que la Generalitat demanà al Consell Municipal que retornés els diners que, si ningú no deia el contrari, s'haurien pagat dues vegades.

La petició de la Generalitat -quant a la devolució d'11.804 pessetes en concepte dels pagaments esmentats- del març de 1937 s'hagué de repetir almenys una altra vegada. El fet és que el 26 de juny les autoritats locals no n'havien dit res, i l'afer era encara per resoldre.

Això succeí, concretament, amb les pagues -a retornar- del següents milicians: Joaquim Vilata Moratal, Joan Juan García, Juli Casadevall Taché, Tomàs Calzada Casellas, Francesc Ribot Reverter, Magí Pijoan Llaurador, Ferran Gandol Jordà, Josep Heredero Ibáñez, Joan Tudó Massana, Francesc Porta Pujol, Josep Ros Cussí, Ceferí Bosch Marquès, Enric Ferrer Ardit, Alexandre Ferrer Ardit, Lluís Juan García i Antoni Romaguera Cros³¹².

Confirma aquest desgavell administratiu, pel que fa al pagament dels havers dels milicians, el fet que al balanç de comprovació dels ingressos i pagaments extraordinaris del Consell -des del 26 de setembre de 1936 al 28 de setembre de 1937- donava una diferència positiva a favor de la tresoreria municipal de 29.646 pta. És a dir, que la Generalitat havia pagat els subsidis a l'ens local, i aquest encara no els havia abonat ni a les famílies ni els havia retornat a la caixa de la Conselleria de Defensa³¹³.

Per l'octubre de 1937 reclamaven els seus sous els milicians Joan Fernández Cuenca, Francesc Payrolí Bosch, Amadeu Bosch Vila i Lluís Lloret Bosch³¹⁴.

³¹¹ Per l'agost de 1936 ERC tenia tan sols 22 milicians (AHN Salamanca. P.S. Barcelona 1.221-1.441).

³¹² AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

³¹³ AHMSFG, Sec. V, núm. 216.

³¹⁴ AHMSFG, Sec. X, núm. 193.

No és estrany, doncs, que moltes famílies guixolenques reclamessin les pagues directament als partits polítics o a les forces sindicals de la ciutat, ja que ells havien organitzat les milícies de voluntaris, creades sota el control del Comitè de Milícies Antifeixistes. Però, com hem dit, ni els partits ni els sindicats no tenien res a veure amb la qüestió econòmica.

Aquesta desorganització és la contrapartida, viscuda per les famílies a la reraguarda, de l'entusiasme ideològic inicial de tots aquells que havien anat al front voluntàriament en defensa de Catalunya i per alliberar del feixisme els territoris d'Aragó i Mallorca.

En aquest marc dels primers temps de la guerra volem fer esment de la fracassada expedició militar a Mallorca en poder dels rebels des dels primers moments, i que esdevingué seu de l'aviació italiana, alemanya i *nacional*, que castigà durament la nostra població.

En l'expedició a Mallorca, doncs, per atzar hi participaren els guixolencs que feien el servei militar a Maó, encara del bàndol republicà. Els soldats, un cop «alliberats» per la revolució de l'obligatorietat del servei militar, varen ser invitats a prendre-hi part. El guixolenc *Diego* Torres va ésser greument ferit a Portocristo. També hi prengueren part, entre altres, Francesc Soler Massoni (en Pelai), en Rourich com a milicià, en Feliu Junqué, etc. En *Diego*, testimoni excepcional, destaca la valentia dels milicians així com el desconeixement més absolut que tenien pel que fa al funcionament de les metralladores i dels canons del «set i mig».

7.3.2 RECLUTAMENT FORÇÓS I DESERCIÓ

A començament de 1937 es va iniciar ja el procés de transformació de les milícies en l'Exèrcit Popular Regular.

A partir de mitjans d'any, hom començà a fornir l'exèrcit popular amb soldats de lleva, per allistament o reclutament forçós. S'havia acabat, doncs, una primera etapa i model. Per conseqüent, tota la població masculina de Sant Feliu compresa entre els 19 i 35 anys, primer, -després entre els 17 i els 40- podien ser cridats per anar al front. Cap guixolenc d'aquelles edats, si no era per incapacitat física, no es podia escapar d'haver d'anar al front.

El 20 de novembre de 1937 la caixa de reclutament de Girona donava les normes per a la concentració de reclutes de la lleva de 1938³¹⁵. Fins i tot els homes adscrits a serveis auxiliars per haver estat ferits o per altres raons varen ser cridats.

³¹⁵ AHMSFG, Sec. X, núm. 195.



Pintades al carrers de Sant Feliu, al·ludint els desertors (fot. V. Gandol).

A partir de llavors, des del front arribaven oficis militars demanant informes polítics dels nous soldats, i el parador d'altres. Dos fenòmens nous afloraren: la possibilitat -molt difícil- que un soldat intentés de passar-se a l'enemic al mateix front; o que, abans d'anar-hi, desertés passant a França o amagant-se.

Segons el testimoni oral d'alguns dels protagonistes que decidiren de passar-se de la forma més fàcil, la raó primera de llur deserció va ser la proximitat de la crida per anar al front. A la mobilització immediata, s'hi afegia la manca de convicció ideològica per a defensar la República. «Vaig passar a França el dia 28 de juny de 1937. És que quan em van cridar per anar al front vaig pensar: em mataran perquè jo no seré capaç de defensar la República per convicció», ens diu un d'ells.

Passar a França -ens conta un altre- costava 4.000 pessetes.

Hi havia una xarxa de guies que s'organitzava i sortia de Figueres, i una altra de Banyoles, amb enllaços a Girona.

Altres s'estimaren més d'amagar-se.

Tots aquests fets nous transcendiren a la vida social del nostre poble. En plena guerra civil, el 1938, algú es va dedicar a denunciar públicament els desertors escrivint a les façanes de casa seva allò de «Ací [o aquí] viu un desertó»-, a la farmàcia Ruscalleda, a la fleca *Espiga de Oro*, a la pastisseria Comas, a can Mont, etc.

De sobte, a finals de febrer de 1938, com a resposta als grafitis anteriors, a quatre edificis de Sant Feliu (a can Batet, a can Mapa, a can Maruny i a la Plaça) aparegueren inscripcions que al·ludien un familiar del president del Consell Municipal, Cristòfor Sala: «El fill Alcalde, desertó». No cal dir, que aquesta llegenda va ser objecte dels comentaris més diversos i irònics per part de tots els guixolencs.

El Comitè de la Federació de Sindicats de la CNT, al qual pertanyia Sala, es veié obligat a contestar-ho repartint un full imprès que deia:

«CNT-AIT.- A L'OPINIÓ PÚBLICA.- Havent aparegut algunes parets de Guíxols amb cartells al·ludint al nostre company Cristòfor Sala, interessa fer constar a aquest Comitè que, en reunió del 20 de març d'aquest any, estudiat detingudament el cas del company esmentat, es prengué el següent acord: «Que essent major d'edat el fill del company Sala i portant 15 anys d'estada a França on hi ha format una llar, no podíem responsabilitzar el pare de l'actitud que el fill prengué en relació amb llurs deures militars. Per tant, consideràvem al company Sala mereixedor de la nostra confiança per representar dignament la CNT als llocs que aquesta li assignés.- Ens és plaent, a més, assabentar l'opinió pública que el Front Popular antifeixista d'aquesta ciutat, integrat com tothom sap per tots els sectors antifeixistes, en reunió celebrada el dia 2 del corrent, va acordar, en relació al cas que ens ocupa, la següent resolució: «Veure amb disgust i desaprovar les inscripcions que han aparegut avui en algunes parets de la ciutat referint-se a la situació militar del fill del company Sala, puix que no poguent responsabilitzar a dit company de les faltes comeses per un fill que, per l'edat i pels molts anys que porta de residència a l'estranger, no pot el seu pare determinar llurs

20 de maig de 1938. Passos de guerra

(Escriu a un amic els «Passos de la guerra», els passos soferts i les molèsties passades durant el camí a les trinxeres).

«Les primeres molèsties les passes en un poblet mig abandonat, on s'hi fan els treballs d'organització. O sigui, preparar el personal. En aquest poble, encara allunyat del front, sembla que sentis, com si sortís del fons dels seus carrers, un eco de brams d'aquelles boques de foc, inventades per l'home, i que la seva feina no és cap més sinó la de destruir la humanitat. Això és el canó d'artilleria (...) Mentre el teu pensament - encara que no voldria pensar-hi- està amb els teus, preguntant-te què deuen fer.

Formació.- Quan per fi toca el pito [per formar], et comences a bellugar, et fregues un poc la cara per a desensonyar-te, i guarneixes el teu cos de cartutxeres i fusell. Fet això, surts a fora, al carrer, on t'esperen els teus companys -que, com a tu, els passa el mateix. Quan hi sou tots i ja esteu formats, donen la veu de «marxen». Llavors tots junts comencem a caminar. Els uns canten, esperant amb el cant fer desaparèixer les cabòries que els molesten. Altres, no podent ni cantar, tristos i amb el cap baix, van pensant que això que van a fer són maniobres de combat. Es això, aprendre el que has de fer quan siguis al mig del foc. Però el més trist que veus tu és que, precisament, els homes que t'ho han d'ensenyar són a voltes els que menys ho saben. Mes res no hi pots fer. Ets persona manada, i has d'oïre i callar.

Ranxo.- Quan heu acabat de fer aquest simulacre i us en torneu a la caserna, allà us esperen els cuiners amb unes peroles molt grans, plenes totes elles d'un ranxo mig podrit, essent sempre el mateix «plat únic i diari», puix que tots els dies es compon dels mateixos ingredients. Et poses a la cua que, tot seguit d'haver romput files, s'ha format enfront del calderó. I allà esperes que et toqui el teu torn de parar el plat. El cuiner que reparteix et posa la ració que et pertany, «però i quina ració!», es podria ben bé dir que tenen por d'embrutar-te el plat, puix que solament serveix per a tancar-te'n el fons. Mira si és així que, quan acabes de menjar, és quan se t'obre la gana.

Dormir.- Acabada aquesta feina -que com ja pots comprendre no estàs del tot satisfet-, si és el migdia fas una miqueta de xarla amb els companys o, si tens son, fas la migdiada per a esperar que tornin a tocar el pito de formar. Però si és a la nit, com que tampoc no t'has quedat refet de l'àpat que acabes de fer puix sembla que les cames no t'aguantin i que la tripa et rebulli de ràbia, te'n vas per arreglar el jaç -si així es pot dir, ja que sols és la manta tirada a terra i un capot per a tancar-te-. Fets aquests preparatius i després d'haver canviat unes paraules amb els veïns d'iguals fatigues, t'ajeu descantant el cap a çò que de coixí i, al mateix temps, de capçalera et serveix, que és la motxilla, on guardes el que s'ha de menester de roba i minestra. Et tapes el cap i tot, i a dormir que ja és cosa que prou ho voldries fer però ca, és impossible. Sota el teu abrigo comences a pensar i cridaries en certs moments quan se't presenten visions de la guerra i, entremig d'ells, t'apareixen els teus estimats patint fam, amb unes cares corsecades pels sofriments que passen per tu, que els has deixat sens poder saber si podràs tornar. Però no crides, no; perquè penses que al teu costat hi tens un company que potser li passa el mateix. I això et dóna conformació. Amb aquestes visions la fatiga del jorn passat et venç, quedes adormit.

Marxa cap al front.- Quan estàs amb el son aquell, tan tranquil i que encara et sembla que veus els teus, com si amb ells parlessis, sens que et toquen i, tot desvetllant-te, sens una veu que en aquell moment... et dóna una nova: han donat l'avís de preparar les motxilles en arribar l'ordre de marxa. Penses que ha arribat l'hora. Sents a fora, al carrer, la remor dels camions, els conductors estan preparant per a transportar-te. Surts de la caserna carregat amb tot l'equipatge, i puges al teu camió. En ell no t'hi pots

assentar, ja que per més cabuda d'homes teniu d'anar drets. Això poqueta cosa seria si quan el cotxe fos ple marxés tot seguit. Però com que has d'esperar que tota la caravana estigui a punt, en tens per *rato*. I espera que espera el moment que els doni la gana de donar la sortida. Quan ja, per als que manen, ha arribat l'hora, açò que, no fent res, fa més dues hores que tu estàs esperant, abatut pel cansanci d'estar dret sens poder-te moure i amb el dolor que els tirants de les cartuxeres et produeixen, mentre se't van clavant en els muscles. Donen la sortida. És llavors quan comences el suplici; d'un costat vas a l'altre i, del davant al darrere, puix que les carreteres que passen, sembla que ho facin expressament per acabar-te d'atropellar, però a la fi, després d'haver fet una colla de quilòmetres, amb una pluja molt forta i freda, fan parada, amb més ganes d'asseure't que de caminar. Baixes del camió, i per esperar que s'estudiïn el que han de fer. Et descarregues pensant que potser serà llarga la parada i podràs descansar. Mes encara no has tingut temps de deixar el pes a terra, «venga, preparados». I torna a carregar els entriquells, i a caminar s'ha dit per aquells camins fangosos de terra argilenca que, per acabar-te de cansar, se t'enganxa a les sabates fins a semblar-te que tragues un feix de cadenes com si fossis un condemnat. Fas un parell d'hores de camí. Feu l'*alto* enmig d'uns camps, on hi ha una masia abandonada. Llavors, com que es va a fer de dia, ja saps que no podeu continuar la marxa fins a la nit. Això vol dir que has de quedar acampat tot el dia. Et busques un lloc on puguis estar bé per jeure. Havent-lo trobat, ho fas tot seguit quedant-te adormit com una pedra. Així passes tot el dia. Sols tens l'esma d'aixecar-te quan et criden per menjar -en vas bastant endarrerit. En acabar-ho de fer, el que procures és de tornar-te ajaçar. Puix, com veuràs amic que em llegeixes, aquesta parada és sols de repòs per a tornar a reprendre la marxa quan es faci de nit ja que et vas atansant a l'enemic i s'ha de prendre precaucions.

A les trinxeres.- Arribada l'hora, et prepares altra volta l'equipatge. Estàs més fort gràcies al descans. I quan la nit ha pres peu, la marxa és portada en el més absolut silenci. Llavors és quan el pensament treballa. Tot se't fa feréstec. Està plovisquejant per acabar de fer més intensa la foscor de la nit, que és negra com gola de llop. Cada pas que fas, és un pas menys que et queda per arribar a la línia de foc. Fa hores que camines... per camins veïnals, plens d'aigua, havent de saltar d'una vora a l'altra per no quedar enfonsat al mig. El front s'atansa encara que per la teva imaginació ja fa estona que hi ets. Mentre vas caminant et sembla que per cada costat del camí t'hagin de cridar l'*alto* amb el tret d'algun fusell de centinella enemic. Tot d'una, com un tro estrepitos produït per la tempestat, sens una descarga que sembla que sigui per despertar-te d'aquells somnis. És l'artilleria. Això vol dir que ja hi ets. En efecte, no tardes gaire a parar-te. T'esperes una miqueta perquè et donguin ordres. I rebudes aquestes, tot seguit abans que la llum del dia prengui peu, entres en unes rases cavades a terra. Seguint-les, et vas atansant al parapet amb el cor tot tremolós, puix que t'ha de portar a cap amb un gran silenci. Ja entrat en ell, et dones compte que la tristesa amb què tu hi arribes és alegria per als qui relleves, i se'n van. Llavors el que procures és refer-te de la por que portes, ja que no hi ha res a fer; i ets obligat a quedar-te. Essent així, doncs, comences a prendre posició de l'estatge que deixen els que marxen. Aquest és una casutja feta dins la terra mateixa, amb jaç de palla per enrajolat i, sens pensar-t'hi més puix que encara és de nit (...) t'ajouques tot moll sota les mantes pensant en l'endemà, què en serà, de tu. Et despertes al cap d'una estona. No saps el que has pogut dormir, i veus que el dia està naixent. I amb això, el primer que sents és com una remor de pedregada molt forta que caigués damunt teu. Tot seguit et dones compte que l'ametralladora enemiga que, com si tirant, et volgués donar el bon dia. I creu, amic estimat que em llegeixes, que te'l dóna de debò, el bon dia que neix. És la nit que comença per a un company que en aquells moments els camillers recullen. Un greu record per a una família».

El diari continua amb uns apunts en castellà i els corresponents dibuixos, molt ben fets, de la instrucció militar, a més d'alguna poesia patriòtica.

7.4 CULTURA I LLEURE

7.4.1 L'ENSENYAMENT³¹⁸

La revolució social i tot el complex procés de canvi que afectà el nostre país a partir de la sedició militar del juliol de 1936, permeté a la Generalitat d'encaminar-se vers l'escola unificada i de crear -d'acord amb aquesta mentalitat- el Consell de l'Escola Nova Unificada el 27 de juliol de 1936, basada en els principis de gratuïtat, laïcisme, coeducació, catalanitat i en la relació amb el món del treball. El CENU, tot i que com a projecte general d'ensenyament era molt modern i avançat, comptà amb escassos mitjans econòmics i amb tots els greus inconvenients d'una guerra per poder-lo dur a terme amb èxit.



Casal de l'Escola Nova Unificada a Sant Feliu, a la Rambla Vidal (fot. V. Gandol).

A més, la Comissió Delegada de l'Associació Protectora havia organitzat a la nostra ciutat concursos d'escriptura i lectura en català. El mateix 18 de juliol de 1936 s'havien lliurat els premis del Segon Concurs als alumnes de diferents escoles, que consistí a obrir una llibreta de la Caixa d'Estalvis de la Generalitat amb l'ingrés d'alguns diners, i a donar una guardiola de ferro colat amb forma de màquina de retratar.

En realitat, es considerava l'ensenyament del català i la coeducació com uns passos previs que calia haver donat per a assolir un ensenyament de qualitat.

³¹⁸ JIMÉNEZ, A., *Aproximació a la història de l'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols*, Col·lecció: Estudis Guixolencs, núm. 2. Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1988.

Pel setembre de 1936 l'escolarització a la nostra ciutat es distribuïa, segons el darrer cens de l'abril, així³¹⁹:

Escoles Nacionals:		Nombre d'alumnes
Escola de nois núm. 1	1	39
Escola de nois núm. 2	2	35
Escola de nois núm. 3	3	36
Escola de noies núm. 1	1	86
Escola de noies núm. 2	2	50
Escola de pàrvuls núm. 1	1	95
Escola de pàrvuls núm. 2	2	87
Total		428

Escoles no oficials:		
Col·legi Vidal		55
Institució Horaciana		96
Escola Mercè Pubill (desapareguda)		28
Total		179

Escoles confessionals (segons cens de 1934):	
La Instrucció Popular (<i>Hermanos</i>), nois,	245
Mútua Escolar Masmitjà (Cor de Maria)	78 noies
Mútua Escolar Balmes (Carmelites)	145, 127 noies i 18 nens
Col·legi Divina Pastora	84, 95 noies i 25 nens
Total	552

El total, doncs, del cens escolar era de 1.159 infants.

L'Institut Elemental de Segon Ensenyament iniciava el curs 1936 amb una sèrie de lliçons d'iniciació de cadascun dels cursos que formaven el batxillerat, a càrrec dels professors J. López Aguilar, J. Álvarez Ribera, M. Guzmán Aparicio i de Margarita Wirsing Bordas, adreçades a tots aquells que desitjaven ingressar al Segon Ensenyament, de forma gratuïta i lliure³²⁰

El centre esdevingué *Instituto Nacional* que, amb seu a la casa Patxot del Passeig, tingué com a Comissari-Director la Margarida Wirsing fins el desembre de 1938.

³¹⁹ AHMSFG, Sec. XV, núm. 20.

³²⁰ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

Quant a l'ensenyament primari, en començar el curs 1936-37, s'estava construint encara un grup escolar -les escoles noves o «els estudis nous»- a l'horta d'en Bernich. Per tant, aquell curs els nois i noies en edat escolar, alumnes de l'escola pública, hagueren de tornar a l'estudi-plaça instal·lat aprofitant -com se sap- una part del mateix edifici de l'Ajuntament per la banda del Passeig que servia de pati, i a la casa -també a la Plaça- on hi havia hagut l'Institut de Segon Ensenyament. És a dir, a uns locals absolutament incapaços per a donar acollida a més d'un miler alumnes, i en unes condicions higièniques pèssimes, sobretot els «tan impròpiament anomenats serveis sanitaris»³²¹.

Ací cal tenir present que els alumnes de les escoles confessionals s'hagueren de sumar als de les escoles públiques, per restar suprimit aquell ensenyament. Els *Hermanos* havien fugit, i l'Escola Horaciana aprofitava els seus locals. I les religioses carmelites del Col·legi, les de la Divina Pastora i les de l'Immaculat Cor de Maria -ho hem dit abans- varen ser obligades a abandonar llurs cases.

Així, doncs, els presos que, durant la repressió de l'estiu del 36, havien restat detinguts a les escoles varen haver de ser traslladats a la casa de la Marquesa de Sant Antoni, al carrer Goula, a fi de desallotjar les escoles velles.

Pel gener de 1937 el professor de pedagogia Cassià Costal Marinel·lo -renovador d'aquella disciplina i mestre de mestres- era enterrat al cementiri de Sant Feliu, junt als seus.

En aquelles circumstàncies tan precàries per a l'ensenyament, el Consell Municipal de Guíxols el 5 de març de 1937, a proposta del regidor de Cultura Francesc Campà, acordà de crear unes altres escoles, que estiguessin més d'acord amb el pla de l'Escola Nova Unificada. Campà, alhora, manifestà el seu desacord amb el nou edifici en construcció, que el considerava d'una capacitat insuficient, puix que només podria acollir la meitat del cens escolar. Per aquests motius dit Conseller proposà al «Consell Municipal que vulgui acordar acollir-se al Decret del Conseller primer de la Generalitat de Catalunya del dia 6 de febrer proppassat (D.O. del dia 13) i, d'acord amb son art. 1r, sol·liciti l'establiment d'uniques noves escoles en la finca coneguda per «Fàbrica Rovira» [carretera de Girona], segons plans que s'acompanyen, i mitjançant l'obligació, per part d'aquest Consell d'atendre les despeses de conservació, neteja, aigua, llum, calefacció i personal subaltern.- Guíxols, 4 de març de 1937.-El

³²¹ BARDAS, E., *Amb ulls oberts de noi. Records de Sant Feliu de Guíxols dels primers anys del segle*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 136, Barcelona 1994. Pàg. 47.



Escola Horaciana, 1934-36 (fot. J. Mestres).

Conseller de Cultura.- F. Campà».- «Per unanimitat ha estat aprovada la proposta continguda en la moció transcrita³²²».

No cal dir que aquest acord restà en lletra morta. Amb prou feines s'acabà el centre que estava en obres.

Efectivament, el 3 de maig de 1937 tingué lloc l'acte de lliurament de l'edifici acabat del Grup Escolar. D'aquell esdeveniment, se n'estengué la corresponent acta³²³. L'havia construït l'empresa *Construcciones A. Montseny Salvat S.A.*, i feren acte de presència davant de l'alcalde Cristòfor Sala, Vicenç Forcada Piera i Emili Blanch Roig com a representant de l'empresa i de l'arquitecte escolar de Girona, respectivament.

Així és que, pel maig de 1937, els petits estudiants de Sant Feliu pogueren per fi abandonar els vells edificis escolars i estrenar un flamant Grup Escolar, els Estudis Nous.

És de suposar que tot un sentiment d'emoció devia envair els primers alumnes en ocupar un edifici nou de trinca i net, espaiós i amb un bon pati. Classes amb llum i olor de pintura fresca, lavabos i vàters no pudents ni rancis d'humitat, aixetes lluent i un rellotge de ca l'Avinyó!

Només la guerra -amb tot el seu profund dolor- pogué torbar aquell goig de la mainada.

Pel novembre ja s'hi havia instal·lat l'enllumenat elèctric, i Campà pretengué amb més il·lusió que possibilitats d'urbanitzar tot aquell indret deshabitat de les escoles noves, fins a la resclosa de Cal Pitxo. «No cal oblidar -deia- que el Grup Escolar és el lloc d'on han d'eixir els homes del demà en què tots tenim xifrades les nostres esperances; i és per això que ens creiem en el deure moral de procurar convertir tots aquells indrets en un paratge tan bell com bella fóra la vida si nosaltres, els homes d'avui, fòssim més bons i més harmònicament desenrotllats en l'ordre moral, en el físic i en l'intel·lectual».

Pel que fa a l'educació física dels escolars, Campà proposà que Ramon Vilossa Sarret fos nomenat professor municipal de cultural física -de fet, però, es legalitzava una funció que ja es venia exercint-, obeint així «les noves orientacions pedagògiques i a la pruija de donar a les institucions escolars totes les facilitats possibles per tal que llur esforç pugui donar el màxim de rendiment³²⁴».

Malgrat tot, doncs, -com hom pot veure- d'idees, no en mancaven pas. El que faltaven eren recursos i, sobretot, pau. Tampoc els infants guixolencs no podien portar una vida escolar normal, car contínuament es temia el perill dels bombardeigs.

³²² M.A., 1935-1938.

³²³ AHMSFG, Sec. XV, núm. 18.

³²⁴ M.A., 1935-38.

En aquest sentit, el 1937 es veié interrompuda la llarga tradició pedagògica de les colònies escolars a casa nostra. Segons *L'Autonomista* la causa era la següent: «Es que podrien oferir als pares la garantia absoluta de que els infants llurs res desagradable no els passaria? Es que hi ha algun lloc absolutament segur a les nostres terres contra els bàrbars atacs de l'aviació feixista? I quina responsabilitat no hauria estat la dels organitzadors si a algun infant hagués passat alguna cosa? Recordeu aquell terrible cas, tràgic, dels infants suara morts a Guíxols pel bombardeig dels avions enemics, dos infants que havien deixat Madrid pel perill que restar-hi significava»³²⁵.

7.4.2 APRENENTATGE SOTA LES BOMBES



Llibreta de classe de Josep Gay.



Dibuix de la casa de 1938.

La foto de la casa.

El dia del naixement meua estava d'una temperatura de 10 graus que a l'Algarve es feia una feia. La temperatura, sensiblement després de la mitja de la jornada. El dia que vaig néixer la meua mare estava a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve.

El 1938 vaig créixer a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve. El dia que vaig néixer la meua mare estava a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve.

El dia que vaig néixer la meua mare estava a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve. El dia que vaig néixer la meua mare estava a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve, i jo vaig créixer a l'Algarve.

Testimoni d'aquella anòmala situació acadèmica són els quaderns escolars de Josep Gay -llavors alumne dels Estudis Nous-, plens de dibuixos que al·ludeixen els fets bèl·lics que aleshores es produïen al seu en-

Com hem vist, el 22 de gener de 1938, a quarts de dotze del matí l'aviació feixista bombardejà l'edifici antic de les escoles a l'Ajuntament, l'estudi-plaça. I ja n'hem vist el resultat quant a nombre de morts i de ferits. Sortosament, però, les escoles eren buides d'infants, ja que les classes es feien als Estudis Nous.

A pesar de tot -dels perills, i de les famílies que havien decidit d'anar amb llurs fills a viure temporalment a la Vall d'Aro- al Grup Escolar, s'hi impartiren classes fins al novembre de 1938. Es feien als passadissos, amb els vidres de les finestres reforçats amb paper engomat. I preparats per si, en un dos per tres, calia sortir corrents per anar-se'n a amagar al bosc d'en Rabell.

El bombardeig del 26 de novembre de 1938 -en què hi moriren dos nens: Jaume Claramunt Costa de cinc anys, i Josep Cassà Vidal de set mesos- va acabar definitivament amb la possibilitat de prosseguir les classes al Grup Escolar.

³²⁵ SOLÀ, P., «Notes sobre discurs cultural i associacionisme a les comarques gironines», a *La guerra civil a les comarques gironines*, o.c. p.308-309.

torn i, d'una manera especial, és clar, als bombardeigs: sirenes, avions que deixaven caure bombes, ambulàncies, etc.

Heus ací dues redaccions que poden il·lustrar una mica el que diem:

Dilluns, 16 de maig de 1938

La festa d'ahir

«Ahir al migdia, mentre estava dinant, vaig sentir el nunci que deia que a S'Agaró es feia una festa amb llet i phoscao. A un quart de tres, jo i la meva germana vàrem anar a S'Agaró, i pel camí vàrem veure una colla de gent que també hi anava. A S'Agaró hi vàrem estar quasi dues hores i mitja. Anàvem passejant i a l'últim vàrem cantar, i mentre cantàvem hi havia un soldat que tirava fotografies i, havent cantat, cap a menjar xocolata desfeta, llet, phoscao i coca; però hi havia unes empemtes i cops de puny; també hi varen haver ploralles.

I, havent menjat la xocolata, ens varen donar caramels, i llavors vàrem sortir a fora a cantar. I havent cantat, després, varen repartir els joguets, però jo no en vaig poguer agafar cap. La meva germana sí, havia agafat una pilota vermella».

En efecte, l'ocasió d'aquella festa va ser la presència dels voluntaris internacionals, convalescents, a S'Agaró. El menjar es feia a la «Taverna del mar», i hi és palesa, de pas, la gana que es passava.

Dilluns, 14 de novembre de 1938

A la festa d'ahir

«Ahir jo i la meva germana vàrem anar al cine. Mentre (...) encara no havien començat, el germà d'en Ramon Ribes em va posar un bitxo coent en els llavis.

Després vàrem entrar i varen tirar uns discursos i després varen fer cine, varen fer una revista de la guerra i després varen fer una pel·lícula russa de treballadors, i després ens vàrem anar cap a casa».

Aquesta última redacció del nen Josep Gay ens serveix d'introducció a les diferents formes de lleure de què la població guixolencia podia gaudir en temps de guerra.

7.4.3 CINEMA, TEATRE I FUTBOL

En efecte, la redacció d'un infant ens dona peu a preguntar-nos com passaven els dies festius i les hores de lleure la població de Sant Feliu, durant els dies de la guerra.

És evident que el cinema constituí una bona manera de passar els diumenges. Però també el setè art havia canviat. Els documentals, com a activitat propagandística, eren utilitzats de complement a l'exhibició de films argumentals, tal com a la seva manera expressava aquell nen, el dilluns següent. Però també els films obeïen a finalitats propagandístiques. L'existència de productores-distribuidores com *S.I.E. Films*, *Laya Films* o *Film Popular* promogudes per partits polítics i centrals obreres serviren per a implantar la seva particular ideologia, que no era unànime

com hem vist. Per exemple, *Film Popular* adscrit clarament als PSUC i a la UGT distribuï films russos com els «Marins de Cronstadt» d'I. Dzigan, que es projectà als cinemes de Sant Feliu. Els programes l'anunciaven en aquests termes -que Josep Gay els recordava de memòria-, «Els marins de Cronstadt salvaren Petrograd de l'exèrcit blanc. Pel·lícula sense estels. Producció d'art col·lectiu». La finalitat, doncs, era clarament alligondada: la necessitat de guanyar la nostra guerra amb la creació d'un sol exèrcit regular³²⁶.

El cinema es compaginava amb representacions que l'Agrupació Ro-

mea realitzava al Novetats. Pel juny de 1937 s'hi celebrà una vetllada que ocasionaren unes despeses -137,50 pta.- que el Comitè local de la Creu Roja hagué de pagar a l'Agrupació. L'import es desglossà així: «perruqueria 7'50; arxiu 5; sastreria 45; decorat 45. Recader (2 fardos decorats de Vicens Lluís, 1 caixa vestuari i 1 caps perruqueria, anada i retorn de Barcelona pels Transports Col·lectivitzats, 35 ptes».

L'11 de gener «en el teatro Durruti fue asistido de un ataque de dolor agudo al lado izquierdo que produjo desvanecimiento, al actor Enrique Torrijos, siendo preciso reanimarle...»³²⁷.

ESTADI MUNICIPAL

DIUMENGE DIA 3 D'OCTUBRE A LES 3 EN PUNT DE LA TARDA

Interessant encounter a benefici de la CREU ROJA entre els equips:

C. D. CARABINEROS i SELECCIO GUÍXOLS Artilleria

Novarro Gaudí
Alca Zambrano Serrano Bonet
Ismao Crijo Balaz Carameros Arceate Diaz
Fito Mojica Zoraso Martinez Blanes Cagochio Anate Villalonga Morad Di

Donada la finalitat benèfica d'aquest festival, esperem la cooperació de l'afiliat Guixolense.

Ciudadans antifeixistes! No hi manqueu!

PREU ÚNIC 0'50 PTES.

NOTA: Si per alguna o per qualsevol causa s'hagués de suspendre el partit una volta començat, el públic no té dret a reclamació.



Hem rebut del Comitè Local de la Creu Roja, la quantitat de **QUATRE TRENTA SET PESSETES CINQUANTA CENTS (137'50 ptes)**, import de les despeses ocasionades en la vetllada celebrada el dia 14 del corrent mes en el Teatre Durruti d'aquesta localitat, segons detall al peu.

Guixols 30 de Juny del 1937

Per l'Agrupació Jove

Paul Torrijos

DETALL

Perruqueria..... 7'50 Ptes.
Arxiu..... 5'00 "
Sastreria..... 45'00 "
Decorat..... 45'00 "
Reclut (Sastreria i Decorat) 35'00 "
Total..... 137'50 Ptes.

També s'improvisaven partits de futbol amistosos a favor de la Creu Roja, com aquell que tingué lloc el 3 d'octubre de 1937 entre el C.D. *Carabineros* i una Selecció Guixols Artilleria, pel preu únic de dos rals.

O bé, quan la Penya dels Tranquils s'enfrontà als jugadors del Guixols, reforçats per la presència de jugadors de fora, com en Napoleon, de Palamós.

Sovint tant les sessions de teatre, com els partits de futbol tenien un caràcter benèfic. No hi faltaren, doncs, les festes d'homenatge a l'exèrcit o als brigadistes internacionals.

³²⁶ ÁLVAREZ, R., SALAR, «El cinema a Catalunya durant els anys de la guerra civil», *L'Avenç* 11, Barcelona 1978. També RIAMBAU, E., *El paisatge abans de la batalla. El cinema a Catalunya 1896-1939*. Quaderns de Comunicació, Barcelona, 1994. pp. 73-77.

³²⁷ AHMSFG, Sec. XXXII, Doc. Creu Roja.

D'altra banda, a Sant Feliu durant la guerra no es publicà cap diari ni setmanari, ni hi havia cap emissora de ràdio local.

Antoni Bargeli Seba era corresponsal de *La Humanitat*, Joan Vilà Cruañas de *Treball* i Lluís Morgat i Clos de *Solidaritat Obrera*.

7.5 LES DIFICULTATS DE MENJAR DURANT LA GUERRA

7.5.1 L'ESCASSETAT DE QUEVIURES

La situació natural i geogràfica de Sant Feliu ha fet possible que en

temps d'extrema crisi la població disposés de més d'un recurs per a la pròpia subsistència: el mar, el saió o la vinya, l'entorn agrari de la Vall d'Aro i la fàbrica de suro que des dels seus inicis (s. XVIII) no ha parat d'oferir sempre més o menys treball als homes i a les dones d'aquesta ciutat. Ens asseguren els pescadors d'ofici que el peix no hi faltà durant els anys de guerra, tot i els perills d'anar a mar. I fins i tot que el 1938 va ser un any excel·lent de captures.

Tanmateix les dificultats de trobar menjar, durant la Guerra Civil, eren cada vegada més grans. De manera que tant les institucions locals com les famílies, individualment, hagueren de fer córrer la imaginació i alguna cosa més, córrer pels masos dels voltants i per altres pobles, per tal de



Segell en benefici dels refugiats.

procurar-se els aliments i el combustible.

Així és que el Consell Municipal -primer el Comitè i després la regidoria de Proveïments- es veié obligat a intervenir-hi en un doble sentit. D'una banda, fiscalitzà o controlà els comerços (sobretot les fleques, carnisseries i els estancs) per a evitar que llurs productes se servissin a domicili, sortissin de la ciutat, o, per contra, que s'acumulessin -fora de la venda al públic- de cara a l'especulació o al mercat negre³²⁸.

³²⁸ AHMSFG, Sec. X, núm. 192.

Josep Font Tràfec (PSUC) fou titular d'aquella regidoria. Després ho fou Campà. Fructuós Rodellas Berga (PSUC), Aureli Albertí Dorca (CNT) i Enric Cruañas Gispert (ERC) en formaven la comissió. Més tard, l'Antoni Blanch Bigas hi prestà els seus serveis³²⁹. Hom creà les targes de racionament i els segells corresponents, i es gravà amb un impost les begudes, la confiteria i la perfumeria³³⁰.

De l'altra, a partir de gener de 1937 la regidoria de Proveïments gestionà directament la compra de productes de primera necessitat a l'estranger, demanant a França l'exempció de drets de duana. Així s'importà cap a Sant Feliu bacallà, mongetes, cigrons, sucre i pots de llet condensada. Ens consta que a la frontera amb França -controlada per la CNT-FAI- sorgiren alguns problemes a l'hora de portar a cap aquestes operacions.

A més a més, es gestionà davant de la Direcció General de Proveïments tot el que es podia. Josep Roig Ibarra, en nom del Consell, els sol·licità 60 tones d'arròs blanc³³¹. Mentre que Pere Pujol (PSUC), membre del Departament de Proveïments (març 1938)³³² personalment va fer passos davant de Joan Comorera -quan aquest era Conseller de la Generalitat de Proveïments- per aconseguir unes tonelades de farina per a Sant Feliu.

A través del diari de l'escorxador, al llarg de tot l'any de 1937, hom pot seguir perfectament la progressiva davallada de la disponibilitat de carn a la venda³³³.

De la mateixa manera, per l'entrada de mercaderies a la ciutat i la consegüent recaptació d'arbitris es pot seguir la gradual escassetat de productes. Fins al febrer de 1937, l'entrada de vins, cervesa, aiguardent i perfumeria sembla normal. Així mateix es pot dir de l'alcohol, salats i embotits, greix de porc, oli, llet i llet condensada. A partir d'aquella data, la disminució -fins a la desaparició- d'aquests productes es fa evident³³⁴.

Balanç de les mercaderies existents a l'Ajuntament.1938.

31 de gener

Productes	Kilos	Preu de cost/u.
Sucre	10.368	6 ' 10
Bacallà	200	10 ' 50
Farina i blat	700	80 ' 50

³²⁹ M.A. (130), f.67 i 80; 13 VIII-1937.

³³⁰ M.A. (130), f.101; Sec. V, núm. 216 i Sec. XIX, núm. 62.

³³¹ El 16 -X- 1937.

³³² M.A. (129), f.11.

³³³ AHMSFG, Sec. XIX, núm. 64.

³³⁴ AHMSFG, Sec. XIX, núm. 56.

Llet condensada	157 caixes	195
Cafè	1 '50	16
Farro	317 '50	1 '10
Sabó	4.828	3 '60
Llaunes de sardines	914 llaunes	4 '25
Sal	8.350	9 '25 els 40 Kg
Sosa Càustica	275	3
Oli d'oliva	4.004 '50	

28 de febrer

Sucre	3.595 '50	6 '10
Sucre	457	2 '25
Llet condensada	95 caixes	195
Cafè	1 ,5	16
Sabó	1.201	3 '60
Sosa Càustica	275	3
Oli d'oliva	8.011	4 '85
Sal	8.350	9 '25
Sardines en llaunes	914 llaunes	4 '25
Carn congelada	350	8
Granes	100	10

31 de març

Llet condensada	13 caixes	195
Cafè	1 '5	16
Sabó	930	3 '60
Sosa Càustica	275	3
Oli	3.947 '50	417
Sal	8.350	9 '25
Llaunes de sardines	914 llaunes	4 '25
Granes	100	10
Taronges	1.960	0 '90

30 d'abril

Farina i blat	1.500	80 '50
Llet condensada	5 caixes	
Cafè	21 '5	18
Sabó	930	3 '60
Sosa Càustica	275	3
Oli d'oliva	4.565 '2	4 '50
Sal	8.350	9 '25
Llaunes de sardines	914 llaunes	4 '25
Granes	100	10

31 de maig

Farina i blat	256	80 ' 50
Llet condensada	3 caixes (sense existència)	
Cafè	25 ' 5	
Sosa Càustica	275	3
Sal	8.350	9 ' 25
Llaunes de sardines	914 llaunes	4 ' 25
Sabó	230	

30 de juny

Farina	223	101
Carbonet vegetal	566	0 ' 45
Llet condensada	sense existència	
Cafè	2 ' 5	
Sabó	170 ' 5	
Llaunes de sardines	914 llaunes	4 ' 25
Sal	8.350	9 ' 25
Sosa Càustica	275	3
Peix	sense existència	

31 de juliol

Llet condensada	sense existència	
Carbonet vegetal	566	0 ' 45
Cafè	sense existència	
Sabó		
Llaunes de sardines	914 llaunes	4 ' 25
Sal	8.350	9 ' 25
Peix	sense existència	
Farina i blat		
Sosa Càustica	sense existència	
Fruita i verdura	sense existència	

31 d'agost

Farina i blat	1.357 ' 44
Carbonet vegetal	255
Llet condensada	1.389 ' 10
Sabó	199 ' 80
Peix	38.294 ' 40
Llaunes de sardines	3.884 ' 50
Sal	1.923
Sosa Càustica	
Oli d'oliva	

30 de setembre

Farina	773	101
Carbonet vegetal	566	0 ' 45
Llet condensada	192 pots	2 ' 05
Sabó	9	2 ' 25
Peix	sense existència	
Llaunes de sardines	914 llaunes	4 ' 25
Ous	sense existència	
Sal	8.268	9 ' 25 els 40 Kg

31 d'octubre

Vi	sense existència	
Farina	7.276	125
Carbonet	566	0 ' 45
Llet condensada	1.444 pots	2 ' 30
Sabó	173	5 ' 50
Sardines de launa	914 llaunes	4 ' 25
Sal	7.322	9 ' 25

30 de novembre

Arròs	sense existència	
Llenties	sense existència	
Carbonet vegetal	sense existència	
Llet condensada	1.516 pots	2 ' 30
Farina de blat	511	125
Sabó	95	5 ' 50
Sardines de llauna	21 llaunes	5
Sal	7.230	9 ' 25

31 de desembre

Arròs		
Bacallà		
Llenties		
Sucre		
Cigrons		
Llet condensada	1.398 pots	2 ' 30
Farina	561	125
Sabó	70	5 ' 50
Pèsols	7	1 ' 03
Sardines en llauna		
Carbasses		
Sal	7.185	9 ' 25

7.5.2 SALARIS/PREUS, ALIMENTS ALTERNATIUS I MONEDA

Com hem dit ja a l'apartat 3.11, una de les primeres mesures econòmiques que tingué lloc en començar la revolució va ser l'augment immediat de salaris. Mesura que va ser criticada, qualificant-la de poc responsable, fins i tot per dirigents obrers. També, per altra part, les condicions de vida quotidiana del treballador varen millorar: una més justa distribució de la poca riquesa que hi havia, i més facilitats en el lloguer dels habitatges municipalitzats, etc.

De fet, però, l'augment de preus durant la guerra es va disparar tant que restà o anul·là qualsevol valor adquisitiu a la puja dels jornals. Ja que aquests -almenys a Sant Feliu-, com a molt, es duplicaren; mentre que els preus dels queviures es multiplicaren, com a mínim, per més de quatre.

Al mateix apartat, hi consignàvem que el salari d'un treballador guixolenc en cap cas no arribava a les 400 pessetes mensuals netes, pel que fa a l'any 1938. Així, per posar uns exemples més, mossèn Lluís Patxot que aleshores treballava a la brigada municipal cobrava -com gairebé tothom- 70 ptes. setmanals, el maig de 1938³³⁵.

Els mossos de la Barraca, a Santa Cristina, cobraven 20 duros al mes, i se'ls hi feia la vida. I els mossos de neteja de l'escorxador cobraven 3.000 pessetes anuals. No arribaven a les 70 pta. setmanals el 1937.

El salari oficial del professor municipal de cultura física, Ramon Vilossa Sarret, era un dels més alts: 400,70 pta. mensuals brutes³³⁶.

La pensió del secretari de la Corporació, Sr. Cobera, en jubilar-se per «defecte físic i a instància pròpia», era de 4.500 pta. anuals; i equivalia a les 3/5 parts del sou més elevat percebut: 7.500 pta. (unes 93,75 pessetes setmanals). Quan, en canvi, l'agutzil i la guàrdia urbana cobraven 65 pta. a la setmana³³⁷.

En començar l'any 1938 els sous dels funcionaris experimentaren un augment, pel concepte de «Vida Cara»:

«Personal de Secretaria.-		Irla	900 Ptes anuals		
		Carbonell	900	«	«
		Blanch	600	«	«
Id .	Intervenció	Badosa	1.200	«	«
		Surís	600	«	«
Id.	Dipositaria	Bordas	1.200	«	«
Dos agutzils:		Novi i Serra	1.040	«	«
Personal	Recaptació	Morell	1.200	«	«
		Donatiu	520	«	«
		Saubí	520	«	«
		Vuit Auxiliars	3.328	«	«

³³⁵ AHMSFG, Sec. V, núm. 220; f. 46 i 48.

³³⁶ M.A. (130), f.81.

³³⁷ M.A. (130), f. 68v.

Personal Guardia Urbana	Cap Basart	492,40	«	«
	Sis individus G.U.	3.120	«	«
Mercat	Cap Serenos, Hereu	450	«	«
	Cinc indiv. Serenos	2.600	«	«
	Director Sr. Vidal	513	«	«
Cementiris	Porter Sr. Camps	300	«	«
	Conserge: Cacàs	520	«	«
	Paleta: Serra	423,90	«	«
Brigada	Dos peons	520	«	«
	Capatàs: Viader	707	«	«
	Paleta : Lloret	707	«	«
	Xofer: Bosch	520	«	«
	Picapedrer	260	«	«
	Sis peons	3.120	«	«
Suma Total augments per Vida Cara		26.261,30 ptes.» ³³⁸		

Quant a les variacions del **cost de la vida**, prenent de referència el de Barcelona³³⁹ al mercat clandestí o negre, tenim:

	1921-35	1938
Pa (1 kilo)	0,70 pta. ³⁴⁰	1,20 pta.
Patates	0,35 ³⁴¹	20-30
Arròs	1,50	60-100
Carn de bou	5,-	75-100
Ous (dotzena)	4,50	150-200 ³⁴²
Sucre	1,60	60-100
Llet de vaca (1 litre)	0,90	22-40 (el pot de llet condensada)
Arengada (una)	0,10	1,50-3
Col (una)	0,30	5-10
Mongetes (1 kilo)	1,50	60-120
Llenties	0,80	30-80

³³⁸ M.A.(129), f.6 i 7.

³³⁹ PEDRO PONS, A., *Enfermedades por insuficiencia alimenticia observadas durante la guerra (1936-1939)*, Barcelona, 1940.

Uns preus que no tenien res a veure amb els oficials. Cf. «Será verdad tanta belleza? Una orden de la presidencia del Consejo de Ministros fija unos precios razonables para los artículos de primera necesidad», *Gerona CNT*, 1-IX-37.

³⁴⁰ A SFG (1936), el pa de luxe (1 kg de pes) 0,70 ptes.; pa semi-luxe (2 kg de pes) 1,30 ptes.; pa familiar (3 kg de pes) 1,90 ptes. *Proa*, 5, maig 1936.

³⁴¹ A Sant Feliu, l'abril de 1936 la patata es cotitzava a 14 i 15 pta. els 50 quilos. I pel maig, a 13 i 14. A Girona, a 12 pta. els 50 quilos. *Costa Brava*, 307,308 i 310.

³⁴² A Sant Feliu la dotzena d'ous anava a 11 pessetes a la granja avícola municipal, venuts a l'engròs l'any 1938.



Guixolencs fent cua, davant de can Bonet (fot. V. Gandol).

A Sant Feliu³⁴³:

Gasolina (M. Bosch)	10	litres.....	25
	50	«.....	125
Petroli (R. Bonet)	5	«.....	10

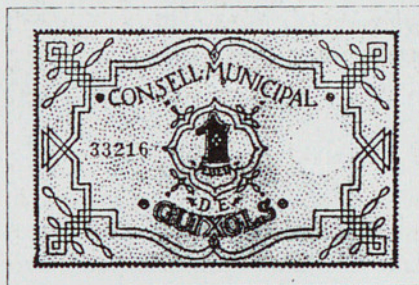
A Sant Feliu, doncs, també es va passar gana. Les llenties amb pedres («les píndoles del Dr. Negrín») esdevingueren símbol del menjar en temps del Govern Negrín. I tan de bo que n'hi haguessin hagut sempre! Amb la fruita seca -pinyons i avellanes quan era temporada-, es menjaren altres espècies fins aleshores no comestibles: garrofa, fonoll, aglans i el seu suc bullit, naps, peles de pèsol, caps de romaguères, cosconilles, guixes o cairats, llobins, roselles, etc. La necessitat -diuen- esmola l'enginy.

Val a dir que alguns d'aquests aliments alternatius -junt amb la carestia dels altres i el dejuni forçós- comportaren noves malalties: llagues a la boca, anormalitats en la menstruació, malalties de pell (piodermitis), sarna per manca d'higiene, anèmies, etc. Malalties que sovint podien degenerar en cròniques i conduir a la mort. De tal manera que aquest és un altre aspecte de la guerra que caldria estudiar bé, per a conèixer-ne millor el cost humà.

³⁴³ AHMSFG, Sec. V, núm. 226.

Quan n'hi havia, de productes de racionament, es formaven llargues cues per a fer-se amb un tros de pa negre, o barrejat amb arròs o amb algun altre cereal de menor qualitat que la farina de blat. «Aquí [a la reraguarda republicana] el blat de la collita del 38 -ens diu un testimoni oral- es va espigar perquè no el van retirar dels camps. No hi havia gent per batre. Tothom era al front».

Pel Nadal de 1938 -que va nevar- es va donar a la població un tall, també racionat, de carbassa.



Havent desaparegut de seguida les monedes de metall -movent-se tan sols en el mercat negre-, el paper-moneda perdé el seu valor de canvi. S'inicià la transacció amb espècies, l'intercanvi de productes o queviures. Així per exemple, les espadenyas - aleshores molt buscades- adquiriren un valor impensable per a canviar per oli de la Junquera o de Vilajuïga.

També el sabó es veié revaloritzat, per la seva manca. Alguna que altra vegada n'hi havia hagut de sosa, racionat. Però normalment les mestresses guixolenques rentaven amb barrumera d'atzavara o amb cendra i aigua ben calenta.

També el carbó era molt escàs.

A l'inevitable mercat negre es podien trobar alguns aliments o productes si es disposava de duros de plata.

Esvaïdes, doncs, les monedes de plata i de coure, calia una moneda fraccionària que facilités el comerç. D'aquesta manera, el Consell Municipal hagué d'emetre paper-moneda d'una pesseta fins a la quantitat de cinquanta mil. Era el febrer de 1937. I, pel juliol del mateix any, s'acordà l'emissió de paper-moneda local d'un valor de cinquanta cèntims per un import total de vint-i-cinc mil pessetes; una tirada de cinquanta mil bitllets³⁴⁴.

Una i altra s'imprimiren a can Viader segons el disseny elaborat per l'arquitecte municipal Joan Bordàs. Amb el nou nom de la nostra ciutat, laïcitzat, GUÍXOLS, hi figuraven les firmes del president del Consell Cristòfor Sala, la de Joan Darna com a regidor d'hisenda i la de Josep Bordas, dipositari.

8.- LA REPRESSIÓ FRANQUISTA

En aquest capítol del llibre no pretenem fer un estudi exhaustiu de la repressió franquista, que hauria d'analitzar un camp molt ampli i divers d'actuacions. Algun dia -esperem que no sigui molt llunyà- es podrà realitzar.

«La repressió de la guerra i de la postguerra -una repressió profundament classista- amb uns efectes de llarga durada, i la continuïtat d'una contundent repressió contra tota forma d'oposició o de protesta constitueixen elements essencials per a explicar el franquisme»³⁴⁵. L'historiador Pelai Pagès comparteix aquesta valoració, en insistir en «la voluntat dels vencedors de la Guerra Civil d'eliminar físicament els vençuts i al mateix temps de desvertrebrar de manera definitiva les possibilitats històriques, organitzatives i estratègiques, de les classes populars. Només així s'explica que la repressió sigui un element consubstancial al règim polític sorgit de la guerra, i que es va mantenir al llarg de la seva existència. Justament per això, pel caràcter estructural de la repressió franquista», s'ha de tractar des d'una perspectiva global³⁴⁶.

Ara i ací, doncs, nosaltres només podem donar-ne una visió molt general, concretada fonamentalment en aquells aspectes més relacionats amb el cost humà de la Guerra Civil a Sant Feliu.

³⁴⁴ M.A. (130) f-65 i 84r.

³⁴⁵ MOLINERO, C.,-YSÀS, P., «La repressió, un dels pilars bàsics del règim», *Avui*, 4-IV-1993. Cf. *El règim franquista*, Eumo Editorial, 1992.

³⁴⁶ PÀGES, P., «Afusellaments al País Valencià: una perspectiva global de la repressió franquista?», *L'Avenç*, Núm. 184, Setembre 1994.



Entrada de les tropes franquistes (V. Gandol).



8.1 OCUPACIÓ MILITAR DE SANT FELIU

La ciutat va ser ocupada per les forces franquistes el dia 3 de febrer de 1939. L'entrada de la *División Legionaria «Flechas Azules»* - «quedando liberada la ciudad del dominio del gobierno rojo marxista»- va ser sagnant, en el sentit que significà la mort violenta de soldats *nacionals*. Mentrestant la població guixolencsa, que aleshores no era camí de l'exili, restava a l'espectativa,angoixosa i cansada, amb gana i molta por.

Pocs dies abans, el 28 de gener de 1939, dos militars varen ser afusellats al nostre cementiri, i un tercer es va fer escàpol. Segons la versió de Vicenç Gandol -propietari de la funerària i que serà el primer alcalde de la

Comisión Gestora- «Cuando la retirada marxista y una vez liberada Barcelona, vinieron a instalar su cuartel general en esta ciudad, las fuerzas rojas acaudilladas por Líster. Con dichas fuerzas, llevaban prisioneros tres oficiales rojos que, según referencias fueron sorprendidos cuando querían pasarse a las tropas Nacionales.- Una vez en esta ciudad, no se sabe si siguiendoseles consejo de guerra o en la forma expedita que acostumbraban los rojos, fueron condenados a muerte la cual orden fue cumplimentada en la noche del día 28 de enero de 1939, y en el recinto interior de nuestro Cementerio. Uno de dichos reos logro fugarse en un momento de confusion creyendose que actualmente vive en Madrid. Se ignora su nombre.

Los dos restantes fueron ajusticiados a tiros de ametralladora y enterrados en un hoyo abierto anticipadamente en el lugar destinado a fosa común.- Seguramente que por haberlo descubierto el que se fugo, vinieron a esta ciudad los familiares de uno de los asesinados, los que dieron el nombre del mismo: Angel Gimeno Gomez, natural de Madrid, y contaba a la sazón 27 años de edad y ostentaba el grado de capitán. En cuanto al otro, se ignoran toda clase de datos.- En el sitio donde reposan los restos de las dos víctimas, hay clavada una cruz.- Son estas las dos únicas víctimas que existen en este municipio municipal asesinadas posteriormente a los hechos ocurridos en 31 Octubre 1936.- EL ALCALDE.- V. Gandol (firma)³⁴⁷».

Era la versió de Gandol. En un altre lloc de la *Causa General*, hom atribueix l'autoria dels afusellaments als soldats de les Brigades Internacionals que, fugint, varen passar dos o tres dies a Sant Feliu «cometiendo bastantes desmanes».

Recordem que a l'hotel de S'Agaró a la primavera de 1938, s'hi establí una mena de residència-hospital de les Brigades. D'altra banda, la majoria dels brigadistes internacionals ja havien estat acomiadats a Barcelona a finals d'octubre del mateix any. Hi restà una minoria que, fins al 6 de febrer de 1939, no passà -encara eufòrica- a França, comandada per André Marty.

Tanmateix el fatal esdeveniment produït a la nostra ciutat serveix per a il·lustrar les desercions que tenien lloc dins l'exèrcit republicà.

Malauradament, però, ens trobem ara davant d'uns fets i d'una documentació que ens és molt difícil de constatar -per a verificar-ne la fiabilitat-, a través de testimonis orals.

Essent Manuel Morejón el Comandant Militar de la ciutat de Guíxols, el dia 2 de febrer -l'endemà entraren les tropes enemigues!- encara va fer publicar un ban on es demanava la incorporació a files de les lleves del 1918 i 1917. Els nous combatents s'haurien de presentar el dia 3, entre les 11 i les 3 de la tarda, per a rebre les instruccions necessàries de llur incorporació. I haurien de presentar-se amb manta, plat, cullera i calçat. Tot en bon estat³⁴⁸.

³⁴⁷ AHN Madrid, *Causa General*. INFORME ASESINATOS PERIODO MARXISTA.

³⁴⁸ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

L'exèrcit republicà, doncs, en la seva retirada per les nostres contrades, encara mantenia un cer esperit de lluita; i va portar a terme algun aïllat intent de resistència. Va volar el pont del tren sobre el riu Verneda, per exemple; calà foc a la fleca de l'Anicet Clarà de Platja d'Aro i, a l'indret de les Gavarres entre Fenals i Calonge, preparà un xoc-parany a les tropes franquistes, on moriren trenta-quatre soldats de la divisió *Flechas Azules*, la majoria italians, que també varen ser enterrats al cementiri de Sant Feliu els dies 4 i 5 de febrer. Les poques -o cap- dades de les víctimes eren contingudes en unes ampolletes que hi havia junt a cada víctima.

El dia 4 de febrer el capità metge de la secció de sanitat -*División Legionaria de Flechas Azules*- el doctor Ignasi Melandri va instal·lar l'hospital de sang al local de la Creu Roja on atengué los «caídos en el combate librado en la Playa de Aro durante la noche del 4 al 5 de los corrientes.- En el 2º piso y demás departamentos del Local, se han acomodado el Teniente Médico Sr. Alcalá Zamora junto con los practicantes que han atendido y auxiliado a más de 150 heridos»³⁴⁹.

Els anys 1940 i 1941 varen ser exhumades les despulles d'alguns d'aquests militars per a ser dipositades al monument funerari del cementiri de Fraga³⁵⁰.

8.2 AUTORITATS DEL FRANQUISME I DETINGUTS

Tot això succeïa mentre un bon nombre de guixolencs -soldats i població- s'havia sumat als allaus humans que per carreteres i camins es dirigien cap a la frontera francesa.

A la ciutat, el buit de poder local que es produí en el curt interval que desaparegué l'autoritat del poble, la població afamada assaltà la cooperativa *Guixolense*, on pensava trobar aliments.

Eren hores de desconcert i de confusió tant per als qui anaven a l'exili com per als qui es quedaven.

Molt aviat, però, el *Teniente Auditor de guerra, nombrado por S. E. el Generalísimo, Dn. Antonio Romaguera de Monza*, designà provisionalment les autoritats locals. Efectivament, el 4 de febrer nomenà una Comissió gestora, de la qual Vicenç Gandol Jordà era l'alcalde i Guillem Tell Guri el tinent d'alcalde.

Gestors: Josep Ma. Viader Canals, Ignasi Sala Pascual, Eduard Carrerach Xarrié, Jaume Soler Bruguera, Francesc Arnau Mañosas i secretari, Ramon Matas Arxer.

³⁴⁹ AHMSFG, Sec. XXXII, Llibre d'actes de la Creu Roja.

³⁵⁰ APSFG, Llibres parroquials,



Vicens Gandol, primer Alcalde de la dictadura, al balcó de la casa Patxot (Ajuntament) el 24/11/1940.

Jutge: Santiago Janer Rabassa, i suplent Enric Serra Gispert. Fiscal municipal: Rogeli Barneda Genís, i secretari del Jutjat Ramon Matas Arxer.

Jefe local de les FET i les JONS: Martí Banaset Carbonell.

Delegada femenina: Carme Estrada Girbau.

Jefe de Milicias: Alfons Barneda Genís.

Delegat de l'*Auxilio Social*: Pere Rigau Bosch

Secretari de les FET i JONS: Josep Julià Canadell.

El 15 de febrer es nomenà el Dipositari provisional, Enric Descayre Salgas³⁵¹.

És evident que durant tota la guerra a Sant Feliu hi hagué persones que secreta-

ment havien donat suport a la causa franquista. N'hi havia fins i tot entre els components de l'Estat Major i comandament dels artillers, i entre els milicians -en Terrassenc, per exemple; a la Creu Roja hi havia algun membre de Socors Blanc, etc.

En general es tractava de guixolencs defensors de la propietat i de la iniciativa privada i que, per tant, en posseïen, de béns a defensar. Era el cas de Vicenç Gandol. Altres pertanyien a un sector benestant de la població més catòlic, proper a la Lliga Catalana, com Josep Ma. Viader i Robert Pallí Rovira. Hi havia alguns familiars dels perjudicats per la repressió republicana, com els Estrada. Uns pocs procedien de la militància radical: Tell i Banaset. O de la monàrquica, com el jutge Santiago Janer.

A la nostra ciutat, abans de la guerra, no existia cap grupet organitzat falangista, ni carlí ni monàrquic, d'on poguessin sortir els nous dirigents del govern local. Per bé que hi havia hagut l'intent de crear un grup de Falange, quan Albert Winterhalder, Joan Auladell i Julià Castelló adreçaren una carta -escrita pel professor de l'Institut López Aguilar- a José Antonio Primo de Rivera, poc abans de començar la guerra.

³⁵¹ M.A. (129), f.30v, i 36v.

Així doncs, com que el nou règim no tenia cap classe política al darre-re, s'hagué de recórrer als escassos grups de guixolencs esmentats primer: regionalistes, radicals i independents (formats, aquests darrers, a l'entorn de la figura de Ramon Bonet i de la Unió Comercial). Els mateixos nuclis que havien aparegut sempre en situacions polítiques anòmales, antidemocràtiques: durant la Dictadura de Primo de Rivera i amb l'estat d'ocupació i de supressió de règim autonòmic (1934-1935). Als quals, s'hi afegiren algunes persones que s'havien passat a la zona controlada per l'exèrcit de Franco en ser la seva lleva cridada per anar al front.

De les primeres autoritats locals del franquisme, Guillem Tell Guri era qui potser tenia més experiència quant a política de gestió municipal, ja que com a lerrouxista va ser alcalde de 1920 a 1922 i, per reial ordre, en començar la Dictadura de Primo de Rivera³⁵²; també va ser regidor durant el bienni negre republicà (1935). El cap de les FET i les JONS, l'ex-radical Martí Banaset, havia estat regidor aquell funest bienni; i Santiago Janer Rabasa, també. Enric Palagós Puig, regidor per Unió Patriòtica durant la Dictadura de Primo de Rivera, en tornà a ser durant la Dictadura franquista.

L'ofensiva franquista contra Catalunya no es completà fins al 10 de febrer amb l'entrada de les seves tropes a Puigcerdà i Portbou, controlant així els passos fronterers³⁵³.

Ja el 9 de febrer es donava a conèixer la *Ley de Responsabilidades Políticas*. Tots els processos que es portaran a terme durant la postguerra seran regits per l'esperit d'aquella llei; una llei suficientment àmplia com per a inculpar totes aquelles persones que havien desenvolupat un paper cívic, social o polític rellevant a favor del règim democràtic de la República, des del 1934. Així s'institucionalitzava la repressió a gran escala que, d'altra banda, ja es venia aplicant -sense fonament jurídic- al territori ocupat pels *nacionals*³⁵⁴.

Tot això passava quan ja s'havia produït l'èxode massiu cap a França dels principals responsables. Només uns pocs es quedaren al seu poble, convençuts o enganyats per allò que «qui no tingués les mans brutes de sang no havia de tenir cap mena de por». Francesc Campà, per dir un nom, s'ho cregué, i va ser afusellat tot seguit.

Per tant, la repressió més dura, en una gran part, requeria sobre unes

³⁵² JIMENÉZ, A., «Del govern local guixolenc sota la Dictadura de Primo de Rivera», *La Dictadura de Primo de Rivera. Estudis sobre les comarques gironines*. Quaderns del Cercle, 8, Girona, 1992.

³⁵³ PERNAU, J., *Diari de la caiguda de Catalunya*, Edc. Grupo Zeta, Barcelona, 1989.

³⁵⁴ PRESTON, P., *FRANCO «Caudillo de España»*, Grijalbo-Mondadori, Barcelona, 1994. HERNANDEZ GARCIA, A., *La represión en la Rioja durante la guerra civil*, 3 volums, Logroño, 1984.

persones que s'havien quedat o que havien tornat al seu poble perquè creien que la seva vida no estava en perill, que no havien de témer res de ningú perquè res de mal no havien fet.

Immediatament, a Sant Feliu, varen començar les detencions de tots els guixolencs que s'havien significat d'una manera o altra políticament, o pel càrrec oficial o per denúncia dels qui, venjativament, volien passar comptes. Les ordres de registre dels seus domicilis, que -en període republicà s'anomenaven *incautacions*- amb el franquisme eren *requisados*³⁵⁵.

El mateix passava als camps de concentració, on els presos esperaven que un aval o alguna altra circumstància els en pogués alliberar momentàniament. En arribar al poble ja se'ls fitxaria.

Mentrestant, diferents comissions anaven confeccionant milers de *fichas clasificatorias de Presioneros y Presentados*. En aquestes, amb les dades personals del pres, s'hi feia constar si l'enrolament a l'exèrcit republicà havia estat voluntari o forçós i el nom de les persones que podien respondre de llurs actuacions polítiques.

Els altaveus instal·lats al Casino repetien que «todo el personal procedente del campo rojo (...) tiene la ineludible obligación de presentarse con la mayor urgencia en las oficinas de este Ayuntamiento para llenar la FICHA CLASIFICATORIA correspondiente, bien entendido que los que dejaren de dar cumplimiento a esta orden seran severamente castigados por la autoridad Militar competente»³⁵⁶.

A més, el Jutge Instructor de Responsabilitats polítiques de Girona publicava uns bans on demanava a la població la delació informativa sobre els qui s'instruïa l'expedient. «HAGO SABER: Que en este Juzgado se sigue expediente de responsabilidades políticas contra los individuos que a continuación se relacionan, por lo que cuantas personas tengan conocimiento de cual haya sido la conducta política y social de los inculpados, así como cuales sean los bienes de su pertenencia, están en la obligación de ponerlo en su conocimiento en este Juzgado Instructor, o de Primera Instancia o Municipal del lugar donde tenga su domicilio el declarante. Se hace saber además que ni el fallecimiento ni la ausencia, ni la incomparecencia de los presuntos responsables, detendrá la tramitación ni el fallo del expediente: (...) Don Poncio Valls Ferrer, Don Francisco Irla Bosch, Don Pedro Coll Llach, Don Benito Gallart Vila, Don Juan Sanjaume Maimí, Don Agustín Esteba Busquets, Don José Irla Bosch, Don Francisco Planellas Daura, Don José Maria Vilar Sala, Don José Albó Playa, Don Francisco Sala Serra, Don Domingo Vilallonga Bertran, Don Nicolás Irla Bosch, Don José Durant Arpa»³⁵⁷.

³⁵⁵ AROCA, J.Ma., *Los republicanos que no se exiliaron*, Edic. Acervo, Barcelona, 1969.

³⁵⁶ AHMSFG, Sec. XXIV, núm 21, «La Jefatura de FET y de las JONS de esta ciudad, hace diariamente a las 8,30 de la tarde una emisión de noticias por altavoz con una crónica-resumen de la situación internacional», informava **críticament** els seus superiors el Comandant Militar de Sant Feliu.

³⁵⁷ *El Pirineo*, 24 -XI- 1939.



Jefatura Local de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.-S.

Fieles al principio de unidad nacional, no es comprensible, cuando no sospechoso, que pueda haber quien despreciando las terribles enseñanzas de nuestra lucha y olvidando la sangre de nuestros Caídos, pueda vivir todavía al margen de un Movimiento generoso que ha creado el Caudillo para hermanar la buena voluntad española.

Es muy lógico y natural que no procediendo, como no procedemos, de la derecha ni de la izquierda, no merezcan el favor de nuestra atención aquellos que, con su actitud pasiva, olvidan a España en la hora augusta de su resurrección.

Y como el estilo de nuestra Falange no admite lo que por disciplina patriótica no podemos admitir, hoy hemos de considerar todas las posiciones que antes se llamaron cómodas, como posiciones cobardes que rehuyen el sacrificio colectivo que la Patria común exige a muchos más que a unos cuantos.

Consecuentemente, pues, con el proceder de cada cual y de acuerdo con las más altas orientaciones superiores, vengo en DISPONER:

1.º A partir de esta fecha únicamente podrán solicitar Aval de esta Jefatura, los afiliados a la Organización.

2.º Se abstendrán en absoluto de comparecer ante mi Jerarquía, en súplica o demanda, todas aquellas personas ajenas a la Organización, ya que esta Jefatura no atiende más que a los españoles que, sirviendo a España, demuestren serlo.

3.º Con toda lealtad falangista advierto solemnemente a mis conciudadanos que en cuantos informes expida esta Jefatura, serán clasificados como procede los que, al no comparecer en nuestras filas, han demostrado su desafección a España, no valiéndoles para ello ni su buen sentido político anterior ni los méritos contraídos, ya que hoy no hay más que una sola línea de conducta: Falange Española Tradicionalista y de las J. O. N. S.

Por Dios, por España y su Revolución Nacional-Sindicalista.

San Feliu de Guixols, 27 de febrero de 1940.

El Jefe Local



Enrique Descayre

tampoco se les concederán los beneficios del Capítulo XXVII del Reglamento de Reclutamiento (...)). Així restaren exclosos de la tramitació de pròrroga molts joves guixolencs en ser classificats com a *desafectos*: Martí Madrenas, Ricard Pla, Enric Ferran, Eduard Gascons, etc.

En haver classificat la llista la Comissió municipal, amb la supervisió i assentiment de la F.E.T., s'enviava a la Caixa de Recluta núm. 41 de Girona (Pl. Sant Josep), on s'haurien de presentar. Val a dir que alguna vegada els classificadors s'equivocaven, i qualificaren de *desafectos* alguns que eren afectes. Errors que provocaren problemes al classificat i als classificadors.

Per altra part, la llibertat del primer camp de concentració mitjançant els avals pertinents no significava pas l'alliberament definitiu, perquè per una posterior denúncia -feta a Sant Feliu o a Girona- podien tornar a ser detinguts i després, jutjats. Els detinguts sovint eren tancats uns dies al monestir i, d'allà, més tard eren conduïts al Seminari de Girona, que havia esdevingut presó. Un cas ens pot servir de model.

L'Antoni Blanch Bigas, en acabar la guerra, era a l'Estat Major d'informació i d'operacions. I el 27 de març del 39, a Cabrera de Puente de Talavera, es lliurà amb tota la companyia als vencedors. Varen ser portats

De forma paral·lela, una altra comissió municipal classificava el jovent en edat de lleves segons fossin *afectos*, *desafectos* o *indiferentes*. Per als classificats com a *desafectos* no hi havia concessions. Així l'article 13 de l'Ordre Circular de la Direcció General de Reclutament i Personal del Ministeri de l'Exèrcit, de data 5 de gener (B.O.nº 68 de 20 de desembre 1939) deia: «No se tramitarán en los Ayuntamientos ni en las Cajas de Recluta, las alegaciones relativas a concesión de prórroga referentes a individuos clasificados como *desafectos* o *encartados*, ni

al camp de concentració de San Martín de Pusa, bo i respectant el seu comandament republicà. Els *nacionals* van fer que els caps militars -republicans, com hem dit- convencessin els seus soldats que els franquistes els havien assegurat que no hi hauria perill per als qui no haguessin comès delictes de sang ni robatoris. Era una maniobra, segons Blanch, per a fer-los agafar confiança. Els feien escriure una mena de test per a omplir les corresponents fitxes i intentaven de fer-los caure en el parany de dir noms i d'explicar activitats desenvolupades als pobles. Havien de posar, a més, el nom de dues persones que els avalessin. Al cap d'un mes, els arribaren les ordres de sortir segons províncies d'acord amb la proximitat geogràfica d'allà on es trobaven (...). L'Antoni Blanch va arribar a Sant Feliu el maig del 39, quan ja hi havia el nou Ajuntament. El van fer presentar a la guàrdia civil. Al cap de vint dies, per una denúncia, va haver d'anar a la presó. Primer a l'ex-convent, on hi havia també una vintena de detinguts: Enric Oliveras, Fèlix Parals, Josep Veà, Miquel Doménech, Enric Patrach, Francesc Soler Massoni, Josep Albó, Amadeu Vidal, Josep Duran, Antoni Bosch, Fèlix Romaní, Emili Casanovas, Josep Albertí Carreras, etc. Després, varen ser portats a Girona, al vell Seminari. En Consell de guerra Sumaríssim el fiscal demanà per a en Blanch una pena de 20 anys de presó per pertànyer a les JERC. De fet, el Delegat Local de la FET i de les JONS de Sant Feliu, Francesc Porta, informà l'Alcalde Gestor que l'Antoni Blanch -pres a disposició del Jutjat Militar Núm. 5 de Girona- «1º Ya antes del G.M.N. estaba afiliado al Partido «Juventudes de Izquierda Republicana de Secretario.- 2º Estaba afiliado a la sindical C.N.T. desde antes del G.M.N. - 3º Cotizaba en el S.R.I. en cuyo organismo ocupó el cargo de Tesorero.- Y actualmente se le considera desafecto al G.M.N.- SFG, 10 de Agosto de 1939»³⁵⁸.

Es trobà totalment indefens. Per manca de proves, en la revisió de penes, va sortir-ne, amb llibertat provisional molt aviat, el 3 de febrer de 1940. Però per responsabilitats polítiques va ser incorporat a un batalló disciplinari tres anys, al Camp de Gibraltar. De Sant Feliu n'hi havia 37 més, dels quals alguns hi moriren. Les malalties, per una alimentació deficient i uns treballs durs, minaven les seves vides.

A la presó gironina Blanch es trobà amb Amadeu Bosch i els seus dos fills, Cerefi i Teodor, Ròmul Sureda -que hi morí, a la presó-, Joaquim Vila Cullell, Ramon Vilossa, Josep Terradas, Jaume Maura, Miquel Deulofeu, Santiago Carreró, Alfons Monguillot (denunciat per la incautació i registre de la propietat dels Estrada a Sant Pol)...., i Salvador Albert Pey, de qui després en parlarem.

³⁵⁸ AHMSFG, Sec. X., núm. 199.

Durant el setembre de 1939 altres ganxons anaren a fer-los-hi companyia, al seminari-presó. Emili Alemany Castany «acusado de haber tomado parte en el incendio de la Iglesia Parroquial de esta ciudad»³⁵⁹, Sebastià Mestres Poch, Joan Puigdemont Bosch, Josep Pascal Frigola, Pascual Pérez López, Pere Feliu Oliva, Martí Pijoan Llauredó, Casimiro Saez Mallol, Joan Benet Consternau, Ramon Saez Sureda, Melció Massa Pijuan, Ramon Sais Sendra, etc.

Mentre uns guixolencs, de l'ex-convent, feien via a Girona, altres anaven del monestir al camp de concentració d'Horta a Barcelona, des d'on anirien a altres camps: Ramon Gascons Lloveras, Enric Patrach Pubill, Francesc Soler Massoni, Miquel Domènech Lladó, Manuel Profo Romeu, Josep Ros Cussi i Manel Trafí Romeu³⁶⁰.

A finals de 1940 a la presó del Seminari encara hi havia trenta guixolencs: Josep Albertí, Gaietà Àlvarez, Lluís Basart, Enric Camps, Dionís Carreras, Ernest Fàbregas, Pere Forn, Francesc Gabín, Joaquim Gimbernat, Lluís Juan, Bonaventura Mas, Josep Massa, Antoni Masergas, Jaume Maura, Sebastià Mestres, Josep Mora, Antoni Moreno, Josep Nadal, Enric Oliveras, Josep Pascal³⁶¹, Magí Pijoan, Joan Planellas, Joan Puigdemont, Josep Puigdemont, Marcel Rotllan, Enric Sala, Robert Soley, Josep Terrades, Josep M^a Vea i Joaquim Vilà³⁶².

Per la primavera i l'estiu de 1940, a Sant Feliu hi havia alguns destacaments del *Batallón de Trabajadores N° 162, 2ª Compañía*, i del (núm. 568) *Batallón de Trajadores N° 63.- 4ª Compañía*³⁶³.

8.3 LES DEPURACIONS

El règim franquista, a més, engegà tot un procés general de premi/càstig segons es fos, o no, partidari del nou Estat totalitari. No solament varen ser depurats els vençuts manifestament contraris al nou sistema polític, sinó que també ho podrien ser aquells que hom considerés passius, que no manifestessin o fessin pública la seva adhesió.

Mentre els vencedors locals més significats -en qualitat d'ex-captius i ex-combatents- exigien i rebien en pagament pels «serveis prestats» un lloc de treball, un càrrec públic o altres privilegis³⁶⁴ -origen de no poques

³⁵⁹ AHMSFG, Papers Militars.

³⁶⁰ AHMSFG, Sec. XXIV, núm 21 i Papers Militars.

³⁶¹ Josep Pascal, des de la presó de Girona [2^a piso de Preventorio. Celda 66], enviava cartes a la Comissió Gestora de Sant Feliu manifestant la seva innocència, i demanant-los que es gestionés la seva llibertat, AHMSFG, Sec. X, núms. 197-198; i M.A. (129)f.243 (17-XI-37).

³⁶² CLARA, J., «Una nova font per a l'estudi de la repressió franquista: el padró d'habitants del 1940. Aplicació al Baix Empordà», *Estudis del Baix Empordà*, núm 9, Sant Feliu de Guíxols 1990.

³⁶³ AHMSFG, Sec. XXIV, núm.10.

³⁶⁴ M.A. (129), fs.137, 153 (F. Portas), 183 (A. Granolleras), 244, 357 i 361 (J. Isern), A. Rufí (Sec.X, núm.200), etc. Altres demanaven la «Medalla de sufrimientos por la Patria» [AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21 (1936-1943)].

corruptel·les-, aquells que havien estat lleials al règim republicà eren desposseïts dels seus béns³⁶⁵, treballs o de llurs funcions en l'administració. De manera que alguns guixolencs, després de passar pel calvari de la por per la pròpia vida (camps de concentració, presons, batallons disciplinaris), es trobaren que, havent retornat al seu poble, estaven sense feina.

L'abril de 1939 el Ple de l'Ajuntament es feia ressò de la disposició publicava al B.O.P.³⁶⁶, quant a la depuració de funcionaris de l'administració local. Se'n nomenà instructor el gestor Ignasi Sala Pascual, i després ho fou Ferran Roca Torrent³⁶⁷. Però fins al desembre el nou jutge Josep Ma. Prat Roca no presentà al Ple els expedients. El set de febrer de 1940 s'acordà de readmetre, sense cap mena de sanció, Josep Badosa, Jaume Irla, Josep Morell, Maria Soler, Isidre Funoll, Leonil·la Camps, Alexandre Pérez, Josep Tubau, Josep Llambí, Julià Lasheras, Josep Sucart, Pelegrí Ferrer, Joan Martí, Francesc Saubí, Alfons Pujol i Rafael Bosch.

Tot seguit es procedí, a votació secreta, a destituir o sancionar els següents funcionaris: Antoni Carbonell, Josep Bordas, Rossend Cacàs, Joaquim Ferrer, Eladi Hereu, Víctor Lluís, Joan Vinyals, Ricard Audet, Joan Basart, Josep Lloch, Josep Hidalgo, Liberi Vergés, Alexandre Valls i Josep Serra, Pere Serra, Marcial Hereu, Rafael Ferrer, Enric Novi, Alfons Olleta, Magda Serra, Francesc Illas i Joan Camas³⁶⁸.

També la Companyia del tren de Sant Feliu aplicà l'ordre de depuració sobre els seus treballadors. Un total de 19 empleats foren acomiadats o suspesos temporalment: Domingo Ballester, Jaume Masjoan, Emili Fontanella, Josep Cacàs, Miquel Jordana, Jaume Maura, Pere Forn, Josep Saura, Manel Brull, Enric Serra, Simon Albertí, Emili Casanovas, Jacint Tresené, Enric Ferran, Esteve Fontanet, Benet Escriba, Francesc Cosp, Sixte Solés i Josep Parals.

Per a decidir aquestes repressions es tenien en compte els informes de la Companyia (signats per l'enginyer Jaume Lladó), de la guàrdia civil, de l'Alcaldia i de Falange.

Enric Bargeli, Manuel Miralpeix i Carles Prujà -tot i l'informe negatiu de la Companyia (sempre més dur i negatiu que no pas els altres)- varen ser admesos sense sanció³⁶⁹.

De depuracions, n'hi hagué segurament a altres àmbits laborals de la població, al magisteri per exemple. Però nosaltres tan sols hem consultat

³⁶⁵ APG, Expedient de la família Irla.

³⁶⁶ B.O.P. núm 21. (23-IV-1939), reproduint una ordre del 12 de març.

³⁶⁷ M.A.(129), f.103.

³⁶⁸ M.A.(129), f.337 (7-II-1939).

³⁶⁹ AHMSFG, Fons del ferrocarril.

a fons la documentació de l'administració local i la del ferrocarril, prou significativa per a poder-nos-en fer una idea.

8.4 CONSELLS DE GUERRA I AFUSELLATS

Els detinguts definitius al vell seminari/presó de Girona començaren a ser jutjats en processos militars sumaríssims d'urgència la primera quinzena de març. I el mateix mes, concretament el 16 de març, ja tenien lloc les primeres execucions de guixolencs al seu cementiri: Francesc Campà, Bernabé Llorens i Manuel Colom.

Els consells de guerra es feien a la delegació que tenia l'Auditoria de Guerra de Catalunya a Girona.

Les noves autoritats, sorgides del triomf de les armes, anaven per feina. En una sola sessió -normalment d'una hora- eren jutjades i condemnades dotze persones que rapidíssimament podien perdre la vida.

No podem ara entrar en els detalls dels articles del Codi de Justícia Militar que tipificaven les penes, ni en el procediment jurídic sumaríssim de causes acumulades (tribunal, defensa, etc.).³⁷⁰ que se seguïen contra els guixolencs acusats, i que es recolzaven també en els informes elaborats segons denúncies i informació de les noves autoritats civils i militars locals. Aquestes, però, no sempre eren determinants. L'informe i testimoni del rector Mn. Àngel Dalmau a favor de Campà -que, com hem vist, li salvà la vida- no el lliurà de la pena màxima.

Com hem fet abans, tan sols farem pública la sentència dels dotze guixolencs jutjats de cop el 23 de març de 1939: Joan Ferrer Duran (a) *Polacra*, Antoni Roqueta Roselló, Josep Tarradas Teixidó, Guillem Garreta Esteve, Jaume Boudina Mataró, Albert Güitó Palé, Marcel Rutllan Tornabells, Ròmul Sureda Castelló, Climent Sánchez González, Josep Tauler Perals, Vicenç Guillem Oliva i Eduard Jover Zaplana.

«SENTENCIA

En la Plaza de Girona a veintitrés de marzo de mil novecientos treinta y nueve.- «Tercer Año Triunfal».- Reunido el Consejo de Guerra número tres de esta Plaza, para ver y fallar las Causas acumuladas seguidas por el procedimiento sumarísimo de urgencia contra los procesados JUAN FERRER DURAN(a)Polacra, ANTONIO ROQUETA ROSELLO, JOSE TERRADAS TEIXIDO, GUILLERMO GARRETA ESTEBAN, JAIME BOUDINA MATARO, ALBERTO GUITO PALE, MARCELO ROTLLAN TORNABELLS, ROMULO SUREDA CASTELLO, CLEMENTE SANCHEZ GONZALEZ, JOSE TAULER PERALS, VICENTE GUILLEM OLIVA Y EDUARDO JOVER ZAPLANA.-

Dada cuenta de las actuaciones, oídas la acusación fiscal, la defensa y a los procesados, y

³⁷⁰ SOLÉ, J.M., *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*, Edit. 62, Barcelona, 1985.

RESULTANDO: Que contra los legítimos Poderes del Estado asumidos por el Ejército a partir del diecisiete de Julio de mil novecientos treinta y seis, en virtud de su función constitutiva, se desarrolló un alzamiento en armas y una tenaz resistencia, cometiéndose a su amparo toda suerte de violencias, hechos en los que participaron los procesados en la siguiente forma:

1º.-JOSE TAULER PERALS, hijo de Ramón y de Francisca, de 52 años de edad, natural y vecino de San Feliu de Guixols, Viajante de Comercio y de estado casado.- Individuo de ideología extremadamente izquierdista, militante de «Estat Catalá», antiguo amigo de Maciá: tomó parte activa en los sucesos revolucionarios de octubre de 1934 e hizo propaganda en las elecciones de febrero de 1936 a favor del Frente Popular.-Con posterioridad al Movimiento fué inductor del Comité rojo para que practicase registros domiciliarios y detuviese a las personas de derechas, diciendo públicamente que había que acabar con la canalla fascista.-Con anterioridad al asesinato de los Señores Vivas y otros, dijo que serían asesinados y que si el Comité aceptara la lista que él proponía que mataría a muchos más.-También dijo que había escrito a Andalucía, donde estaba su socio Don Matias Ribot (con quien el procesado tuvo disgustos), y que si la carta llegaba a tiempo no volvería éste por San Feliu.-

2º.-JUAN FERRER DURAN (a)Polacra, hijo de Luis y Catalina, de 59 años, natural de Sumayor(Mallorca) y vecino de San Feliu, profesión zapatero y estado casado.- Individuo afiliado con anterioridad al Movimiento a la Esquerra Catalana y con posterioridad ingresó en la C.N.T.-Al estallar el Movimiento fué Miliciano al servicio del Comité de Guerra, haciendo guardias por las calles con arma larga y pistola.-Junto con sus cuatro hijos, destacados elementos de la F.A.I.-tomó parte en el saqueo de la iglesia parroquial.-En su casa se halló, al detenerle, armamento y correajes de la Guardia Civil y propaganda de la C.N.T. y de la F.A.I.-

3º.-JOSE TERRADAS TEIXIDOR, hijo de Manuel e Inés, de 43 años, natural y vecino de San Feliu de Guixols, profesión chófer y estado casado.-Antiguo afiliado a la Ezquerra Catalana: militante antes del Movimiento de la C.N.T. y después ingresó como Miliciano en esta Organización.-Al iniciarse el Movimiento fué Delegado Local de los Transportes y estuvo al servicio de la Colectivización de los mismos. Como chófer llevó la noche del 1 al 2 del noviembre de 1936, a los individuos que habían de enterrar los cadáveres de las personas de orden asesinadas en dicho día.-

4º.-MARCELO ROTLLAN TORNABELLS, hijo de Jaime y de Concepción, de 50 años, natural y vecino de San Feliu, de profesión Contable y estado casado.-Militante con anterioridad al Movimiento en la Ezquerra Catalana: participó activamente en la Revolución de Octubre de 1934, siendo el que izó en el Ayuntamiento la Bandera separatista, por cuyo hecho fué condenado, y amnistiado en febrero de 1936.-El 18 de julio era Concejal de San Feliu, continuado en el cargo hasta el mes de septiembre.-Al estallar el Movimiento tomó partido por la causa roja viéndosele públicamente con armas.-Acompañado de cuatro milicianos, detuvo a Don José Vivas, a quien condujo al Ayuntamiento diciéndole que nada le pasaría y no obstante fué asesinado algún tiempo después.-Hizo incautaciones de muebles y denunció al Comité a desertores del ejército rojo.-

5º.-ROMULO SUREDA CASTELLO, hijo de Tomás y Dolores, de 64 años de edad, natural de Llagostera y vecino de San Feliu, profesión agente de Seguros y de estado casado.- Individuo de ideología extremadamente izquierdista, Presidente de la Sociedad local de Libre pensadores, antiguo afiliado al Partido Federal, en cuyo órgano El Diario Republicano «Programa», colaboró asiduamente; hizo también intensa propaganda de palabra.- Al estallar el Movimiento fué Delegado de Abastos del Comité de San Feliu.-Pertenecía a la Asociación «Trabajadores de Seguros»- No ha tomado directamente parte en los hechos violentos.-

6º.-CLEMENTE SÁNCHEZ GONZÁLEZ, hijo de Diego y de Rosalia de 40 años, natural de Mazarrón y vecino de San Feliu, profesión chófer y estado casado.-Antiguo afiliado a la Esquerra Catalana, actuó en las elecciones en favor del Frente Popular.-Al estallar el Movimiento ingresó en «JUVENTUDES DE EZQUERRA», y en representación de ellas formó parte del Comité de Guerra de San Feliu; actuó de Miliciano, vistiendo mono y con armamento.-Fué miembro de la Directiva del Comité que se incautó de la Empresa de Automóviles S.A.R.F.A..-En 4 de febrero de 1937 fué nombrado Concejal, desempeñando este cargo hasta julio de 1938.-Su actuación dentro del Comité, no ha sido mala en general, y al decidir el Comité asesinar a doce personas de orden, protestó y dimitió antes de que se cometiesen los asesinatos.-

7º.-EDUARDO JOVER ZAPLANA, hijo de Eduardo y de Caridad, de 46 años, natural de Cartagena y vecino de San Feliu, Agente de Policía marítima y de estado casado.- No se había significado en política con anterioridad al Movimiento Nacional, mas al estallar éste sirvió incondicionalmente al Comité rojo.-Con desprecio de su jefe, erigióse en autoridad marítima, y requisó embarcaciones y efectos navales.-Fué miliciano rojo, vistiendo mono y correajes y al frente de otros milicianos hizo en canoa-automóvil la vigilancia de la costa.-Era el técnico de marina del Comité de Guerra.-Denunció al Subdelegado de Marina ante la Delegación marítima de Barcelona y para salvarse este señor hubo de huir de San Feliu, viéndose obligado más tarde a sindicarse.-

8º.-JAIME BOUDINA MATARO, hijo de José y de Antonia, de 52 años, natural de Barcelona y vecino de San Feliu, profesión Peón y de estado casado.-Afiliado antes del Movimiento a la C.N.T.-F.A.I.--Al formarse las Milicias Antifascistas, ingresó en ellas, permaneciendo de Miliciano hasta su completa disolución.- Hizo guardias en la carcel y llevó su celo a maltratar a los detenidos, entre ellos al Teniente de Aviación Don Román Grau.-

9º.-ALBERTO GÜÍTO PALE, hijo de Pedro y Balbina, de 46 años de edad, natural y vecino de San Feliu, profesión taponero y de estado casado.-Con anterioridad al Movimiento estaba afiliado en la C.N.T. y actuó como miliciano voluntario, siendo el encargado de la Vigilancia Sagaró y su playa, mandando el Destacamento de Milicianos que tenia en tal servicio.-Fué interventor de la Central en él y era su asesor en algunas cuestiones.-

10º.-ANTONIO ROQUETA ROSELLO, hijo de Pedro y Concepción, de 38 años, natural de Girona y vecino de San Feliu, profesión Peón albañil y de estado casado.-Con anterioridad al Movimiento estaba afiliado a la C.N.T.-Ingresó al estallar el Movimiento en las Milicias de la C.N.T., haciendo servicio de armas.-Como miliciano hacia guardias en la Carcel y frecuentemente maltrataba a los familiares de los detenidos.-

11º.- VICENTE GUILLEM OLIVA, hijo de Federico y Maria, de 50 años, natural y vecino de San Feliu, profesión Trapero y de estado casado.-Ingresó después de estallar el Movimiento en la C.N.T.-Era individuo borracho y de baja moralidad.-Habló frecuentemente en contra del Movimiento Nacional, y de las personas de orden que suponían fueran afectas al mismo, originándoles con esto molestias, cual sucedió con el Sargento retirado de la Guardia Civil Don Wenceslao Sanchez, que fué detenido por el Comité.-

RESULTANDO: Que no aparece que haya participado en la rebelión. El cometido a su amparo violencias, el encartado GUILLERMO GARRETA ESTEBAN, hijo de Isidro y de Rosa, de 57 años, natural de Palafrugell y vecino de San Feliu, de profesión Comerciante y de estado casado.-

HECHOS PROBADOS

CONSIDERANDO: Que los hechos relatados y que el Consejo declara probados, constituyen un delito de rebelión militar que se define y en los artículos 237 y párrafo 2º del 238, ambos del Código de Justicia Militar, y de cuyo delito son responsables en concepto de autores los encartados de los números 1º al 7º inclusive, del primero de los Resultados anteriores, y de otro delito de auxilio para cometer la rebelión militar, definido y penado en el párrafo 1º del artículo 240 del citado Código de Justicia Militar y de cuyo delito son también responsables en el mismo concepto de autores los encartados de los números 8º, 9º y 10º del mismo Resultando; y de un tercer delito de provocación para cometer la rebelión militar que se defina y pena en el párrafo 2º del ya citado artículo 240 y del que en igual concepto de autor es responsable el encartado del número 11º.-

CONSIDERANDO: Que el Consejo, haciendo uso de la facultad que le confieren los artículos 172 y 173 del Código de Justicia Militar, estima justo imponer la pena en su mayor gravedad y extensión a los encartados señalados en los números 1º, 8º y 9º, en el Resultando de hechos probados y a los demás encartados en la extensión que en el fallo se señala.-

CONSIDERANDO: Que toda persona responsable criminalmente de un delito lo es también civilmente.-

CONSIDERANDO: Que sólo pueden ser penados los hechos previamente definidos por la ley como constitutivos de delito.-

VISTOS los artículos citados y demás de general aplicación.-

FALLAMOS que debemos condenar y condenamos al encartado JOSE TAULER PERALS a la pena de MUERTE: a JUAN FERRER DURAN, JOSE TERRADAS TEIXIDOR, MARCELO ROTLLANS TORNABELLS, ROMULO SUREDA CASTELLO, CLEMENTE SANCHEZ GONZALEZ Y EDUARDO JOVER ZAPLANA a la de RECLUSION PERPETUA; A JAIME BOUDINA MATARO y ALBERTO GUITO PALE a la de VEINTE AÑOS DE RECLUSION TEMPORAL; a ANTONIO ROQUETA ROSELLO a DOCE AÑOS Y UN DIA DE RECLUSION TEMPORAL y a VICENTE GUILLEM OLIVA a la de SEIS AÑOS Y UN DIA DE PRISION MAYOR, llevando consigo las penas de pérdida de libertad, las accesorias correspondientes y el abono de la prisión preventiva sufrida, haciéndose declaración de ser civilmente responsables todos los encartados precedentemente citados, de los daños ocasionados por la rebelión.-

DEBEMOS absolver y absolvemos al encausado GUILLERMO GARRETA ESTEBAN.-

Así por esta nuestra sentencia lo pronunciamos, mandamos y firmamos.-

OTROS I DECIMOS que llamamos respetuosamente la atención de la Autoridad Judicial sobre la conveniencia de que al procesado absuelto GUILLERMO GARRETA ESTEBAN sufra una sanción de tipo gubernativo.-

Barcelona 27 de Marzo de 1939.-III AÑO TRIUNFAL

Vista la sentencia dictada en esta causa con sujeción al Decreto nº 55 de 1º de Noviembre de 1936, en cuya parte dispositiva se impone la pena de muerte el procesado JOSE TAULER PERALS; la de reclusión perpetua a los procesados JUAN FERRER DURA, JOSE TERRADES TEIXIDOR, MARCELO ROTLLANS TORNABELLS, ROMULO SUREDA CASTELLO, CLEMENTE SANCHEZ GONZALEZ y EDUARDO JOVER ZAPLANA; la de veinte años de reclusión temporal a los procesados JAIME BOUDINA MATARO y ALBERTO GUITO PALE; la de doce años y un día de la misma pena, al procesado ANTONIO ROQUETA ROSELLO; la de seis años y un día de prisión mayor, al procesado VICENTE GUILLEM OLIVA, y se absuelve al encartado GUILLERMO GARRETA ESTEBAN, y estimándola ajustada a derecho.

ACUERDO: aprobarla y en su virtud comuníquense las penas de muerte impuestas a la Asesoría Jurídica del Cuartel General de S.E. el Generalísimo. Pasen los autos a su Instructor para cumplimiento del fallo respecto a los condenados a la pena capital, y en cuanto a éstos, suspenderá la ejecución en tanto no reciba de esta Auditoría noticia del enterado de S.E. o resolución de conmutación de pena. -Respecto del procesado absuelto GUILLERMO GARRETA ESTEBAN, manténgase la detención por el Juez durante tres meses, a partir de la fecha de la sentencia, a cuyo efecto el Instructor tañ pronto como reciba esta causa para ejecución, dirigirá una comunicación al Jefe de la Cárcel, ordenando la libertad para el día que corresponda.- EL AUDITOR DE GUERRA.

PROVIDENCIA, Girona veinticuatro de abril de mil novecientos treinta y nueve Juez Sr. de la Mata y Fernández /nueve, año de la Victoria.

Por la precedente causa con acuerdos aprobandola; dese trasladado del ENTERADO S.E., que se unirá estos autos, al Señor Comandante Militar de la Plaza a efectos de cumplimiento de la pena de muerte que ha sido impuesta a JOSE TAULER PERALS, a quien, en virtud del escrito de la Comandancia señalando lugar día y hora para ejecución, se dará notificación del fallo en el instante a partir del cual deba entrar en Capilla; notifíquese la sentencia a los demás encausados en los particulares a ellos referente interesese la remisión de certificaciones de fallecimiento del reo debiendo pedirse, luego, la inscripción de su defunción en el Registro Civil y uniendo la certificación de la correspondiente acta a estos autos.- Lo mandó y firma S.Sª.-Certificado.- Nota.-Seguidamente se cumple lo ordenado. Certificado».

La pena de mort imposada -i fatalment acomplida- a Josep Tauler es basava essencialment en el delict, denunciat per algun veí de Sant Feliu,



Cementiri de Girona.



d'haver **parlat massa** en temps de guerra. I no pas en cap **fet** delictiu.

Ell n'era ben conscient. Per això abans de morir va deixar escrita una breu nota a la seva dona: «És a punt d'acomplir-se l'anhel dels bàrbars que em van denunciar innocentment. Moro víctima en criminals mans. Es cometrà una injustícia.- Adéu per sempre.- Josep Tauler»³⁷¹.

Els darrers moments de la seva vida, mentre s'aixecava el patíbul per a ell i molts més, se'l veié a la presó de Girona en companyia de Carles Rahola.

Per idèntic procediment foren jutjats i ajusticiats sis guixolencs més, al cementiri

de Girona.

Altres, tot i no haver estat condemnats a mort, moriren a la presó.

Essent diferent, el cas dels dos joves veïns de Sant Feliu que ingressaren a la presó el 15 de febrer de 1941 i foren afusellats el 10 de març, s'emmarca en el mateix context de repressió general i arbitrària. La premsa en donà la notícia: «Consejo de guerra. En el día de hoy y para responder de la comisión de sendos delitos de rebelión militar, comparecieron ante el Consejo de Guerra Ordinario de Plaza, los paisanos José Torroella Ferrer, José Piqueras Canet (...), autores de un atraco a mano armada, hecho ocurrido el pasado 15 de Febrero en las inmediaciones del vecino pueblo de Santa Cristina de Aro (...). La petición del fiscal para ellos fue la de la última pena. El Consejo quedó reunido para deliberar y dictar Sentencia»³⁷².

«En las primeras horas del día de hoy, y en cumplimiento de la sentencia dictada por el Consejo de Guerra Ordinario de Plaza reunido el pasado día cinco de los corrientes fueron pasados por las armas los reos José Piqueras Canet, José Torroella Ferrer (...)»³⁷³.

³⁷¹ L'original és escrita en castellà. Nosaltres l'hem traduïda.

³⁷² *El Pirineo*, 5-III-1941.

³⁷³ *El Pirineo*, 10-III-1941, citat per CLARA, J., «Una nova font...», o.c., p. 219.

També alguns veïns de Castell d'Aro -Francesc Rivas, Josep Galtius i Pere Sala-, i de Santa Cristina -Joan Llambí i Marià Vendrell- varen ser igualment passats pel foc de les armes.

Un cas molt peculiar va ser el de Salvador Albert, en ser-li commutada la pena de mort. D'entre les personalitats polítiques de Sant Feliu -Irla, Isgleas i Albert- només aquest darrer no va fugir del seu país. No hi havia cap raó -semblava- per a haver-ho de fer. De manera que, en entrar les tropes d'ocupació, era a la seva casa de Ventalló, amb la seva esposa, com hi havia restat reclòs, inactiu políticament, durant tota la guerra³⁷⁴. Espiritualment o ideològicament, però, es mantingué fidel a la república i es manifestà en contra dels militars que havien iniciat aquella guerra. El seu condol per les víctimes guixolenques del bombardeig ho palesa.

Poc després de l'afusellament de Carles Rahola, Salvador Albert ingressà a la presó de Girona. Assabentat d'aquella trista notícia, «volgué i obtingué, ocupar el llit del seu amic finat». «Aquest és el meu lloc!», exclamà.

En el consell de guerra, barrejat amb altres detinguts, el fiscal militar demanà per a ell tres penes de mort. El militar defensor d'ofici (un alferes provisional del cos jurídic) es limità a suplicar: «que sólo le pongan una».

L'Albert empresonat, segons Saltor, tingué l'oportunitat de defensar-se amb la convincent oratòria del poeta i de l'experimentat parlamentari. Convincent perquè, a la mateixa sentència, hi figurà ja la commutació de la pena de mort.

Mentre era a la presó, li proposaren de demanar la revisió de la seva causa. L'estat físic del vell republicà i les influències de personalitats franquistes (el governador civil de la província Antoni Correa Veglinson) i d'amics ben situats i considerats, com el mateix Gaziell³⁷⁵, aleshores col·laborador de l'embaixador franquista a Brusel·les, podien fàcilment aconseguir-ne l'absolució.

Però la consciència demòcrata de Salvador Albert no es rebaixava fins a haver de reconèixer unes autoritats imposades. «Jo no puc adreçar una petició a un poder públic que no acato». Preferí de seguir essent un presidiari més. Només l'edat canvià la seva condició i, per un nou decret, pogué fruir de presó «atenuada» en un domicili privat, a Cerdanyola, per tenir setanta anys.

³⁷⁴ En aquest tema seguim ben de prop el que n'ha escrit Octavi Saltor -poc sospitós de «roig», ja que és conegut el seu suport inicial al bàndol franquista (VILANOVA, F., «Les diferències entre la *Verdad Histórica* i el *Maniqueísmo*, un exemple», *L'Avenç*, 178, febrer, 1994)- en *L'obra Poètica de Salvador Albert*. Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1980.

³⁷⁵ Recordem que l'Agustí Calvet -*Gaziell*- era uns dels signants del manifest d'adhesió a Franco el 1936: BORJA DE RIQUER, «Un document excepcional: la declaració de suport als militars sublevats el 1936 d'un centenar de catalans», a *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, Barcelona, 1991; ABELLA, R., *Finales de enero, 1939*, Planeta, Barcelona, 1992.

8.5 LA REPRESSIÓ SOBRE LA POBLACIÓ EN GENERAL.

EL CAS DEL CASINO DELS NOIS.

Suspensa la legalitat constitucional i estatutària, la repressió contra la llengua catalana i contra tota expressió catalanista va ser el primer objectiu. A partir de bans militars i civils la dictadura imposava el franquisme -«la ideologia oficial del cop d'estat militar»³⁷⁶-, i la vida cultural dels guixolencs es veié totalment capgirada: amb la llengua, l'educació i l'ensenyament, les diversions, la religió, etc. El nou règim es recolzava, ultra la victòria militar sense voluntat de perdó, en el **nacionalcatolicisme** que li donava suport moral i ideològic.

Una petita mostra ens la donà el rector de Sant Feliu, mossèn Àngel

Dalmau, en adreçar-se així als feligresos: «Con palmas y ramos en sus manos recibía el pueblo del Señor a Jesús, príncipe de la paz, en su entrada solemne en la ciudad santa de Jerusalén.

Con palmas y laureles de victoria recibíamos nosotros el pasado domingo, el ósculo de la paz que nos dió el Cielo por mediación providencial, fiel instrumento del Dios de los Ejércitos, el Generalísimo Franco.

Núm. 3 ~ San Feliu de Guixols, 9 de Abril de 1939
Año de la Victoria

Ilustres Autoridades:
Amadísimos feligresos:

Con palmas y ramos en sus manos recibía el pueblo del Señor a Jesús, príncipe de la paz, en su entrada solemne en la ciudad santa de Jerusalén. Con palmas y laureles de victoria recibíamos nosotros, el pasado domingo, el ósculo de paz que nos dió el Cielo por mediación del Caudillo providencial, fiel instrumento del Dios de los Ejércitos, el Generalísimo Franco.

Sí, feligresos: Gracias a Dios, al Caudillo invicto y a sus tropas gloriosas é invencibles, tenemos paz. Procuremos ahora que esta paz sea perenne, perdurable entre nosotros!

Preguntó a Jesús el joven del Evangelio: Señor, que me importa hacer para alcanzar la gloria, es decir, la paz eterna del cielo? Contesta Jesús: «Guarda los mandamientos.»

Ahí es lo digo a vosotros, tratándose de la paz que hemos de gozar acá en la tierra. Queréis paz? Queréis que esta paz perdure en nuestras conciencias, en nuestro pueblo, en nuestra Patria? Pues precisa que cumplais los mandamientos; no ya los preceptos de ley natural (que eso sería poco), sino los mandamientos de ley divino-positiva y los mandamientos de la Iglesia; no uno, ni dos, ni tres... todos, absolutamente todos. Ahí está el secreto de la paz.

Solo así será perdurable entre nosotros la paz, que nos ha deparado el Cielo, siendo ella, al propio tiempo, premisa angustiosa de paz eterna, que a todos vosotros, amadísimos feligresos, de corazón os desea vuestro Párroco y servidor en Cristo

Àngel Dalmau, Pbro.

Sí, feligresos: Gracias a Dios, el Caudillo invicto y sus tropas gloriosas é invencibles, tenemos paz. (...) Àngel Dalmau, Pbro.»³⁷⁷.

Franco era, doncs, el nou salvador -en el concepte actualitzat de *Cruzada*- que, mitjançant la guerra civil que ell mateix inicià, havia retornat la pau... a l'Església! És a dir, que per a molts eclesiàstics el primer franquisme representà una **reconquesta** de posicions perdudes -i encara enyorades- dins la societat espanyola, per culpa de tots els anteriors règims liberals (1820, 1868 i 1931) de què hem parlat a la Introducció³⁷⁸. Una *Cruzada* que restablí el poder temporal a la institució eclesiàsticoclerical.

Però la dictadura, a més a més, va comptar amb més o menys entusiasme amb el suport i la col.laboració d'altres sectors socials importants de la ciutat.

³⁷⁶ VILAR, P., *L'historiador i les guerres*, Eumo Editorial, Vic/Girona, 1991.

³⁷⁷ Full parroquial, núm. 3. *San Feliu de Guixols, 9 de Abril de 1939. Año de la Victoria*.

³⁷⁸ MARTÍ, C., «Iglesia y franquismo», a *El primer franquismo*, Edit. Siglo XXI, Madrid, 1989.

Ultra aquest suport religiós i social, tanmateix la violència repressiva dels primers anys constituïa un element decisiu de la implantació de la dictadura. Veurem només un cas: l'obligació de saludar l'himne Nacional i el de Falange.

El 1939, els altaveus del Passeig amplificaven la propaganda del *Glorioso Movimiento Nacional* o *Gloriosa Epopeya*, i l'himne falangista, que calia rebre'l a peu dret amb la salutació feixista. No fer-ho així, podia comportar problemes i, de fet, alguns veïns varen ser colpejats per això. Per exemple, en Nando de les Gasoses -Ferran Cervera- que venia de pintar l'embarcació amb un pot de pintura a cada mà.

El 27 de febrer l'Alcalde Gestor cessava l'Alexandre Valls Merignach de guàrdia urbà «por no prestar el saludo a dicho himno, haciéndolo después en forma despectiva y nada respetuosa y ante tan incomprensible actitud adoptada por V. intolerable a todo español, mucho más a un empleado del municipio»³⁷⁹.

Al cinema, després de les pel·lícules; al Casino, després dels balls..., allí on sonés l'himne s'havia d'escoltar respectuosament.

Ja el 14 d'agost del 39, l'Emili Ribot Vila havia estat detingut -i tancat posteriorment a Girona- per haver cridat, amb més alegria que subversió, contra el *Generalísimo* al casino «El Llevantí».

Pocs dies més tard, l'enrenou va ser més gros, a l'altre casino, el dels «Nois».

Com hem dit, la ciutat era ocupada militarment: Comandància militar era a la Rambla del Portalet (casa de la Campana), on residia el comandant militar i alguns oficials. Al Passeig, a can Patxot -Rafael Patxot Jubert «catalanista separatista, que huyó a Francia»³⁸⁰- hi havia les oficines i s'hi allotjaven també alguns oficials. A l'altra cantonada, el casino.

A les dues de la matinada del dia 21 d'agost, en acabar-se el ball es tocà l'himne Nacional. Tot seguit se sentiren crits i xiulets. L'oficial de vigilància tinent d'artilleria *Don Pedro* Ruiz García, que era pels voltants, entrà tot seguit amb un altre oficial i un sargent de servei, i van detenir un soci que encara estava xiulant.

Ràpidament la Comandància militar nomenà un jutge instructor, el tinent d'artilleria de la 25^a *Bateria del 12 Regimiento Ligero, de guarnición en ésta Plaza Don Eladio* Forcano Ruiz, i a més informà el governador militar de Girona que «referido Casino *La Constancia* es el mismo que dio motivo a una denuncia hecha por los Directivos de las

³⁷⁹ AHMSFG, Sec. X, núm. 199.

³⁸⁰ AHMSFG, Sec. XXIV, núm. 21. Rafael Jubert Patxot, el 3 d'agost de 1936, protegit per la Generalitat salpà en un torpediner francès cap a Portvendres (MALUQUER, J., *Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic*, Edit. Pòrtic, Barcelona, 1994, p.77). El seu germà Francesc, en canvi, va ser jutjat i condemnat a Barcelona, el juny de 1938, per alta traïció (informació que ens ha tramès P. Pagès).

Milicias de Falange local por haber sido nombrado Presidente del mismo a un individuo condenado a la Zona Nacional a quince años de presidio y canjeado posteriormente. Asimismo es público y notorio que casi todos los elementos izquierdistas que existían en esta población forman parte de dicho Casino que tiene en la actualidad 700 socios»³⁸¹.

La primera medida punitiva va ser el tancament del local, el mateix dia 21, al marge de les diligències que s'instruïen sobre el cas.

La segona, la detenció dels membres de la junta que ingressaren a la presó de la ciutat: Agustí Fernández Cuenca, Josep Ferrer, Francesc Masferrer, Arseni Jordà, Antoni Canadell, Josep Anglada, Josep Vidal, Pere Feliu Oliva i Magí Pijuan Llauredó³⁸².

Es demanà la situació econòmica de tots ells per si se'ls havia de multar, i es procedí a inventariar el que hi havia al casino. Entre altres coses, hi havia al primer pis «11 Estantes con libros intelectuales y Patrióticos», i un quadre de Franco a secretaria.

L'informe elaborat sobre els membres de la junta per la Comandància fou aquest:

«AGUSTÍ FERRER CLIMENT (Presidente del Casino «La Constancia») Su actuación anterior al Glorioso Movimiento Nacional, fué la de pertenecer a las organizaciones Sindicales C.N.T.- F.A.I. siendo íntimo amigo de Esgleas, celebre por su actuación durante la dominación rojo-separatista en esta Provincia y muy especialmente en esta población.- Al estallar el dicho movimiento, el informado se encontraba en Sevilla en donde fué detenido por sus actividades políticas, siendo procesado y condenado; pero logró ser canjeado debido al buen concepto que, a los cabecillas rojos merecia, regresando a esta población en donde hacía continuas campañas contrarias a los Nacionales.- Al ser liberada esta población fué nombrado Presidente del Casino de «La Constancia» (hoy clausurado por silbarse en el mismo el Glorioso Himno Nacional).- Carece de bienes de fortuna y es empleado de la Casa de Narciso Visent, no reconociendosele bienes de ningún género.

FRANCISCO MASFERRER ALBERTI (Secretario del Casino).- Antes del Glorioso Alzamiento Nacional, militó en el partido de la Liga Catalana.- Trabajaba en la Casa Castelló Hermanos de esta, en donde gozaba de plena confianza de sus patrones por su buena conducta en todos los órdenes.- Al estallar el mentado Movimiento Nacional, continuó trabajando en la mencionada casa y a completa satisfacción de los herederos de la misma siendo un valeroso elemento de información en pro de los Nacionales. Dicha casa fué colectivizada por las organizaciones extremistas y esto no fué óbice, para que el informado continuase demostrando su odio a la causa roja.- Se le considera adicto a la Causa Nacional y carece de medios de fortuna; no teniendo más ingresos que su sueldo correspondiente.

NARCISO BAS (Vicepresidente).- Su actuación antes del Glorioso Alzamiento, se destacó siempre por haber pertenecido a la Unión Patriótica, siendo de ideales francamente religiosos, honrado y trabajador. Estallado el citado Movimiento, se colocó en actitud pasiva, no habiéndose distinguido en nada en contra del Glorioso Alzamiento;

³⁸¹ Id.

³⁸² Hi fem constar els noms tal com apareixen a l'informe de comandància, amb algun error de noms.

antes al contrario: Ha tenido una actuación digna que le costó el ser muy mal conceptuado por la orda roja y principalmente por los cabecillas de esta localidad. Actualmente es militante de Falange Española Tradicionalista y carece de bienes de fortuna, no reconociéndosele bienes muebles ni inmuebles de ningún género.

ARSENIO JORDA GISPERT (Sub-Secretario).- Antes del G.M.N. ya era significado de elemento extremista, propagando sus doctrinas sindicalistas en todas cuantas ocasiones se le presentaban para efectuarlo.- Durante el dominio marxista, fué destacado elemento rojo, actuando intensamente, como Secretario del Sindicato de la Metalurgia C.N.T. y F.A.I. coaccionando a los obreros para que cotizasen al referido sindicato; al poco tiempo de ser colectivizada la firma de Castelló Hermanos por el antedicho sindicato, desempeñó el cargo de Interventor de la extinguida Generalidad en la colectivización Unión Metalúrgica Obrera, antes Castelló Hermanos. Este sujeto junto con los destacados elementos marxistas Manuel Bigas y José Plaja, eran los que orientaban las actividades de la Unión Metalúrgica Obrera. Carece de bienes de fortuna y no se les reconoce muebles e inmuebles.

AMADO CANADELL CALZADA (Tesorero).- Politicamente el informado perteneció de antiguo al Partido Republicana Federal.- Estallando el G.M.N., continuó desempeñando el cargo de tesorero de la Sociedad recreativa La Constancia sin que se le conozca actividades en pro ni en contra del citado Glorioso Movimiento Salvador de España.- Carece de medios económicos no teniendo otros ingresos que los que proporciona el trabajo.

JOSE ANGLADA COSTA (Bibliotecario).- De nacionalidad Francesa habiendo pertenecido en nuestra Patria eludiendo sus deberes militares con la suya.- De ideales separatista si bien no se ha distinguido en nada punible durante la dominación roja separatista en esta poblacion, tal vez por su caracter excesivamente apocado. Si bien se dice que actuó como Presidente del Sindicato de zapateros.- Carece de medios económicos y no se le reconocen muebles ni inmuebles.

PEDRO TARRADEL (Vocal).- Antes del G.M.N. se manifestó siempre como persona de orden y en cuantas elecciones hubo en esta ciudad votó a los elementos de derechas.-Estallado dicho Movimiento se mantuvo en actitud pasiva haciendo constar que su unico hijo combatio contra los rojos en las filas Nacionales, en donde alcanzó la graduación de Sargento.- Actualmente es militante de FET y de las JONS en donde, con máxima competencia, ha prestado cuantos servicios le han sido encomendados, careciendo como los anteriores de medios económicos.

J. ALGANS (Vocal).- Se desconocen sus actividades políticas antes del G.M.N., siendo considerado generalmente entre la población como persona de orden y muy buena conducta sin que aparezca contra el mismo cargo de ninguno. Actualmente pertenece a FET y JONS donde cumple con la máxima puntualidad cuantos servicios se le encomiendan. Carece de medios económicos.

JOSE VIDAL ARXER (Vocal).- Apolítico antes del Alzamiento del G.M.N. Estallado el G.M.N. se mantuvo discretamente en actitud pasiva no conociendosele haya cometido durante la dominacion rojo separatista hechos delictivos ni hechos propaganda en contra del Movimiento, estando considerado como persona de buena conducta, moral publica y privada.- Carece de medios economicos.

San Feliu de Guixols a 1º de Septiembre de 1939.- AÑO DE LA VICTORIA (ES COPIA)»³⁸³.

El 16 de setembre el General Governador Militar va decidir d'imposar una multa de 5.000 pessetes a l'entitat. Mentrestant els membres de la junta eren detinguts.

La versió -molt versemblant- que l'empleat de la societat, Josep Ma. Cañellas, donà a l'alcalde Gandol era absolutament diferent de la interpretació que dels fets n'havien fet els militars. Segons aquell testimoni presencial la culpa la tenia un ball, anomenat Labert-Walk (el popular liro-liro), que no es podia ballar per raons d'espai -insuficient-, de seguretat i de temps. De manera que els joves començaren a protestar amb crits i xiulets. Amb aquestes, l'orquestra per a finalitzar la ballada i la protesta tocà l'himne nacional. En aquell moment «todo el público que concurría dicho salón paró en seco la protesta y todos en pié y brazo en alto escucharon el himno en medio del mayor silencio y respeto». Havent acabat, els socis reemprengueren la protesta amb nous crits i xiulades, demanant aquell ball.

Amb aquesta informació de primera mà l'Ajuntament demanà la llibertat de Francesc Masferrer i d'Arseni Jordà, afiliats a la FETS i a les JONS, addictes a la Causa. I la dels senyors Josep Vidal i d'Amadó Canadell que, tot i que no pertanyien a les seves institucions, eren mereixedors de confiança de la Comissió Gestora.

Tot amb tot, el 20 d'octubre ingressaren a la presó de la ciutat: Francesc Masferrer Albertí, Arseni Jordà Gispert, Amadó Canadell Calzada, Josep Anglada Costa, Josep Vidal Auger, Narcís Bas Archer i Pere Tarradell Pascual. En Josep Algans Ribot no hi va ingressar perquè es trobava a Girona a comprar paper de *Pagos al Estado*, precisament per a poder pagar la multa.

A la presó de Girona, hi anaren Agustí Fernández Cuenca i Josep Ferrer Climent.

Tanmateix, ni així -per la força- no es va resoldre el problema que representava haver d'acatar uns símbols imposats. Era un fet que els espectadors sortien, majoritàriament, del cinema abans del *Fin* de l'última pel·lícula, per tal de no escoltar i saludar l'himne. Un gest que va ser tractat al Ple de l'Ajuntament pel gestor Robert Pallí³⁸⁴.

Encara pel juliol de 1941 el Governador civil -assabentat pel Jefe Provincial de FET y de las JONS- es lamentava que a Sant Feliu «Es frecuente que en las emisiones de Radio al tocarse los Himnos Nacional y del Movimiento, en los diferentes cafés, se oyen por parte del público con la mayor indiferencia sin que éste se ponga en pié y salute»³⁸⁵.

³⁸⁴ M.A. (129), f.358 (1.03.40).

³⁸⁵ AHMSFG, Sec. X, núm. 202.

8.6 UNA FESTA NAZI I ELS CAMPS D'EXTERMINI

Mentre la repressió arribava fins a les formes de diversió pròpies, altres festes estranyes tenien lloc a Sant Feliu, el 1939.

L'Àngel Vila Martra, del carrer de Sant Pere 9, era multat amb tres pessetes l'abril de 1942, per no penjar domassos al balcó en la celebració de la *Fiesta de la Victoria*³⁸⁶.

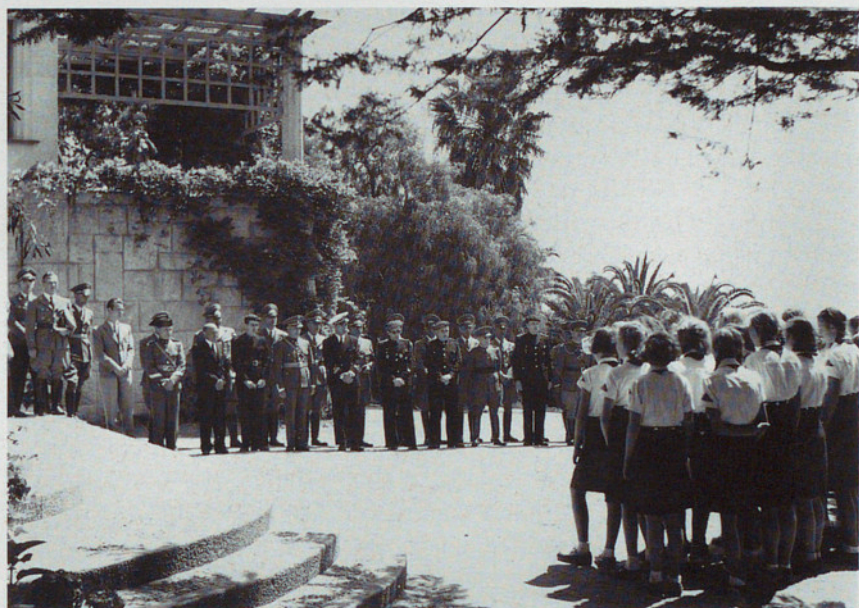
De totes les festes, en destaquem una de singular, ben significativa. La festa nazi que se celebrà al xalet de can Casas, on els militars alemanys confraternitzaren amb les noves autoritats guixolenques. Les fotografies parlen per elles mateixes, amb suficient claretat.

Tot això s'esdevenia a la nostra ciutat quan milers de catalans -alguns guixolencs entre ells-, republicans exiliats passaven pels camps de concentració francesos, al Rosselló. La malaltia i la desnutrició delmaren les seves forces.

Amb l'ocupació alemanya molts d'ells, refugiats republicans, varen ser detinguts i deportats a altres camps, fins i tot als camps d'extermini nazis, on moriren una desena de guixolencs.



Festa nazi al xalet de can Casas, els primers temps del franquisme.





9. ELS MORTS DE LA GUERRA CIVIL

REPRESSIÓ REPUBLICANA

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOC MORT	PROV.	DATA	FONT
Aleñà Rourich	Narcís	60	SFG	Llambilles	Girona	--/07/36	ADG
Boada Calzada	Sants	62	Pl.de la República,8	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Calzada Marsal	Emili	66	Pl. Sant Joan	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Castelló Badia	Ricard	66	St. Ramon, 43	Cra. de Tossa	Ciutat	16/08/36	AHMSFG
Compte Figueras	Pere	52	Hospital	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Font Brugué	Lluís	51	SFG	St.Martí de Llèmena	Girona	21/08/36	ADG
Font Sabaté	Francesc	61	SFG	St.Martí(Cantallops)	Barcelona	13/08/36	ADG
Giménez Gómez	Angel	27	-	Cementiri	Ciutat	28/01/39	AHN Causa
Girbau Valls	Enecó	54	Capmany,1	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Magí Camps	Adelard	71	St.Joan,25	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Mas Bernatallada	Lourdes	33	Pl.Monestir,9	Quart	Girona	--/08/36	AHN Causa
Mas Bernatallada	Mercè	36	Pl.Monestir,9	Quart	Girona	--/08/36	AHN Causa
Noguera Roca	Josep	56	Creu,45	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Peralló Cuní	Josep	67	Capmany,15	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Romà Roca	Rufi	39	Jofre,4	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Vilaret Xarnach	Josep	66	Rutlla, 6	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG
Vivas Borjas	Josep	55	Cra.de Girona,26	Cementiri	Ciutat	31/10/36	AHMSFG

FRONT

Aicart Prades	Francesc	30	Milans	Desaparegut	-	--/12/38	Oral
Aiguaviva Rodà	Emili	35	-	Borges Blanques	Lleida	09/01/39	R.C.
Alabertí Juanola	Jaume	27	Bartrina	Desaparegut	-	-	Oral
Albertí Calzada	Fermí	-	Sant Joan	-	-	-	Oral

³⁸⁶ AHMSFG, Sec. X, núm. 203.

Albertí Gafas	Alfons	-	-	Hospital de Manresa	Barcelona	01/01/38	AHMSFG
Albertí Ribas	Josep	20	Nou de Garrofer, 34	Segre	-	17/12/38	R.C.
Albiol Castells	Narcís	-	-	Front de l'Ebre	-	-/11/38	AHMSFG
Alonso Caballero	Salmiro	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Altrachs Serrat	Josep	-	Girona, 124	Hospital Manresa	Barcelona	03/11/38	AHMSFG
Alvarez	Emilio	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Andrés Arxer	Pere	31	-	Maquinenza	Saragossa	09/11/38	R.C.
Ararà Chalandard	Simon	25	-	Cubell	Lleida	31/12/38	R.C.
Armengué Casas	Lluís	-	-	Segre	-	12/11/38	AHMSFG
Arnau Pou	Josep	25	-	Hospital del Front	-	07/10/38	AHMSFG/RC
Artau Vila	Joan	19	-	Artesa	Lleida	06/01/39	R.C.
Ayats Robert	Pere	33	Trafalgar	Ulldemolins	Tarragona	07/01/39	R.C.
Basart	Martí	-	-	-	-	-	Oral
Berenguer Garcia	Antoni	24	-	Terol	Terol	25/12/38	R.C.
Bohigas Mir	Joan	33	Guimerà, 2	Desaparegut	-	-/1/38	Oral
Blanco	Juan	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Bragama	Emilio	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSSFG
Bravo Montesinos	Francesc	-	-	-	-	04/10/38	AHMSFG
Brunós Montells	Joan	-	-	Artesa del Segre	Lleida	30/11/38	R.C.
Caballé Güivas	Francesc	38	-	València	València	15/01/39	R.C.
Cabarrocas Juanals	Benet	26	-	Vallfogona(Balaguer)	Lleida	22/05/38	R.C.
Calzada Balmaña	Gaspar	38	-	Tremp/Coll de Nargó	Lleida	17/11/38	AHMSFG/RC
Callol Ribas	Enric	30	Campaneria, 13	-	-	-	Oral
Canyet Cañellas	Santiago	-	-	Desaparegut	-	-	Oral
Caporale Ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Caporale Ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Carbó Mas	Albert	32	Metges, 4	Hospital Militar	Barcelona	12/09/38	AHMSFG
Carbó Puig	Josep	22	Notaria, 16	Desaparegut	-	-	Oral
Carré Puignau	Teodor	-	Sta.Margarida	Figueres(Hosp.)	Girona	-/01/39	Oral
Casanovas Miró	Agustí	19	Sant Joan	Serra de Pàndols	Tarragona	-/1/38	Oral
Casellas	Sebastià	-	-	-	-	-	Oral
Castelló Breix	Joan	-	-	Hospital de Manresa	Barcelona	-/11/38	Oral
Castelló Hériz	Julia	22	St.Ramón, 41	Desaparegut	-	-/1/38	Oral
Cien Fuegos	Luis	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Clara Margenat	Josep	35	Trafalgar, 27	Prades	Tarragona	09/01/39	R.C.
Clarà Risech	Joaquim	19	-	Girona(Hospital)	Girona	-	Oral
Colomer Maruny	Arzeni	21	Sol, 37	Zuera	Saragossa	14/03/38	AHMSFG/RC
Colomer Prats	Joan	29	-	Agramunt	Lleida	23/12/38	AHMSFG
Comadira Buxó	Florenci	35	Trav. Riera	ferides front	França	-	Oral
Compte Romà	Antoni	21	-	Sector Sud(Ebre)	Tarragona	02/11/38	R.C.
Cordoba Anselmo	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Costa Fló	Benet	-	Mascanada	Monzón	Saragossa	22/12/37	Oral
Costa Morera	Francesc	23	-	Sierra de Alcubierre	Osca	16/06/37	R.C.
Costa Morera	Joan	-	-	Alfambra	Terol	-	Oral
Cruañas March	Josep	31	St.Josep, 8	Front del Segre	-	20/01/39	AHN(causa)
Cruañas Planas	Joan	23	Crta. Palamós	Front Ebre	Osca	10/10/38	AHMSFG
Dalmau Marañá	Emili	34	Mercè, 5	Vianixa	Lleida	06/01/39	R.C.
Dalmau Peronella	Llorenç	27	Castell d'Aro	Front de l'Est	-	27/04/38	AHMSFG
Dalmau Peronella	Narcís	-	-	-	-	-	Oral
Dallongeville	Georges	30	Courriets(França)	Hospital de S' Agaró	Ciutat	19/05/38	AM Castell
Delgado Alcega	Juan	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Dobon Marí	Enric	-	-	-	-	-/0537	AHMSFG
Duane	Kelvin	25	EE.UU	Hospital de S' Agaró	Ciutat	20/05/38	AM Castell
Ediami	José	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Ehina Elbira	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	APSFG
Escriba Andújar	Josep	-	R.Casanovas, 60	-	-	05/06/38	APSFG
Estañol Albertí	Carmelo	37	-	Berga	Barcelona	27/01/39	R.C./AHMSFG
Esteban Vilaseca	José	-	Alferes BTG.S.Avila	Platja d'Aro	Vall d'Aro	040239	APSFG
Esteva Pastells	Rufi	-	Gorgoll	Banyoles(accident)	Girona	-/03/38	Oral
Fagard	Paul	27	França	Hospital de S' Agaró	Ciutat	18/05/38	AM Castell
Farrarons Juanals	Benet	26	-	Vallfogona(Balaguer)	Lleida	22/05/38	AHN (causa)
Ferrer Ardid	Enric	19	St. Pere, 40	Desaparegut	-	-/1/38	Oral

Ferrer Gelabert	Antoni	25	Lligoña, 7	Desaparegut	-	--/38	Oral
Fontàs Tort	Pere	24	-	Sta.Maria de Maya	Lleida	23/12/38	R.C.
Fornós Moré	Jaume	25	Sta.Magdalena, 55	Plaça de Màlaga	Màlaga	--/36	Oral
Fumadó	Lluís	-	-	Front Aitona-Serós	Lleida	--/11/38	Oral
Gabarró	Albert	-	-	Borges Blanques(Hosp.)	Tarragona-	-	Oral
García	Isaac	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
García	José	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Gargallo Ribes	Tomàs	-	Campaneria, 6	Ejolve	Terol	--/03/38	AHMSFG
Garreta Lacasa	Colom	25	St. Domènec, 83	Desaparegut	-	-	Oral
Gascó	Vicent	28	França	Hospital de S' Agaró	Ciutat	13/06/38	AM Castell
Gascons Fusté	Ramon	-	-	-	França	-	Oral
Gaso Gordela	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Gay Raventós	Pere	41	-	(per ferides)	-	16/12/42	AHMSFG
Gesco Gómez	-	-	-	Platja d' aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Girbau Estrada	Ricard	28	-	Front de l'Ebre	-	08/04/38	AHN (Causa)
Gispert Regualta	Joan	25	-	Vallecas	Madrid	03/04/38	R.C.
González	Evaristo	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
González	Evaristo	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Grande	Julían	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Guillem Montaner	Francesc	28	Carreró del Gas	-	-	-	Oral
Guillem Montaner	Josep	26	Carreró del Gas	-	-	-	Oral
Iglesias Purjà	Miquel	18	St.Ramón, 21	Hospital	Barcelona	14/12/37	AHMSFG
Irene Salumino	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Jacomet Alsina	Francesc	-	-	Front de l'Ebre	-	31/07/38	AHMSFG
Joan Pont	Josep	22	Magdalena,65	Belchite	Saragossa	--/37	Oral
Jordà Gispert	Vicens	23	St. Antoni, 24	Desaparegut	-	-	Oral
Jordán Cañadas	Pere	-	St.Domènec	-	-	-	Oral
Juanals Sardó	Joan	31	-	Balaguer	Lleida	23/05/38	AHMSFGRC
Lessentier	Maurice	32	Lyon(França)	Hospital de S' Agaró	Ciutat	26/07/38	AM Castell
López Adhroer	Rafael	-	St.Ramón	Deusto(Hosp.)	-	--/38	Oral
López Bernal	Julia	-	-	Front de l'Ebre	-	23/08/38	AHMSFG
López Gegunde	Josep	24	St. Domènec,5	-	-	-	Oral
Llorenç Estruch	Oscar	-	-	-	-	-	Oral
Mantes Martí	Josep	-	-	Serra del Bou	-	-	Oral
Mantovani	Giovanni	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Maraña Duran	Robert	32	-	Marbella	Màlaga	29/01/37	AHMSFG
Martí Pou	Joan	-	-	-	-	-	AHN(Causa)
Masimino	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Masós Millet	Joan	25	Nova s.Antoni,3	-	-	-	Oral
Matarrodona Cama	Joan	25	Pl.de la República, 17	-	-	-	Oral
Matas Rey	Joan	30	-	Calaf	Barcelona	--	R.C.
Mateu Juanals	Antoni	37	-	Segre	-	13/11/38	R.C.
Monsup	Agapito	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Montesinos	Eugeni	-	-	Front de Madrid	Madrid-	-	Oral
Mora Chester	Alfred	-	-	Clínica de Manresa	Barcelona	12/11/38	AHMSFG
Nadal Ragolta	Antoni	21	Cra.de Girona, 78	Alfambra	Terol	07/11/38	AHMSG
Nadal Ragolta	Josep	22	Cra. de Girona, 78	Port de la Selva	Girona	--/06/37	Oral
Navarro Paredes	Ramon	-	-	Puigcerdà(accident)	Girona	08/12/38	AHMSFG
Oliveras	Salvador	26	S.Seguí,13	Torregrassa	Barcelona	25/12/38	AHMSFG
Pagès Carreras	Josep	-	-	Tremp	Lleida	--/05/38	Oral
Palencia	Juan	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSFG
Pérez Folgado	Joan	-	-	Valencia	Ciutat	01/02/39	R.C.
Pibernat Vicens	Robert	34	-	Segre(Balaguer)	Lleida	02/01/39	AHMSFG/RC
Planas Puig	Emili	19	Garrofers,30	Clínica M., Valls	Tarragona	31/10/38	AHMSFG
Pons Rosell	Francesc	-	Salmeron, 65	Hospital de campanya-	-	--/12/38	AHMSFG
Prats Bosch	Joan	19	St.Domènec,22	Front Ebre	-	15/08/38	AHMSG
Puig Bardas	Aureli	27	-	Tremp	Lleida	--/38	Oral
Puntí Codina	Joan	-	-	Hospital	Guadalajara-	--/02/38	AHMSFG
Rabassades Reyné	Josep	19	c/St.Domènec,22	Front Ebre	-	15/08/38	AHMSFG
Ribas Juncà	Josep	21	-	-	Belchite	26/02/38	R.C.
Ribas Turon	Francesc	35	-	Cogull	Lleida	15/01/39	AHMSFG
Ribera Pau	Josep	-	-	Corbera	-	-	AHMSFG

Rigau Barnès	Lluís	25	Gorgoll,13	Montsec	-	-	Oral
Rodríguez Martínez	Marcel·lí	20	-	Alcalà de la Selva	Terol	22/05/38	AHMSFG
Romero Nadal	Josep	-	-	Màlaga	Màlaga	-	Oral
Sais Bou	Pere	39	-	-	Vic	30/01/39	R.C.
Sais Ferrer	Pere	-	St.Domènec,92	Hospital del front	-	11/08/38	Oral
Salgas Cruz	Vicenç	-	-	Front de Terol	Terol	--/38	Oral
Sanchiz Ibáñez	Francesc	32	-	Tordera(accident)	Girona	20/01/39	R.C.
Saura Bargelí	Joan	18	-	Barcelona	Barcelona	17/09/38	R.C.
Sens Galí	Josep	-	-	Front d' Aragó	-	--/03/38	AHMSFG
Serg. 4 Ep. 4 Plot.	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Soldado de la Brigada 60 - 15 Cuerpo Ejército Militar	-	-	-	Ciutat	-	30/01/39	R.C.
Soldado Ignoto	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Soldado Ignoto	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Soldado Ignoto	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Soldado Ignoto	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Soldado Ignoto	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Soler Tauler	Martí	-	Mas Candell	Front de l' Ebre	-	10/10/38	APSF S.E.M.
BTG.Sierra AV.	-	-	Orata(Itàlia)	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Tares Angelo,cap.	-	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Tarrades Soler	Francesc	-	Alba	-	-	-	Oral
Torrent Tabell	Alfons	-	Rius i Calvet	Front de Madrid	Madrid	--/11/36	Oral
Valls Triadó	Lluís	-	-	Hospital de Manresa	Barcelona	20/08/38	AHMSFG/RC
Vancells Bona	Francesc	33	Mall 27, 2n-2º	Donzell d' Agramunt	Lleida	--/38	Oral
Veber Victoriano	Jesús	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF
Vicens Soley	Ricard	-	Pau Claris,28	-	-	25/07/38	AHMSFG
Vidal Thomas	Santiago	22	St Joan,2.pral.	Front d' Aragó	-	-	AHMSFG
Vila Budó	Josep	32	Algavira,76	Front d' Aragó	-	25/12/38	Oral
Xargay Zamora	Josep	27	-	-	-	22/06/38	AFSFG
Xifró Sellés	Joaquim	32	Clavé	-	-	-	Oral
	Angel	-	-	Platja d' Aro	Vall d' Aro	04/02/39	APSF

BOMBARDEIG

Albertí Bas	Clara	38	Mas Liceu	Fenals	Vall d' Aro	18/02/38	AHMSFG
Alonso Bullido	Amadeo	20	Mallorca	Moll	Ciutat	23/02/38	AHMSFG
Anton Pérez	Josep	32	mariner	Moll	Ciutat	10/03/38	AHMSFG
Arabia Bota	Josep	51	Salmeron,34	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Arnau Juncà	Benet	56	Girona,36	Cra. de Palamós	Ciutat	24/07/38	AHMSFG
Balam Soler	Gerard	22	J.de Pau,22	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Bas Ferrer	Joan	25	Algavira,119	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Bas Rumani	Josepa	29	de la Riera,12	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Basart Bosch	Antoni	63	J.Costa(St.Roc)	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Bordas Moré	Josep	52	Pl.Monestir,4	Plaça	Ciutat	24/07/38	RC SFG
Calsada Gispert	Rosa	17	Cra.de Palamós	Domicili	Ciutat	24/07/38	AHMSFG
Callol Sallés	Joan	66	Trav.Barceloneta,10	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Campos Bequerí	Tomàs	28	artiller	Ciutat	Ciutat	06/11/37	L'Autonomista
Carré Quintana	Pere	-	-	Girona	Girona	17/01/39	AHMSFG
Cassà Vidal	Josep	7 m	F.Romaguera,9	Domicili	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Claramunt Costa	Jaume	5	Cra. de Girona	Domicili	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Colas Raurell	Joan	65	-	e/Sta.Magdalena	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Costa Pla	Martí	70	Creu,37	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Dardé Costa	Cristina	-	Ridaura	Cra. de Girona	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Dausà Carreras	Margarita	31	Ridaura	Cra. de Girona	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Domingo Roca	Concepció	1	Penitència,16	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Domingo Roca	Carne	9	Penitència,16	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Dubon Ambrosio	Joan	56	Pl. de Girona	-	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Fàbregas Calvet	Teresa	28	Cra. de Palamós	Domicili	Ciutat	24/07/38	RC SFG
Figueras Lluhi	Francesc	69	A. Guimerà,11	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Fontanella Puig	Miquel	58	Creu,35	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Gil Salvà	Josep	-	-	Celrà	Girona	14/04/37	Oral
Guell Pujol	Pere	56	A. Guimerà,18	S'Agaró	Ciutat	24/07/38	AHMSFG

Landete Mateo	Josep	43	Bailén,7	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Llusent -	Joaquima	54	Cra. de Palamós	S' Agaró	Ciutat	24/07/38	AHMSFG
Marquès Bonet	Narcís	44	Sta. Llúcia	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Mas Vives	Josep	66	-	Hospital	Girona	26/11/38	AMG RC
Massa Bou	Rosa	63	Creu	S' Agaró	Ciutat	24/07/38	AHMSFG
Massós Duran	Miquel	52	Garrofer,4	Cra. de Girona	Ciutat	26/11/38	Oral
Menció Sureda	Cebrià	41	Campaneria,8	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Mulà Lloret	Pere	73	Sta. Llúcia,22	Domicili	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Pagès Pascual	Benet	30	Creu,88	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Pallí Verdaguer	Josep	49	Barcelona	S' Agaró	Ciutat	24/07/38	AHMSFG
Perales García	Manuel	52	Pl. St. Pere	mar	Ciutat	22/10/37	AHMSFG
Perarnau Lliambí	Narcís	38	Garrofers,s/n	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Pons Nualart	Concepció	61	-	c/Sta. Magdalena	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Portas Vila	Joaquim	75	Sta. Magdalena,19	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Rico Perelló	Dolors	35	A. Guimerà,23	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Roldós Cucarella	Angela	60	Sta. Llúcia,32	Domicili	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Rondós Capdevila	Rita	39	Provença,2	Domicili	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Salas Carreras	Pere	39	Algavira,51	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Sanchís Salomó	Concepció	6	Bartrina,9	Passeig	Ciutat	13/08/37	RC SFG
Saumell Ramonacho	Dolors	34	A. Guimerà,23	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Saurí Fàbregas	Catalina	3	mesosCra. de Palamós	Domicili	Ciutat	24/07/38	AHMSFG
Soler Aguilar	Francesc	74	Pécher,30	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Subirà Fosà	Pere	63	Galceran,5	Plaça	Ciutat	22/01/38	AHMSFG
Vidal -	Eura	28	F. Romaguera,9	Domicili	Ciutat	26/11/38	AHMSFG
Viñolas Esparch	Narcís	62	St. Domingo,80	Cra. de Girona	Ciutat	26/11/38	AHMSFG

REPRESSIÓ FRANQUISTA

Campà Vianés	Francesc	37	-	Cementiri	Girona	16/03/39	ADG
Castro Martínez	Joan	47	-	Cementiri	Girona	24/03/39	ADG
Colom Palasí	Manuel	41	-	Cementiri	Girona	16/03/39	ADG
Darna Planellas	Joan	35	-	Cementiri	Girona	12/08/39	ADG
Deulofeu Millet	Miquel	64	Alba, 33	Presó	BCN	1946/47	Oral
Guió Palé	Albert	49	Pl. Monestir, 2	Presó	(Girona)	1941	Oral
Llenas Cruañas	Josep	-	-	La Guardia	Pontevedra	25/02/39	AHMSFG
Llorens Colléll	Bernabé	64	-	Cementiri	Girona	16/03/39	ADG
Piqueras Canet	Josep	18	Campaneria,33	Cementiri	Girona	10/03/41	RC
Plaja Planellas	Joan	32	-	Cementiri	Girona	07/12/39	ADG
Sureda Castelló	Ròmul	64	-	Presó	Girona	01/01/40	ADG
Tauler Peral	Josep	52	Concepció	Cementiri	Girona	25/04/39	ADG
Torroella Ferrer	Josep	20	Cubias,18	Cementiri	Girona	10/03/41	RC

GUIXOLENCS RESIDENTS A ALTRES CIUTATS

Brusi Martí	Miquel	33	-	Verges	Girona	28/07/39	Solé, J.M.
Comas Xandai	Lluís	47	-	Palafrugell	Barcelona	27/11/41	Solé, J.M.
Corominas Calvet	Joaquim	33	-	l'Estartit	Girona	22/10/39	Solé, J.M.
Perxés Batlle	Martí	33	-	Vilobi d'Onyar	Girona	25/04/39	Solé, J.M.
Ponce Jerez	Pere	45	-	Llagostera	Girona	12/05/39	Solé, J.M.
Sala Ferrer	Pere	52	-	Castell d'Aro	Girona	11/05/39	Solé, J.M.
Solà Robles	Teodor	27	-	Salt	Girona	25/04/39	Solé, J.M.

CAMPS FRANCESOS, NAZIS O RESISTÈNCIA

Coll Cervosa	Josep	33	Gorgoll,3	Gusen	Alemanya	02/11/41	M. Roig
Cubell Cosp	Joan	34	-	Gusen	Alemanya	02/11/41	M. Roig
Iconi Oliveras	Joan	24	-	Gusen	Alemanya	04/04/41	M. Roig
Llorens Estruch	Salvador	-	-	Marsella (Resistència)			Oral
Llorens Estruch	Josep	-	-	Marsella (Resistència)			Oral

Morgat Clos	Lluís	34	St. Domènec, 29	Gusen	Alemanya	28/11/41	M. Roig
Parramon Ponjuan	Francesc	29	-	Gusen	Alemanya	30/11/41	M. Roig
Ramon Esteris	David	-	-	(Sergent de la Legió Franc.)	Les Ardenes		Oral
Ribas Juncà	Josep	-	-	Gusen	Alemanya	31/01/42	Trián. Azul
Ribot -	Joan	-	-	maquis	França		Oral
Ruscalleda Lloveras	Ricard	38	St. Pere, 15	Gusen	Alemanya	12/08/41	M. Roig
Sabater Roquer	Ricard	38	Cra. de Girona, 12	Gusen	Alemanya	20/01/42	M. Roig
Sanchiz Ibáñez	Joan	31	St. Martíria, 34	Ariège	França	09/05/39	AHMSFG
Savidó Fàbregas	J. Anton	24	Rutlla, 11	Krasnig-Borg	(Div. Azul)	10/02/43	RC

10.- ALGUNES DE LES NOSTRES CONCLUSIONS

«Recordem-ho sempre
perquè mai més
no torni a succeir»

Són els mots gravats a la làpida de Sant Romà d'Abella, a la Conca de Tremp, on reposen les restes de molts republicans morts en acció de guerra; entre ells, les d'alguns guixolencs. I des de França ens escrigué un ganxo que hi té enterrat el seu germà -Josep Pagès Carreras- per a dir-nos que és de justícia fer-ne memòria.

Sovint els qui hem crescut alimentats per l'*Auxilio Social*, a cops de



Rafael López Adroher, primer a l'esquerra (davant) i Josep Joan Pont, el primer de la dreta, a can Greiner, l'abril de 1936. Dos joves guixolencs morts al front, poc temps després d'aquesta fotografia (fot. Montserrat Carreras Pont).

dieciochos de julio i al ritme del *Cara al sol* hem sentit una certa al·lèrgia a recuperar la memòria de la Guerra Civil que va marcar tant la nostra vida personal i també la del nostre país. De seguida ens ve a la memòria el que ens havien explicat els nostres pares, que la varen patir de ple. I pensem que no és bo de ferir susceptibilitats, ni de reobrir ferides.

Alhora, però, hem sentit la necessitat de refer la història d'aquells anys i, sobretot, de pensar-la, a fi d'oferir als més joves -que ja no en saben absolutament res- l'oportunitat de conèixer quelcom de la seva història que, d'alguna manera -a ells també- els ha condicionat. I que, si l'ignoraven, difícilment mai no podrien captar el sentit del nostre present. La Guerra Civil ha estat, segons els historiadors actuals més lúcids, el fet més important de la història contemporània de Catalunya. Les seves implicacions han anat molt més enllà de la generació que en va ser protagonista. I, en bona part, ha determinat la història del país fins a l'actualitat.

A partir de 1939 Sant Feliu de Guíxols, com tot Catalunya, veié interrompuda violentament la seva trajectòria política, social i cultural. La població, en tres anys, disminuï en més de mil cinc-cents habitants, entre morts, exiliats i emigrants. Les aspiracions polítiques tradicionals a l'entorn del republicanisme, assolides amb la República; les consecucions socials d'un moviment ben organitzat des del segle dinou; la recuperació de les institucions catalanes, la llengua, el folklore, l'ensenyament, etc, tota aquesta -lenta i difícil- evolució històrica va ser trencada.

La sublevació militar havia aconseguit el que s'havia proposat: acabar amb el règim democràtic de la República i amb totes les millores que aquell sistema polític, volgut per la majoria, pretenia portar endavant: la reforma i modernització de l'Estat.

La història de la nostra ciutat, de sobte, va fer una reculada i perdé molts decennis de lluita per al progrés.

Sempre, en parlar de la nostra guerra, ens ve immediatament a la memòria la repressió republicana i les víctimes, sobretot dels capellans. Reconstruir els fets fidelment, escriure'n els noms i cognoms, serviria de ben poca cosa si no ens preguntem: per què?, sense buscar tampoc respostes massa fàcils. I aleshores no podem oblidar de situar aquells fets en el seu context bèl·lic, de guerra civil. I d'una guerra que havien iniciat els militars, els autèntics responsables, contra la República i la Generalitat. Les ordres donades al *Canarias* de disparar contra la població indefensa de l'Empordà, el 30 d'octubre de 1936, les havia tramès el comandament militar rebel. Per tant, en part també es feren responsables de les morts que comportà el pànic d'aquell dia. A Sant Feliu de Guíxols només aquella nit hi va haver morts, com a conseqüència de les represàlies republicanes. Dient això, no volem excusar els guixolencs -no foren forasters ni gent estranya!- que portaren a terme aquella violència, ni pretenem justificar els qui ho varen consentir o manar.

D'altra banda, quant a l'assassinat dels clergues, s'ha de tenir en compte una llarga història de clericalisme i d'anticlericalisme que arrencava de mitjans del segle passat, de la qual aquells tristos esdeveniments n'eren un terrible epíleg. Els capellans varen morir també perquè pertanyien a l'Església, a una estructura de poder que s'havia arreglat al costat dels feixistes que s'havien alçat contra l'ordre democràtic. Evidentment, es tractava d'una simplificació de la realitat, d'una mitificació col·lectiva, que prengué força emocional entre la massa popular.

Pel que fa a les col·lectivitzacions -un altre aspecte molt comentat i discutit de la política del Comitè i del Consell Municipal de Guíxols-, ara com ara se'ns fa molt difícil de valorar-les. L'assaig econòmic i social revolucionari que la CNT-FAI va posar en marxa de forma espontània i autòctona era una resposta a les necessitats de guerra, portada a terme amb la il·lusió anarco-sindicalista que, de generació en generació, s'havia transmès, des de l'últim terç del segle XIX.

L'experiència fou de poca durada i condicionada per la guerra i el desacord polític. Tanmateix, des del punt de vista social s'observa una igualació salarial i, per tant, una més justa distribució de l'escassa riquesa aleshores existent. La ideologia anarquista, però, topà amb les pròpies limitacions dels seus militants i amb la manca total de mitjans tècnics i econòmics.

Si a la tardor de 1936 el nostre gran escriptor Gaziell havia donat -amb la seva firma, seguint com altres catalans il·lustres la iniciativa de Cambó- suport a la insurrecció militar, quan acabà la guerra en lamentà els resultats:

«Res no ha quedat en peu del que era el nostre: ni el Govern, ni les Institucions, ni la cultura, ni la llengua, ni tan sols la senyera. Només ens resta, com un tros trossejat i sense ànima, la nostra vençuda terra catalana.

Sí, hem perdut; Catalunya ha perdut!»

Agustí Calvet expressava molt bé el seu fracàs i la seva contradicció. Era la frustració del catalanisme conservador que esperava que Franco els demanaria de col·laborar en el nou règim. I evidentment, es van equivocar de bon tros. Tan sols, en política local, els deixà participar després que avantposessin els seus interessos materials als de llur patriotisme ideològic, verbal.

Tanmateix, la desil·lusió d'uns era el drama de tots. Però sobretot de les classes socials més populars, que veieren com es perdien totes les millores socials, econòmiques i culturals aconseguides pel moviment obrer, objecte primordial de la repressió franquista, que pretengué d'eliminar-lo físicament.



Francesc Isgleas a l'exili; al seu costat Frederica Montseny, en un míting a París el 1966.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

General

- CABRÉ, A., -PUJADES, I. (1989) «La població», a *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- CARR, R., (1970), *España 1808 - 1939*, Edit. Ariel, Barcelona.
- CONNELLY ULLMAN, J., (1972), *La Semana Trágica*, Edic. Ariel, Barcelona.
- MARTI, C., (1987) «Arrels històriques de l'anticlericalisme a Catalunya», a *Revista de Catalunya*, 6, Barcelona.
- DE RIQUER, Borja; CULLA, Joan B. (1989), *Història de Catalunya. El franquisme i la transició democràtica, 1939-1988*. Barcelona: Edicions 62.
- DD.AA., (1983), *Revolució i guerra civil. Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca*, Departament d'Història Contemporània, Tarragona.
- DD.AA., (1986), *La guerra civil a les comarques gironines (1936-1939)*. Quaderns del Cercle, 2, Girona.
- DD.AA., (1988), *Catalunya i la guerra civil (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- DD.AA., (1990), *La Guerra Civil Española- medio siglo después*. Actas del coloquio internacional celebrado en Göttingen del 25 al 28 de junio de 1987. Vervuert Verlag-Frankfurt am Main.
- FRADERA J.M., (1992), *Cultura nacional en una societat dividida*, Curial, Barcelona.
- FRASER, R. (1979), *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil*. Barcelona: Crítica.
- GARCIA DURAN, J., (1985) *La guerra civil española: Fuentes. (Archivos, bibliografía y filmografía)*. Edit. Crítica, Barcelona.
- JACKSON, G., (1976), *La república española y la Guerra Civil*. Barcelona: Crítica. i CENTELLES, A., (1982), *Catalunya republicana i revolucionària 1931 - 1939*, Grijalbo, Barcelona.
- KUNG, H., (1968), *La Iglesia*, Herder, Barcelona.
- PAGES, P., (1985), *La Guerra Civil espanyola. L'Arnau, revolucionari i milicià*. Barcelona: Graó.
- (1987), *La guerra civil espanyola a Catalunya (1936-1939)*, Els llibres de la Frontera, Barcelona.
- (1993), *La Guerra Civil (1936-1939)*. Barcelona: Barcanova.

- PEIRATS J., (1976), *Los Anarquistas en la Guerra Civil Española*, Ediciones Júcar, Madrid.
- PERNAU, J., (1989) *Diari de la caiguda de Catalunya*. Barcelona: Ediciones B.
- ROIG, M., (1977), *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62.
- SOLE, J. M^a.; VILLARROYA, J. (1986), *Catalunya sota les bombes (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1989), *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939), I i II*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SOLE, J.M., (1985) *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*, Edic. 62, Barcelona.
- VILAR, P., (1963), *Historia de España*, París.
- (1986), *La guerra civil española*, Edic. Crítica.
- (1991), *L'historiador i les guerres*, Edit. Eumo, Vic.

Local

- CLARA, J., (1990), «Una nova font per a l'estudi de la repressió franquista: el padró d'habitants del 1940. Aplicació al Baix Empordà». *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 9.
- JIMÉNEZ A., (1985), «La guerra civil a Sant Feliu de Guíxols (1936-1939)», *Institut d'Estudis del Baix Empordà*, núm. 4: Sant Feliu de Guíxols.
- (1986), *Sant Feliu de Guíxols*. Quadern de la Revista de Girona, núm.8: Girona.

Població

- BARBAZA, Y., (1988), *El paisatge humà de la Costa Brava*. Barcelona: Edicions 62.
- IGLÉSIES, J., «Demografia històrica del Baix Empordà», *XX Assemblea intercomarcal d'estudiosos*. Publicacions del Museu Municipal, Sant Feliu de Guíxols, 1977.
- PEBRE, S., «Demografia ganxona» a *L'Avi Muné*, 19-1-1924.
- (1931), «El descens de població de nostra ciutat» a *Costa Brava*, núm. 37.

El treball

- HERNÁNDEZ, S. (1977), «La jornada de vuit hores a Sant Feliu de Guíxols, el 1919» a *XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*.
- (1980), «Empreses i treballadors del suro a Sant Feliu de Guíxols» a *Estudis sobre temes guixolencs*, núm. 2.
- JIMÉNEZ, A., (1983), «Moviment cooperatiu a Sant Feliu de Guíxols» a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 2.
- (1986), «Política de col·lectivitzacions assajada per la CNT-FAI a Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil» a *La Guerra Civil a les comarques gironines (1936-1939)*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials.
- LLAMPAYAS, J.(1934), «Nuestra industria» a *Memoria de Trabajos y Comerciales*. Años 1933 y 1934. Sant Feliu de Guíxols: Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de SFG.
- MEDIR, R.,(1953), *Historia del gremio corchero*, Edit Alhambra, S.A. Madrid.
- MEMORIAS de la Cámara de Comercio, Industria y Navegación de San Feliu de Guixols, 1933, 1933/34, 1939-1943 i 1944.
- SURÓS, J., (1987), «La CNT al Baix Empordà: Del Congrés de Sants a la Dictadura de Primo de Rivera» a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 6.

Societat

- ALEMANY, S.(1986), *L'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1923-1939*, Inèdit.
- BARREDA, P. (1987), «L'Ajuntament republicà de 1931» a *El Carrilet*, núm. 3, agost.
- BUSQUETS, J. (1986), «La persecució religiosa al Bisbat de Girona» a *Revista de Girona*, núm. 116, maig-juny.
- CALVET, F.; ROIG, J.M^a, (1981), *Josep Irla. President de la Generalitat de Catalunya a l'exili*. Barcelona: Teide.
- CORNELLA, P.(1980), «Dos gironins expedientats: Josep Irla i Bosch, Dàrius Rahola i Llorens» a *Presència*, desembre.
- GOÑI M.V., *El abstencionismo electoral durante la segunda república en Sant Feliu de Guíxols*, (Memòria inèdita a la Fundació Joan March).
- JIMÉNEZ, A., (1981), «Cop d'estat a Sant Feliu de Guíxols? Agost de 1917» a *Es Corcó*, abril.
- (1981), «Als cinquanta anys de la proclamació de la Segona República a Sant Feliu de Guíxols» a *Es Corcó*, octubre.
- (1983), «Els bombardeigs a Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil (1936-1939)» a *Anvora*, 25-VIII i I-IX.

- (1988), «Catalunya sota les bombes» a *Se7mana*, núm. 7, 7-VI.
 (1988), «Artillers bascos i catalans a Sant Feliu de Guíxols, 1936-1937» a *Revista de Girona*, núm. 120, set.-oct.
 (1990), «Els nostres morts de la Guerra Civil» a *El Carrilet*, des.
 (1991), «El republicanisme guixolenc reflectit en les eleccions del període republicà (1931-1936)» a *La II República, 60 anys després*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials.
 (1992), «El govern local guixolenc, sota la Dictadura de Primo de Rivera» a *La Dictadura de Primo de Rivera*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials.
 (1993), «L'anticlericalisme a Sant Feliu de Guíxols i comarca a l'època contemporània», *Església i societat a la Girona Contemporània*, Quaderns del Cercle, 9, Girona.
 ROGER M., (1911), *Els tipus socials de la producció suro-tapera*, Barcelona.

Urbanisme

- BORDÀS, J. (1928), «Mercats» a *L'Avi Muné*, agost.
 (1930), «Quatre mots sobre la plaça del Mercat» a *La Costa Brava*, festa major.
 (1934), «Reformes de la ciutat» a *La Costa Brava*, festa major.
 ENSESA, J. (1954), «S'Agaró cumple 30 años» a *Revista de S'Agaró*, estiu.
 (1926 i 1927) «La urbanització de s'Agaró» a *L'Avi Muné*, festa major.
 GANDOL, V. (1954), «Historia de nuestros baños» a *Revista de S'Agaró*, estiu.
 PLA, J., (1974), «Josep Ensesa i Pujades. Els orígens de S'Agaró i els seus resultats» a *Revista de S'Agaró*, estiu.

Cultura i ensenyament

- AYMAR J., (1982), «Aproximació a l'anticlericalisme de Calonge», *Els secrets de sa Bardissa*, Edit. E.R., Sant Cugat del Vallès.
 BERGA, M., (1991), *John Langdon-Davies (1897-1971). Una biografia anglo-catalana*. Barcelona: Pòrtic.
 BUSSET, G., (1992) *El fet musical a Sant Feliu de Guíxols (1865-1965 i apèndix)*. Sant Feliu de Guíxols: Ancora.
 BOSCH, A., (1931), «Historial del Centre Excursionista Mar i Muntanya» a *L'Avi Muné*
 CIVIL, F., (1977), «Juli Garreta, dels nostres compositors, el darrer romàntic» a *XXX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*.
 ESTEVA, LL., i ESTEVA, E., «Inventari de la premsa guixolenc (1878-1979)» a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 2.
 JIMÉNEZ, A., (1981), «Tot recordant Pau Vila i les nostres escoles» a *Es Corcó*, març.
 (1982), «Al cinquanta aniversari de la seva mort: Rafael Piñol i Maimí (Barcelona 1866-Sant Feliu de Guíxols 1932), pedagog, periodista lliurepensador, federal i cooperativista» a *Es Corcó*, maig.
 (1988), *Aproximació a la història de l'ensenyament de Sant Feliu de Guíxols. Amb motiu dels 50 anys de l'Escola Gaziol*. Sant Feliu de Guíxols: Servei de Publicacions i Arxiu de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
 MARQUÈS, S., (1981), «Narcís Masó i la seva obra: l'Escola de S'Agaró» a *Estudi General* Miscel·lània commemorativa del desè aniversari del C.U.G.), vol. II. Girona: Col·legi Universitari.
 (1990), *Narcís Masó, pedagog de l'Escola Activa*. Girona: Diputació de Girona.
 MUÑOZ, J., (1988), *El futbol a Sant Feliu*. Sant Feliu de Guíxols: Servei de Publicacions i Arxiu de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
 TORRENT, J., (1983), «L'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols. El Col·legi Vidal i el mestre Joan Esteva i Vilallonga» a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 2.

AGRAIMENTS

L'autor vol fer constar el seu més sincer agraïment a totes les persones que desinteressadament li han lliurat les informacions orals i documentals que han fet possible la redacció d'aquest llibre, i d'una manera especial a:

Ramon Tauler
Agustí Valls
Sílvia Alemany
Francesc Bigas
Antoni Blanch (a.c.s.)
Ignasi de Blas (a.c.s.)
Gerard Bussot
Joan Cargol
Montserrat Carreras
Dolors Claramunt
Maria Dubé
Lluís Esteva (a.c.s.)
Miquel Fontanella
Vicenç Gandol (a.c.s.)
Josep Gay
Mn. Josep Melció
Jaume Mestres (a.c.s.)
Francesc Molinas
Laureà Murugarren
Pelai Pagès
Carme Palahí
Lluís Palahí
Maria Perpiñà
Maria Pujol
Pere Pujol
Josep Queipiquer
Pere Rigau
Joaquim Sanchiz
Joan Soler (*Conet*)
Diego Torres

INDEX

PRÒLEG	3
INTRODUCCIÓ	6
CONTEXT HISTÒRIC	
A.- Breu resum dels antecedents històrics	9
B.- Sant Feliu de Guíxols, 1900-1936	11
C.- Les arrels del clericalisme/anticlericalisme	29
LA GUERRA CIVIL 1936-1939	
1.- El republicanisme guixolenc	48
2.- Teòrica duplicitat de poders	58
3.- Repressió republicana	72
4.- Nova estructura econòmica i social	87
5.- Els avatars del govern local	111
6.- Els bombardeigs	123
7.- Vida quotidiana	145
8.- La repressió franquista	188
9.- Els morts de la Guerra Civil	213
10.-Conclusions	218
BIBLIOGRAFIA	
AGRAÏMENTS	



COL·LECCIÓ: ESTUDIS GUIXOLENCES

- 1 **Josep Muñoz**, *El futbol a St. Feliu*, 1987, 110 pàgines.
- 2 **Angel Jiménez**, *Aproximació a la història de l'ensenyament a SFG*, 1988, 111 pàg.
- 3 **Emili Massanas**, *Ricard Mur. Fotògraf a Sant Feliu*, 1988, 87 pàg. (Exhaurit).
- 4 **Albert Palahí**, *Els sòls de Sant Feliu*, 1989, 59 pàg.
- 5 **Gerard Bussot**, *El capità Narcís Massanas*, 1989, 103 pàg.
- 6 **Joan Blanco**, *El monestir de Sant Feliu de Guíxols s.X-XI*, 1991, 103 pàg.
- 7 **César Yáñez**, *Comerç, navegació i estratègies familiars en l'emigració de SFG a Amèrica en el s. XIX*, 1992, 124 pàg.
- 8 **J. Bigas i A. Jiménez**, *SFG: Imatges per a la història*, 1993, 97 pàg.
- 9 **Angel Jiménez**, *La Guerra Civil a Sant Feliu de Guíxols*, 1995. 230 pàg.
- 10 (En preparació) **DD.AA.**, *Cent anys de cinema a Sant Feliu de Guíxols*

AQUEST LLIBRE DE LA
COL·LECCIÓ
ESTUDIS GUIXOLENCES
HA QUEDAT ENLLESTIT
EN ELS TALLERS DE
GRÀFIQUES BIGAS
DE SANT FELIU DE GUÍXOLS,
EL MES DE GENER DE
MCMXCV



AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS
Servei de Publicacions i d'Arxiu

En preparació:

DD.AA.

CENT ANYS DE CINEMA A SANT FELIU DE GUÍXOLS